



**T.C.
TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**MEDYANIN SÖZLÜ KÜLTÜRÜ AKTARMADAKİ ROLÜ:
GÖNÜL DAĞI DİZİSİ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS

Asena Tuğçe YILMAZ

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Muhammed AVŞAR

TOKAT-2024

JÜRİ KABUL VE ONAY

Asena Tuğçe YILMAZ tarafından hazırlanan “**Medyanın Sözlü Kültürü Aktarmadaki Rolü: Gönül Dağı Dizisi Örneği**” adlı tez çalışmasının savunma sınavı 22/12/2023 tarihinde yapılmış olup aşağıda verilen Jüri tarafından Oy Birliğiyle Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

İmzası

Üye: Prof. Dr. Alpay Doğan YILDIZ (Başkan)

Üye: Doç. Dr. Ünsal Yılmaz YEŞİLDAL

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Muhammed AVŞAR (Danışman)

Doç. Dr. Yusuf TEMÜR
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

ETİK SÖZLEŞME

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Dr. Öğr. Üyesi Muhammed AVŞAR danışmanlığında hazırlamış olduğum “Medyanın Sözlü Kültürü Aktarmadaki Rolü: Gönül Dağı Dizisi Örneği” adlı Yüksek Lisans tezinin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi hâlinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

22/12/2023

Asena Tuğçe YILMAZ

İmza

ÖNSÖZ

Elektronik ortam, çok hızlı bir şekilde dünyayı etkisi altına alarak iletişim ve bilgi alışverişinde yeni bir dönem başlatmıştır. Bu dönemde radyo, televizyon, internet gibi teknolojik gelişmelerin, bilgi aktarımını daha hızlı ve daha geniş kitlelere ulaştırır hâle geldiği görülmüştür. Medyanın yaygın araçlarından biri olan televizyon da çeşitli içerikler üreterek insanlarla iletişim içerisinde bulunmuş ve halkın büyük çoğunluğunun sahip olduğu gelenekleri, âdetleri, inançları ve yaşam tarzını yansıtan önemli araçlardan biri hâline gelmiştir. Bu bağlamda TRT 1 ekranlarında yayınlanan Gönül Dağı dizisinin yansıttığı halk kültürü araştırılmış ve halk bilimi disiplini ışığında ele alınarak incelenmiştir.

Medyanın malzeme olarak sözlü kültür ürünlerinden yararlandığı düşüncesinden hareket ederek başladığımız bu çalışma, *Giriş ile Kavramsal Çerçeve, İnceleme, Gönül Dağı Dizisindeki Motifler ve Tipler, Metinlerarasılık* isimli dört ayrı bölüm, *Sonuç ve Kaynakça*dan oluşmaktadır.

Giriş bölümünde, çalışmanın konusu, problemi, amacı, yöntemi, sınırlılıkları ve bu konu ile ilgili daha önce yapılmış literatür taramasına yer verilmiştir.

Tezin birinci bölümünde çalışmaya yönelik kavramsal çerçeve oluşturulması hedeflenmiştir. Halk biliminin tanımı ve tarihsel sürecinden başlayan bölüm, kültür, Türk kültürü gibi konuları araştırmış ardından sözlü kültür elektronik kültür ilişkisini ele alarak televizyon tarihi, Türkiye’de televizyon yayıncılığı ve ardından TRT 1 kanalında yayınlanan ve asıl inceleme alanı olan Gönül Dağı dizisinin kısa bir özeti ile karakter tablosu gibi konular, taranan kaynaklar doğrultusunda açıklanmaya çalışılmıştır.

İnceleme ismini taşıyan ikinci bölümde, Gönül Dağı dizisi içerisinde barındırdığı halk bilimi ve halk edebiyatı ürünlerinin tespiti gerçekleştirilerek bu ürünlerin metin deşifresi sağlanmıştır. Deşifre edilen bulgular halk bilimi tasniflerine göre başlıklandırılmış ve Türk kültürüyle bağlantısı kurulmuştur.

Çalışmanın üçüncü bölümünü oluşturan Gönül Dağı Dizisindeki Motifler ve Tipler başlığı altında dağ motifi, at motifi, alageyik motifi, rüya motifi ile bilge tipi ve son olarak deli tipi tespit edilmiştir.

Metinlerarasılık bölümünde ise kavram önce kuramsal olarak *Kubilay Aktulum*'un çalışmalarından araştırılmış, ardından Gönül Dağı dizisi içerisinde daha önce farklı anlamlarda, bağlamlarda yaratılmış olan eserlerin yeni anlam ve bağlamlarda nasıl kullanıldığı ortaya çıkarılmıştır.

Çalışmamız, dördüncü bölümün ardından sonuç ve kaynakça bölümleriyle son bulmaktadır. Sonuç bölümünde, çalışma içerisinde elde edilen tespitler doğrultusunda genel bir değerlendirilme yapılmış, akabinde kaynakça bölümünde yararlanılan kaynaklar verilerek çalışma tamamlanmıştır.

Bu çalışma sırasında tez konusunu bir arada istişareler ederek belirlediğimiz, bilgisini ve desteğini tez sürecimde esirgemeyen danışman hocam Sayın Dr. Öğr. Üyesi Muhammed AVŞAR'a ve lisans, yüksek lisans sürecinde bilgisine başvurarak istifade ettiğim tüm hocalarıma teşekkürü bir borç bilerek saygılarımı sunarım.

Yüksek lisans sürecimde bir arada çalıştığım, TOĞÜ TÖMER öğretim görevlisi arkadaşlarıma, bilgisiyle daima yardımına koşan Ecemnur TOPCU'ya ve bu yolda birbirimizi destekleyerek birlikte çalıştığım arkadaşım Onur DEMİRCAN'a teşekkür ederim.

Son olarak tüm eğitim öğretim hayatım boyunca bir an bile yanımda olmayı bırakmayan, maddi, manevi her anlamda beni destekleyen annem, babam ve ağabeyim başta olmak üzere aileme, yakın çevreme teşekkürü borç bilirim.

ÖZET

MEDYANIN SÖZLÜ KÜLTÜRÜ AKTARMADAKİ ROLÜ: GÖNÜL DAĞI DİZİSİ ÖRNEĞİ

YILMAZ, Asena Tuğçe

Yüksek Lisans, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Muhammed AVŞAR

Aralık 2023, xxi + 353 sayfa

Bir milletin kolektif hafızasında onu yansıtan, anlatan ve bir arada tutan ögeler bulunmaktadır. Bu ögeler toplumsal kültürü oluşturmaktadır. Kültür, tarihin her safhasında gerek sözlü gerek yazılı değişerek, dönüşerek, güncellenerek varlığını korumuş ve sürdürmüştür. Kolektif hafızanın büyük bir bölümünü sözlü kültür oluşturmaktadır. Sözlü kültür, bir toplumun hayatında ve bilincinde yazılı kültüre göre daha fazla yer tutar. Toplum hafızasını oluşturan bu kültüre folklor adı da verilmektedir.

Teknolojinin gelişip, insan hayatına girmesiyle birlikte yazılı ve sözlü kültürün sinema ortamında ses, görüntü, senaryo ile birlikte yeni bir bağlamda üretilmesi sağlanmıştır. Özellikle 21.yüzyılda insan hayatının temel yapı taşlarından biri hâline gelen medya, kültürün taşıyıcısı hâline gelmiştir. Taşıyıcı bir konumda olan medya, kültürle sıkı bir ilişki içerisine girmiştir. Değişen ve güncellenen kültürün, medya ortamında yer alma biçimini tespit etmek amacıyla 17 Ekim 2020 yılında TRT 1 kanalında yayın hayatına başlayan “*Gönül Dağı*” dizisi incelenecektir. Çalışmanın amacı, Gönül Dağı dizisinin içerisinde bulunan sözlü kültür ürünlerinin tespit edilmesi ve bu ögelerin gelecek kuşaklara aktarılmasında televizyonun rolünün açıklanması ile ikincil kültür ortamının önemini halk bilimi alanına kazandırmaktır. İnceleme için “*Gönül Dağı*” dizisinin seçilmesinin sebebi, Türk halk gelenek ve göreneklerini, inançlarını, yaşayış tarzlarını zengin kültürel ögelerin içerisinde bulunmasından kaynaklanmaktadır. Bu çalışma, teknolojinin hızla etkisi altına aldığı kültürel ögelerin televizyon dizilerine yansıma şeklini açıklaması bakımından önem arz etmektedir. Halk bilimi açısından kültürün sinema aralığıyla aktarımı ile ilgili makale, tez ve kitap gibi akademik

Çalışmaların sayısı sınırlıdır. Bu sebeple bu konuda yapılacak olan çalışmalara yeni bir halka eklemek ve çalışmaların zenginleşmesine katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Halk bilimi, Sözlü Kültür, Medya, Televizyon, Gönül Dağı.



ABSTRACT

THE ROLE OF MEDIA IN TRANSMITTING ORAL CULTURE: THE EXAMPLE OF GÖNÜL MOUNTAIN SERIES

YILMAZ, Asena Tuğçe

Master's Thesis, Department of Turkish Language and Literature

Advisor: Dr. Öğr. Üyesi Muhammed AVŞAR

December 2023, xxi + 353 pages

In the collective memory of a nation, there are elements that reflect, describe and hold it together. These elements constitute social culture. Culture has preserved and maintained its existence by changing, transforming and updating both orally and in writing at every stage of history. Oral culture constitutes a large part of collective memory. Oral culture occupies a larger place in the life and consciousness of a society than written culture. This culture that forms the collective memory is also called folklore.

With the development and introduction of technology into human life, written and oral culture has been produced in a new context with sound, image and scenario in the cinema environment. Especially in the 21st century, the media, which has become one of the basic building blocks of human life, has become the carrier of culture. Being in a carrier position, the media has entered into a close relationship with culture. In order to determine the way the changing and updated culture takes place in the media environment, the series "Gönül Dağı", which started broadcasting on TRT 1 channel on October 17, 2020, will be examined. The aim of the study is to identify the oral culture products in the Gönül Dağı series and to explain the role of television in the transfer of these elements to future generations and to bring the importance of the secondary cultural environment to the field of folklore. The reason why the series "Gönül Dağı" was chosen for the analysis is that it contains rich cultural elements of Turkish folk traditions and customs, beliefs and lifestyles. This study is important in terms of explaining the way cultural elements, which are rapidly influenced by technology, are reflected in television series. In terms of folklore, the number of academic studies such as articles, theses and

books on the transfer of culture through cinema is limited. For this reason, it is aimed to add a new link to the studies to be done on this subject and to contribute to the enrichment of the studies.

Keywords: Folklore, Oral Culture, Media, Television, Gönül Dağı



İÇİNDEKİLER

	Sayfa.
ETİK SÖZLEŞME.....	iii
ÖNSÖZ	v
ÖZET	vii
ABSTRACT.....	ix
İÇİNDEKİLER	xi
TABLolar LİSTESİ.....	xvii
FOTOGRAFLAR DİZİNİ	xviii
KISALTMALAR.....	xxi
GİRİŞ	1
A. ARAŞTIRMANIN KONUSU	1
B. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	2
C. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	2
D. SINIRLILIKLAR.....	3
E. KONU İLE İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALAR	3
1. Kitaplar.....	4
2. Tezler.....	5
3. Makaleler.....	5
1. BÖLÜM.....	9
KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	9
1.1.SÖZLÜ KÜLTÜR VE ELEKTRONİK KÜLTÜR İLİŞKİSİ.....	9
1.2. HALKBİLİMİ.....	14
1.2.1. Halk bilimi ve Televizyon	17
1.2.1.1. Türkiye’de Televizyon Yayıncılığı ve TRT.....	19
1.3. KÜLTÜR KAVRAMI VE TÜRK KÜLTÜRÜ ÜZERİNE.....	20

1.3.1.Kültür	20
1.3.2.Türk Kültürü	22
1.3.2.1.Eski Türklerde Aile ve Sosyal Hayat	24
1.3.2.2.Türklerde Şehir ve Ev.....	26
1.3.2.3.Türk Mutfağı ve Yiyecekler	28
1.3.2.4.Türklerde Giyim	29
1.3.2.5.Türklerde Bayram ve Festivaller	30
2. BÖLÜM.....	32
GÖNÜL DAĞI DİZİSİNİN HALKBİLİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ	32
2.1.GÖNÜL DAĞI DİZİSİ	32
2.1.1. Gönül Dağı Dizisinin Ortaya Çıkışı	32
2.1.2. Gönül Dağı Dizisinde Zaman	32
2.1.3. Gönül Dağı Dizisinde Mekân	33
2.1.4. Gönül Dağı Dizisinde Olay/Senaryo	33
2.1.5. Gönül Dağı Dizisinin Karakterleri.....	34
2.1.6. Gönül Dağı Dizisinin Toplumdaki Etkisi	40
2.2. GÖNÜL DAĞI DİZİSİNDE YER ALAN HALKBİLİMİ ÖGELERİNİN İNCELENMESİ.....	42
2.2.1.Köy, Kasaba ve Kent Yaşamı (Monografiler).....	45
2.2.2.Yerleşim.....	46
2.2.3.Barınak – Konut (Halk Mimarisi).....	47
2.2.3.1.Tipleri	47
2.2.3.2.Barınakların İç Mekânı.....	48
2.2.4.Aydınlanma, Isınma.....	50
2.2.4.1. Işık elde etme, ısı araç ve gereçleri	50
2.2.4.2. Isı elde etme, ısı araç ve gereçleri	52

2.2.5.Taşıtlar – Taşıma Teknikleri.....	52
2.2.5.1.Kara Taşımacılığı	52
2.2.5.2.Hava Taşımacılığı.....	53
2.2.6.Ekonomi Türleri.....	54
2.2.6.1. Hayvancılık ve Çobanlık.....	55
2.2.6.2. Tarım ve rençberlik	56
2.2.7.Halk Ekonomisi	59
2.2.7.1.Üretim ve Pazarlama	59
2.2.8.Beslenme – Mutfak.....	61
2.2.8.1. Besin Hazırlama, Koruma	62
2.2.8.2. Kiler, Depo	62
2.2.8.3. Sofra Düzeni.....	63
2.2.9.Halk Sanatları ve Zanaatları	65
2.2.9.1.İşleme, Örmе, Dokuma	65
2.2.10.Giyim – Kuşam – Süs	65
2.2.10.1.Erkek Giyimi	66
2.2.10.2.Kadın Giyimi	67
2.2.10.3.Çocuk Giyimi	68
2.2.10.4.Törensел Giyim.....	68
2.2.10.5.Meslekleri Belirleyen Giyim – Kuşam.....	72
2.2.11.Halk Hekimliği	73
2.2.12.Halk Meteorolojisi	76
2.2.13.Geçiş Dönemleri	77
2.2.13.1.Doğum.....	78
2.2.13.2.Çocuk	84
2.2.13.3.Evlenme.....	90

2.2.13.4.Ölüm.....	113
2.2.14.Bayramlar	115
2.2.14.1.Ramazan Bayramı	116
2.2.14.2.Kurban Bayramı	118
2.2.14.3.Karşılama ve Uğurlamalar.....	120
2.2.15.Dayanışma ve Yardımlaşma	121
2.2.15.1.Komşuluk	122
2.2.16.Halk Edebiyatı	123
2.2.16.1.Efsane	124
2.2.16.2.Masal	124
2.2.16.3.Atasözleri.....	128
2.2.16.4.Deyimler	131
2.2.16.5.Dizideki Özlü Sözler	147
2.2.16.6.Ağıt.....	149
2.2.16.7. Mâni.....	156
2.2.16.8.Âşıklık Geleneği.....	178
2.2.16.9.Türkü	181
2.2.16.10.Dualar	189
2.2.16.11.Beddualar – Kargışlar.....	203
2.2.17.Halk Tiyatrosu	205
2.2.17.1.Karagöz – Hacivat.....	205
2.2.18.Halk Oyunları (Dansları)	216
2.2.19.Halk Müziği ve Müzik Araçları.....	218
2.2.19.1.Halk Müziği.....	218
2.2.19.2.Müzik Araçları	218
2.2.20.Halk Sporı	219

2.2.20.1.Cirit	219
2.2.21.Lakaplar	220
2.2.21.1.İşi ve Uğraşına Göre Verilen Lakaplar	220
2.2.21.2.Kişinin Fiziksel Özelliklerine Göre Verilen Lakaplar	221
2.2.21.3.Kişinin Davranışlarına Göre Verilen Lakaplar	221
2.2.21.4.Yaşanılan Bir Olaya Bağlı Olarak Verilen Lakaplar	221
2.2.21.5.Kişinin Nereli Olduğuna Bağlı Olarak Verilen Lakaplar	221
2.2.21.6.Kişinin Davranışlarından Dolayı Hayvanlara Benzetilerek Verilen Lakaplar.....	221
3. BÖLÜM.....	223
GÖNÜL DAĞI DİZİSİNİN MOTİFLER VE TİPLER AÇISINDAN İNCELENMESİ	223
3.1. Dağ Motifi.....	223
3.2. At Motifi	225
3.3. Alageyik Motifi.....	228
3.4. Rüya Motifi.....	231
3.5. Bilge Tipi	233
3.6. Deli/Veli Tipi	237
3.7. Kadın Tipi	241
4. BÖLÜM.....	243
GÖNÜL DAĞI DİZİSİNİN METİNLERARASILIK AÇISINDAN İNCELENMESİ	243
4.1. Ortakbirliktelik İlişkileri	245
4.1.1.Alıntı ve Gönderge	246
4.1.2.Gizli Alıntı – Aşıрма	260
4.1.3.Anıştırma	296
4.2. Türev İlişkileri.....	302

4.2.1. Yansılama (Parodi)	302
4.2.2. Alaycı (Gölünç) Dönüştürüm	308
4.2.3. Öykünme (Pastiş).....	310
SONUÇ.....	316
KAYNAKÇA.....	323
ÖZGEÇMİŞ	343



TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1 Gönül Dağı Dizisinin Oyuncuları – Ana Karakterleri ve Karakterlerinin Tanıtım Tablosu.....	34
Tablo 2 Gönül Dağı Dizisi 1.Sezon Reyting Tablosu	40
Tablo 3 Gönül Dağı Dizisi 2.Sezon Reyting Tablosu	41
Tablo 4 Gönül Dağı Dizisinde Karakterlerin Söylediği Türküler Tablosu	182
Tablo 5 Gönül Dağı Dizisinde Arka Planda Yer Alan Türküler	185



FOTOGRAFLAR DİZİNİ

Fotoğraf 1 Belediye Başkanı Münir'in evi.	48
Fotoğraf 2 Taner ve ailesinin evi.	48
Fotoğraf 3 Muammer ve ailesinin evi.	48
Fotoğraf 4 Taner ve ailesinin evinin iç mekânı.	49
Fotoğraf 5 Hüseyin ve ailesinin evinin iç mekânı.	50
Fotoğraf 6 Taner ve ailesinin evindeki farklı bir odanın iç mekânı.	50
Fotoğraf 7 Muammer ve ailesinin evinin iç mekânı.	50
Fotoğraf 8 Elektrik santrali açılışını yapan Ciritçi Abdullah.	51
Fotoğraf 9 Gaz lambası ışığında oturan Ciritçi Abdullah ve Ramazan.	51
Fotoğraf 10 Tasarruflu soba borusu icadı.	52
Fotoğraf 11 Sefer'in otobüsü Badegül.	53
Fotoğraf 12 Kasabada bulunan kara taşıtları.	53
Fotoğraf 13 Taner, Veysel ve Ramazan'ın icat ettiği uçak.	54
Fotoğraf 14 Patates tarımı.	57
Fotoğraf 15 Patates ihracatı yapan Patatesçi İhsan.	57
Fotoğraf 16 İmece usulü patates tarımı.	58
Fotoğraf 17 Patates toplama makinesi.	58
Fotoğraf 18 Patates toplama makinesinin ihracatı.	59
Fotoğraf 19 Amigurumi yapan Zahide.	60
Fotoğraf 20 Kahvaltı sofrası.	62
Fotoğraf 21 Kışlık salça yapımı.	62
Fotoğraf 22 Kilerde bulunan kışlık yiyecekler.	63
Fotoğraf 23 İftar yemeği 2.	64
Fotoğraf 24 İftar yemeği.	64
Fotoğraf 25 Dizide yer alan erkek giyimi.	67
Fotoğraf 26 Dizide yer alan kadın giyimi.	67
Fotoğraf 27 Dizide yer alan çocuk giyimi.	68
Fotoğraf 28 Asuman ve Ramazan'ın yüzük takma törenindeki giyimi.	69
Fotoğraf 29 Elif ve Yaşar'ın nişan töreni kıyafetleri.	69
Fotoğraf 30 Kına gecesinde giyilen kıyafetler.	70
Fotoğraf 31 Dilek ve Taner'in kına gecesinde Dilek'in kıyafetleri.	70

Fotoğraf 32 Zahide'nin düğününde giydiği gelinlik.	71
Fotoğraf 33 Dizide yer alan sünnet töreni giyimleri.	71
Fotoğraf 34 Düğüncü Muammer'in giyimi.	72
Fotoğraf 35 Ağıtçı kadınların giyimi.	72
Fotoğraf 36 Cirit kıyafetleri giyen Ramazan.	73
Fotoğraf 37 Başına patates saran Günşıl.	74
Fotoğraf 38 Alifaki köyünde bulunan şifalı su.	75
Fotoğraf 39 Hamilelik için hazırlanan macun.	79
Fotoğraf 40 Çocuğa ad veren Ciritçi Abdullah.	85
Fotoğraf 41 Çocuğuna ad veren Sefer.	86
Fotoğraf 42 Çocuk görme sırasında ikram edilen şerbet.	86
Fotoğraf 43 Çocuk görme sırasında alınan hediyeler.	87
Fotoğraf 44 Yeni doğan bebeğe uygulanan ritüeller.	87
Fotoğraf 45 Sünnetçilik mesleği.	88
Fotoğraf 46 Erkan ve İsmet'in sünnet töreni.	89
Fotoğraf 47 Kız isteme için hazırlanan bohça.	95
Fotoğraf 48 Dilek ve Taner'in isteme töreni.	95
Fotoğraf 49 İsteme töreninde ayran yapan Asuman.	96
Fotoğraf 50 Ramazan ve Asuman'ın söz kesme töreni.	96
Fotoğraf 51 Elif ve Yaşar'ın nişan töreni.	97
Fotoğraf 52 Zahide ve Sefer'in nişan töreni.	98
Fotoğraf 53 Asuman ve Ramazan'ın nişan töreni.	98
Fotoğraf 54 Cemile ve ailesinin çeyiz getirmesi.	100
Fotoğraf 55 Dilek ve Taner'in kına töreni.	101
Fotoğraf 56 Asuman'ın giydiği bindallı.	101
Fotoğraf 57 Gelin alayı.	105
Fotoğraf 58 Gelin olarak baba evinden çıkacak olan Asuman.	107
Fotoğraf 59 Düğün için baba evinden çıkan Cemile.	107
Fotoğraf 60 Cemile'nin kuşağını bağlayan Musa.	107
Fotoğraf 61 Gelin indirme âdetleri.	108
Fotoğraf 62 Gelin indirme sırasında saçı saçma âdeti.	109
Fotoğraf 63 Gelinin eve girmeden önce bolluk ve bereket için testi kırması.	109

Fotoğraf 64 Gelinin başına elma atma âdeti.	110
Fotoğraf 65 Bolluk ve Bereket için su kovası döken gelin.	110
Fotoğraf 66 Gelin ayakkabısı altına isim yazma âdeti.....	111
Fotoğraf 67 Düğün sırasında damattan bahşiş isteme âdeti.....	111
Fotoğraf 68 Ölen kişinin ardından helva kavrulması.....	114
Fotoğraf 69 Mezarlık ziyafeti.	116
Fotoğraf 70 Bayramda şeker toplayan çocuklar.	117
Fotoğraf 71 Aile içi bayramlaşma.	117
Fotoğraf 72 Nişanlı çiftlerin aileleri arasında hediyeleşme.	117
Fotoğraf 73 Arife günü kabristan ziyareti yapan aile üyeleri.	119
Fotoğraf 74 Nişanlı kız için erkek tarafı koç götürmektedir.	119
Fotoğraf 75 Aile içi bayramlaşma.	120
Fotoğraf 76 Veysel'in arkasından su döken Cemile.	121
Fotoğraf 77 Ağıtçılık için seçilen kadın.	152
Fotoğraf 78 Giden Ramazan'ın arkasından ağıt yakan kadınlar.	155
Fotoğraf 79 Âşık atışması.	181
Fotoğraf 80 Gölge oyunundaki keçi ve kirpi tasvirleri.	213
Fotoğraf 81 Çiftetelli oynayan dizi karakterleri.	217
Fotoğraf 82 Havada zeybek oynayan Yaşar.	218
Fotoğraf 83 Cirit atma oyunu.....	220
Fotoğraf 84 Ramazan ve Veysel'in gördüğü alageyik.	230
Fotoğraf 85 Sefer'in ameliyatı sonrasında Ciritçi Abdullah'ın gördüğü alageyik.....	230
Fotoğraf 86 Salça yapımı sırasında def çalan kadınlar ve defleri.	308
Fotoğraf 87 Elveda Gülsarı kitabını okuyan Elif Hemşire.	311
Fotoğraf 88 Kenan'ın dağda bulunan kanlı gömleği.	312

KISALTMALAR

Akt.	: Aktaran
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev	: Çeviren
Ed.	: Editör
Der.	: Derleyen
Hızl.	: Hazırlayan
İA.	: İslâm Ansiklopedisi
İTÜ	: İstanbul Teknik Üniversitesi
M.Ö	: Milattan Önce
RTÜK	: Radyo ve Televizyon Üst Kurumu
s.	: sayfa
S.	: Sayı
SOKÜM	: Somut Olmayan Kültürel Miras
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TRT	: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TV	: Televizyon
Vb.	: ve benzeri

GİRİŞ

İnsanlığın iletişim ile birlikte kültürel aktarımının başladığı nokta olan sözlü kültür, bir toplumun yaşamsal ve düşünce tarzının sözler, ritim, jest ve mimiklerle zenginleştirilerek nesilden nesile taşınmasına vesile olmaktadır. Ancak tüm dünyayı etkisi altına alan dijital devrimle birlikte elektronik kültür (ikincil sözlü kültür) ortamı önem kazanmıştır. Elektronik kültür ile birlikte sözlü kültür, değişim ve dönüşüm yaşayarak kendisine televizyon ve onun yayınladığı programlarda yeni bağlamlar içerisinde yer bulmaktadır.

Türkiye’de TRT 1 kanalının, yayınladığı dizileri belirlerken millî kültürel değerleri taşıyan içeriklere önem verdiği görülmektedir. Bunun birkaç sebebi bulunmaktadır. Öncelikle toplumda bir millî kimlik bilinci oluşturarak insanların kültürel kökenlerini, geleneklerini, değerlerini unutmaması için toplumsal bir bağ oluşturmaktır. Aynı zamanda kültürel tanımla yaşam tarzı hakkında bilgiler verirken eğitim ve bilinçlendirme amaçları da taşımaktadır. Bu kapsamda TRT 1 kanalında yayınlanan Gönül Dağı dizisinin halk bilimi unsurlarını barındırma, yaşatma ve gelecek nesillere aktarma rolünü üstlendiği gözlemlenmiştir. Çalışmamıza başlamadan önce Gönül Dağı dizisi ile ilgili yaptığımız ön araştırmalar sonucunda akademik çalışma olarak bir makale ve farklı alandan bir tez konusunun alınmış olduğu tespit edilmiş olup Gönül Dağı dizisinde yer alan halkbilim unsurlarının üzerine çalışma olmadığını görerek bu diziyle ilgili yapılacak çalışmanın, elektronik kültürün getirmiş olduğu televizyonun günümüzde kültür aktarmada öncül olduğunu vurgulama noktası amacımız olmuştur. Bu bölümde içerik olarak Gönül Dağı dizisini incelediğimiz çalışmanın konusu, amacı, kapsamı, sınırlılıkları ve konu ile ilgili yapılan çalışmalara yer verilmiştir.

A. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Sözlü kültür, yazılı kaynakların kullanılmadığı veya yaygın olmadığı dönemlerde toplumlarda bilgi, hikâye, mit, efsane, geleneksel değerler ve kültürel öğeleri iletmede başat rol oynamıştır. Sözlü dönemin ardından yazı, kültür aktarımını devralırken elektronik kültürün ortaya çıkışıyla birlikte artık televizyon, radyo, internet gibi medyada üretilen yayınlarla kültürel devamlılığın sağlandığı görülmüştür. Televizyon dizileri gibi

medya ürünleri geniş kitlelere ulaşarak kültürel değerleri aktarırken bu durum toplumu olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

Türk televizyon tarihinde izleyiciler tarafından rağbet gören dizilerin Türk kültür öğelerini taşıdığı düşünüldüğünde medyanın ürettiği ve aktardığı yapımların incelenmesi son derece değerlidir. Çalışmamızın konusu, globalleşen dünyada öz değerlere ait pek çok unsuru barındıran Gönül Dağı dizisinin incelenmesi ve geleneksel toplum yapısına ait zenginliklerin medya yoluyla yeni nesillere aktarılmasıdır. Araştırmamız dahilinde, Gönül Dağı dizisinin içerdiği kültürel unsurlar tespit edilmiş ve halk bilimi yöntem ve teknikleriyle incelenmiştir.

B. ARAŞTIRMANIN AMACI

Halk bilimi araştırmacıları, son yıllarda disiplinin sahip olduğu araştırma sahaları ve inceleme yöntemlerinin yanı sıra yeni bir mecra olan medyanın etkisi üzerine çalışmalar yapmaktadır. Medyada üretilen ürünlerin incelenmesi; geleneksel halk kültürü ile medya arasındaki etkileşimleri, kültürel değişimleri ve toplumsal kimliğin yeniden inşası gibi durumları ortaya koymak için son derece önemlidir. Çünkü günümüzde medya en önemli iletişim ve etkileşim aracıdır. Halk kültürünün, medya aracılığıyla aktarımı geniş kitleler üzerinde etki uyandırdığı için bu alanda yapılacak her çalışma büyük önem taşımaktadır.

Bu sebeple çalışmanın amacı, değişen dünya ile birlikte hemen her evde bulunan elektronik ortamın taşıyıcılarından biri olan televizyonun Türkiye’de ürettiği ve reyting oranlarına bakılarak ilgiyle takip edilen Gönül Dağı dizisinin halk kültürünü ne ölçüde yansıttığını tespit etmektir. Gönül Dağı dizisinin toplumsal gelenek ve göreneklerin yeni nesillere aktarılmasında ve korunmasında aldığı görevlerin tespit edilerek Türk kültürüne ve halk bilimine katkı sağlamaktır. Aynı zamanda, halk kültürü ve medya ilişkisinin topluma yansımalarını ölçmek kültürel değerleri topluma aks ettirmede medyanın etkisini ortaya koymaktır.

C. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Disiplinler arası olarak planlanan çalışma öncesinde kapsamlı bir literatür taraması yapılmıştır. Literatür taraması sırasında kitaplardan, e-kaynaklardan, Ulusal Tez

Merkezinden (YÖK) ve makale bilgi sistemlerinden faydalanılmıştır. Yapılan taramalar neticesinde değerlendirilmeye alınan Gönül Dağı dizisinden elde edilmesi amaçlanan sözlü kültür elektronik kültür ilişkisi, televizyon yayınları, Türk kültürü ve metinlerarasılık konularının incelenmesi için bir yöntem belirlenmeye çalışılmıştır.

TRT 1 kanalında yayın hayatına başlayan ve devam eden Gönül Dağı dizisinin bölümlerine internet aracılığıyla ulaşılmış ve doküman analizi tekniği ile incelenmiştir. Sedat Veyis Örnek'in halk bilimi ürünlerinin incelemek için oluşturmuş olduğu sınıflandırma tablosu takip edilmiş ve izlenen dizinin bölümleri belirtmek suretiyle kaynak gösterme yöntemi kullanılmıştır. Dizide kapsamlı bir anlatı ağı oluşturmak için kullanılan farklı eser ve sözlü kültür ürünlerinin metinleri “*Metinlerarasılık Kuramı*” ile deşifre edilirken sadece kullanılan metinlere bağlı kalmamak adına dizide bu metinlerin kullanımının gerçekleştiği sahnelerden hareketle bağlamlarına da yer verilmiştir.

D. SINIRLILIKLAR

Televizyonun kültür aktarımında aldığı rolü tespit etmek amacıyla TRT 1 kanalında yayınlanan Gönül Dağı dizisiyle ilgili bilgiler toplanmış ve yayınlanan dizinin içeriği hakkında bilgiler edinilmiştir. Dizinin yayınlanmış olan ilk iki sezonunu oluşturan 65 bölüm ve Kurban Bayramı için yayınlanan 1 özel bölümü ile toplam 66 bölüm izlenerek çalışma kapsamında incelenmiştir. Çalışmada yer alan görsellerin her biri çalışmanın inceleme safhasında ekran görüntüsü alınarak teze eklenmiştir.

Çalışma sırasında Gönül Dağı dizisi senaristlerle irtibat kurulmak istenmiş ancak herhangi olumlu ya da olumsuz bir geri dönüş alınamamıştır. Aynı zamanda çalışmada yer alan metinlerin daha sağlıklı olması için senaryoya ulaşmak istenmiş olup dizi ve kanal tarafından içeriklerin gizli olması sebebiyle çabalarımız olumsuz sonuçlanmıştır. Bu sebeple incelenen bölümlerin her biri dizinin YouTube kanalından takip edilerek izlenmiş ve video formatı üzerinden not alma yöntemiyle deşifre edilmiştir.

E. KONU İLE İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALAR

Konu ile ilgili yapılan çalışmalar kitap, tez ve makale olarak araştırılmıştır. Araştırdığımız ve yaralandığımız bu kaynaklar güncelden geçmişe doğru bir sıralama

içerisinde verilmiştir. Seri hâlinde olan çalışmalar anlam bütünlüğünün bozulmaması için sıralı verilmiştir.

1. Kitaplar

Ahmet Özgür Güvenç'in 2020 yılında çıkan "*Folklor ve Sinema*" adlı kitabında görsel ve işitsel ağırlığı olan sinemanın, kültür aktarımı için bir araç olduğunu vurgulamıştır. Halk kültürü ürünlerinin sinemada bazen değişerek bazen aslına yakın aktarımlarla yer bulduğu görülen eserde, birçok dizi incelemesi de yapılmıştır. Eser, sinema ve halk bilimi ilişkisini çözümlemek için kaynak olma özelliği taşımaktadır.

Editörlüğünü Mehmet Özdemir'in yapmış olduğu "*Dijital Kültür – Tradijital-Medya-İnternet-Edebiyat ve Halk bilimi Araştırmaları (21. Yüzyılda Kültür Yorumları)*" adlı çalışma 2019 yılında yayımlanmıştır. Gelişen ve değişen dünya düzeninde halk bilimi de kendisini güncelleyen bir yapıya sahiptir. Bu doğrultuda kitap, dijitalleşme ve halkbilim konulu 10 makaleden oluşmaktadır.

"*Dijital Kültür -2 Yeni Medya-Küreyerelleşme-Hibritleşme-Dil-Edebiyat ve Halk bilimi Araştırmaları*" adını taşıyan serinin ikinci kitabının editörlüğünü Fatih Balcı üstlenmiştir. Kitap, ilk kitabın devamı niteliğinde olup farklı konularda 10 makale içermektedir.

Doç. Dr. Uğur Durmaz'ın editörlüğünü üstlendiği "*Dijital Kültür -3 Tradijital-Post Truth-Memetik-Kimlik-Medya-İnternet-Edebiyat ve Halk bilimi Araştırmaları*" kitabı, serinin üçüncü kitabıdır. Bu çalışmada da serinin ilk iki kitabı gibi kültürün dijitalleşmesini ele alan 9 makale yer almaktadır.

Nebi Özdemir, "*Medya Kültür ve Edebiyat*" adlı kitabında Türk kültürü ve edebiyatının medya ile olan ilişkisini ele almıştır. Eser radyo, sinema, televizyon gibi medya araçlarının, Türk kültürünü aktarma görevi incelemektedir.

Birgül Yangın Aslanoğlu, "*Geçmişten Günümüze 41 Türk Sinemasında Folklor İzleri*" adlı kitabında kırk bir Türk filminin içeriğini incelemiş ve filmleri halk edebiyatı türlerine göre sınıflandırmıştır. Sınıflandırılan filmlerin içerisinde bulunan halkbilim unsurları tespit edilmiştir.

Gürsel Aytaç, 2002 yılında “*Edebiyat ve Medya*” adlı çalışmasını yayımlamıştır. Kitap 11 bölümden oluşmaktadır. Kitap, edebiyat ürünlerinin medyada yer alma biçimlerini incelemesi bakımından alanın önemli kaynaklarından olmuştur.

2. Tezler

Rumeysa Tağ’ın 2022 yılında Doç. Dr. Ebru Şenocak’ın danışmanlığında “*Diriliş Ertuğrul Dizisinde Türk Halk Kültürü Unsurları*” adlı yüksek lisans tezini hazırlamıştır. Çalışmada, Diriliş Ertuğrul dizisinde yer alan halkbilim ürünleri incelenmiştir. Tez dizinin somut olmayan kültürel mirastaki yeri ve önemi başlığıyla diğer yüksek lisans tezlerinden ayrılmaktadır.

Müjde Atıcı tarafından 2021 yılında Dr. Öğr. Üyesi Cevdet Atıcı danışmanlığında “*TRT Çocuk’taki Programlar Üzerine Halk Bilimsel Bir İnceleme*” adlı yüksek lisans tezi çalışılmıştır. Türkiye’nin devlet kanalı olan TRT’nin çocuklara özel içerikler ürettiği kanalda yer alan yapımları inceleyen Atıcı, bu yapımların içerisinde yer alan halk bilimi unsurlarını tespit etmiştir. Yapılan çalışmada tespit edilen kültürel değerlerin çocuklara bilinçli bir şekilde aktarılmasının önemini vurgulamıştır.

Anıl Oğuz Burkey’in 2021 yılında Prof. Dr. Cengiz Gökşen’in danışmanlığında hazırlamış olduğu “*Sinema, Folklor ve Mekân Bağlamında Osmaniye Üzerine Bir Araştırma*” adlı yüksek lisans tezinde Osmaniye’de çekilen filmlerdeki folklorik öğelerin tespiti ve bu öğelerin değerlendirmesi yer almıştır. Tez yöresel folklor unsurlarının tespiti bakımından önemlidir.

Ayşenur Tuysuz’un 2020 yılında Prof. Dr. Bekir Şişman danışmanlığında hazırlamış olduğu “*Sinema ve Kültür İlişkisi Bağlamında Diriliş Ertuğrul Dizisi (1. ve 2. Sezon)*” adlı yüksek lisans tezinin birinci bölümünde sinema ve edebiyat ilişkisi anlatılmıştır. Tezin üçüncü bölümünde dizinin içerisinde yer alan folklorik unsurların açıklanmaktadır. Tez bu bakımdan önemlidir.

3. Makaleler

Aysun Dursun ve Ayten Gümüş’ün birlikte 2022 yılında kaleme aldığı “*Türkan Şoray Filmlerinde Halk Kültürü Unsurlarının İşlevleri*” adlı makalede Türkan Şoray’ın yer aldığı yedi filmi ele alarak sinemanın ekran karşısındaki insanları etkilediği ve bu

etkilemenin de halk kültürü unsurlarıyla yapıldığı belirtilmiştir. İncelenen filmlerde, Sedat Veyis Örnek'in halk bilimi kataloğundan yararlanılarak nesillerdir devam eden halk kültürü unsurları tespit edilmiş ve bu kültürel unsurların işlevleri üzerinde durulmuştur.

Recep Tek ve Eylem Selver Tuğçe Bayazıt'ın birlikte 2022 yılında yazmış olduğu “*Evlilik, Doğum ve Sünnet Törenlerinin Türk Sinemasına Yansımasına Bir Örnek: Şaşkın Ördek Filmi*” adlı makalede geçiş dönemi unsurlarının özellikle evlilik töreni ve aşamalarının bol olması sebebiyle tek bir film seçilmiştir. Makale, “*Şaşkın Ördek*” filmi içerisindeki kültürel unsurların sinemaya nasıl yansıtıldığını gözler önüne koymuştur.

Miyase Aslantaş, 2021 yılında Gönül Dağı diziyle ilgili olarak “*Televizyon Dizilerinde İzleyicilere Sunulan Kültürel Öğeler: Gönül Dağı Dizisine Yönelik Bir İçerik Analizi*” adlı makaleyi kaleme almıştır. Gönül Dağı ile ilgili bugüne kadar iki makale yazılmış olup bunlardan diğeri turizm ile ilgilidir. Aslantaş, bu makalede 2021 yılında yayına giren diziler içerisinde senaryosuyla diğerlerinden ayrıştığını ifade ettiği Gönül Dağı dizisinin, neden başarılı olduğunu sorgulama ve sonucunu ortaya koyma amacı taşımıştır. Dizi-film sektörünün tekdüze hale geldiğini ve her yıl birbirinin aynı senaryoların ortaya çıktığını söyleyen Aslantaş, Gönül Dağı'nın taşıdığı kültürel değerler ile onlardan ayrıştığını söylemiştir. Dizinin 1, 10, 20, 30, 31. Bölümlerini incelemeye alarak dizide yer alan mekân, akrabalık, aile, giyim-kuşam, süs, din ve dil örnekleriyle dizinin diğer rakip dizilerden ayrıldığını ortaya koymuştur.

Cevdet Avcı, 2021 yılında “*Kent ve İmge: Televizyon Dizilerinde Gaziantep Simülasyonu*” adlı makalesinde televizyon dizilerinde Gaziantep şehrinin kültürel değerlerinden giyim, yemek, mekân gibi unsurların dizilerde yer alan yansıması incelenmiştir.

Onur Aykaç'ın 2021 yılında “*Millî Folklor*” dergisinde yayımlanan “*Televizyonda Sözlü Kültürün Yeniden-Üretimi: ‘Hangimiz Sevmedik’ Dizisindeki İcat Edilmiş Atasözleri*” adlı makalesinde sözlü kültürün önemli ürünleri olan atasözlerine uygun olarak senaristler tarafından yazılmış altmış dört atasözü mahiyetindeki cümleden bahsedilmiştir.

Mehmet Emin Bars'ın 2021 yılında yayımlanan “*Kültürel Dönüşümün Etkin Aracı Medya: Televizyon ‘Öldüren Eğlence’ Midir?’*” adlı makalesi televizyonun, halk kültürünü bozup bozmadığı tartışmasından hareketle kaleme alınmıştır. Bars, makalede halk kültürünün başlıca taşıyıcıları olan destan, masal, menkabe, halk tiyatrosu gibi türlerin bağlam değiştirerek televizyon ile evlere girmesinden bahsetmiş bunun sonucunda televizyonun halk kültürü üzerinde bir değişim yarattığını öne sürmüştür. Yazar, bu dönüşümün tamamen olumsuz olmadığını ve televizyonun, halk kültürü unsurlarının unutulmasının önüne geçtiğini; zamana ve şartlara uygun bir biçimde kültürel aktarımın televizyon sayesinde devam ettiğini savunmuştur.

Ergin Altunsabak, 2021 yılında “*Uluslararası Halk bilimi Araştırmaları Dergisi*”nde “*İkincil Sözlü Kültür Ortamında Folklorun İdeolojik İşlevine Bir Örnek: ‘Eşkıya Dünyaya Hükümdar Olmaz’ TV Dizisi*” adlı makalesinde televizyon dizi ve filmlerinin işlev ve içerik olarak folklorik ürünleri kullanmasını Eşkıya Dünyaya Hükümdar Olmaz dizisi üzerinden ele almıştır. Altunsabak, milliyetçilik ideolojisinin dizide kullanılan konuşmalar üzerinden izleyiciye aktarıldığını ifade etmiştir.

Mehmet Özdemir, 2020 yılında “*Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre Kitaptan Ekrana: Leylâ ve Mecnun*” makalesinde sözlü kültür ile oluşturulan eserlerin bu yüzyıldan önce yazıya geçirildiğini şimdi ise bu eserlerin değiştirilip dönüştürülmesiyle medyada yer aldığını söylemiştir. Medya, internet ve sinema gibi ortamların tüketim işlevini görebilmesi için folklorik ürünleri kullandığını söyleyerek Leyla ve Mecnun hikâyesi özelinde bir değerlendirme yapmıştır.

Cevdet Avcı, 2020 yılında yayımladığı “*Nasrettin Hoca Zaman Yolcusu: Sözlü, Yazılı ve Elektronik Kültür Metinleri Arasında Bir Çizgi Dizisi*” adlı makalesinde Nasrettin Hoca'nın sözlü ve yazılı kültürdeki tipolojisi açıklanarak çizgi filmin ilk otuz bölümünde metinlerarası ortaklık aranmıştır. Makalede, kültürün değiştirilip güncellenerek çizgi dizi olarak çocuklara aktarılması incelenmiş olup Nasrettin Hoca tipinin sözlü ve yazılı kültürün ardından elektronik kültürde de kendine yer bulduğu ve çocuklara değerler aktarımı yapıldığı sonucuna varılmıştır.

Ayşe Uğureli tarafından 2019 yılında “*Folklorik Bir Bakış Açısıyla Yeşilçam’da Arketip Bir Anne: Aliye Rona*” adıyla yayımlanan makalesinde Türk sineması, Jung’un

arketip teorisine göre incelemiştir. Sinemanın modern mit aktarıcısı olduğunu ifade eden Uğureli, bu modern mit aktarıcısının folklor malzemelerinden derinlemesine yararlandığını söylemiş; toplumun kolektif bilinçaltı tipi olarak filmlerde anne arketipi olan Aliye Rona'yı çalışmıştır.

Ahmet Özgür Güvenç, 2018 yılında “*Folklor, Sinema ve Mekân: 1960’lı Yıllar Bağlamında Mersin Örneği*” adlı bildirisinde sinemanın halkbilim öğelerini, sadece senaryo ile değil arka planda bulunan mekânlarla da taşıdığını Mersin şehri üzerinden ele alarak incelemiştir.

Mehmet Özdemir, 2017 yılında “*Folklorun 21. Yüzyıldaki Bağlamı: Nineden Toruna Geleneğin Değişmeyen Aktarımı: ‘Kocamın Ailesi’*” adlı makalesinde medya ve folklor ilişkisi içerisinde Kocamın Ailesi adlı diziyi incelemiş ve dizinin kültürel değerler taşıdığını ortaya koymuştur.

İsmail Abalı, 2017 yılında “*Halk Hikâyesinden Televizyon Dizilerine Türk Halk Kültüründe Yardımcı Tipi*” adlı makalesinde halk hikâyelerinde bulunan yardımcı tipinin bugün dizilerde de yer alma biçimini incelemiştir. Televizyon dizilerinin, Türk halk hikâyelerinin devamı niteliğinde bulunduğunu vurgulamıştır.

Bilgen Aydın Sevim’in 2016 yılında Millî Folklor dergisinde yayımlanan “‘*Bir Zamanlar Fakir Ama Gururlu Bir Genç Vardı!*’ Televizyon Dizilerindeki Sözlü Kültür Mirası” adlı makalede Yeşilçam filmlerinde sıkça karşılaşılan zengin kız fakir oğlan ilişkisi incelenmiştir. Bu tür ilişkilerin sosyal çevre tarafından engellenmesi üzerine erkeğin zengin olarak tekrar geri dönüşünün bugün dahi televizyon dizilerinde tekrar edilmesi “*Kara Sevda*” dizisi üzerinden ele alınmıştır.

Nebi Özdemir’in 2006 yılında kaleme aldığı “*Türk Edebiyatı ve Medya*” adlı makalesinde, medyanın Tanzimat döneminden başlayarak önce gazete ve dergi daha sonraları ise radyo, televizyon, bilgisayar, internet gibi araçların Türk edebiyatında önemli değişimlere sebep olduğunu vurgulamıştır.

1. BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1.SÖZLÜ KÜLTÜR VE ELEKTRONİK KÜLTÜR İLİŞKİSİ

19. yüzyılda müstakil bir bilim dalı olarak araştırılmaya başlanan halk biliminin ilk çalışmaları, alana ait ürünlerin eskiliğini tespit etmeye dayalı bir yöntem üzerine oluşturulmuştur. Çalışmalar, elde edilen metinlerin ilk hâlini bulmaya odaklanmış bir biçimde uzun yıllar bu metotlarla devam etmiştir. Sözlü kültürü sıvı bir formda durmadan akan bir olgu olarak değerlendiren Özkul Çobanoğlu, onu durdurup bir parçasını elde ederek araştırmalar yapmayı uygun bulmamaktadır (1998, s.158). Orijinal ve ilk metni aramak sözlü kültür ürünleri için faydasız bir çalışma biçimidir. Bu çalışma biçimi bir asır sürdükten sonra 20. yüzyılda halk bilimi ürünlerini incelemek için farklı metotlar kullanılmaya başlanmış olup bunlardan biri de “*Sözlü Kompozisyon Teorisi*”dir. Milman Parry tarafından ortaya konulan teori, Homeros’un İlyada ve Odessa eserinin sözlü ürünlerden oluşup oluşmadığı tartışmalarıyla gün yüzüne çıkmıştır. Aslında daha önce F. Wolf tarafından bu tartışma başlatılmış olsa da asıl araştırılma ve ortaya bir ispat konulması Parry ve öğrencisi Albert Lord tarafından gerçekleştirilmiştir (Çobanoğlu, 1998, s.138-140, 158). İlyada ve Odessa eseri, Batı kültürünün dini içerik barındırmayan ve aynı dönemde yazılan diğer Yunan şiirlerinden farklı olarak en coşkulu ve gerçekçi şiiri olarak adlandırılmaktaydı (Ong, 2020, s.31). “*Homeros Sorunu*” olarak da bilinen bu konu hakkında pek çok görüş söylenmiştir. Sözlü teoriyi destekleyen araştırmacılar, “*Uzun sıfat cümleleri ile yapılan süslemeler, yaygın kabul görmüş atasözü, deyim ve tekerlemeler gibi halk kültüründe hazır malzemelerin kullanılmasıyla oluşan genel ifadelerin ortaya koyduğu Odessa ve İlyada şiirlerinin okunmak için değil işitilmek için*” olduğunu belirtmiştir (Foley, 1988, s.4; akt. Çobanoğlu, 1998, s.140).

Teorinin en önemli yapı taşları ise “*formül*” ve “*tema*” kavramları etrafında oluşmaktadır. Formül, belirli kurallara, vezinlere uygun birtakım kelimelerin bir arada kullanılması olarak tanımlanırken tema ise belli bir konu, fikir etrafında formülleşen kelime gruplarını kullanmak olarak açıklanmaktadır (Çobanoğlu, 1998, s.144). Bu durumdan hareketle, sözlü geleneğin yazının icadından çok önceleri mükemmel bir forma

kavuşarak kusursuz eserler icra eder hâle geldiği söylenebilir. İcracısı aynı olmasına rağmen bir anlatının birbirinden farklı pek çok hâli bulunmaktadır. Bu teori ile birlikte yazılı metinlerin sözlü kültürden yararlanıp yararlanmadığı konusunda araştırmalar başlamıştır. Sadece yazılı metinler üzerinde yoğunlaşmayan araştırmalar günümüz teknolojisini de takip etmektedir. Teknoloji hem sözlü ortamda üretilen ürünleri toplamada kolaylık sağlarken hem bu ürünlerin deşifrelerini hızlandırmaktadır (Çobanoğlu, 1998, s.165-166). Teknolojinin, etkisi bunlarla sınırlı kalmamış ve yıldan yıla radyo, sinema, televizyon gibi teknolojik aletlerde sözlü kültür malzemeler işlenmiş, yeni çalışma alanlarının ortaya çıkardığı görülmüştür.

Toplumun kültürel kodlarının aktarımını sağlayan sözlü kültür ve elektronik kültür ortamı arasında yıldan yıla derinleşen bir ilişki bulunmaktadır. İnsanlık tarihinde köklü bir geçmişe sahip olan sözlü iletişim, nesilden nesile bilgi, hikâye, mit, töre ve gelenekleri formüller aracılığıyla aktarmıştır. İnsanların bir araya gelerek bilgilerini birbirine aktarması toplumsal bağları güçlendirirken aynı zamanda bir ortak bilinç oluşumunu da desteklemiştir. Walter Ong, iletişimi sadece konuşma diliyle sağlayan, matbaayı kullanmayan kültürleri “*birincil sözlü kültür*” olarak nitelendirirken telefon, televizyon ve diğer elektronik araçların, yazıya aktarılmış sözlü üretimleri metinden ayırarak tekrar konuşma diline dönüştürmesini “*ikincil sözlü kültür*” olarak adlandırmaktadır (2020, s.23-24).

Birinci sözlü kültür ortamında sözün tekrarı bulunmamaktadır. Sözün söylendikten sonra kontrolünün yapılabileceği somut bir durum ya da nesne de yoktur. Bu yüzden sözlü kültürde bir düşüncenin korunup tekrarlanabilmesi için hazır kalıplar kullanılmıştır. Ünlü ve ünsüz harf uyumlarıyla, zıt kelime gruplarıyla kalıplaşarak toplumsal bellekte kendilerine yer bulmuşlardır. Bu sebeple hafızanın gücü bu kültür ortamının en önemli kaynağıdır (Ong, 2020, s.49-50). “*Sözlü Kompozisyon Teorisi*”nin de bulgularından biri olan formüller de bu şekilde tanımlanmaktadır. İnsanların anlatma, dinleme ve dinlenme ihtiyacı bulunduğunu ifade eden Boyraz da: “*Sözlü anlatım türlerinin birbirlerini ardışık sayılar gibi takip ettiklerini ve bu takip sırasında da anlatıların kendinden öncekilerden birtakım unsurları ya aynen ya biraz değiştirerek ya da dönüştürerek aldığını, sonrakilere de yine aynı şekilde aynen, değiştirerek veya*

dönüştürerek verdiğini söyleyebiliriz” cümleleriyle bu fikri desteklemektedir (2008, s.107).

Bir topluluğun düşünce gücü ne kadar gelişmiş olursa aynı şekilde sözlü kültürü de doğru orantılı olarak gelişmektedir. Sözlü kültür düşünceyle biçimlenen, el kol hareketleriyle desteklenen her kalıbı kulaktan kulağa aktararak kolektif bir bilinç oluşturmaktadır. Değişmeyen ritmik deyişler belki yazılı kaynakta olduğu gibi sürekli açılıp bakılabilir halde değildir ancak bunlar sürekli tekrarlanarak bir düşüncenin, bilincin temelini oluşturmaktadır (Ong, 2020, 50-51). Ancak yazının icadıyla kültürel kodlar ve aktarımların değişmeye başladığından bahsedilebiliriz. Yazılı kültür, bilginin kaydedilerek kalıcı hâle gelmesini sağlarken daha geniş kitlelere, olduğu gibi hiçbir değişiklik göstermeden ulaşmasını da mümkün kılmıştır. Bu durum toplumların sözlü aktarım gücünü zayıflatmıştır.

Yazının icadını kötü olarak nitelendiren ve kültürü yok edeceğini düşünen araştırmacılar da olmuştur. Platon, yazının insan zihninin içerisindeki bir olayı dış dünyada kurmayı tehlikeli bulmuş ve yazının hafızayı zayıflattığını, insanları kendi bilgilerinden uzaklaştırarak farklı kültürlerin farklı bilgilerine bağımlı hâle getirdiğini savunmuştur. Ancak Platon’un bu eleştirilerini yazı aracılığıyla bugünlere ulaştırdığını da unutmamak gerekmektedir. (Ong, 2020, s.98-99). İnsanlığın var olduğu her yerde ve dönemde iletişim vardır. Hiç şüphesiz bu iletişimin en zahmetsiz ve en doğal hâli ise sözlü olandır. Dünyada bugün tespit edilen 3000 civarında dilden yalnızca 78 tanesi bir edebiyat geleneği oluşturmayı başarmıştır. Üstelik yazının icadından önce kaç dilin yok olduğu da bilinmemektedir. Bütün bunlar dikkate alındığında değişmeyen olgu, dilin büyük ölçüde sözlü oluşudur. Bütün bu verilere bakıldığında sözlü anlatım yazı olmadan da varlığını devam ettirmektedir çünkü her sözlü dil, yazılı değildir ancak yazı, sözlü anlatım olmadan hiçbir zaman varlığını devam ettiremez (Ong, 2020, s.19-20). Ancak yazılı kültür ile birlikte kitabî bilginin yok edilmesi ve değiştirilmesi de artık çok zor bir hâl almıştır. Bunun için yazıya geçirilmiş bir bilginin dünya üzerindeki her kopyasının toplanıp imha edilmesi gerekmektedir. Bu yazının karakterinin de inatçı olduğunu göstermektedir (Ong, 2020, s.97-98). Oysaki söz öyle değildir ağızdan çıkar, dinleyenler hatta söyleyen kişi bile bir daha tam anlamıyla aynı şekilde hafızasında tutamaz. Sözün doğal olmasından uzakta olan yazı, yapay bir hâl içerisinde. Bunun tamamen kötü bir

özellik olmadığını savunan Ong, yazının yapay oluşuyla birlikte bilinçdışının daha fazla kullanılarak farklı yaratımlar meydana getirdiğini savunur (2020, s.101-102).

Sözlü ve yazılı kültürün hemen ardından tüm dünyayı derinden etkileyen elektronik kültür ortamı gelmektedir. Türk milleti, sözlü kültürün ardından bir buçuk asırlık yazılı kültür dönemini kabullenmeden ikinci sözlü kültür ortamı olan dijital yayın araçlarıyla tanışmıştır. Bu yüzden de toplumun, bilinçli okuyucu düzeyine gelemeyen izleyici kitlesine dönüştüğü görülür (Özdemir, 2015, s.295). İnsan hayatında söz ile başlayan iletişim yolculuğu, bugün teknolojinin gelişmesi ile elektronik ortamda oluşan bağlamları da kendine araç edinerek devam etmektedir. Bugün hemen her eve ulaşan teknolojiyle birlikte sözlü kültür ürünleri, önce radyo ardından ise televizyonla kendilerine yeni bir bağlam bularak geçmişten bugüne ve daha önemlisi yarınlara aktarılmaktadır (Akgül ve Şimşek, 2021, s. 283).

Postman'a göre elektronik kültürün, yazılı kültür üzerine üç olumsuz etkisi bulunmaktadır. Postman, ilk olarak televizyonun eğitim işlevini ele almış ve bu eğitimin basılı yayınlarla karşılaştırılamayacağını söylerken aynı zamanda değiştirilen bilgi kavramıyla bunu tehlikeli bulduğunu ifade etmiştir. İkinci olarak okur sayısının günden güne azaldığını ve medya ile yazılı kültürün bir arada yaşayamadığını iddia etmiştir. Son olarak teknolojinin, toplumu kitleler hâlinde yönlendirebilme gücünden dolayı tehlikeli olduğunu belirtmiştir (2011, 36-39). Bu şekilde düşünen tek araştırmacı Postman değildir, Goody'e göre de sözlü kültürün yerine ne yazılı kültür ne de elektronik kültür geçemez. Onun görüşüne göre söze eşlik edebilen bu yazılı ve elektronik kültür türlerinin söz olmadan bir anlamı bulunmamaktadır (1992/2009, s.128).

Ong'a göre ise bu düşünceler doğru değildir. Elektronik araçlar sayesinde yazılı eserler çoğalmıştır (2020, s.160). Halk bilgisi ve teknoloji arasındaki ilişkiye değinen Dundes ise konu ile ilgili düşüncelerini şu şekilde dile getirmektedir:

Kısmen de olsa halk bilgisi yanlış bir şekilde cehaletle ilişkilendirilmiş, yanlış bir şekilde okuryazarlık arttıkça, halk bilgisinin azalacağını farz edilmiştir. Teknoloji, özellikle de iletişim tekniklerini hızla geliştiren teknoloji, halk bilgisinin azalmasına ve yok olmasına katkıda bulunan bir faktör olarak kabul edilmektedir. Bu doğru değildir. Telefon, radyo, televizyon, fotokopi makinesi gibi teknolojik yaratımlar halk bilgisinin nakledilme hızını arttırmaktadır. Bir ülkenin ucundan diğerine ulaşmak için günler, haftalar hatta aylar

gerekirken şimdi dünyanın etrafında bir dakika içinde dolaşılabilir. Dahası teknolojinin kendisi halk bilgisinin konusu hâline gelmektedir. (Dundes, 2006, s.24).

Halk bilimi unsurlarının dijitalleşmesi ile birlikte teknoloji ve birey arasında kültürel düzeyde sıkı bir bağlam oluştuğu görülmektedir (Özdemir, 2019, s.95). Kültürel yaratımlarda bulunan insanların bunları icraya döktüğü çeşitli zaman ve mekânlar bulunmaktadır. Eskiden bu ortam, daha izole ve az sayıda olan izleyiciye belirli saat aralığında gerçekleştirilmekteyken artık dijital ortamlarla birlikte sayısı milyonları geçen kitlelere zamansız bir şekilde ulaşmaktadır (Özdemir, 2019, s.101). Sözlü kültür ürünlerinin, sürekliliğini sağlama noktasında kendinden sonraki elektronik kültür ortamından yardım aldığı görülmektedir. Bu bağlamda sözlü anlatıların sinema ve televizyon ile kendini daha geniş kitlelere duyurduğu söylenebilir (Boyras, 2008, s.114).

Kültürel mirasın bir bölümü elektronik ortama aktarılırken bir bölümü de direkt olarak elektronik ortamda üretilmeye başlamıştır (Rzayeva, 2019, s.141). Birinci sözlü kültür ortamında üretilen söz, müdahale edilmeksizin doğal bir söylem ve bağlam içerisinde yer alırken ikinci sözlü kültür ortamı olan medyada kullanılan sözler, sahne dekoru ile kurgulanmış yapay ve denetimli bir üretim hâlinde izleyici karşısına çıkmaktadır (Özdemir, 2017, 194).

UNESCO dünyada kültürel öğelerin korunmasını sağlamak amacıyla yürüttüğü çalışmalardan biri de 2003 yılında Somut Olmayan Kültürel Mirası (SOKÜM) Koruma Sözleşmesidir. Sözleşme, somut olmayan ve toplumların kültürel zenginliğinin bir parçası olan her öğenin korunması ve bu kültürel miras bilincinin toplumlarda devamının sağlanması amacını taşımaktadır. Sözleşmenin, korumak üzere belirlediği unsurların birçoğu yıllardan beri halkbilimcilerin çalışma alanı içerisinde yer almaktadır (Oğuz, 2013, s.9). Bu bağlamdan hareketle SOKÜM'ün koruma amacı taşıdığı sözlü anlatılar, geleneksel danslar, halk tiyatrosu, geçiş dönemleri ritüelleri, doğa bilgileri, yaşamla ilgili halk bilgisi ve uygulamalarının elektronik kültürle yaşatılması dikkate değerdir. Korunması ve kayıt altına alınması planlanan kültürel öğelerin her birinin elektronik ortama aktarılması günümüz şartlarında çok daha kolaydır. Bu sebeple tüm dünyayı ve Türkiye'yi etkisi altına almış olan televizyon yayınları içerisinde halk bilimi unsurlarının izleyicilerdeki kolektif bilinci uyandırma niteliğinde kullanılmak istenmesi son derece önem arz eden konulardan bir tanesidir.

1.2.HALKBİLİMİ

Pozitif bilimler, somut gerçekler üzerine deneysel olarak çalışan, kendi çerçevesini oluşturmuş yöntem ve teknikleri belli olan bir bilimsel çalışma alanıdır. Bu alanın çalıştığı konulardan farklı olarak sosyal bilimlerin, içerisinde bulundurduğu alt disiplinlerle birlikte bir yöntem ve teknik belirleme olanağı mümkün değildir. Halk bilimi de sosyal bilimlerin alt dallarından biri olarak bilim dünyasında kendisine yer bulmaktadır. Halk bilimi, 19. yüzyılda müstakil bir bilim dalı olarak değerlendirilmiş ve çalışmalar yapılmaya başlanmıştır (Kara Düzgün, 2016, s. 33).

Alan Dundes, “*Halk Kimdir?*” adlı makalesinde, halk biliminin uzun yıllar aşağılamaya maruz kaldığını ancak bu bilim dalının halkın bilgisinden doğması sebebiyle oldukça önemli olduğunu vurgulamaktadır. Halk biliminin gördüğü bu muamelenin “*halk*” teriminden geldiğini düşünmektedir. Halk teriminin uzun yıllar aşağı tabaka olarak adlandırıldığı, bu kitlenin medeniyetten uzak ve ilkel olarak görüldüklerini ifade etmektedir (Dundes, 2006, s.11-15). Bu ifadeyi yanlış bulan Dundes halk terimi üzerine şu tanımlı yapmaktadır. Halk, “*En az bir ortak olguyu paylaşan insan grubudur. Bu grubu birbirine bağlayan faktörün ortak bir meslek, dil veya din olabilir ne olduğu önemli değildir. Bundan daha önemli olan ise, herhangi bir sebebe bağlı olarak oluşan grubun kendisine ait olduğunu kabul ettiği bazı geleneklere sahip olmasıdır*” (Dundes, 2006, s.16).

Halk biliminin malzeme kapsamının oldukça geniş olması sebebiyle antropoloji, etnoloji, tarih, arkeoloji, teoloji, edebiyat, sanat tarihi vb. bilim dalları ile bağlantılı olması sebebiyle sınırları belirlenememiş ve birçok farklı şekilde tanımlanmıştır (Kara Düzgün, 2016, s. 33).

Folklor (halk bilimi) teriminin isim babası *William John Thoms* olarak kabul edilmektedir. W. J. Thoms, *Ambrose Merton* takma adıyla *Atheneum* dergisinde “*folklore*” adını kullanmıştır. Ancak W. J. Thoms’dan önce 1813 yılında Alman bir araştırmacı *Johann Felix Hnaffel*, “*volkskunde*” şeklinde, ondan da önce 1810 yılında yine bir Alman araştırmacı *Friedrich Ludwig Jahn*, halk varlığı anlamına gelen “*wolkstum*” kelimesini kullanmıştır. Nevzat Gözaydın ile “*Milli Folklor*” dergisinde yapılan röportajda, kelimenin ilk kullanımını daha eskiye götürerek 1782 yılında

Almanya’da bir dergide *Friedrick Ekkard* tarafından bilinçli bir şekilde “*volkskunde*” teriminin kullanıldığını ifade etmektedir. Bu sebeplerden dolayı kütüphane müdürü olan W. J. Thoms’un, folklore adını bu kitaplardan birinde görerek İngilizce çeviri yaptığı düşüncesi ağır basmaktadır. Gözaydın, W. J. Thoms’un takma ad kullanmasının bu fikri desteklediğini belirtmektedir (Prof. Dr. Nevzat Gözaydın ile Söyleşi, 2006, s.19). Ancak uluslararası literatürde W. J. Thoms’un adlandırması kabul görmüştür.

19. yüzyılda ortaya çıkan halk bilimi siyasi bir altyapıdan da güç almaktadır. Aynı yüzyılda yer alan “*romantik milliyetçilik*” akımından bağımsız kabul edilemez. Ulusal kimliğin inşası, halka gitmek ve kökeni bulma düşünceleri halk bilimi çalışmalarını doğrudan etkilemiştir (Çobanoğlu, 1999, s.14). Ulusal kimliğin inşasını gerçekleştirmek üzere araştırmacılar “*avam*” sınıfı olarak adlandırılan halkın arasına karışarak oradaki malzemeleri toplamaya başlamışlardır. Ancak toplanan malzemelerin hangi yöntem ve teknikle inceleneceğinin bilinmemesi durumu bu malzemeleri o dönem siyasi fikirleri desteklemek için kullanıldığını göstermektedir. Herder’in Alman türkülerini toplayarak yaptığı çalışmanın Alman milliyetçiliğini etkilemesiyle başlayan bu süreç, Schelling ve Hegel gibi Alman düşünürlerle siyasal bir anlayış almıştır. Böylece bu dönemde halk bilimi daha çok siyaset, antropoloji ve etnoloji gibi bilimlerle iç içe incelenmiştir. 20. yüzyıla gelindiğinde, halk bilimi bilimsel bir şekilde değerlendirilmeye başlanmıştır. Ancak bu dönemde de tam bir tanıma varılamamıştır (Kara Düzgün, 2016, s. 34-35). Bunun en büyük sebebi halkbilim malzemelerinin değerlendirilme biçimidir. Le Utley’in ifadesine göre, Amerikalı araştırmacılar halkbilim malzemelerini antropoloji metotlarına göre incelerken, Avrupalı araştırmacılar ise etnolojik metotlar kullanmaktadır (2005, 22).

Amerikalı araştırmacı Don Yoder’e göre, halk biliminin çalışma alanı halkın kültürü üzerine kurulmalıdır. Halkın kültürü, sanayileşmeden önce gelenekselliğin ağır bastığı, kırsal ve oradaki âdetleri içeren kültürdür (2005, s.52). Yoder’in ifadelerine göre halk biliminin çalışma alanı sadece geçmişe ve kırsala ait kültürü içermektedir. Ancak halk bilimi sürekli üretmeye devam eden yaşayan bir organizmadır. İnsanlık var olduğu her zamanda ve her yerde halk bilimine malzeme üretmeye devam etmektedir (Kara Düzgün, 2016, s. 39). Alan Dundes’a göre,

Folklorun içinde mitler, destanlar, halk masalları, şakalar, atasözleri, bilmeceler, ninniler, büyüler, dualar, ilençler, yeminler, incitmeler, atışmalar, kinayeler, alaylar, dilekler,

tekerlemeler, selam ve ayrılık sözleri (görüşürüz, eyvallah gibi) yer alır. Folklor aynı zamanda halk adetini, halk dansını, halk tiyatrosunu (ve mimini), halk sanatını, halk inancını (ya da batıl inancını), halk hekimliğini, enstrümantal halk müziğini (keman ezgisi gibi), halk şarkılarını (ninniler, balladlar vb.), halk dilini (argo gibi), halk benzetmelerini (örneğin, yarasa gibi kör benzetmesi), halk teşbihlerini (şehri kızıla boyamak gibi) ve adları da (şahıs ve yer adları vb.) içerir. Halk şiiri, sözlü epikten, el yazması kitap türüne, mezar taşlarına, hamam duvarlarındaki yazılara, limerickleri, top oyunlarındaki tekerlemelere, el ve ayak parmakları tekerlemelerine, çocuğu dizde hoplatırken söylenen tekerlemelere, oyunlarda ebe seçimi tekerlemelerine dek uzanır. Folklor listesi oyunları, işaretleri, simgeleri, dua sözcüklerini (şükür sözcüğü gibi), şakaları, halk etimolojisini, yemekleri, süslemeler ve el işlerini, ev, ambar ve çit tiplerini, caddedeki satıcının bağırışını, hatta hayvanlara söylenen geleneksel sözleri de içerir (Dundes, 2005, s.19).

Alan Dundes'in halk bilimi için yapmış olduğu tanım oldukça kapsamlıdır. Dundes halk biliminin yalnızca geçmiş toplumların kültür incelemesinin ötesinde onun dinamik yapısına da vurgu yapmaktadır (Kara Düzgün, 2016, s. 40).

Türk halkbilimciler arasında çalışmalara öncülük eden önemli isimlerden biri Pertev Naili Boratav'dır. Boratav'a göre halk bilimi, ilerlemiş bir toplumun nispeten daha geride kalan halkın törenlerinde, âdetlerinde, ananelerinde, fikirlerinde ve inanışlarında güncele nazaran eskiden gelen izleri arayan bir disiplindir (1982, s.26). Halk biliminin çalışma alanı halktır. Halkın edebiyatı, sanatı, eğlencesi, kederi, sevinci, inancı, yemesi, içmesi kısaca yaşamı folklor yani halkbilim konusudur (Boratav, 1994, s.5-6). Boratav'ın, Yoder gibi halkbilim malzemelerinin kırsaldan geldiği düşüncesini savunduğu görülmektedir. Türk halkbilimcilerden önemli bir isimde Dursun Yıldırım'dır. Yıldırım, halk bilimi için "*köylülerin geleneklerinde yaşayan eski kültür kalıntıları*" tanımının artık geçerliliğini kaybederek sadece kırsalda yaşayanların değil bütün bir topluluğun zamanının ihtiyaçlarına göre yeni halkbilim malzemeleri ürettiğini söylemektedir. Bununla birlikte her halkbilimcinin çalışma sahasının farklı olduğunu ve bu yüzden de tanım karmaşıklığı bulunduğunu ifade ederek halk biliminin nitelikleri hakkında beş özellik belirlemiştir. Bunlar, sözlü olma, geleneğe bağlılık, çeşitlenme, anonimlik ve kalıplaşmadır (1985, s.549-551).

Sedat Veyis Örnek, halk biliminin maddi ve manevi kültür öğelerini derlemek için yirmi beş temel ana başlık ve birçok alt başlığı bulunan kapsamlı bir çerçeve şema oluşturmuş ve bu doğrultuda tanımlamıştır. Örnek'e göre, halk bilimi bir ülkenin,

topluluğun, ya da belirli bir bölge halkıyla ilgili maddi ve manevi kültür öğelerini kendi yöntemleri ile derleyen, sınıflandıran, çözümleyen, yorumlayan ve en son aşamada birleştiren bir bilim dalıdır (1977, s.15).

1.2.1. Halk bilimi ve Televizyon

Kolektif bilinç altının doğal hâli olan kültür aktarımı, toplumların yegâne gelişim aşamasıdır. Kültürel değerlerin, ateşli silahlardan daha geniş bir etkiye sahip olduğu ifade edilirken, hedefi belirlemede ise medyanın aracı olduğu görülmektedir (Öğüt Eker, 2021, s. 571).

Bu bağlamda televizyon, folklorik unsurların geniş kitlelere ulaşmasında önemli rol oynamaktadır. Televizyonun icadı ve toplumda yaygınlaşmasıyla birlikte yayın yapan kanallar için içerik olarak ne ekrana getirecekleri sorunu hasıl olmuştur. Televizyon yapımcılarının pelinde olduğu yüksek izlenme oranlarını karşılayabilecek kaynaklardan birisi de halk bilimidir (Özdemir, 2017, s.192-193). Televizyon programlarında geleneksel değerlerden faydalanmak, toplum nezdinde kendine ait olduğunu hissettirmektedir (Bars, 2021, s.7). Halk bilimi ve iletişim bilimleri arasında derin bir ilişki bulunduğunu ifade eden Özdemir'e göre *“Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde medya, yasama, yürütme ve yargıdan sonra dördüncü bir güç”* olarak tanımlanmaktadır (2001a, s.88).

Televizyondan önce insan hayatına giren sinema filmlerinin aksine televizyon dizileri, sürekliliği olan ve belli aralıklarla devam eden hikâye örgüsüyle halkla arasında arz talep ilişkisi oluşturmuştur. Bu durumun aslında sözlü kültür üreticileri olan ozanlar ile âşıkların icrasını birkaç geceye yaymasıyla, yazılı kültür ortamı olan gazete ve dergiler de yayımlanan hikâyelerin farklı sayılarda devam etmesi durumuyla aynı mantık çizgisinde olduğu düşünülmektedir (Özdemir, 2015, s.290). *“Türkiye’de ikincil sözlü kültürün, görsel kültürün, sanal kültürün, elektronik kültürün oluşmasında, yerleşmesinde ve sürdürülmesinde televizyon başat bir rol üstlenmiştir. Televizyon, sosyo-kültürel değişmelerin temel aracı ve ortamı olarak hizmet görmüş ve yaşamı farklılaştırmıştır”* (Özdemir, 2008, s.474).

Medya bugün itibariyle insan hayatında çok önemli bir konuma sahiptir. Öyle ki etkisinde bulunan insanların yaşamlarında olaylara karşı verecekleri tepki ve duygularını

belirler hâle gelmiştir (Özdemir, 2001b, s.113). Bu bağlamda hükûmetler tarafından televizyon yayınlarının eğitici işlevinin de kullanılmak istemesi ile birlikte dil, edebiyat, tarih, din, müzik ve eğlence konulu içerikler çekilmeye başlanmıştır (Özdemir, 2015, s.285-287). Televizyonun üç işlevi bulunduğunu ifade eden Mete, bunlardan ilkinin eğitim, ikincisinin haber ve bilgi edinme, üçüncüsünün ise eğlendirme, dinlendirme olduğunu belirtmektedir (Mete, 1999, s.39). Bu işlevlerin Bascom'un halk bilimi için belirlediği işlevler ile aynı olduğu görülmektedir. Bascom, yaptığı çalışmalar sonucunda halk bilimi ürünlerinin dört temel işlevi olduğunu tespit etmiştir. Bunlar işlevler, *“hoş vakit geçirme, eğlenme ve eğlendirme işlevi”*, *“değerlere, toplum adetlerine destek verme”*, *“eğitim ve kültürün gelecek kuşaklara aktarılması”*, *“toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulma”* işlevleridir (Bascom, 2005, s.125-151). İlhan Başgöz, halk bilimi ürünlerinin bir işleve daha sahip olduğunu belirtmiş ve folklorun beşinci işlevi olan *“protesto, eleştiri”* işlevini kurama dahil etmiştir (Başgöz,1996, s. 1-4).

Getirisi en yüksek faaliyet alanlarından olan kültür ekonomisi kapsamında Türk sözlü edebiyatının birçok ürünü önce yazı ile gündeme gelmiş, sonrasında ise radyo, sinema, televizyon ve internet aracılığıyla dönüştürülerek tekrar topluma sunulmaktadır (Özdemir, 2015, s.299-302).

Ortak tarihi geçmişi, hassasiyetleri, değerleri bulunan ve bunları bir arada yaşayarak ortak duyguları paylaşıyor olmak bir toplumun kültürel unsurlarını oluşturmaktadır. Toplum kültürü oluştururken kültürde toplumu bir arada ve ayakta tutmaktadır (Bars, 2021, s.5). *“Kolektif geçmişi belleğinde taşımayan, bu bellekten beslenmeyen modern insan, tarihsel kökene ve genetik kültürel kodlamaya dayandırmadan geleceğin kültürel, askerî, politik, ekonomik vb. algı oluşumlarını hazırlayamaz”* (Öğüt Eker, 2021, s.560). Günümüzde toplumların sahip olduğu popüler kitle kültürünün en mühim üreticisi ve taşıyıcısı bugün her eve kolaylıkla ulaşan televizyondur (Köse, 2012, s.223). Bu yüzden medyanın üstlendiği rol, sahip olunan bilincin yeniden gün yüzüne çıkarılarak insanlara tekrar sunulmasını içermektedir.

Türkiye’de televizyon programları, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) kurumu tarafından denetlenmektedir. RTÜK, halkın zarar görmesini önlemek amacıyla birtakım ilkeler belirlemektedir. Kurumun değer verdiği prensipler olarak toplumsal değerlere saygı, çocukların korunması, millî kültüre uygunluk gibi unsurlar öne

çıkılmaktadır (RTÜK, 2014, s.6-20). RTÜK, halk biliminin televizyonda yer alış şekliyle ilgili etkili bir denetim sağlamaktadır. Denetimler, halk bilimi malzemeleriyle birlikte kültürel çeşitliliğin korunmasını ve toplumun incinmemesini amaçlamaktadır.

Denetleme mekanizması olarak RTÜK Türkiye’de televizyon izleme oranlarını, 2018 yılında yayımlanan “*Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırması- 2018*” adlı araştırmasında 2255 kişinin katılımıyla Türkiye’de günlük ortalama 3 saat 34 dakika televizyon izlendiğini hesaplamıştır. Araştırmada yıllar içerisinde düşüş yaşandığı belirtilmektedir. Türkiye’de televizyon izleme süreleri 2006 yılında 5 saat 8 dakika, 2009 yılında 4 saat 23 dakika, 2012 yılında ise 3 saat 54 dakika olarak tespit edilmiştir. Yaşanan düşüşte, insan hayatında farklı medya araçlarının ve kanalların etkisi olduğu gözlemlenmiştir (RTÜK, 2018, s.25). İnsanlar artık izleyemedikleri programları internet üzerinden bir mekâna ya da belirlenmiş bir saate bağlı kalmadan istedikleri yer ve zamanda izleyebilmektedir.

1.2.1.1. Türkiye’de Televizyon Yayıncılığı ve TRT

Televizyon tek bir buluş değil, birçok icadın bir araya gelmiş hâlidir. “*Tele vision*” terimi ilk kez 1907 yılında Amerika’da bir dergi tarafından kullanılmıştır ancak modern anlamda bugünkü televizyon olgusuna en yakın hâli, 1924 yılında Rus asıllı Amerikalı Zvorykin tarafından geliştirilmiştir. Dünyada ilk televizyon yayını 1936 tarihinde Londra’da gerçekleştirilmiştir. 1947 yılında televizyon yayınları daha net hâle getirilirken 1951 yılında ise ilk renkli yayın Amerika’da yapılmıştır (Özdemir, 2015, s.281-282).

Türkiye’de televizyon yayıncılığı için ilk girişim İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) tarafından gerçekleştirilmiştir. 9 Temmuz 1952 yılında ilk yayın gerçekleştirilmiş olup o tarihte Türkiye’de sadece dört adet İTÜ’ye ait, üç adette Beyoğlu mağaza vitrinlerinde bulunmak üzere yedi televizyon alıcısı bulunmaktaydı (Özdemir, 2015, s.282). 1961 yılında ise Türkiye televizyon yayıncılığında büyük bir adım atılmış ve 24 Aralık 1963 tarihinde, ‘359 Sayılı Radyo ve Televizyon Kurumu Kuruluş Yasası’ çıkarılarak 1 Mayıs 1964’te yasalaşmıştır. “*Böylelikle Türkiye radyoları yeni bir kurum içinde tüzel kişiliğe sahip özerk bir kamu iktisadî teşebbüsüne dönüştürülmüş ve adı da Türkiye Radyo ve Televizyon (TRT) olarak tescil edilmiştir*” (Özdemir, 2015, s. 283). 1964 yılında sadece radyo hizmetiyle yayın yapmaya başlayan TRT, ilk televizyon

yayınını kuruluşunun dördüncü yılında 31 Ocak 1968 tarihinde Ankara’da bir bodrum katında gerçekleştirir. TRT’nin ilk yayını, Nuran Devres’in anonsu ile açılmış ardından dönemin müdürü Tali Öngören’in konuşması gerçekleşmiştir. Öngören’in konuşmasının ardından Prof. Dr. Afet İnan’ın sunacağı “Atatürk ve İnkılapları” programı sırasında ise ilk arıza yaşanmıştır. “Lütfen Bekleyiniz” yazısı ekranlara verilerek sorun giderilmiş ardından ilk hava durumu sunumu yapılmış peşinden ise Bulgar çizgi filmi “Kötü Adam ve İnatçı Çiçek” ve iki adet Antalya belgesi yayınlanmıştır. Saatler 21.00’ı gösterdiğinde ise Türk Televizyonunun ilk yerli yayını İstiklal Marşı ile son bulmuştur. Deneme yayını başarıyla tamamladıktan sonra, TRT o dönem sadece üçer saat olmak üzere haftanın üç günü yayın yaparak ekranlar aracılığıyla evlere girmeye devam etmiştir (Ünsal, 2022, 10-12). 1971 yılında TRT tarafından tüm Türkiye’ye yayın yapmak amacıyla çeşitli noktalara verici istasyonları kurulurken, 1984’te renkli yayın hayatına geçilmiştir. 1990’dan itibaren ise özel televizyon yayıncılığı başlamış ve o günden bugüne birçok kanalla birlikte Türkiye’de hemen her evde televizyon izlenmektedir (Özdemir, 2015, s.283).

2018 yılında radyo ve televizyon kanalları tarafından, RTÜK’ün belirlediği “toplumun inanç, değer ve hassasiyetlerini korumaya, ailenin bütünlüğü ve sürekliliğini destekleme, şiddeti meşrulaştırmamak, insan onuruna, temel hak ve özgürlüklere saygı duyulması” gibi etik ilkelere imza atılmıştır (<https://www.trthaber.com>). Belirlenen ilkelere uygun dizi senaryosu içerikleri üreten ve yayınlayan TRT 1 ekranlarında 2020 yılında başlayan Gönül Dağı dizisi de belirlenen her ilkeyi taşıyan yediden yetmişe herkesin bir arada izleyebileceği bir aile dizisidir.

1.3.KÜLTÜR KAVRAMI VE TÜRK KÜLTÜRÜ ÜZERİNE

1.3.1.Kültür

İnsan davranış ve düşüncelerini anlamlandırma noktasında başvurulmuş kültür kelimesinin farklı anlamları olduğu bilinmektedir. Latince “Cultura ya da Colere” kelimelerinden gelen kültür kavramı “toprağı işlemek” anlamına gelmektedir (Kafesoğlu, 1998, s.14). Bugünkü anlamını ise Alman Etnolog G. Klemm’in 1843 yılında “İnsanın Genel Kültür Tarihi” adını taşıyan on ciltlik eserinde “Volksgeist” terimini “halkın ruhu” ya da “halkın bilinci” olarak adlandırırken bu kavramı uygarlık anlamında kullanmıştır (Kartarı, 2014, s.23-30). Böylelikle kültür kelimesinin Batı Avrupa dillerinde “yüksek

umumi bilgi” anlamını kazandığı ifade edilmektedir (Kafesoğlu, 1998, s.14). Tylor, kültür kavramının ilk bilimsel tanımını yapan antropologdur. Onun ifadesine göre “*kültür, bilgiyi, imanı, sanatı, örf ve adetleri, ferdin mensup olduğu cemiyetin bir uzvu olması itibariyle kazandığı alışkanlıklarını ve bütün diğer maharetlerini ihtiva eden gayet girift bir bütündür*” şeklinde tanımlanmaktadır (Turhan, 1969, s.39).

Kültür kavramı üzerine, C.Wiesler “*bir topluluğun yaşam tarzı*”, E.Sapir “*atalardan devralınan maddî-mânevî değerler yekûnu*”, A. Young “*kültür, insanın, tarihi boyunca, tabiatı ve kendisini idare ulusünü öğrenmek suretiyle, bizzat meydana getirdiği eser*”, Alber K. Kohen “*kültür, umumî olarak inançları, değer hükümlerini, örf ve âdetleri, zevkleri, peşin hükümleri, hülâsa insan tarafından yapılmış ve yaratılmış herşeyi ihiva eder*” şeklinde tanımlamalar yapılmıştır (Kafesoğlu, 1970, s.55).

Kültür çalışmaları birçok farklı alana yayılmıştır bu yüzden tanımı yapılırken alana ve konuya göre tanımı değişmektedir. Yapılan çalışmalar doğrultusunda “*kültür*” kavramıyla anlatılmak istenen duruma göre yeniden tanımlamalar yapılması gerekmektedir (Kartarı, 2014, s.30-31). Çalışmamızda Türk kültürü ve bu kültürün sonucu ortaya çıkan maddi manevi değerlerin, televizyon aracılığıyla yansıtılmasının değerlendirilmesi amaçlandığı için kültür üzerine Türk kültürü ile çalışma yapmış olan bilim insanlarının tanımlarına yer verilmiştir.

Kültür üzerine Türkiye’de önemli çalışmalar yapan Ziya Gökalp kültür kelimesinin karşılığı olarak “*hars*” ve “*tezhip*” kelimelerini önermiş ardından millî karakteri yansıttığını düşündüğü için “*hars*” kelimesini kullanmıştır (Turan, 1994, s.11). Gökalp tarafından kültür şu şekilde tanımlanmaktadır, “*Hars, bir milletin dinî, ahlâkî, hukukî, muakalevî, bediî, lisanî, iktisadî, fennî hayatlarının ahenkli mecmuasıdır*” (Gökalp, 1976, s.25).

Banarlı’nın tanımı ise şu şekildedir: “*Bir milletin medeniyet tarihinde elde ettiği hayat bilgileri, hayat tecrübeleri; milletçe yaratılan ilimler ve sanatlar; büyük millet olarak kazanılan çeşit çeşit kabiliyetler ve zaferler, o milletin yeni nesillerinin ruhuna ve kafasına; en kıymetli birer tohum gibi ekilir*” (1985, s.179).

Kapsayıcı bir tanım olarak Türk Dil Kurumuna (TDK) göre kültür, “*Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletme de kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin.*” anlamına gelmektedir (<https://sozluk.gov.tr/>).

Kültür ve toplum kimliği birbiriyle bağlantılı sosyolojik kavramlardır. Çünkü bir toplumun kültürel kodları içerisinde o toplumun kimliğini yer almaktadır. Kültürel kimliği oluşturan etmenlerden en önemlisi ortak bir milletin “*biz duygusu*” taşıyor olmasından kaynaklanmaktadır (Özkul, 2015, s.168). Kültür genellikle bir topluluğu oluşturan fertlerin tarih boyunca yaşattığı değerler sistemi olarak tanımlanabilmektedir. Kuşaktan kuşağa aktarılan ortak dil, kültür, coğrafya ve yaşam tarzı toplumun kimliğini oluşturmaktadır. Kimlik etnik bir aidiyetle sınırlı değildir, yurttaşlıkta ortak bir kimlik oluşumunda etken bir rol oynamaktadır (Horata, 2017, 118).

Devletlerin bir arada kalmasının ve bir arada yaşam sürdüren toplulukların temelini kültür mefhumu oluşturmaktadır. Her milletin kendine has kültürü bulunmaktadır ki Kafesoğlu’nun millî kültür tanımı şu şekildedir: “*millet ve kültür öyle iki kuvvettir ki, birbirlerinin hayat kaynağını teşkil ederler. Millet kültürü meydana getirir, kültür de milleti yaşatır. Kültür millet tarafından zenginleştirilip yükseltilirken, kültür de millet topluluğuna hız vererek onu yeni aksiyon ufuklarına iter*” (Kafesoğlu, 1970, s.63).

Uzun süreli ve etkin devletler kurmayı başarmış olan Türklerin de kendine özgü birçok detay barındıran kültürleri bulunmaktadır. Türk kültürünün menşei ve her bir noktasını anlatmak başlıca bir çalışma alanı olduğu düşünüldüğünde ve çalışmanın kapsamı olmadığı için geçmişten bugüne devam eden kültürel unsurların araştırılıp özetlenmeye çalışılmıştır.

1.3.2.Türk Kültürü

Geniş coğrafyalara yayılarak onlarca devlet kurmuş olan Türklerin kökenine dair çeşitli tahminler bulunmaktadır. M.Ö. 2000’li yıllarda Orta Asya’da Türklerin ataları olarak adlandırılan “*Proto Türkler*”in yaşadığı düşünülmektedir. Türklerin Orta Asyalı bir ırktan farklı iskelet yapısına sahip olması bu coğrafyaya da başka noktalardan geldiklerini

düşündürmektedir. Ancak bu konuyu destekleyecek bir bulgu henüz gün yüzüne çıkmış değildir. Proto Türkler' in maden çağına erişmiş halkçı, savaşçı ve konar-göçer bir kavim olduğu bilinmektedir (Yılar, 2020, s.32-33).

Kademeli olarak İslamiyet'le tanışmaya başlayan Türkler, konar-göçer hayat tarzından yerleşik hayat tarzına yine kademeli olarak geçmişlerdir. Yeni din ile birlikte Arap kültürüyle tanışan Türkler, hayatlarının hemen her alanında kültürel etkileme ve etkilenme sürecine girmişlerdir. Türk, Arap ve Fars kültürünün bir araya gelmesiyle birlikte Anadolu'dan önce Horasan ve Maveraünnehir bölgelerinde İslam medeniyetinin temelleri atılmıştır (Horata, 2017, s.120).

İslam medeniyetinin Orta Asya'da oluşması ve yükselmesinin yanı sıra, Moğol istilasının ardından Timurlular Devri'ni yaşayan Anadolu'da mimari, edebiyat, minyatür ve ilim alanlarında çalışmaların yapıldığı bir dönemdir. Oğuz boylarının, Horasan'dan Anadolu'ya göçünün ardından güçlü töre ve gelenekleriyle birlikte kısa sürede uç beyliğinden büyük imparatorluk seviyesine ulaşması tesadüf değildir. Bunun bilincinde olan Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'a Doğu'dan ve Batı'dan ilim ve sanatkârları davet etmiştir (Horata, 2017, s.121).

Türk kavimleri Orta Asya bozkırlarından Batıya yaptıkları göçlerle birlikte, farklı kültür ve ritüellerle karşılaşmışlardır. Türkler, bu göçlerle kendi kimliklerini kaybetmemiş ancak karşılaştıkları yeni kültürlerle uyum sağlamış ve onlardan da bir parça alarak değişim ve gelişim geçirmiştir (Özkul, 2015, s.169-170). “*Türk milleti de dili, töresi, dini, hukuku, düşüncesi ve hâdiseler karşısındaki husûsî davranışları ile asırlardan beri yaşamakta olduğuna göre bir millî Türk kültürü mevcut demektir*” (Kafesoğlu, 1998, s.16).

Bozkırdan doğup gelişen Türk kültürü, millî bilinç ve davranış bütünüdür. İlkçağlardan itibaren köklü devletlerle yarışmış, besicilik ve konar göçerliği ile ekonomik birçok faaliyette, ticaret yollarında önemli rol oynamıştır. Çin'i, Arap kültürünü ve Akdeniz'i etkisi altına alarak Bizans'ı yıkmış, hukuk, askeri ve sosyal devlet anlayışını ortaya koyarak sadece kendisinin değil dünya kavimlerinin seyrini değiştirmiştir (Kafesoğlu, 1987, s.137-138).

Kültür tek bir noktadan ele alınacak kadar kısıtlı bir kavram değildir. Sosyal bilimlerin belki en kapsamlı kavramı olup birçok çalışmanın ana konusu olmaktadır. Halkın oluşturduğu doğal kültürde çalışma alanlarından biridir. *“Halk kültürü yere ve zamana bağımlılığın kendini anlatısı, kendini ifadesidir. Folk kültürü üretiminden tüketimine kadar tüm aşamalarında halk içinden çıkan, halkın yaşamının bütünlüğe parçası olan, halka ait olandır”* (Erdoğan ve Alemdar, 2005, s. 28).

Türk kültürü ve Türk kimliğiyle ilgili çalışmalarının halk bilimi ürünleri olmadan gerçekleşmesi mümkün değildir. Halk edebiyatı ürünlerinden mitoloji, destanlar, efsaneler, menkıbeler olmadan bir millî kimliğin ortak unsurları, başlangıç noktası tespit edilemez. Medeniyet kendini oluşturan ürünleri kültürden, kültür ise menşeyini halktan almaktadır (Kalafat, 2001, s.47). Bir topluluğun çoğunluğunu meydana getiren halk temelinde kültür değişimleri çok yavaş değişim seyri göstermektedir. Bilimsel ve teknolojik yenilikleri hayatına hızla adapte edebilen halk düğün, doğum, ölüm gibi törenler, töre ve gelenekler, dil, din, ahlâk gibi sosyal değişimlerde oldukça yavaş değişimler göstermektedir (Çay, 2014, s.54).

Eski Türklerde, insanlar arasındaki ilişkileri düzenleyen kanun değeri taşıyan *“töre”* bulunmaktaydı. Türkler için törenin önemi *“İl (devlet) gider, törü (töre) kalır.”* sözü ile açıklanabilmektedir. Töreye göre Türk toplumlarında her zaman yardımlaşma ve yarışma bulunmaktadır. Yardımlaşma toplumu bir arada tutan, birlik ve beraberliğin devamını sağlayan yegâne unsurlardandır. Toplumun sosyal yaşamda durağanlıkta kalmaması ve ilerlemesi için ise yarışma unsuru ön plana çıkmaktadır (Koca, 2016, s. 143- 144). Türklerin İslam inancıyla birlikte yakinen tanımaya başladığı İran ve Arap kültürünün sosyal yaşamdaki etkisi yüzeysel kalmış ve Türklerin bayram, doğum, düğün ve ölüm gibi törenlerinin içerisine girememiştir (Koca, 2016, s.179).

1.3.2.1.Eski Türklerde Aile ve Sosyal Hayat

Bir milletin en küçük gruplarından olan ailenin yaşam tarzı ve yapısını incelemek o toplumun gelenek ve göreneklerini anlamamızı daha kolay hale getirmektedir. Türk aile yapısında otorite kaynağı olarak baba kabul edilmektedir. Ancak babayla birlikte annenin de söz hakkı olduğu, babanın ardından evi temsil eden unsur olarak bilinmektedir. Eski Türk töresine göre kadın *“evdeş”* yani erkeğin ev arkadaşıydı. Eve bakmak, evi

geçindirmek gibi görevleri erkek yerine getirirken kadın yemek, temizlik, hayvanların bakımı görevleri üstlenmekteydi. Türk kadını erkeği ile at binip silah kullanırdı. O dönem birçok toplumdaki kadın mefhumunun tam tersi bir şekilde Türklerde kadının saygı gördüğü bilinmektedir. Kısıtlanan, ezilen bir zümre konumunda olmadığı dikkat çekmektedir (Koca, 2016, s. 144-146).¹

Eski Türk topluluklarında aile arasındaki ilişki sevgi, saygı ve bağlılık temeline dayanmaktaydı. Ailede her birey birbirini destekler ve bunu dışarıdan da görünür kılmaktaydı. Eşler arasında bulunan karşılıklı sevgi ve saygı çocuktan da beklenirdi. Türk toplumlarında çocukların, anneye sevgi, babaya ise saygı duyması son derece önemli bir mefhumdu (Koca, 2016, s.154-155).

Ailenin oluşum biçimi olarak düzenlenen evlenmede Türklerde bazı kaideler taşımaktaydı. Genellikle dışarıdan evlenme tercih edilmekte olup bunun sebebi akrabalığın geliştirilmesi, kuvvetlenmesi ve boylar arasında barışı sağlamaktır. Bununla birlikte Türklerde tek eşli evliliklerin hâkim olduğu görülmektedir. Evlenmek isteyen gençler için “*arkuçı*”, “*sawçı*”, “*yoriğçi*” ve “*yazığçi*” adı verilen aracı kişilerle bugün olduğu gibi dünürücü gidilmektedir. Kız tarafının olurunun alınması ile erkek evi kızı istemeye gitmektedir. Kız tarafının “*virdüm*”, oğlan tarafının “*aldum*” sözleri üzerine bugünün söz kesme törenlerine benzer nitelikte bir âdettir. Söz kesme töreninin ardından oğlan evi, kızın ailesine at ve elbiselerden meydana gelen hediyeler göndermektedir. Ayrıca, gelinin kardeşlerine de “*ağırlık*” veya “*yandış*” adı verilen hediyeler gönderilmektedir. Aynı zamanda kız tarafı da gelinin baba mirasından hakkı olarak görülen çeyiz hazırlanır ve buna da “*seb*” denilirdi. Evlenecek kızın çeyizi sadece ailesinin değil akrabalarının da bir tür görevi olarak görülmekteydi (Koca, 2016, s.147-150; Genç, 1997, s.57-62).

Düğün töreni sırasında hem gelin hem damat evi arasında bol bol hediyeleşme yaşanmaktaydı. Düğüne katılan konuklara da “*bıçılış*” adı verilen ipek kumaşlar hediye edilmekteydi (Koca, 2016, s.151). Günümüzde bu geleneğin Anadolu’da düğüne gelen konuklara havlu ve yazma verilmek suretiyle devam ettirildiği görülmektedir.

¹ Detaylı bilgi için bkz. Salim Koca, Türk Kültürünün Temelleri.

Eski Türk topluluklarında bugün olduğu gibi gelin için düğün törenlerine özel kıyafet ve aksesuarlar bulunmaktaydı. Gelin daha önce giymediği yeni ve güzel bir elbise giyer ardından “*didim*” adıyla bilinen bir başlık ve “*boğmak*” adı verilen bir gerdanlık ile süslenmekteydi. Ayrıca gelini kötü bakışlardan korumak için al renkli bir duvak ile yüzü kapatılmaktaydı. Diğer yandan düğün için damadın yanında ona destek olmak amacıyla “*sağdıç*” adı verilen bir arkadaşı bulunmaktaydı (Koca, 2016, s.151-152).

Düğün töreni ile tamamlanan evlenme birtakım töreler doğrultusunda gerçekleştirilmekteydi. Bu törelerin başında “*küden*” olarak adlandırılan düğün yemeği bulunurdu. Türk hükümdarları düğün, bayram gibi birleştirici törenlerde halkı için sofrta hazırlatmaktaydı. Hükümdarların, törenlerde hazırlattıkları sofrta ise gelenek olarak halk tarafından yağmalanmaktaydı (Koca, 2016, s.150).

Türk topluluklarında evlenme kadar ölüm törenlerinin de özel olduğu bilinmektedir. Eski Türklerde ölen kişinin ardından kadınlar yüzlerini çizmek ya da kesmek suretiyle kanlı göz yaşları akıtırken erkeklerde başlarındaki börtüklerini yere vurmaktaydılar. Ölen kahramanların, atının kuyruğu kesilirdi (Özkul, 2015, s.175).

1.3.2.2. Türklerde Şehir ve Ev

Eski Türklerin, göçebe olarak adlandırılmasına sebep olan yaylak ve kışlak hayat tarzında aslında geri dönmek üzere merkezi yerleşim yeri bulunurken yaz mevsimlerinde hayvanlar için daha yüksek yerlere çıktığı bilinmektedir. Kış mevsimi için merkezi noktaları olan Türkler hakkında Çin kaynaklarında özellikle hakanların sağlam meskenleri olduğunu ve Asya Hunlarının kurban sunmak için yapılar inşa ettiğini bilgilerine rastlanmaktadır (Kafesoğlu, 1987, 110). Ayrıca Altay Selenge bölgesinde bir tarım hayatının olduğu Tötö Ovasında bulunan M.Ö. I. yüzyıla ait olduğu tahmin edilen sulama kanalından anlaşılmaktadır (Genç, 1997, s.51).

Aynı zamanda Türk topluluklarından bazılarının İslam inancını kabul etmeden önce de yerleşik hayata geçiş yapmış olduğu bilinmektedir. Uygurlar, Bulgar ve Hazar Türklerinin bir kısmının şehirlerde yerleşik hayata geçerek evler inşa etmiştir (Koca,

2016, s.160). Uygurların, “*Şine Usu*”² yazıtında yer alan bilgilere göre 747-759 yılları arasında kurduğu “*Bay-balık*” şehrinin kalıntıları bugüne dek ulaşmıştır. Hazarların şehirleri hakkında İbn Fadlan, İbn Rusra gibi İslâm kaynakları bilgi verirken İtil Bulgarlarının başkentinin harabeleri de bugüne ulaşmışlardır. Ancak Çin kaynaklarda yer alan Doğu Göktürklerine ait şehirlerden bugüne ulaşan bir kalıntı bulunamamıştır (Kafesoğlu, 1987, s.110, Ögel, 1978a, s.185). XI. yüzyılda Kaşgarlı Mahmud’un *Dîvânü Lugâtî’t- Türk*’te bahsettiği kırk civarında Türk şehriyle birlikte birçok kasaba ve köy adı vermesi bu dönemde yerleşik hayatın Türkler arasında ne denli oturmuş bir yapı hâline geldiğini göstermektedir (Genç, 1997, s.52).

Kaynaklarda yer alan bilgiler ve kalıntılar üzerinde yapılan araştırmalara göre yerleşik hayatın en gelişmiş Türk topluluğu şüphesiz Uygurlardır (Ögel, 1978b, s.63). Evin dış bölümlerinden başlayacak olursak Türkçede karşılaşılan en eski kelimenin “*tam*” yani “*dam*” sözü olduğu düşünülmektedir. Uygurlarda da tam kelimesi duvar manası ile kullanılmış yine Harzemşahlar döneminde “*bag tamı*” yani “*bahçe duvarı*” ibaresi yer almaktadır. (Ögel, 1978b, s.9).

Uygurların genellikle kış aylarında beyaz boyalı iki katlı, bahçeli evlerde oturdukları, bahçenin etrafının duvarlarla çevrili bir halde olup bahçeye iki kanatlı tahta kapılardan giriş yapılırken evlere ise ön cephede bulunan merdivenden giriş yapıldığı ifade edilmektedir (Koca, 2016, s.160). Çin elçisi “*Wang Yen-t’e*”nin notlarından hareketle Uygurların evlerinin beyaz boya ile sıvanmış olduğu bilgisine ulaşmaktayız (Ögel, 1978b, s.87). Göç ile birbirinden ayrılan boyların ev şekil ve yapımları iklime göre değişkenlik göstermiştir ancak değişime uğramayan ve Türk kültürünü devam ettiren unsurlar “*iç yapısı*” ve “*iç döşemesi*”dir (Ögel, 1978b, s.65). Araştırmacılar, Uygurların şehirlere “*balık*” adını vermesinden ve bugün dahi kullandığımız “*balçık*” adını verdiğimiz çamurdan dolayı “*bal*” kökünün toprakla ilgili olduğunu düşünmektedirler. Evlerin asıl yapım unsurunun ve bugüne ulaşamamasının sebebinin bu olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca Türklerin ahşap yapıları kullandığı da bilinmektedir. Hazarların, Volga Bulgarlarının, Uygurların ve hatta Macaristan’da Attila’nın kurduğu başkentteki evlerin, ambarların, askeri yapıların ahşap olduğu ifade edilmektedir (Kafesoğlu, 1987,

² “Sugdâk Tabgaçka Selenede Bay-Balık yapıtı birtim.”, “Soğdlular (ve) Çinlilere Selenge’de Bay Balık kentini yaptııverdim.” (Aydın, 2007, s.54, s.63).

s.110-111). Bu ahşap yapılar tek bir avludan oluşmamaktaydı, yapıların iç mekânında bulunan bölümlere oda adı verilmektedir. Ögel'e göre oda kelimesinin otağdan gelme olasılığı yüksektir. Eski kaynaklara göre hükümdarın ya da oba beylerinin toplandığı çadır olarak adlandırılan otağ, Karahanlılar döneminde oda anlamına gelecek kadar küçük aile bireylerinin konakladığı yer olduğu görülmektedir. Odaları birbirine bağlayan sofa anlayışı ise Türk mimarisine Çinlilerden geçmiştir. Uygur metinlerinde “*tang*” adıyla anılan kelimenin çevirisi salon ya da sofa anlamı taşımaktadır (Ögel, 1978b, s.23-25).³

1.3.2.3. Türk Mutfağı ve Yiyecekler

Bir milletin mutfağı ve giyim tarzı onlar hakkında oldukça detaylı bilgi vermektedir. Arkeolojik kazılar sonucunda Orta Asya bozkırının öncelikli gıda maddesinin et olduğu, Türklerin at ve koyun eti tükettiği bilinmektedir (Yılar, 2020, s.32-33). Eberhard'ın bu konuda bahsettiği üzere, “*Priskos'un hazır bulunduğu meşhur ziyafette Attilâ yalnız et yemişti*” (Kafesoğlu,1987, s.106) Tükettiği et çeşitlerini ise besledikleri ve avladıkları hayvanlar olarak iki türden karşılamaktaydılar. Besledikleri hayvanlardan genellikle erkek olanı tercih ederlerdi (Koca, 2016, s.210). Dede Korkut'ta bahsi geçtiği üzere “*koyundan koç, deveden buğra, attan aygır*” kurban edilirdi (Ergin, 2016, s.78).

Sebzeyle pek fazla ilgilenmeyen Türklerin besin olarak tükettiği ürün grubunun etten sonra süt olduğu görülmektedir. Yoğurt, peynir, kaymak, yağ ve kıyma gibi yiyecek ve içecekler elde edilen süt, Türklerin hayatında önemli yer tutmaktadır. Salim Koca'ya göre, Türklerin sağlam, dayanıklı olmalarının ana sebebi bu besin grubundan kaynaklanmaktadır. Çünkü bugün yapılan çalışmalar doğrultusunda süt ürünlerinin kemik gelişimi ve sağlamlığı için en önemli yiyecek grubu olduğu bilimsel olarak ispatlanmış bir gerçektir. Aynı şekilde yoğurtta bulunan antiseptikler sayesinde vücut mikroba dayanıklı hale geliyor ve sindirim sistemi kuvvetleniyordu (Koca, 2016, s.211-212). Aynı zamanda Türk buluşu olan yoğurdun kiraz ve kayısı ile karıştırılması üzerine ortaya çıkan bir tür tatlı yiyecek ya da içeceğin olduğu bilinmektedir (Kafesoğlu, 1987, s.106-107).

³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Bahaeddin Ögel, Türk Kültür Tarihine Giriş – 3.

1.3.2.4. Türklerde Giyim

İklim ve yaşam tarzının giyimi etkilediği kaçınılmaz bir gerçektir. Türkler diğer kavimlerden farklı olarak at üzerinde yaşayan bir millettir. Ata rahat binebilmek ve sürtünmeyi azaltmak için pantolon ve çizme giymek onlar için zaruri bir ihtiyaçtı. Ayrıca daima açık havada ve hareket hâlinde olmaları sebebiyle kalın kürk ve başlıklar ile soğuğa karşı koymak mecburiyeti taşıyorlardı (Ögel, 1978c, s.2). Türk kültürünün önemli izlerini barındıran Dîvânu Lugâtî't- Türk'te elbise için “ton” ya da “kedüm/kedgü” kelimelerinin geçtiği görülmektedir. Türklerin giyim malzemesi olarak koyun, kuzu, sığır gibi hayvanların derilerinden bugünkü modern giyime yakın ceket-pantolon kullandıkları da ifade edilmektedir (Yılar, 2020, s.32-33). Giyecek üretmek amacıyla kendir yetiştirilip bez dokuyan Türkler bu malzemelerden iç çamaşırı yaparken hayvan derilerinden ise dış giyim ihtiyacını karşıladılar (Kafesoğlu, 1987, s.107). Türklerin avcılık üzerinden protein ve yağ ağırlıklı beslenmesi, giyim kuşamda daha harekete elverişli tarzı benimsemesi onların durağan bir hayattan çok aktif bir sosyal yaşam sürdürdüklerinin kanıtı olarak düşünülebilir.

Ticaret yollarında söz sahibi olan Türklerin sadece kendi ürettiği deri ve kendir kullanmadığı Çin'den de ipek ihtiyacını karşıladığı bilinmektedir. Kaşgarlı Mahmud'un kayıt altına aldığı on iki farklı ipek kumaş adı vardır. Bu kumaşların nakışlı, yaldızlı, benekli ve renkli olduğu ifade edilmektedir ki buradan Türk kadınının giyim kuşamına ne kadar önem verdiği anlaşılmaktadır (Genç, 1997, s.175). Yine Dîvânu Lugâtî't- Türk'te geçen bilgilere göre 11. yüzyılda yeşil, kırmızı ve sarı Çin ipeklerinin Türkler arasında yaygın olduğunu belirtilmektedir (Özkul, 2015, s.175). “Tüekta” kurganında yapılan kazılar sonucunda bir Türk prensinin cesedi üzerinde kırmızı, yeşil ve sarı renklerinde üç farklı elbisenin üst üste giydirilmiş olduğu dikkat çekmektedir. Türk devletlerinin hemen hepsinde özellikle kırmızı ve yeşil rengin yoğun olduğu ilk bakışta dikkat çekmektedir. Vambery'e göre, Türkistan bölgesinde kadınlar ve erkekler giyim tarzında renk olarak ağırlıklı kırmızı renkli gömlekler tercih etmekteydi. Türkler için kadın ve erkeklerin aynı tarzda giyindiği sadece kadınların gömleklerinin erkeklere göre daha uzun olduğu bilinmektedir (Koca, 2016, s.177, 216). Hem erkek hem kadın giyiminde gömleklerin üzerinde uzunluğu dizlere varan kaftanlar tercih edilmekteydi. Orhun bölgesinde yer alan bütün heykellerde dış giyim unsuru olarak kaftan bulunduğu

görülmektedir (Koca, 2016, s.217). Dönemin diğer kavimleri kaftan ya da gömlek benzeri giyeceklerin üzerinde kopça kullanırken Türklerin düğme kullandığı, Çinliler ve Moğolların giysiyi sağa doğru açarken Türklerin sola doğru açtığı görülmektedir (Kafesoğlu, 1987, s.107).

Kurgan kazılarında çıkarılan eşyalar arasında bulunan gerdanlıklar, bilezikler, boncuklar, tarak ve aynalar da Türk kadınları için süs eşyalarının önemli olduğunu gösterir niteliktedir. Ayrıca Türk kadınının yanaklarına kırmızı boya “*enğlik*” sürerek süslediği ifade edilmektedir (Koca, 2016, s.218).

1.3.2.5. Türklerde Bayram ve Festivaller

Bayram kelimesi ilk kez Dîvânü Lugâtî't- Türk'te karşımıza çıkmaktadır. “*Bedhrem*” olarak yer alan kelime “*bayram eğlenme, gülme ve sevinme günü*” olarak açıklanmaktadır. Kaşgarlı'nın ifadelerine göre bayram yeri, çiçeklerle süslenmekte ve aydınlatılarak ferah ve “*gönül açan*” bir mekân hâline getirilmekteydi. Koca, meşalelerle aydınlatıldığı ifade edildiği için bayram kutlamalarının akşamda devam ettiğini düşünmektedir. Ayrıca bu bayramların dini değil millî bayramlar olduğunu da eklemektedir (Koca, 2016, s. 166).

Kayıtlara göre Hunlardan bugüne Türklerin bayram ve festival gibi birçok tören kutladıkları ifade edilmektedir. Çin kaynaklarında yer alan bilgilere göre Hunlar için gök mefhumu çok önemliydi. Hükümdarlık sembolleri ve isimlerinde sıkça yer alan ifadeler olmuştur. Hunların gök için ibadet ettikleri üç büyük bayrama “*ejderha bayramı*” adı verilmekteydi. Bunlar yılın birinci, beşinci ve dokuzuncu aylarında gerçekleştirilmekteydi. Bunlar içerisinde en önemlisinin beşinci ayda gerçekleştirilen bayram olduğu bilinmektedir. (İzgi, 2011, s.30). Yılın beşinci ayında hükümdarın ve neredeyse bütün boyların katıldığı “*Lung-cing*” adıyla bilinen büyük bir bayram yapıldığı, bu bayramda atların kurban edildiği ve ardından da eğlence için at yarışlarının yapıldığı belirtilmektedir (Groot, 1921; akt. Koca, 2016, s.167).

Aynı şekilde Göktürklerinde yılın beşinci ayında “*ecdat mağarası*”nda ataları için at kurbanları verdiği, ardından kızların “*tepük*” oynadığı, insanların kımız içip eğlendiği bir bayramı olduğu ifade edilmektedir (Eberhard, 1942; akt. Koca, 2016, s.167). Çin

kaynaklarında yer alan bilgilere göre Göktürklerin kutladığı bayram ve festivallerde şarkı söylemenin, törenin önemli bir bölümü olduğu anlaşılmaktadır (İzgi, 2011, s. 32).

Uygurlar dönemi iki şekilde değerlendirilmektedir. Ötüken’de yaşayan Uygurlar Hunları ve Göktürkleri takip etmişler ve yılın beşinci ayında halkının ve hükümdarının katıldığı büyük festivalle gök tanrıya kurban vermişlerdir. Uygurların Kırgızlar ile savaşının sonucunda Turfan bölgesine göç etmeleri üzerine en önemli törenleri üçüncü ayda yapılan “*Han-shih*” yani “*Soğuk Yemek Festivali*” olmuştur. Bugünde yemekler bir gün önceden hazırlanır ve festival günü hiçbir yerde ateş yakılmazdı. Uygurların başka birçok festivali bulunduğu hemen her birinde yemeklerin olduğu, at yarışları ve at üzerinde ok atma yarışları düzenlendiği kaynaklarda yer almaktadır (İzgi, 2011, s.32-35).

Eski Türk bayramlarının iki ana unsurunun kurban verme ritüeli ve eğlenme olduğu açıkça görülmektedir. Türklerin eğlenmeyi seven, aktif bir yaşam süren ve bunu yaşam tarzı hâline getirerek bayramları ve festivallerini bu doğrultuda kutladıkları söylenebilir.

Yavaş değişim seyreden sosyal hayat biçimi ve ritüellerini Gönül Dağı dizisinde bulunan kültürel yaşam biçimini inceleyerek aradaki bağlantıyı kurmak amaçlanmaktadır. Türk kültürünün geçmişten bugüne nasıl bir devamlılık, gelişim ya da dönüşüm yaşandığının takip edilebilmesi için önce örnekler sunulacak ardından bulgu olarak dizide ne şekilde yer aldığı üzerinde durulacaktır.

2. BÖLÜM

GÖNÜL DAĞI DİZİSİNİN HALKBİLİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

2.1.GÖNÜL DAĞI DİZİSİ

2.1.1. Gönül Dağı Dizisinin Ortaya Çıkışı

TRT 1 ekranlarında Ekim 2020 tarihinden itibaren yayınlanmaya başlayan Gönül Dağı, “*Adem’in Kekliği ve Chopin*”, “*Ah Mercimeğim*”, “*Bahar Aşkı*” ve “*Bozkırda Altmışaltı*” kitaplarının Yozgatlı yazarı Mustafa Çiftçi’nin kaleminden dökülen hikâyelerden yola çıkılarak senaryolaştırılmıştır. Eserlerinde yer alan karakterlerin, yoksulluğa karşı pes etmeyip direndiğini ancak sevdâ karşısında çaresiz düştüğünü ifade eden Çiftçi, kendini yazar olarak değil hikâyeye anlatıcı olarak gördüğünü dile getirmektedir. Dizi olarak her cumartesi ekranlara gelen Gönül Dağı’nın ‘*masal olamayacak kadar gerçek, gerçek olamayacak kadar masal*’ olarak tanımlamaktadır (Tekin, 2020, s. 42-45).

Çiftçi’nin hikâyelerinden derlenen Gönül Dağı dizisi 17 Ekim 2020 tarihinde TRT 1 ekranlarında izleyiciyle buluşmuştur. Dizinin senaryosunu Ali Asaf Elmas, Teoman Gök ve Mustafa Becit üstlenirken yapımcılığını Ferhat Eşsiz, yönetmenliğini ise Yahya Samancı yapmaktadır. Dizi “*Bozkırda Bir Anadolu Masalı*” sloganını taşımaktadır. Yayınlandığı günden bugüne yüksek reytinglere sahip olan dizi, cumartesi günleri ekranlara gelmektedir.

2.1.2. Gönül Dağı Dizisinde Zaman

Gönül Dağı dizisi Türk âdet, örf ve geleneklerini barındırma ve bunu gösterme noktasında bir aile dizisi olarak yayınlanmaya devam etmektedir. Gönül Dağı, dizisinin hikâyesi, “*zamanın durduğu yer*” olarak ifade edilmektir. Geçen zamana ve değişen dünyaya rağmen kültürün, geleneklerin, inançların modernizmden etkilenmediği, değerlerin korunmaya devam ettiği yer olarak ifade edilmektedir.

2.1.3. Gönül Dağı Dizisinde Mekân

“*Bozkırda bir Anadolu masalı*” sloganıyla yayın hayatına başlayan dizisinin hikâyesi, *Gedelli* adında küçük bir kasabada geçmektedir. Kasaba imkanların kısıtlı olduğu, coğrafyanın sert ve zorlayıcı olduğu bir konumdadır. Ancak bu konumun engel olmadığını anlatmaktadır.

Taner, Veysel ve Ramazan’ın icat ettikleri uçağa kendi şehirlerini temsilen 66 adını vermesiyle izleyiciye mekânın Yozgat olduğu düşündürülmektedir. Dizi için bu şehrin seçilmesinin sebebiyse hikâyenin sahibi olan Mustafa Çiftçi’nin Yozgatlı olmasından kaynaklanmaktadır. Çiftçi diziye ilham olan hikâyelerinde memleketi Yozgat’ı ve orada yaşayan insanların hayatını anlatmaktadır. Dizi, Yozgat ismini kullanmasına rağmen çekimler Eskişehir’in Sivrihisar ilçesinde gerçekleşmektedir. *Gedelli* ise Niğde’de yer alan bir köyün adıdır.

2.1.4. Gönül Dağı Dizisinde Olay/Senaryo

Dizi, bozkırda Yozgat’a bağlı Gedelli kasabasında yaşayan üç kuzenin çocukluktan beri icat etme merakını konu almaktadır. Ekibin beyni olarak adlandırılan Taner, yaptıkları her işte tutkusuyla moral veren Ramazan ve makine işlerinden anlayan ekibin ustası Veysel olmak üzere üç kişilik bir ekiptir. Birbirinden farklı karakterlere sahip bu üç kuzen dedelerinin ahırında hayalleri için çalışmaktadır. Her bir karakterin birbirinden farklı hikâyelerinin anlatıldığı Gönül Dağı mutlaka her izleyiciye hitap edecek bir karakter ortaya koymaktadır.

Taner’in çocukluk aşkı Dilek küçükken pilot olmak istemektedir, Dilek’in öğretmen annesinin tayininin çıkmasıyla kasabadan ayrılırlar ve o günden sonra Taner hep Dilek’i beklemektedir. Dilek’in pilot olduğunu düşünen Taner onunla karşılaşma ihtimallerini artırmak için bir uçak kanadı sistemi tasarlar ve bunu kuzenleriyle hayata geçirir. Memleketleri Yozgat’tan ötürü “66” adını verdikleri protip bir uçağın şirketlere tanıtmak ve keşfedilmek istemektedirler.

Tüm bu olanlardan habersiz Dilek karakteri büyümüş, okumuş ve gökyüzünü düşlerken jeoloji mühendisi olmuştur. Gönül Dağı’ndan düşen taşları incelemek üzere Gedelli kasabasına gelmektedir. Burada Taner’i tekrar tanımaya başlarken bir yandan da

yıllar boyu süren ait olamama duygusunu aşmaktadır. Ancak ailelerin ve yaşamların birbirinden farklı olması onların hayatında bir engel teşkil etmektedir.

Dilek ve Taner'in aşkının yanı sıra evlenmiş olan Veysel ve Cemile'nin de her durumda birbirlerine destek çıkma hayalleri için sabrederek birlikte çalışmaları işlenmektedir. Babası ile çatışma hâlinde olan Veysel her zaman güzel bir sözün, takdir edilmenin yokluğunu çekmektedir. Ramazan ise maddi denginin aştığı belediye başkanının kızına âşıktır. Aşkı için tek engel maddiyatta değildir üstelik önce Asuman'ın da ona karşılık vermesi için savaşmış daha sonra ise ikisi birlikte ailelerine karşı savaşmıştır.

Dizide yolu kaybolana ışık olan Ciritçi Abdullah, bir annenin sevdiklerini kaybetme korkusunu hissettiren Halime, güleç mizaçlı Hüseyin'in ağıtçılık yapması ve sinirli bir yapıya sahip olan Muammer'in düğüncülük yaparak karakter çatışmaları yaşaması, eşleri ne kadar anlaşılamasa da birbirinden kopamayan eltiler Döndü ve Günşıl'ın gizliden görüşme heyecanları, Kahveci Rıfat'ın icatçı kuzenlerle hem uğraşması hem sıkı bir arkadaşlık bağı kurması, Selami ve Keriman'ın eğlenceli hâl ve tavırlarıyla neşe saçması, Elif Hemşirenin kimsesizliği, Münir Başkanın inadı, Zahide ve Sefer'in birbirlerine geç kalmışlığını Anadolu gelenek ve göreneklerini yansıtan tarzıyla Gönül Dağı dizisi bozkırda naif, tertemiz hayatların hikâyesini anlatmaktadır.

2.1.5. Gönül Dağı Dizisinin Karakterleri

Dizinin ilk iki sezonunda yer alan her karakter tabloda belirtilerek dizideki konumu hakkında detay verilmiştir (Tablo 1).

Tablo 1 Gönül Dağı Dizisinin Oyuncuları – Ana Karakterleri ve Karakterlerinin Tanıtım Tablosu

Oyuncu	Karakter	Karakter Tanıtımı
Berk Atan	Taner Kaya	Kuzenleri ile dedesinin ahırında icat yapan Taner, ekibin beynidir. Çocukluğundan itibaren çok çalışkan ve zeki olan Taner, babasının ölümü,

		ablasının üç çocuk ile eve geri dönmüş olmasıyla birlikte çalışmak zorunda kalarak üniversite okuyamaz ancak okumaya, araştırmaya devam eder ve çocukluğundan beri âşık olduğu Dilek’le bir gün karşılaşma ümidiyle bir uçuş kanadı teknolojisi yapmaktadır. En büyük hayali ise bozkıra bir teknoloji vadisi kurmaktır.
Semih Ertürk	Veysel Kaya	Muammer ve Döndü’nün oğlu olan Veysel küçük yaştan itibaren babasından aşağılayıcı sözler duymaktadır. Babası Veysel’i ilkokulda okuldan alarak sanayiye verir ve Veysel kaportacı olur. Babasından dolayı sinirli ve agresif bir tavra sahip olan Veysel eşi Cemile’yi çok sevmektedir. Kuzenleri Taner ve Ramazan ile icat yapmaktadır.
Cihat Süvarioğlu	Ramazan Kaya	Hüseyin ve Günşıl’ın tek çocuğudur. Taner ve Veysel’in kuzeni olup oldukça uçar ve aklına geleni yapan bir karaktere sahiptir. Etrafına ve doğaya karşı sevgi dolu olan Ramazan, Belediye Başkanının kızı Asuman’a daha onu görmeden sesini dinleyerek âşık olmakta ve onun peşinde koşmaktadır.
“Ciritçi” Abdullah Kaya	Yavuz Sepetçi	Genliğinde cirit oynadığı için bu lakabı almıştır. İrfan, Muammer ve Hüseyin’in babası, Taner, Veysel, Ramazan ve Zahide’nin ise dedesidir. Torunlarını yaptıkları her türlü icatta desteklemektedir. Dizide herkesin danıştığı, fikir sorduğu bilge bir tip olarak yer almaktadır.
Gülsüm Ali	Dilek Aygün	Küçük yaşlarda annesi Gülsüm Öğretmenin görevi nedeniyle bulunduğu kasabaya yıllar sonra Jeoloji Mühendisi olarak dönmektedir. Taner’in

		çocukluktan itibaren âşık olduğu ve onunla tekrar karşılaşma ümidiyle icatlar yaptığı kişidir. Yıllar boyu annesiyle şehir şehir gezdiği için bir türlü nereye ait olduğunu bilmemektedir. Taner’de kendi yurdunu bulmaktadır.
Nazlı Pınar Kaya	Cemile Kaya	Veysel’in eşi ve Dişçi Musa’nın kızıdır. Annesini yangında kaybeden Cemile, her zaman kendi ailesini düşlemekte ve onların mutluluğu için uğraşmaktadır. Eşi Veysel’in her durumda en büyük destekçisidir.
Hazal Çağlar	Asuman Korkmaz	Belediye Başkanının kızıdır. İlk başta aşkına güvenmediği için istemediği Ramazan’a zamanla güvenir ve âşık olur. Saz çalmayı ve müziği çok sevse de babasının isteği üzerine KPSS çalışarak ilçe kaymakamlığına atanmaktadır.
Ecem Özkaya	Zahide Kaya/Arslan	Halime’nin kızı ve Taner’in ablasıdır. Genç yaşında kasabaya gelen işçi bir gençle kaçarak evlenir ve üç çocuğu olur. Ancak adam evine ve çocuklarına bakmaz. Duruma dayanamayan Zahide baba evine geri dönmektedir. Çocukları ve kardeşi için her zaman güçlü bir figür olarak yer almaktadır. Kendisini karşılıksız seven Sefer ile evlenmektedir.
Ferdi Sancar	Sefer Arslan	Kasabanın ilçe ile bağlantısı olan dolmuşun şoförüdür. Her zaman ve her durumda kasabalının derdine koşan biri olan Sefer, çocukluk yıllarından itibaren Zahide’yi sevmektedir. Zahide’nin eşinden boşanıp geri dönmesiyle uzaktan onu sevmeye devam ederken Günşıl’ın araya girmesiyle ikili evlenmeye karar vermektedir.

Şebnem Diligil	Halime Kaya	Zahide ve Taner'in annesidir. Eşi para kazanmak için gittiği gurbette ölmüş, kızı gurbete kaçarak kötü bir evlilik yapmıştır. Bu yüzden Taner'in kasabadan ayrılmasına şiddetle karşıdır. Oğlunun sevdiği kız olan Dilek'i de bu sebeple istememektedir.
Ali Düşenkalkar	Muammer Kaya	Veysel'in babası, Döndü'nün eşidir. Sert ve korkutucu bir mizaca sahip olan Muammer kasabada “ <i>düğüncülük</i> ” mesleğini yapmaktadır. Gençken hayalleri olan futbolu sakatlanarak bırakması, üç çocuğunun ölmesi onu sinirli bir insan yapmıştır. Oğlu Veysel ve kardeşi Hüseyin ile aralarında daima bir çatışma bulunmaktadır.
Feyza Işık	Döndü Kaya	Veysel'in annesi ve Muammer'in eşi olan Döndü gençliğinde üç bebeğini kaybeder ve bu durum onda derin yaralar bırakır bu yüzden dördüncü ve yaşadığını sandığı tek çocuğu Veysel'in üzerine titremektedir. Herkese karşı iyi bir kalbe ve düşünceye sahiptir
Serkan Kuru	Kenan Kaya	Muammer ve Döndü'nün ölü doğduğunu düşündüğü oğulları Kenan çocukken hastane hemşiresi tarafından kaçırılarak evlatlık verilmektedir. Yıllar sonra doktor olan Kenan, kasabaya dönerek biyolojik ailesini aramaktadır.
Erdal Cindoruk	Hüseyin Kaya	Ciritçi Abdullah'ın küçük oğludur. Her zaman komik bir mizaca sahip olan Hüseyin, kaynatasının “ <i>ağıtçılık</i> ” mesleğini devam ettirmektedir. Ağabeyi Muammer ile zıt karakterlere sahip olmalarından dolayı daima bir tartışma içerisindedirler.

Gülhan Tekin	Günşıl Kaya	Ramazan'ın annesi ve Hüseyin'in eşidir. Eşiyle birlikte kendi babasının “ <i>ağıtçılık</i> ” mesleğini devam ettirmektedir. Okumak her zaman hayalidir. Gülsüm Öğretmenin yardımıyla okuma hayalini gerçekleştirmektedir.
Ege Aydan	Münir Korkmaz	Kasabanın belediye başkanı ve Asuman'ın babasıdır. Kasaba için yenilikçi kararları olan kişileri dinleyen ve bu kararlara destek veren açık fikirli bir başkandır. Ancak uzun süre kızı Asuman ve Ramazan'ın birlikteliğine izin vermemektedir.
Nuri Gökaşan	Musa Çakır	Cemile'nin babası ve kasabanın dışçisidir. Üniversiteyi bitirdikten sonra kasabaya geri dönerek seyyar dışçiliğe başlar. İki kızının annesini evde çıkan bir yangında kaybetmiştir. Kasabanın sevilen, sayılan ve dinlenen kişilerinden bir tanesidir.
Ulviye Karaca	Gülsüm Akgün	Kasabada eskiden öğretmenlik yapmış olan Gülsüm, Dilek'in annesidir. Kasaba halkı tarafından daha önce de sevilen sayılan Gülsüm Öğretmen kızı sebebiyle tekrar kasabaya gelerek Gedelli'ye yerleşir. Kadınları desteklemek ve onların daha fazla sosyal hayatta yer alması için Halk Eğitim Merkezinde çeşitli kurslar açmaktadır.
Eser Eyüboğlu	Selami Fersoy	Kasabada maddi durumu iyi olan bir ailenin çocuğu olan Selami'nin sesi çok güzeldir. Şarkıcı olmak isteyen Selami bu yolda problemler yaşasa da isteğine kavuşmaktadır.
Çiğdem Aygün	Keriman Yavru/Fersoy	Dizinin ilk bölümünde düğününde balonla uçtuğu için insanlar “uçan gelin” lakabını takar. Mutlu bir

		yuvarın hayalini kuran Keriman aksilikler yaşasalar da Selami ile evlenmektedir.
Hüseyin Sevimli	“Kahveci” Rıfat	Kasabanın kahvehanesinin sahibidir. Lakabı ise “Kellerin Rıfat”tır. Taner’in sınıf arkadaşı olup küçüklüğünden beri ona imrenmektedir. Bu yüzden de kuzenlerle uğraşmayı hiç bırakmaz. Aynı zamanda Karagöz ve Hacivat oynatan bir Hayali’dir.
Zümre Meğreli	Elif Uysal	Mesleği hemşirelik olan Elif, Taner ve ailesinin komşusudur. Elif, annesi ve babası tarafından terk edilmiş ve babaannesi ve kız kardeşi ile yaşamaktadır. Dizinin başlangıcında Taner’e ilgi duymaktadır. Taner’in annesi de Elif’in gelini olmasını istemektedir.
Sait Seçkin	Divâne	Gönül Dağında bir kulübede yalnız yaşayan ve eşinin ölümünden sonra akıl sağlığını kaybederek her gün kulübesine kalburla güneş taşıyan karakterdir. Ciritçi Abdullah’ın arkadaşı olan Divane’nin adı dizide bilinmemektedir.
Samet Arda Mercan	Erkan Durmaz	Zahide’nin ilk eşinden olan büyük oğludur. Dizide fevri çıkışları bulunan bir karakterdir.
Beril Karademir	Sedef Durmaz	Zahide’nin ilk eşinden olan kız çocuğudur. Genellikle sakin bir yapısı vardır.
Ali Toptaş	İsmet Durmaz	Zahide’nin ilk eşinden olan küçük çocuğudur. Sevecen bir karaktere sahiptir.

2.1.6. Gönül Dağı Dizisinin Toplumdaki Etkisi

Çok kanallı yayın hayatına geçişinden bugüne Türkiye televizyon yayıncılığında akşamları izleyiciyi ekran karşısında tutabilmek için kanallar arasında büyük bir yarış meydana gelmiştir. Pek çok kurgunun izleyiciye sunulduğu bu dönemde bazı diziler toplumda yankı bulmuş bazılarıysa bulamadan yerini başka dizilere bırakmıştır. Gönül Dağı dizisinin ise yayınlanmaya başladığı günden bugüne, toplumda merak uyandırdığı ve zamanla reytinglerde bir numaraya geldiği görülmektedir. Dizi, yayında olduğu cumartesi günlerinin vazgeçilmezi olarak listenin ilk iki sırasında daimî olarak kendine yer bulunmaktadır (Tablo 1 ve Tablo 2). Gönül Dağı dizisi izleyiciye köklerini, binlerce yıldır geleneği olan duygu ve davranışları izleyicinin önüne koymaktadır. Türkiye’de yayınlanan içeriklerin izlenme oranını ölçen reytinglerden elde edilen bu veriler toplumda halkın kültürünü, değerlerini, inanç, düşünce ve duygularını yansıtan medya yayınlarına ilişkin bir susamışlık hissi olduğunu gözler önüne sermektedir.

Dizi, izleyici için sadece ekrana geldiği anda kalmamakta ve etkisini günlük hayatta devam ettirmektedir. Bu duruma örnek olarak dizinin çekildiği bölgenin turizm faaliyetlerinde yaşanan ciddi artış oranları gösterilebilir. Bölgede yapılan araştırma, Gönül Dağı dizisinin sahnelerinin çekildiği Sivrihisar’da ciddi bir turist artışı olduğunu ortaya koymaktadır (Aydın ve Koçak, 2022, s.169).

Dizi, konusu ve olayları bakımından halktan etkilenirken aynı zamanda kullandığı malzemelerle birlikte toplumu da etkilemektedir. Aslantaş’ın diziyile ilgili kaleme aldığı makalesinde belirttiği üzere dizinin 17. bölümünde Elif Hemşirenin okuduğu Elveda Gülsarı adlı kitap, o gün internette en çok aranan ve sipariş verilen kitabı hâline gelmiştir (2021, s.442-443).

Tablo 2 Gönül Dağı Dizisi 1.Sezon Reyting Tablosu

BÖLÜM	Reyting (TOTAL)	Sıra (TOTAL)	Reyting (AB)	Sıra (AB)	Reyting (ABC1)	Sıra (ABC1)
1.Bölüm	3.39	8.	3.62	4.	3.90	4.
2.Bölüm	4.71	3.	6.01	2.	5.62	3.
3.Bölüm	5.23	4.	5.12		5.61	2.
4. Bölüm	5.01	7.	5.00	4.	5.45	4.
5. Bölüm	6.77	3.	6.93	3.	7.22	3.
6.Bölüm	7.46	2.	7.16		7.70	
7. Bölüm	8.16		7.33		8.19	

8. Bölüm	8.22	1.	7.94	1.		3.
9. Bölüm	8.63		8.35			
10. Bölüm	9.91		8.73		10.63	
11. Bölüm	9.39	2.	9.45	2.	9.93	2.
12. Bölüm	9.47	2.	8.24	1.	9.73	1.
13. Bölüm	10.02		9.76		10.09	
14. Bölüm	10.08		9.24		10.96	
15. Bölüm	9.84		9.10		10.44	
16. Bölüm	10.76		11.21		12.10	
17. Bölüm	10.35		10.02		11.30	
18. Bölüm	10.20		10.43		11.22	
19. Bölüm	10.17		9.57		10.95	
20. Bölüm	10.23		10.43		11.59	
21. Bölüm	10.03		10.35		11.16	
22. Bölüm	10.19		10.62		11.35	
23. Bölüm	9.90		10.47		10.18	
24. Bölüm	10.20	2.	11.24		11.35	
25. Bölüm	9.69		8.95		9.93	
26. Bölüm	9.65	1.	11.15		11.73	
27. Bölüm	7.78	3.	7.68		8.61	
28. Bölüm	7.79		8.35		8.81	
29. Bölüm	8.79		9.56		9.98	
30. Bölüm	8.24		9.78		8.83	

Tablo 3 Gönül Dağı Dizisi 2.Sezon Reyting Tablosu

BÖLÜM	Reyting (TOTAL)	Sıra (TOTAL)	Reyting (AB)	Sıra (AB)	Reyting (ABC1)	Sıra (ABC1)
31.Bölüm	6.88	1.	5.72	1.	6.76	1.
32.Bölüm	6.72	2.	5.03		6.26	
33.Bölüm	6.96		5.72		7.44	
34. Bölüm	7.81	1.	7.71		8.42	
35. Bölüm	8.69		8.73		9.59	
36.Bölüm	8.94		8.88		9.32	
37. Bölüm	8.76		9.20		9.87	
38. Bölüm	8.95	2.	9.33		10.01	
39. Bölüm	8.75		8.71		9.70	
40. Bölüm	9.99	1.	9.01		10.44	
41. Bölüm	10.49		10.66		11.40	
42. Bölüm	11.86		12.15		12.68	
43. Bölüm	11.05		10.79		12.05	
44. Bölüm	11.08		10.93		12.35	
45. Bölüm	10.09		10.26		11.17	
46. Bölüm	11.95		11.16		12.49	
47. Bölüm	11.45		11.69		11.98	
48. Bölüm	11.22		11.13		12.01	

49. Bölüm	11.19		10.49		11.71	
50. Bölüm	10.66		10.18		11.20	
51. Bölüm	10.50		10.84		11.43	
52. Bölüm	11.13		11.36		11.63	
53. Bölüm	10.57		9.06		10.69	
54. Bölüm	11.19		11.09		11.88	
55. Bölüm	12.08		11.04		12.86	
56. Bölüm	10.82		11.10		11.37	
57. Bölüm	11.00		11.27		10.97	
58. Bölüm	10.67		11.76		11.50	
59. Bölüm	9.25		9.85		10.27	
60. Bölüm	9.08		8.68		9.36	
61. Bölüm	8.95		8.28		9.08	
62. Bölüm	9.22		8.70		9.21	
63. Bölüm	9.34		11.12		10.71	
64. Bölüm	9.36		9.86		10.12	
65. Bölüm	8.53		8.64	2.	9.04	2.

2.2. GÖNÜL DAĞI DİZİSİNDE YER ALAN HALKBİLİMİ ÖGELERİNİN İNCELENMESİ

Gönül Dağı dizisi halk bilimi açısından, halkın maddi ve manevi öğelerini ekrana taşıyarak izleyici kitlesinde kolektif bilinç altını harekete geçirme görevini görmektedir. Çalışma, Sedat Veyis Örnek'in halk bilimi öğelerini sınıflandırma şemasından yola çıkarak Gönül Dağı dizisinde yer alan halk bilimi ve Türk kültürü malzemelerini açığa çıkarmayı amaçlamaktadır. Aşağıda önce şemanın bütününe yer verilmiş olup dizide bulunan başlıklar örneklendirilerek incelenmiştir.

I. "Köy, Kasaba ve kent yaşamı (monografiler)

II. Yerleşim – yerleşim türleri

1. *Sürekli yerleşim (köy, kasaba, kent)*
2. *Geçici yerleşim (yaylak, kışlak)*

III. Barınak – konut (Halk mimarisi)

1. *Tipleri*
2. *Yapım teknikleri ve kullanılan araç – gereç*
3. *Ev eşyası; türleri, yapımı, kullanışı*

IV. Aydınlanma, ısınma

4. *Işık elde etme; ışık araç ve gereçleri*
5. *Isı elde etme; ısı araç ve gereçleri*

V. Taşıtlar – taşıma teknikleri

1. *Kara taşımacılığı*
2. *Hava taşımacılığı*

VI.Ekonomi türleri

- A. *Hayvancılık*
 1. *Bakımı, beslenmesi, korunması*
 2. *Çobanlık*
 3. *Hayvansal ürünlerin elde edilişi*
 4. *Hayvancılıkla ilgili araç – gereçler*
- B. *Tarım – reňberlik*
 1. *Ekme, biçme, ürün alma*
 2. *Tarım araç – gereçleri*
- C. *Avcılık*
 1. *Av türleri (kara, deniz avları)*
 2. *Av araçları ve teknikleri*
- D. *Arıcılık*

VII.Halk ekonomisi

1. *Üretim*
2. *Tüketim*
3. *Pazarlama*

VIII.Beslenme – mutfak – kiler

- A. *Besin türleri*
 1. *Hayvansal besinler*
 2. *Bitkisel besinler*
- B. *Besin elde etme, hazırlama, koruma*
- C. *Mutfak düzeni, araçlar*
- D. *Kiler, depo, mahzen*
- E. *Yemek çeşitleri*
- F. *Sofra düzeni*

IX.Ölçme, tartma, hesaplama birimleri; zaman ve mesafe kavramları

X.Halk sanatları ve zanaatları

1. *İşleme, örme, dokuma, basma işleri*
2. *Ağaç, taş, maden, toprak, cam, deri işleri*
3. *Halk resmi*

XI.Giyim – kuşam – süs

- A. *Giyim – kuşam*
 1. *Erkek giyimi*
 2. *Kadın giyimi*
 3. *Çocuk giyimi*
 4. *Günlük giyim*

5. *Törenselle giyim*
6. *Meslekleri ve yaş gruplarını belirleyen giyim – kuşam*
- B. *Süsleme*

XII.Halk bilgisi

- A. *Halk hekimliği – halk baytarlığı*
- B. *Halk botanigi – halk zoolojisi*
- C. *Halk meteorolojisi – halk takvimi*
- D. *Halk hukuku*

XIII.Halk inançları; töreler, âdetler, gelenekler, görenekler

XIV.Geçiş dönemleri

1. *Doğum*
2. *Çocuk*
3. *Evlenme*
4. *Ölüm*

XV.Bayramlar – karşılamalar – uğurlamalar

1. *Dinsel nitelikli bayramlar*
2. *Yerel nitelikli bayramlar*
3. *Karşılama ve uğurlamalar*

XVI.Kalıp hareketler (tavırlar, jestler, mimikler) – kalıp sözler ve sesler

1. *Günlük yaşamla ilgili olanlar*
2. *Törenselle yaşamla ilgili olanlar*
3. *Islık çalma, çağırma, ses çıkarma*

XVII.Dernekler, kuruluşlar; dayanışma ve yardımlaşma

1. *Esnaf dernekleri*
2. *Dinsel kuruluşlar (tarikatlara)*
3. *Cinse ve yaşa dayalı örgütler*
4. *Komşuluk*

XVIII.Dinsel – büyüsel içerikli inançlar, işlemler

1. *Ziyaretler, yatırlar, türbeler, mezarlar*
2. *Fal, rüya yorumu, gelecekte haber verme*
3. *Büyücülük; türleri, teknikleri*

XIX.Halk edebiyatı

1. *Destanlar*
2. *Efsaneler*
3. *Masallar*
4. *Halk hikâyeleri*
5. *Halk şiiri*
6. *Halk türküleri*
7. *Fıkralar*

8. *Atasözleri – Deyimler*
9. *Tekerlemeler*
10. *Bilmeceler*
11. *Alkışlar, kargışlar*
12. *Ağutlar*
13. *İlâhiler*
14. *Maniler*

XX.Halk tiyatrosu

1. *Ortaoyunu*
2. *Karagöz*
3. *Kukla*
4. *Meddahlık*
5. *Seyirlik köylü oyunları*

XXI.Halk oyunları (dansları)

XXII.Halk müziği ve müzik araçları

XXIII.Çocuk oyunları ve oyuncaklar

1. *Temsili nitelikteki oyunlar*
2. *Beceri ve yeteneği amaçlayan oyunlar*
3. *Oyuncak türleri ve nitelikleri*

XXIV.Halk eğlenceleri; sporlar

XXV.Adlar

- A. *İnsan adları*
 1. *Asıl adlar*
 2. *Soyadları*
 3. *Lâkaplar – Takma adlar*
- B. *Yer, su, dağ, köy, meydan, cadde, sokak, ev adları (Örnek, 1977, s.17-20).*

2.2.1.Köy, Kasaba ve Kent Yaşamı (Monografiler)

Köy, kasaba ve kent sıralamasında kültürel değişim gittikçe artmaktadır. Köy, dışarıdan etkenin daha az bulunduğu, kendi içerisinde geleneklerini koruyan ve yaşatan kapalı bir organizmadır. Kent ise çok daha farklı kültürün bir araya geldiği noktadır. Dizinin de hikâyesini paylaştığı kasaba ise ne köy kadar kapalı ne de bir kent kadar kozmopolit bir yapıdır. Gönül Dağı dizisi izleyicisine gelenekselin modernite ile buluştuğu bir yaşam alanı sunmaktadır.

Dizide yaşam Yozgat'ın Gedelli kasabasında sürdürülmektedir. Kasaba hemen herkesin birbirini tanıdığı, yardımlaştığı bir mekân olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kasaba'nın bir yanı Gönül Dağı bir yanı ise uçsuz bucaksız bozkırdan oluşmaktadır. Gönül Dağı'nın eteklerinde yaşam alanı oluşturan kasabalıların, bir yandan geleneklerine önem verdiği görülürken bir yandan da günümüz dünyasının getirdiği yenilikleri kendi değerlerine uygun şekilde hayatlarına aldıkları görülmektedir.

Dizide zaman zaman Gönül Dağı'nın çevresindeki köylerden söz edilir ancak köy yaşamını ele alan uzun süreli sahneler yer verilmemektedir. Aynı şekilde kent yaşamı da dizinin değinmediği mekânlardandır. Zaman zaman ihtiyaçlar doğrultusunda ilçeye gidildiği görülmektedir.

2.2.2.Yerleşim

Eski Türkler için kuşkusuz kabul edilen gerçeklerden biri olan göçebe olma durumu ilim dünyasında kabul görmüş olup, yerleşik hayat faaliyetlerini yalnızca ekonomik sebepler doğrultusunda gerçekleştirmişlerdir (Karahana, 2012, s.426). Eski Türklerin göçebe yaşam tarzı yaylak ve kışlaklardan oluşmaktaydı yani mevsimsel olarak kalıcı bir nokta seçtikleri bilinmektedir. Ancak şehirleşme faaliyetleri Uygurlardan itibaren görülmektedir (Karahana, 2012, s.427-428).

Eski Türklerden bugüne yerleşim yerinin seçimi ve önemi bilinmektedir. Dizide yer alan yerleşim türü kasabada ve sürekli bir şekildedir mevsimsel olaylardan dolayı göç etme gibi bir durum bulunmaz. Dizinin yer aldığı coğrafya bozkır olarak adlandırılır ve kuraklık sıkıntısı çektikleri yaz aylarında kasabadan yaylalara değil şehre gidişler artmaktadır.

Türk kültürünün önemli bir özelliği olan bozkır yaşamının günümüz şartlarına uyarlanarak bir dizinin merkezine yerleştirilmesi, esasında geleneksel kültürün modern kültür karşısındaki direnişini göstermek içindir. Dizi, globalleşen dünyada giderek artan şehirleşme ve şehir yaşam tarzının karşısında kültürel kodların bulunduğu İç Anadolu'nun köyleri, kasabaları, şehirlerinin varlığının ve güzelliğinin anlatmayı kendine görev edinmiştir. Türk yaşam tarzının kökeninden ayrılmadan, modern yaşamın içerisinde kaybolma riski taşıyan gelenek ve göreneklerin işlenebilmesi için uygun yerleşim yeri olarak bozkırda bir kasabanın seçilmesi tesadüfi değildir.

2.2.3.Barınak – Konut (Halk Mimarisi)

2.2.3.1.Tipleri

İnsan hayatının büyük bir bölümünün yerleşim yerlerinde geçtiği düşünüldüğünde toplumun sahip olduğu kültürün doğal bir yansıması mimari yapılarda görülmektedir. Halk mimarisi, söz konusu toplumun değerlerini, dünya görüşlerini, geleneklerini, göreneklerini, inançlarını, komşuluk ilişkilerini, aile ve akrabalık bağlarını anlamada ve anlatmada kaynaklık eden verilerdir (Baran, 2006, s.142).

Dizide günlük hayatın akışı içerisinde doğal bir dekor oluşturan halk mimarisi insanların yaşamı hakkında bilgiler vermektedir. Kasabada müstakil ev yaşamının hâkim olduğu görülmekle birlikte hemen herkes kendi evinin sahibidir. Kasabada kiralık ev bulmanın bir hayli zor olduğu dikkat çeker.

Dizideki adı Gedelli olan yerleşim yeri aslında Eskişehir'in Sivrihisar ilçesi olup bu ilçenin dizi için seçilmesinde de geleneksel mimarinin izlerini taşımasının rolü büyüktür. Türk kültürünü anlattığımız başlıkta verilen eski Türk evlerinin özellikleriyle dizide gördüğümüz evlerin birbiriyle uyumlu olduğu söylenebilir. Müstakil olarak yer alan evlerden bazılarında bahçe bulunduğu ve bu bahçenin de duvarla çevrili olduğu görülmektedir (Fotoğraf 2). Evlerin genellikle iki katlı ya da tek katlı olup alt katta bir bodrum bulunduğu gözlemlenmiştir. Eve girişlerin Uygur evlerinde olduğu gibi ön taraftan merdivenlerle sağlandığı da dikkat çekmektedir.⁴ Dügüncü Muammer'in evinin giriş katında düğün organizasyonları için gerekli saz, davul gibi eşyaların bulunduğu bir alan olup asıl yaşam alanına geçişin merdivenle sağlandığı görülmektedir (Fotoğraf 3). Geleneksel mimariyi yansıtan motiflerin ve renklerin yaygın olduğu görülmektedir. Evler, genellikle ahşap, kerpiç ve tuğla yapılardan oluşmaktadır. Belediye Başkanı Münir'in evinin konak tarzında ahşap yapı olduğu görülmektedir (Fotoğraf 1).

⁴ Uygur evlerinin özellikleri için bkz. Türklerde Şehir ve Ev başlığı.



Fotoğraf 1 Belediye Başkanı Münir'in evi.



Fotoğraf 2 Taner ve ailesinin evi.



Fotoğraf 3 Muammer ve ailesinin evi.

2.2.3.2. Barınakların İç Mekânı

Anadolu'da konut tipleri bölgenin coğrafi özelliklerine göre değişiklik göstermesine rağmen ortak düzeni yansıtan ve “*Türk Evi*” olarak nitelendirilen yapılar bulunmaktadır. Türk evi olarak isimlendirilen ev tiplerinin en büyük özelliği ise iç mimariden kaynaklanmaktadır. Bu evlerin ana unsurları sofa ve odalardan oluşmaktadır. Sofalar, evin bağlantı noktasını oluşturarak ailenin bir arada olduğu, vakit geçirdiği, yemek yediği ortak alandır (Saka Akın ve Hanoğlu, 2013, s.164). Sofalarda ve odalarda

oturma işlemi için duvar diplerinde sedir bulunmaktadır. Eski Türklerin yaşam alanı olan çadırlardan etkilendiği görülen Türk tipi evlerde, sabahları toplanıp gece serilen yataklar, sedir üzerinde çeşitli motif ve desenlerden oluşan yastıklar, sandıklar ve tahta yüklüklerle birlikte yalıtım amacıyla duvarlara asılan Türk halıları kullanılmaktadır (Gögebakan, 2015, s.46).

Gönül Dağı dizisinde iç mekân tasarımı Türk evine en çok benzeyen evler Münir Başkan, Taner, Veysel ve Ramazan'ın ailelerinin evidir. Dizi daha çok bu mekanlarda geçtiği için Türklerin konut mimarisini yansıtmak adına bu mekânlar seçildiğini söyleyebiliriz. Zira sofa anlayışı bahsedilen dört evde de görülmekte olup Türk ev tipi, dizi boyunca gerçekçi bir şekilde yansıtılmıştır (Fotoğraf 4, Fotoğraf 5 ve Fotoğraf 6). Aynı şekilde evlerde sedir, yüklük ve duvar halısı gibi iç döşemelerin de mimariyle uyumlu olup kolektif bir ev tipini desteklemektedir yer alması Anadolu ev kültürünü de önemli ölçüde göstermektedir.

Sedirlerin üzerinde farklı renklerde örtüler, kırlentler bulunması, vitrin, televizyon, sehpa gibi eşyaların üzerinde ise dantellerin yer aldığı göze çarpmaktadır (Fotoğraf 4, Fotoğraf 5, Fotoğraf 6). Aynı zamanda duvarlarda bolca resimler yer aldığı da görülmektedir (Fotoğraf 4, Fotoğraf 6, Fotoğraf, 7).

Geleneksel Türk evi için eşyası ve süsü bol evler ifadesi kullanılabilir. Sahnelerde sadece dekor amacı taşıyan birimler olmasına rağmen bu tarz mekân özellikleri toplumsal kültürü yansıtmada rol almaktadır.



Fotoğraf 4 Taner ve ailesinin evinin iç mekânı.



Fotoğraf 7 Muammer ve ailesinin evinin iç mekânı.



Fotoğraf 6 Taner ve ailesinin evindeki farklı bir odanın iç mekânı.



Fotoğraf 5 Hüseyin ve ailesinin evinin iç mekânı.

2.2.4. Aydınlanma, Isınma

2.2.4.1. Işık elde etme, ışık araç ve gereçleri

Gelenekle güncelin iç içe olduğu dizide aydınlatma aracı olarak genellikle evlerde elektrik kullanıldığı görülür. Elektriğin kesildiği durumlarda ise geleneksel aydınlatma araç gereçleri tercih edilir. Ayrıca Taner, Veysel ve Ramazan on yedinci bölümde kasabaya temiz enerji santrali kurarak kasaba halkının tamamına ücretsiz elektrik

sağlayacak bir icat yaparlar. Yaptıkları bu icada “*Gülsarı Temiz Elektrik Santrali*” adını verirler. Genç mucitler açılışı yapması için de kendilerine her zaman destek veren dedeleri Ciritçi Abdullah’ı seçerler (Fotoğraf 8). Dizide geleneksel kültürü yaşatmakla birlikte gençlerin teknoloji ve modernleşmeye de önem verdiği söylenebilir.



Fotoğraf 8 Elektrik santrali açılışını yapan Ciritçi Abdullah.

Dizide, Ciritçi Abdullah’ın geceleri gaz lambası ile oturduğu bölümler mevcuttur. On dördüncü bölümde dedesinde kalan Ramazan, “*Bu emektar duruyor mu hala?*” diye sormaktadır. Bu sorunun karşılığında Ciritçi Abdullah, “*Elli yıllık kadim dostumu şu elektrikli lambalara değişir miyim? [...] Geceyi gece gibi eder. Şimdi gece mi kaldı? Gecenin bir derinliği vardı, gecenin bir hüznü vardı, gecelerin bir kokusu vardı. Şimdi şıkır şıkır aydınlattık her tarafı, geceler oldu gündüz. İnsan ne vakit gömülecek kendi içindeki derinliğe*” demektedir (Fotoğraf 9).

Modern yaşamın getirdiği elektriğin kullanımıyla ilgili Ciritçi Abdullah’ın bu konuda farklı düşündüğünü görmekteyiz. İşlevi değişen ve günümüzde lüks kabul edilen pek çok unsurun özünden bir şeyleri kopardığını ifade eden Ciritçi Abdullah, gecelerin aydınlatılmasıyla beraber insanın kendiyile olan muhakemesinin engellendiğini düşünür.



Fotoğraf 9 Gaz lambası ışığında oturan Ciritçi Abdullah ve Ramazan.

2.2.4.2. Isı elde etme, ısı araç ve gereçleri

Gedelli Kasabasında ısınma ihtiyacının genellikle soba yakılarak karşılandığı görülür. Soba olarak Taner'in daha önce kendi evlerine yaptığı tasarruflu soba borusunu gören teyzesi kendi evlerine de bu sistemden ister. Bunu fırsata çevirmek ve para kazanmak isteyen Taner, Veysel ve Ramazan dokuzuncu bölümde tasarruflu soba borusunu üretimine geçer ve kasabaya tanıtımını yaparlar (Fotoğraf 10). Bu şekilde hem kasabalının ısınma için harcadıkları masraftan tasarruf etmesini sağlarlar hem de kendi icatları için bir bütçe oluşturma imkânı elde ederler.



Fotoğraf 10 Tasarruflu soba borusu icadı.

Gönül Dağı dizisinde, aydınlatma ve ısıtma gereçleri bağlamında günümüz toplumunun yaşadığı tarzda bir hayata yer verilir. Bugün, Türkiye'nin köy ve kasabalarının birçoğunda aydınlatma için elektrik, ısıtma içinse soba kullanıldığı söylenebilir. Hikâyenin sahip olduğu mekân ve zaman ele alındığında bu durum olağan olarak nitelendirilebilir. Ancak hikâye bu yaşam şartlarını iyileştirmek ve kolaylaştırmak üzere yola çıkan üç kuzeni konu almaktadır. Bu yüzden hem aydınlatma aracı olarak kullanılan elektrikte, hem de ısınma için kullanılan soba için icat yaparak topluma fayda sağlarlar.

2.2.5. Taşıtlar – Taşıma Teknikleri

2.2.5.1. Kara Taşımacılığı

Dizide kasaba ve ilçe arasındaki ulaşım sağlanırken en çok Sefer'in minibüsü Badegül kullanılır. Sadece kasaba ve ilçe arasında değil, ihtiyaç olunan her an da Sefer aranır ve o da her yardıma ihtiyaç olduğu anda yardıma gider.

Sefer'in Badegül, adını verdiği minibüsün isminin bir hikâyesi olduğu görülmektedir. Sefer'in çocukken ailesine ait olan ve adı Badegül olan atın, yaşlanması sebebiyle yıldıya bırakılmasına karar verilir ancak Sefer atın gitmesini istemez. Yaşlanan at yüklere dayanamaz ve bir gün ayağı kırılır. Ayağı kırılan bir atın iyileşmesi imkânsız olduğu için vurulu bu sebeple kendini suçlayan Sefer büyüyünce aldığı minibüse Badegül adını verir (Fotoğraf 11). (8. Bölüm).



Fotoğraf 11 Sefer'in otobüsü Badegül.

Dizide kara ulaşımının bir diğer şekli de şahsi otomobillerdir. Dizide abartılı ve lüks otomobillerin sayısı oldukça azdır. Kullanılan araba statü belirlediği için ve Anadolu yaşamını ortaya koymak adına eski arabaların kullanımı daha yaygındır (Fotoğraf 12).

Gönül Dağı dizisinde atla ulaşım da yer alır. Ancak bu durum sadece Ciritçi Abdullah'ta görülür (21. Bölüm).



Fotoğraf 12 Kasabada bulunan kara taşıtları.

2.2.5.2.Hava Taşımacılığı

Dizide Taner, Veysel ve Ramazan birlikte arı kanadı uçuş sistemi icat ederek bir uçak yaparlar. Uçak birkaç deneme uçuşundan başarısız olduktan sonra uçmayı başarır.

Başarılı olan ilk uçuşta Taner ve Dilek yer alır. Ayrıca havacılık festivaline giderken Gedelli’den Ankara’ya uçağı Ramazan ve Veysel götürmektedir. Uçağın üçüncü kullanımı ise Keriman’ı kaçıırken gerçekleşir (Fotoğraf 13). Bu kısımda geleneğin modernizmle uyumuna örnek olarak gösterilebilir.



Fotoğraf 13 Taner, Veysel ve Ramazan’ın icat ettiği uçak.

Gönül Dağı dizisi sadece oyuncuların belirli karakterlerle hikâye sergilediği bir dizi değildir. Dizinin üzerinde durmadığı ancak arka planda yansıttığı birçok mesaj yer almaktadır. Kara taşımacılığında kullanılan araçlar dahi Anadolu insanının ekonomik durumunu ortaya koyar.

Burada sıra dışı olan durum dizide Taner, Veysel ve Ramazan’ın uçuş sistemi icat etmeleridir. Üç kuzenin kısıtlı imkanlar dahilinde çalışıp çabalayarak yaptıkları uçak, dizinin izleyiciye “*imkânsız yoktur*” ve “*yaşam olarak geleneklere bağlı olmak teknolojiye, bilime karşı olmak değildir*” mesajını verdiği noktalardan biridir. Bu icatla birlikte, izleyiciye coğrafi ve ekonomik imkanların kısıtlılığına rağmen bir hayalin peşinden gitmenin ve sonuca ulaşmanın ne kadar önemli olduğu aktarılır.

2.2.6.Ekonomi Türleri

Ekonomi iktisat biliminin çalışma alanı olmakla birlikte; halkın geleneksel yollardan elde ettiği kazanç halk ekonomisi başlığı altında halk biliminin çalışma alanına girmektedir. “*Halkın ekonomisi, halkın; kendi geçim kaynaklarını yaratmak ve bu yöndeki ihtiyaçlarını karşılamak maksadıyla meydana getirdiği geleneksel üretim ve tüketim alışkanlıklarının tümünü içine alan bir kavramdır*” (Diken, 2022, s. 280). Halk ekonomisini meydana getiren farklı iş alanları mevcuttur. Bu başlık altında Gönül Dağı dizisinde görülen halk ekonomisine dair unsurlar ele alınmıştır.

2.2.6.1. Hayvancılık ve Çobanlık

Hayvanlar ve bitkiler insan yaşamının temelinde yer almaktadır. İnsanın hem bu dünyada hem diğer dünyada varoluş sürecinde hayvanların yer aldığına inanılmaktadır. Hayvanlar, insan hayatında “ata”, “rehber”, “*gaipten haber veren*” unsur olarak işlevsel bir rol edinmiştir (Ayaz, 2016, s.362).

Hayvancılık, hayvanlardan gıda ve çeşitli ürünler elde eden bir meslek çeşididir ve insanlar için önem taşımaktadır (Diken, 2022, s.416). Hayvanın olduğu noktada ise çobanlık kültürü ortaya çıkmaktadır. Çobanlık tarihin en eski mesleği olarak nitelendirilir. Peygamberlerle ilgili anlatıların birçoğunda çobanlık mesleğinden bahsedilir. Bu sebeple çobanlık mesleği kutsal sayılmakta ve onların sözüne itimat edilmektedir (Ayaz, 2016, 362-363).

Çobanlık yapan kişi İslamiyet ile birlikte koruyan, kollayan, yönlendiren özellikleri kazanmış ve bu kişilerin ermiş statüsünde olduğu düşüncesi kabul görmüştür. Anadolu’da, bu meslek tasavvufi bir özellik de kazanarak bünyesinde “*Çoban Baba*”, “*Çoban Dede*” adıyla bilinen önemli erenler meydana getirmiş ve bunlar hakkında menkabeler teşekkül etmiştir (Çoban, 2015, s.235).

Gönül Dağı dizisinde hikâyesi yer alan karakterler arasında hayvancılık yapan bulunmamaktadır. Ancak karakterlerin hikâyelerine eklenen bir çoban figürü bulunmaktadır. Bu sebeple dizide küçükbaş hayvancılığın yapıldığı sahneler görülmektedir.

Diziye adını veren Gönül Dağı’nda mistik bazı hadiselerin cereyan etmesinde rolü olduğuna inanılan efsanevi bir çoban karakterine yer verilir. Anlatılan hikâyeye göre çoban gençken kasabada durumu iyi olan birinin kızını sever. Kasabalılar çobanla dalga geçmek için kızın adına onu buluşmaya çağırırlar. Buluşma yerine geldiğinde kendisine gülen kasabalıları gören çobanın kalbi kırılır ve o günden sonra dağa çıkarak insanlardan uzaklaşır. O gün çocuk olan ve kasabalılar ile birlikte çobana gülen Ciritçi Abdullah sonra çok pişman olur ve özür dilemek için aramaya çıkar ama çobanı asla bulamaz. Çoban efsaneleşir ve kasabalı onun hakkında hikâyeler anlatır. Ancak bu çoban öldüğünde Ciritçi Abdullah’a ulaştırmak üzere başka bir çobana emanetler bırakır. Çobanın

emanetleri tesbih, çakı ve saattir. Neden bunların emanet olarak bırakıldığını soran Elif Hemşireye Ciritçi Abdullah şu cevabı verir. “*Eskiler derdi ki üç şeyiniz pahalı olsun tesbihiniz, çakınız, saatiniz. Yaban ellerde ölüp kalırsanız üstünüzden çıkanları satıp sizi defnedebilsinler diye.*” Ciritçi Abdullah emanetleri teslim aldıktan sonra çobanın mezarını bulur ve düzenler.

Gönül Dağı dizisinde çobanlık yapan başka insanlar da vardır. Dizide çobanların yol gösterici, kurtarıcı olarak da yer aldığı görülür. Dağda, kaybolan yardıma ihtiyaç duyan karakterlerin karşısına her zaman bir çoban çıkar. Taner dağdaki mağarada zehirlendiğinde onu bir çoban dışarı çıkarır. Aynı şekilde Dilek dağda çalışma yaparken kopan kayalardan onu kurtaran ve kulübesinde iyileştiren bir çobandır (16. Bölüm). Dilek babasını yıllar önce öldü olarak bilir ancak babası Gönül Dağı’nda çoban olarak yaşar. Dilek dağda yaptığı çalışmalar sırasında babasını bulur ve ona dair gerçekleri öğrenir (18.Bölüm). Dağda yolculuğa çıkan Ciritçi Abdullah her zaman bir çobana yol sormaktadır. Türk kültüründe dağ iyesinin insanlara yardım etmesi, onlara yol gösterme durumu çobanlık üzerinden dizide işlendiği söylenebilir.⁵

2.2.6.2.Tarım ve rençberlik

Teknolojik gelişmelerin öncesinde tarımın geleneksel yöntemlerle yapıldığı bilinmektedir. Çiftçiler o dönemlerde halk takvimine uygun olarak ekim-dikim ve biçim işlemleri yapmaktadır (Ayaz, 2016, s.361).

Gönül Dağı dizisinde bozkır yaşamının bir yansıması olarak iklim sert olduğu için yoğun bir tarım faaliyeti görülmez. İklim uygun olarak tarımsal üretimin büyük bir bölümünü patates oluşturur. Dizide hem patatesçi lakabı ile bu işi yapan bir karakter vardır hem de mutfak kültürü olarak patatese çok fazla yer verilir. Özellikle patates közlemesinin hemen her karakter tarafından sevilmesi ve sık sık dile getirilmesi göze çarpar.

Dizide meslek olarak “*Kabakçılar*” ve “*Pathıncılılar*” lakabı taşıyan ailelerden bahsedilmesine rağmen kabak ve patates ekim ve biçimine yönelik bir sahne yoktur.

⁵ Dağ iyeleri ve dağ kültü hakkında detaylı bilgi için bkz. 3. Bölüm Gönül Dağı Dizisinin Tipler ve Motifler Açısından İncelenmesi.

2.2.6.2.1. Ekme, Biçme, Ürün Alma

Ekme, biçme ve ürün alma anlamında dizide geniş sahneler ya da diyaloglara yer verilmez. Genel anlamda tarım faaliyeti olarak patates tarlalarından ve işlerinden bahsedilse de bununla ilgili de çok fazla sahne yoktur. Dizinin 4. Bölümünde Gönül Dağı’nda tehlikeli hâlde olan taşlar mühendisler tarafından kontrollü olarak düşürülmek istenir. Taşların düşeceği mevkide yer alan patates tarlasının ise mahsulü toplanmamış olduğundan tüm kasabalının yardımıyla imece usulüyle patatesler toplanır (Fotoğraf 14). Aynı zamanda Selami’nin babası olan “Patatesçi İhsan” adında biri bulunur ve bu kişi patates ticareti yapar (Fotoğraf 15).



Fotoğraf 14 Patates tarımı.



Fotoğraf 15 Patates ihracatı yapan Patatesçi İhsan.

2.2.6.2.2. Tarım araç – gereçleri

Tarımda kullanılan araç ve gereçler kullanıldığı döneme göre çeşitlik gösterir. Yaşanılan dönemin koşulları, ekilecek olan ürününü türü, coğrafya, sıcaklık şartları gibi birçok unsur tarım aletlerinin dönemden döneme değişmesine sebep olmuştur (Ayaz, 2016, s.362).

Dizide, mühendisler tarafından Gönül Dağındaki tehlikeli taşların kontrollü bir şekilde düşürülmesi kararı üzerine tarladaki iş sırasında kasabalı herhangi bir tarım araç gereci kullanmadan insan iş gücü kullanarak patatesi toplamaktadır (Fotoğraf 16).



Fotoğraf 16 İmece usulü patates tarımı.

Dizinin yirmi dokuzuncu bölümünde Taner, Veysel ve Ramazan; hem Zahide'nin düğününden dolayı hem de kendi icat yaparken ki borçları sebebiyle paraya ihtiyaç duyarlar. Ekonomik gelir elde etmek için hem işlevsel hem dönemin şartlarına uygun hem de yaşanan yerin ihtiyaçlarına dönük bir icat düşünürler ve patates toplama makinesi yapmaya karar verirler (Fotoğraf 17).



Fotoğraf 17 Patates toplama makinesi.

Yapılan patates toplama makinesi icadına kasabalı tarafından pek rağbet gösterilmezken ilerleyen bölümlerinde bu icat ile ilgili Şili Cumhuriyeti'nden sipariş alarak uluslararası bir anlaşma yaparlar (Fotoğraf 18). (63. Bölüm).

Gönül Dağı dizisinin çekildiği bölge göz önüne alındığında dizi, bütün iç ve dış dinamikleriyle birlikte İç Anadolu bölgesindeki yerel halkın ekonomik koşullarını göz önüne serer. Hikâyenin atmosferini oluşturmak üzere çobanlık mesleğine mistik ve gizemli bir tarz katılır. Dizide yer alan çobanların sıradan kişiler olmadığı Anadolu

irfanına ve tasavvuf kültürüne vakıf bireyler olduğu hem sözlerinden hem de tavırlarından anlaşılır.



Fotoğraf 18 Patates toplama makinesinin ihracatı.

Ziraat türü olarak hikâyenin anlatıldığı coğrafyaya ve iklime özgü “patates” tarımını sıklıkla işlenmesi dizinin İç Anadolu kültürü ve ekonomisini izleyiciye hissettirmek amacıyla önemlidir. Coğrafi bir bağlam içerisinde dizi karakterlerinin yaşam tarzlarını yansıtmanın senaryoya derinlik kattığı söylenebilir.

Dizide yer aldığı mekânlar, karakterlerin mensup olduğu toplumsal ortam, aileler, yapılan işler ve komşuluk ilişkileri ortak bir kimliği ve sosyal bütünlüğü etkili bir şekilde yansıtmaktadır. Dizinin Türk toplumunda özellikle Anadolu’da yoğun bir şekilde izlenmesi bunun göstergesi olarak kabul edilebilir. Tarım ve çobanlık sahnelerinin sık sık yer alması ve bunlara mistik anlamlar yüklenmesi doğayla insan arasındaki etkileşimi de gözler önüne serer. Bu tarz sahnelerin varlığı, Anadolu yaşamını ekranlara aktarırken aynı zamanda bu sahnelerin Anadolu insanını üretmeye de teşvik etme amacı taşıdığı da düşünülebilir.

2.2.7.Halk Ekonomisi

2.2.7.1.Üretim ve Pazarlama

Halk ekonomisi, “*toplayıcılık, avcılık, balıkçılık, hayvancılık, arıcılık, yaylacılık, göçebelik, bağcılık, bahçivanlık, meyvecilik, çiftçilik, değiş-tokuş ticaretini, çerçiliği, her türlü alışverişi, esnafılık ve işçilik gibi temel üretim ve tüketim biçimlerini ve bütün bunların değişen zamana göre uğradığı değişimleri ele alıp incelemektedir*” (Ayaz, 2016, s.359).

Gönül Dağı dizisinde hikâye mekânı olarak belirlenen bozkır, pek çok ekonomi türü içerir. Çiftçilik, hurdacılık, çerçicilik, esnaflık gibi birçok meslek görülür. Ancak bu mesleklerin hemen hepsi yan karakterlere tahsis edilmiş olup meslekle ilgili isminin geçmesinden başka detaylara yer verilmez. Bu yüzden halk ekonomisi başlığında Halk eğitim merkezindeki kadınların üreterek ev ekonomisine katkı sağladıkları sahne değerlendirilmeye alınmıştır.

Halk eğitim merkezi, Gülsüm öğretmenin gelmesiyle yeniden faaliyete geçer ve kasabanın kadınları okuma yazma eğitimi alırken aynı zamanda el sanatlarını üretip satarak ev ekonomisine katkıda bulunurlar. Özellikle kurstaki kadınlara, Zahide'nin yaptığı amigurumi⁶ örgü stiliyle bebekler ve hayvanlar gibi oyuncakları örmenin incelikleri öğretilir. Halk eğitimin aldığı siparişler üzerine bu örgü türünü satarak kasabalı kadınların para kazandıkları görülür (Fotoğraf 19). (19. Bölüm).

Dizide bu sahneyle birlikte toplumdaki kadınların ekonomik özgürlüğüne dair bir cesaretlendirme, fikir verme ve eğitim odaklı bir işlev taşıdığı söylenebilir. Ekonomik faaliyetlere katılma oranında kadın sayısının artması ve dizilerde bu durumun işlenmesi kadınların toplumsal rollerini güçlendirmelerini vurgulayarak toplumsal farkındalık yaratabilir. Ayrıca dizideki kadınların aile ekonomisine pozitif katkı sağlaması, aile içindeki dayanışma anlayışına da vurgu yapar.



Fotoğraf 19 Amigurumi yapan Zahide.

⁶ Amigurumi, bir tür örgü çeşididir. Bu örgü türüyle bebek, hayvan gibi farklı oyuncaklar elde edilmektedir.

2.2.8.Beslenme – Mutfak

Toplunun yaşam tarzını anlatan değerli öğelerden biri de beslenme ve mutfak kültürüdür. Her topluluğun birbirinden farklı yemek, içecek ve bunların hazırlanma, pişirilme, muhafaza edilme, tüketilme gibi kendine özgü durumları bulunmaktadır. Türkiye birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış coğrafi konumu ve bünyesinde farklı etnik grupları bir arada yaşatmış bir kültürel birleşim noktasıdır. Bu sebeple oldukça çeşitli beslenme ve mutfak kültürüne sahip olduğu görülmektedir (Artun, 2011, s.367).

Dizide beslenme ve mutfak ön planda değildir. Ancak hikâye içerisinde beslenme konusu doğal akışta yer alır. Besin olarak bölgede tarımı yapılan patatesin sıklıkla tüketildiği ve bahsedildiği görülür. Dizide yer alan karakterlerin özellikle ateşte ya da sobada közlenen patatese olan ilgisi dikkat çeker (8. Bölüm).

Keriman, Selami’yle sohbeti sırasında sabah kahvaltısında özel olarak “bezdirme” yaptığını ifade eder. Selami’nin heyecanlı tepkisi bunun kahvaltı için özel bir yemek olduğunu düşündürür (16. Bölüm).

Ramazan ayında Halime torunlarına, iftar için özellikle “*hamur aşısı, cıncık ve etli topalak*” adını taşıyan yemekler yaptığını söyler (27. Bölüm). Dizide bu yiyeceklerle ilgili herhangi bir görsel verilmez. Bu yemeklerin dışında kutlanacak bir durum olduğunda mangal kurularak et, köfte ve tavuk yapıldığı da görülür (7. Bölüm).

Hastalar için hızlı toparlanıp iyileşebilmesi için yiyecek olarak çorba yapılır. Serdar kaza geçirdiğinde Ciritçi Abdullah onu bulur ve eve getirir. Serdar uyandığında ona bozkır çorbası ikram eder, Serdar çorbanın çok acı olduğunu söyleyince Ciritçi Abdullah yanıt olarak içinde yetmiş iki baharat olduğunu bu baharatları Gönül dağından kendisinin topladığını, tadının acı da olsa ölen insanı bile dirilteceğini söyler (5.bölüm).

Kahvaltıda domates, salatalık, peynir, yeşil ve siyah zeytin, tereyağı, reçel, çay ve ekmek olduğu görülür (Fotoğraf 20). (58. Bölüm).⁷

⁷ Dizide başka kahvaltı sahnesi de bulunmaktadır. Ancak yiyeceklerde önemli ölçüde değişiklik bulunmamaktadır bkz. 23. Bölüm, 34. Bölüm.



Fotoğraf 20 Kahvaltı sofrası.

Tatlı olarak dizide “*höşmerim*” adlı bir yiyecek bulunur. Elif ve Kenan’ın yemek için gittikleri bir restoranda mekân sahibinin ikram ettiği, ikram ederken de tatlıya ait hikâye anlattığı görülür. Hikâye şu şekildedir, “*Yoksulluk zamanlarında kadınlar, erlerini mutlu etmek için yaparlarmış bu tatlıyı ama tabi malzemeleri yok. Kendi ürettikleri peyniriyle, şekeriyle, irmiğiyle bu tatlıyı yaparlarmış ama olsun bu kadının erini keyiflendirirmiş. Bu da kadını daha mutlu edermiş bir muhabbet hasıl olurmuş aralarında.*” (60. Bölüm).

2.2.8.1. Besin Hazırlama, Koruma

Besin hazırlama olarak dizide tek bir sahne yer almaktadır. Sebze mevsiminin sonu yaklaştığında kasabanın kadınları hep bir araya gelerek salça kazanları kurar ve her aile kendi salçasını yaparak kışlık hazırlığını tamamlar (Fotoğraf 21). (33. Bölüm).



Fotoğraf 21 Kışlık salça yapımı.

2.2.8.2. Kiler, Depo

Anadolu’nun mevsimsel özelliklerinden dolayı kışın çok daha az meyve ve sebze bulunmaktadır. Bu yüzden kış aylarında tüketmek üzere bazı hazırlıklar yapılır. Bu

hazırlıkların yer aldığı sahnede Cemile'nin yemek için turşu çıkardığı görülür. Kiler olarak kullanılan oda da kavanozlarda domates, şişelerde nohut, bulgur gibi kuru gıdaların yer aldığı ve duvarda da kurutulmuş patlıcan ve biberlerin olduğu dikkat çeker (Fotoğraf 22). (23. Bölüm).



Fotoğraf 22 Kilerde bulunan kışlık yiyecekler.

2.2.8.3. Sofra Düzeni

Sofra, Türk kültüründe sadece yemek yenilen bir olgu değildir. Aileyi bir araya getiren sofra düzeni; paylaşmayı, misafirperverliği ve birlikte yemek yemenin önemini vurgular. *“Aynı zamanda sofra; içinde aile kurumunun da yer aldığı en genel anlamda sosyal, kültürel, siyasal, ekonomik ve sınıfsal özellikleriyle toplumsal yapıyı birebir yansıtan sosyolojik bir modeldir.”* (Çerikan, 2019, s.482).

Gönül Dağı dizisinde dile getirilmeyen ancak herkesin bir düzen içerisinde yerini aldığı sofra düzeni bulunur. Sofranın başında ya da ortasında daima Ciritçi Abdullah yer alır. Eğer misafir yoksa onun yanında çocukları ve eşleri sıralanır (Fotoğraf 24). Ancak Selami'nin Almanya'dan gelen abisinin bulunduğu sofrada yanında misafir bulunur (Fotoğraf 23). Ayrıca hemen karşısında da Belediye Başkanı Münir bulunmaktadır. Bu durum onun da Ciritçi Abdullah kadar saygı duyulan ve önemli bir karakter olduğunu ortaya koyar. Torunlar ve çocuklar da yaş sırasına göre yan yana oturarak düzene uyum gösterir.



Fotoğraf 24 İftar yemeği.



Fotoğraf 23 İftar yemeği 2.

Dizide yer alan beslenme ve mutfak ile ilgili bilgiler; mutfak ile ilgili unsurlar beslenme şeklini konu alır. Dizinin çekildiği, izleyiciye yansıtıldığı coğrafyanın yemekleri ve beslenme şeklini konu almaktadır. Dizide ismi geçen yemeklerin, her biri Türk mutfağına ait olup kültürel ve geleneksel değerlerin birer yansımasıdır.

Gönül Dağı dizisinde yemeklerle ilgili bilgilendirici, yapılaş anlarına ait az sahne bulunmasına rağmen yemek masasında, yer sofrasında karakterlerin bir araya geldiği pek çok sahne mevcuttur. Bu durumun sebebi olarak, Türk aile yapısının önemli bir unsuru olan bir arada yemek yeme kültürü gösterilebilir. Anadolu’da geçen bu hikâye televizyon vasıtasıyla kültürel kimliği vurgulayıcı bir yapı ortaya koyar. Bu açıdan Gönül Dağı dizisi sadece bir hikâyeyi yansıtmaktan ziyade toplumun eğitilmesi ve bilgilendirilmesi işlevlerini de görür.

2.2.9.Halk Sanatları ve Zanaatları

2.2.9.1.İşleme, Örme, Dokuma

Dizinin bu kültürel aktarımının genellikle halk eğitim merkezi üzerinden izleyiciye sunduğu görülür. Gülsüm Öğretmen tarafından halk eğitim merkezinde kasabalı kadınların hem kültürel sanatları sürdürmesi hem de ekonomik bir gelir elde etmesi amaçlanır. Aynı zamanda kadınlar, burada mâni dizme, türkü dinleme, yemek yeme gibi faaliyetler gerçekleştirerek sosyalleşir.

Halk eğitim merkezinde Zahide'nin amigurimi örgüsünü kasabalı kadınlara öğretmek üzere üretime geçtikleri ve bu ürünleri sattıkları görülür.⁸ Aynı zamanda kadınların örgü maliyetini düşürebilmek amacıyla Gülsüm Öğretmen'in isteği üzerine Taner, Veysel ve Ramazan iplik yapma makinesi yapar. Bu makine sayesinde kadınların kazançları artar (19. Bölüm). Taner, Veysel ve Ramazan'ın mucit rolleriyle bulundukları çevrenin ihtiyaçlarını da gözettiği, yeteneklerini toplumsal faydaya dönüştürdüğü görülür.

Halime, oğlu Taner'in sözü için gelinine götürmek üzere çıkardığı çeyizde patikleri, havluları, yazmaları kendi eliyle işlediğini söyler (23. Bölüm).

Gönül Dağı dizisi izleyicisiyle bir bağ kurma onlara bir şeyler anlatma amacı bulunduran bir dizidir. Halk eğitim merkezleri bugün belediyelerden tarafından özellikle kültürel sanatları koruma ve yaşatma noktasında kadınlara eğitim vermektedir. Dizide örgü gibi kültürel unsurların yer alması ve bundan kazanç elde edilmesi dizinin, ekran karşısındaki seyircisini harekete geçirme eylemini yerine getirmektedir.

2.2.10.Giyim – Kuşam – Süs

Hemen her insan tarafından hissedilen giyinme ihtiyacı ve arzusunun, tarih yolculuğunun hangi döneminde başladığı bilinmemektedir. İnsanoğlunun giyinme ihtiyacı duymasının iki ana sebebi olduğu düşünülmektedir. Bunlardan ilki dünyanın fiziksel zorluklarına karşı insan vücudunun üzerinde koruyucu bir katmanın daha bulunması, ikincisi ise içsel bir örtünme güdüsünün açığa çıkmış olma ihtimalidir (Karataş, 2016, s.397). Buna ek olarak özellikle günümüzde insanların kendilerini başkalarına beğendirmek, ilgi uyandırmak amacıyla giyim kuşam unsurlarına önem

⁸ Detaylı bilgi için bkz. Halk Ekonomisi başlığı.

verdiğini söyleyebiliriz. Giyim-kuşam, zamanla insanların sadece ihtiyaçtan kaynaklanan mecburiyet duygusunun ötesinde “*ekolojik koşulların, toplumsal ve kişisel değer yargılarının, törelerin, kültürel ve ekonomik koşulların biçimlendirdiği önemli bir kültürel öge, aynı zamanda da kültürün bir taşıyıcısı*” hâline gelmiştir (Erden, 1998; akt. Artun, 2011, s.383).

Dizide giyim kuşam konusu sade tutularak abartıdan uzak yaşam şartları göz önüne serilir. Günlük yaşamda oldukça gösteriştan uzak, bugün hemen her Anadolu kasabasında rastlanabilecek tarzda bir giyim vardır. Süslenme unsurlarına neredeyse hiç rastlanmamakla birlikte geleneksel tören giyimleri ile ilgili çeşitli örnekler olduğu görülür.

2.2.10.1. Erkek Giyimi

Sözsüz iletişim kurma yöntemlerinden biri olarak kabul edilen giyilen kıyafetlerin taşıdığı renkler ve sembollerden doğan mesajlardır. Anadolu erkek giyim-kuşam ve süslenme kültüründe kimi kıyafetler giyinmenin ötesinde anlamlar taşımaktadır. “*Bu bağlamda erkek giyim-kuşam unsurlarının yaşa, sosyal statüye, politik görüş farklılıklarına, etnik aidiyetine göre kimi tercihleri de barındırdığı görülmektedir*” (Karataş, 2016, s.405-406).

Dizide yer alan erkek giyimi marka, lüks ve gösterişli olmamaklar birlikte bugün Anadolu’da hemen her yerinde ve kişide görülen şekli ile yer alır. Özellikle tercih edilen sık sık gördüğümüz bir renk bulunmaz. Ancak motifli kazakların ve ceketlerin varlığı söz konusudur. Dizide sadece Selami karakterinin kasabalı erkeklerden farklı ve daha renkli giyindiğı görülür. Bunun sebebiyse sanatçı kişiliğinden dolayı sahneye çıkmasından kaynaklanır. (Fotoğraf 25).



Fotoğraf 25 Dizide yer alan erkek giyimi.

2.2.10.2.Kadın Giyimi

Özelinde bir ailenin, topluluğun, şehrin, bölgenin ve ülkenin kimliğini taşıyan giyim-kuşam ve süslenme unsurları birer sembol olarak millî bir özellik taşımaktadır. Bu semboller “*etno-kültürel, cinsel, dinsel ve politik sınırları*” temsil etmektedir (Karataş, 2016, s.399). Cinsel ve etno-kültürel açıdan kadının sosyal statüsüne göre kıyafet seçimi incelendiğinde “*genç ve bekar kadınların göz alıcı renk ve desenlerde giyinmekteyken; evli veya yaşlı kadınların kimi renk ve desenleri giymekten sosyo-kültürel açıdan imtina ile kaçındıklarını görmekteyiz*” (Karataş, 2016, s.407).

Kadınların giyimi yine erkeklerde olduğu gibi abartıdan uzak olarak sade ve yaşa uygun olduğu görülür. Genç kızlar daha modern yaşamın gündelik kıyafetlerini giyinmeyi seçerken yaşlı büyük kadınlarda daha geleneksel basma kumaşlardan giysileri tercih ederler. Dizide orta yaş ve üstü olan her kadın yazma ve eşarp kullanırken genç nüfusta baş örtüsüne daha az rastlanır (Fotoğraf 26).



Fotoğraf 26 Dizide yer alan kadın giyimi.

2.2.10.3.Çocuk Giyimi

Giyim-kuşam insan zihninde farklı kimliklere ayrılmaktadır. Cinsel kimliğe göre kız çocuklarının etek, erkek çocuklarının pantolon giymesi; kız çocukları için pembe renk kıyafetler tercih edilirken erkek çocuklar için mavi, koyu ve hâkî renklerinin tercih edilmesinin altında giyimin cinsel kimlik üzerindeki etkisini göstermektedir (Karataş, 2016, s.399).

Dizide çocuk giyimi olarak erkek ve kadın giyiminde olduğu gibi burada da sadelik söz konusudur (Fotoğraf 27). Kasabada hem evlerin bahçeli olması hem güven ortamından kaynaklı olarak çocukların rahatça koşturup oynaması da onların giyimlerinde etki sahibidir. Düşe kalka oynayan çocukların özenli giydirilmesi mümkün değildir.



Fotoğraf 27 Dizide yer alan çocuk giyimi.

2.2.10.4.Törensel Giyim

Bir kişinin kimliği onun kültürel davranış, söz, düşünce ve dış görünüşüyle ortaya çıkmaktadır. Kıyafetler kültürel bir aidiyet sembolüdür. Törensel kıyafetlerin her biri toplum arasında iletişim aracı olarak algılanırken her kıyafet ve süslenme unsuru birtakım mesajlar taşımaktadır. Taşınan mesaj ancak kültürel aşinalıkla yorumlanmaktadır (Karataş, 2016, s. 398-399).

Törensel giyim tarzı olarak söz kesme, nişan, kına gecesi, düğün ve sünnet merasimlerinin kıyafetleri incelenmiştir. Ramazan ve Asuman'ın söz kesmesinde Ramazan sade bir takım elbise giyerken Asuman abartıdan uzak, kasaba kültürüne uygun ancak tamamen günlük giyime de uygun olmayan özel bir elbise tercih eder. Nişan

elbiselerinde daha modern giyime yönelik parçalar seçildiği tespit edilmiştir (Fotoğraf 28).



Fotoğraf 28 Asuman ve Ramazan'ın yüzük takma törenindeki giyimi.

Kasabanın durumu iyi olan ailelerinden birinin oğluyla nişanlanan Elif'in nişan kıyafeti oldukça sadedir. Ayrıca nişan için kıyafetinde tören sabahı alındığı dikkat çeker. Bunun sebebi, Elif'in bu evliliğe isteksiz olması da gösterilebilir. Elif, Taner'i sever ancak Taner'in Dilek ile bir yola çıkması onun umutlarını yitirmesine yol açar ve evlenmek için görücü haberi yollayan bu Koralı ailesini kabul eder ve evliliğe niyetlenir. Ancak aklında hâlâ Taner vardır bu yüzden nişanlığında özensiz davranır (Fotoğraf 29).



Fotoğraf 29 Elif ve Yaşar'ın nişan töreni kıyafetleri.

Kına gecesi merasimleri için mekân olarak kız evinin bahçesinin kullanıldığı görülür. Katılan misafirlerin günlük giyimden farklı bir kıyafet giymediği gözlemlenirken gelinin kabarık olmayan küçük işlemeleri olan, kırmızı bir kaftan giydiği dikkat çeker. Evlenecek gelinlerin başında süs eşyası olarak sadece kırmızı duvak bulunur (Fotoğraf 30).



Fotoğraf 30 Kına gecesinde giyilen kıyafetler.

Dizide yer alan kına gecesi merasimleri içerisinde kıyafet olarak Dilek'in farklı olduğu tespit edilmiştir. Bunun sebebi ise Taner'in annesi Halime bir yörük kızıdır. Taner ve Dilek'in evliliğinde Halime en büyük engel olarak yer alır. Evlenmeden önce Dilek ve Halime arasında birçok yanlış anlaşılma olur ama sonunda ortak noktada buluşurlar ve Dilek kına gecesinde Halime'nin yörük bindallısını giyerek kendisinin bir yörük gelini olduğunu ifade eder.

Yörük bindallısının beyaz bir elbisenin üzerine etnik desenler taşıyan geleneksel bir kaftan olduğu görülür. Kaftanda ağırlıklı olarak kırmızı rengin yanında yeşil ve sarının olduğu dikkat çeker. Eski Türk kültüründe giyim olarak kadınlar arasında en yaygın renklerin bu olduğu ilgili bölümde yer alır.⁹ Gelinin başında yaygın olarak görülen kırmızı duvak değil ucu oyali beyaz tülbent ve onu tutmak için kullanılan bir başlık olduğu görülmektedir. Başlık hem tülbenti tutma görevi görmekte hem desenli bir kumaşın üstünde kırmızı süsleri bulunan ve alın bölgesine doğru uzanan zincirlerle birlikte bir süslenme unsuru olarak yer alır (Fotoğraf 31).



Fotoğraf 31 Dilek ve Taner'in kına gecesinde Dilek'in kıyafetleri.

⁹ Detaylı bilgi için bkz. Türklerde Giyim başlığı.

Evlilik törenleri içerisinde gelinliklerde abartıdan uzak durulduğu dizi içerisinde dikkat çeker. Evlenen kişinin maddiyatını yansıtan gelinlikler içerisinde burada örnek olarak Zahide'nin gelinliği alınmıştır. Zahide daha önce kaçarak bir evlilik yapmış ancak daha sonra baba ocağına geri döner. İkinci evliliği sırasında kendisi düğün istemese de hem ailesi hem evleneceği kişi onu gelinlikle görmek ister. Bunun üzerine Zahide ikinci evliliği olduğu için oldukça sade ve düz bir model seçer (Fotoğraf 32).



Fotoğraf 32 Zahide'nin düğününde giydiği gelinlik.

Dizinin, incelemiş olduğumuz ilk iki sezonundan ayrı Kurban Bayramı için özel olarak yayımlanan bölümde Zahide'nin oğulları Erkan ve İsmet'in sünnet töreni yer almakta olup yine bu bölümde geriye akış ile Taner, Veysel ve Ramazan'ın sünnet törenleri gösterilir. Sünnet kıyafetlerinde tercihin beyaz olduğu görülür. Bununla birlikte pelerin, başlık asa gibi aksesuarlarda farklılık bulunduğu görülür. Veysel'in babasının mesleği düğüncülük olduğu için onun tamamen beyaz ve eksiksiz giyindiği görülür. Ramazan'ın ise hem pantolonu hem başlığının mavi renk olduğu görülürken Taner'in pantolonu da siyah renktedir (Fotoğraf 33).



Fotoğraf 33 Dizide yer alan sünnet töreni giyimleri.

2.2.10.5.Meslekleri Belirleyen Giyim – Kuşam

Kültürel olgular, her topluluğun giyim tarzını etkilemiş ve hiyerarşik yapı, ekonomik durum, toplumsal statü, meslekler ve uğraşı alanları göz önünde bulundurularak insanların kıyafet seçiminde belirleyici rol oynamıştır (Türkoğlu, 2002, s.22).

Dizide çeşitli meslek ve bu mesleklere çağrışım yapan giyim tarzı bulunmaktadır. Standart giyimlere sahip oldukları için kamu görevlisi olan doktor, hemşire, jandarma ve belediye başkanının giyiminden örnekler verilmeyecektir. Geleneksel meslekler içerisinde dizinin ana karakterlerinden düğün organizasyonları yapan Muammer'in, düğünlerde bulunurken takım elbise ve içerisine parlak kumaştan gömlekler giydiği görülür (Fotoğraf 34).



Fotoğraf 34 Düğüncü Muammer'in giyimi.

Dizide ağıtçılık mesleğini icra eden kadınların ise tek tip giyindiği dikkat çekmektedir. Ağıtçı kadınlar meslek gereği özenli ve gösteriş belirtecek tarzdan uzak, son derece sade giyinir. Ağıtçıların başında kenarları oyali beyaz tülbent bulunur (Fotoğraf 35).



Fotoğraf 35 Ağıtçı kadınların giyimi.

Ramazan, dedesinde kaldığı bir gün onun eski ciritçi takımını giyer. Ciritçi takımı, siyah geniş bir pantolon keten bir gömlek ve yelekten oluşmaktadır. Ayakkabı olarak da siyah, bağcıklı, ayaktan kolay çıkmayacak bir bot tarzı olduğu görülür (Fotoğraf 36).



Fotoğraf 36 Cirit kıyafetleri giyen Ramazan.

Giyim- kuşam ve sus dizilerde, anlatılmak istenen hikâyeye hizmet eden, yansıtılması planlanan kültüre yönelik izler taşıyan sembollerdir. Gönül Dağı dizisinde üstüne vurgu yapılmadan arka planda insanların algılayabileceği bir dekor görevi gören giyim-kuşam ve süs karakterlerin kimliklerini anlatma, hikâyeye atmosfer oluşturma, toplumda tarihsel ve kültürel birliktelik mesajı sunma gibi çeşitli işlevleri yerine getirmektedir.

Anadolu yaşamını ve kadim Türk geleneklerini yansıtan Gönül Dağı dizisinde kıyafet seçimleri de bu durumlara uygun olarak gerçekleştirilmektedir. Bozkırdaki hayatları ekrana getiren dizi için gösterişli ve abartılı giyim kuşam tercihi, hikâyenin izleyici karşısında yapay bir hâle gelmesine sebebiyet verebilirdi. Dizinin yer aldığı coğrafya, zaman, kültürel ortam, toplumsal ilişkiler gibi pek çok sebep bu kıyafet seçimleri üzerinden değerlendirilebilmektedir. Anadolu'nun gösteriştan uzak tabiatıyla uyumlu kültürel giyim kuşam hikâyeye kendi alanını yaratma imkânı tanımaktadır.

2.2.11.Halk Hekimliği

Halk hekimliği Boratav tarafından “*Halkın, olanakları bulunmadığı için ya da başka sebeplerle doktora gidemeyince veya gitmek istemeyince, hastalıklarını tanılama ve sağaltma amacı ile başvurduğu yöntem ve işlemlerin tümüne halk hekimliği diyoruz*” şeklinde açıklanmaktadır (1994, s.113).

İnsanoğlu, yaşamı boyunca hastalıklara çare aramış ve bunun için doğadan da oldukça yararlanmıştır. Hayvansal ürünleri, hayvanlar ve bitkileri kullanarak tedavi olmaya çalışmıştır. Tıp imkanlarının bu kadar gelişmiş olmasına rağmen hâlâ geleneksel yöntemlere başvurulduğu da görülmektedir. “Örneğin; başı ağrıdığında, alnına çiğ patatesleri kesip sarma gibi bildiği bir yöntem varsa onu uygulamakta, yoksa aile bireylerinden, çevresinden başlayarak kolayca ulaşabileceği, bilgisine güvendiği kişilere, kuruluşlara, yöntemlere danışarak iyileşmeye çalışmaktadır” (Polat, 2017, s. 29).

Dizinin karakterleri içerisine doktor ve hemşirenin bulunması sebebiyle halk hekimliği uygulamaları basit düzeyde tutulmuş olup önemli olay ya da hastalıklarda doktora başvurulduğu görülür.

Uygulanan halk hekimliği tedavilerinden en yaygını olarak dizide, Günşıl karakterinin her olumsuz olayın ardından başına bir yazma yardımıyla çiğ patates bağladığı sahneler bulunur (Fotoğraf 37).



Fotoğraf 37 Başına patates saran Günşıl.

Annesinin ölümünün ardından, Hüseyin hem hastanelerden hem de ölümden korkar. Hüseyin böbrek ağrısı çektiği sırada kimse onu doktora gitmesi için ikna edemez ve bu yüzden halk hekimliği çerçevesinde bulunan ve iyileştirici gücü olduğuna inanılan şifalı suya götürme kararı alırlar. Alifakı köyünde olan bu suya daha önce de köyden insanların gittiğini ve onlara iyi geldiği ifade edilir. Çeşmeye vardıklarında suyu içmekten vazgeçen Hüseyin, Muammer’le tartışırken ağrıları çoğalır ve bayılır. Muammer kardeşi Hüseyin’i hemen hastaneye yetiştirir (Fotoğraf 38). (14. Bölüm).



Fotoğraf 38 Alifakı köyünde bulunan şifalı su.

Dizide çocuğu olmayan karakterlerin de çözümü aradıkları ilk nokta halk hekimliğidir. Cemile'nin geçirdiği rahatsızlık üzerine çocuğu olmaması kaynanası Döndü'yü harekete geçirir. Kasabada bunun için macun hazırlayan bir kadınla görüşür. Kadın, Döndü'ye türlü otlardan hazırladığı bu macunun kansızlığa iyi gelerek gebeliğe yardımcı olduğunu ifade eder. Macunu alan Döndü gelinine yedirmek ister ancak oğlu Veysel bunlara inanmadığını söyleyerek macunu eşine yedirmez (20. Bölüm).

Zahide'nin küçük oğlu İsmet karnının ağrıdığını söyler Bunun üzerine Döndü kalkar ve İsmet'e şerbet yapar. Buradan anlaşılacağı üzere karnı ağrıyan bir kimsenin tedavisi şerbetle yapılır (32. Bölüm).

Halk hekimliği tedavilerinde bu işi yapan bir kişiye yani hocaya, ocakçıya yer verilmemiştir. Dizide görülen halk hekimliği kapsamında gerçekleştirilen tedavilerin birçoğunun küçük çaplı herhangi delici, kesici alet olmaksızın, tehlikeli hareketlerin yer almadığı görülür. Bunun en büyük sebebi ise televizyonun eğitici özelliğinin olumsuz noktada kullanılmaması hassasiyetinden kaynaklanmaktadır. Televizyonun yaygınlaşmaya başladığı süreçte aldığı en büyük olumsuz yorumlardan biri yanlış bilgileri çok büyük kitlelere hızla duyurabilecek olmasından kaynaklanmaktadır.¹⁰Bu sebeple Gönül Dağı dizisinde halk hekimliği uygulamaları küçük ölçülerde olan baş, karın, böbrek ağrısı gibi hastalıklarla sınırlanmıştır. Dizide geleneksel yöntemlerden çok modern tıp yöntemlerinin tercih edildiği görülür. Ancak izleyiciye modern tıpla birlikte geleneksel tıbbın da mevcut olduğu hissettirilir.

¹⁰ Bkz. Sözlü Kültür Elektronik Kültür İlişkisi.

2.2.12.Halk Meteorolojisi

Meteoroloji, “Hava yuvarı içerisinde oluşan sıcaklık değışmelerini, rüzgâr, yağmur, dolu gibi hava olaylarını inceleyen fizik dalı; hava bilgisi” olarak tanımlanmaktadır (www.otukensozluk.com).

İnsanlar büyüklerinden duyarak öğrendikleri ve yaşayarak tecrübe edindikleri olaylardan çıkarım yapmaktadırlar. İnsan vücudundaki ağrıların, bulutların, ağaçların, hayvanların, bitkilerin, ayın, güneşin durumuna bakarak birtakım tahminlerde bulunmaktadırlar (Artun, 2011, s. 222).

Dizinin ikinci sezonunda kasaba kuraklık ile mücadele eder. Kasabalı hem içme sularında kesilmeler yaşamakta hem su kaynaklarının yetersizliğinden tarladaki mahsulünü sulayamaz. Her yıl yaz mevsiminin başlangıcında dağa çıkıp oradan döndüğünde halka meteorolojiyle ilgili tahminlerini aktaran Ciritçi Abdullah’ın dağa çıkıp geri dönüşü kasabalı tarafından merakla beklenir.

Ciritçi Abdullah, dağdaki yolculuğu tamamlayıp geri döndüğünde: “Eskiler derdi ki bulutlar küstü mü insan özünde arayacak hatayı. Bu dağların, bu toprakların, bu gökyüzünün dengesi kendi kendine bozulmadı, yeraltı suları kendi kendine çekilmedi. Gürül gürül akan bi nehirden abdest alırken bile israftan kaçının derken peygamberimiz, biz suların kıymetini bilemedik. Hiç göçmen kuş görmedim ne çeltikçi kuşu ne turna kuşu ne ala sığırcık. Hepsi de sözleşmiş gibi buralara adım atmamışlar. Karıncalar yemlerini yuvalarından çıkarmış. Çığırkanlar, yılanlar, akrepler etrafta kol geziyor. Ağaçlar, böcekler, rüzgarlar hep aynı şeyi diyor -doğrusunu Allah bilir ya- dört aydan önce yağmur görünmüyor” der (31. Bölüm).

Doğanın dengesinin bozulmuş olmasının sebebini kendilerinde aramaları gerektiğini ifade eden Ciritçi Abdullah, hayvanların varlığına ve davranışlarına göre yorum yapar.

Ciritçi Abdullah, göçmen kuşların yaşamını devam ettirmek için su bulunan bölgeleri tercih ettiği ve civarda da hiç göçmen kuşun olmaması bölgede suyun bulunmadığını, karıncaların yuvalarını terk ettiğini ve zararlı hayvanların çoğalmasının kurak günlere işaret ettiği yorumunu kasabalıyla paylaşır.

Dizide bir sahnede yer alan halk meteoroloji bilgisi dizinin bilge tipi olarak adlandırabileceğimiz Ciritçi Abdullah tarafından gerçekleştirilmekte olup yerel deneyim, gözlemler ve geleneksel bilgisini kullanarak hava durumu tahmininde bulunmaktadır. Halk meteoroloji bilgisi oldukça geniş ve kapsamlı bir konudur, bu durumun es geçilmeden dizide yer almasıyla birlikte dizi izleyicinin hafızasında bulunan birtakım bilgileri harekete geçirmeyi amaçlarken aynı zamanda eğitme amacı gütmektedir.

2.2.13.Geçiş Dönemleri

Yaşam adı verilen olguda insanların hayatı peş peşe gelen aşamalardan ve bu aşamalar arasında gerçekleşen birtakım törenlerden oluşur: Doğum, toplumsal ergenlik, evlilik, babalık, sınıfsal ilerleyiş, mesleki uzmanlaşma ve ölüm. Bu aşamalar insanın bir konumdan başka bir konuma geçmesini anlatır. Geçmişe bakıldığı zaman insanoğlu bu geçişi sadece kendi hayatında uygulamamıştır. Evrende de bazı aşamalar bulunduğu görülür. Bir aydan diğer aya geçiş sırasında yapılan dolunay ritüelleri, bir mevsimden diğer mevsime geçişi anlatan ekinokslar ve bir yıldan yeni bir yıla geçiş sırasında kutlanan yeni yıl törenleri birbirleriyle bağlantılıdır (Gennep, 1969/2022, s,11).

İnsan hayatının dönüm noktalarını belirleyen birtakım etkenler bulunmaktadır. Hayatın akışını değiştirip yön veren üç ana geçiş dönemi olduğu kabul görmektedir. Bunlar, doğum, evlenme ve ölüm olarak ele alınmaktadır (Artun, 2011, s.143). Bu üç aşamanın çevresinde birçok inanç, adet, töre, tören, ayin, dinsel ve büyüsel özlü işlem kümelenerek söz konusu geçişleri bağlı bulundukları kültürlerin beklentilerine ve kalıplarına uygun bir biçimde yönetmektedir. Yapılan uygulamaların hepsinin amacı kişinin geçiş dönemindeki yeni durumunu belirlemek, kutsamaktır (Örnek, 1977, s. 131).

Âdet ve inanmalar hayatının hemen her döneminde halk üzerinde büyük yaptırım gücüne sahip olduğu bilinmektedir. Toplumsal ve kültürel değişiklikler âdet ve inanmaların değişmesine neden olmaktadır. Âdetler kuşaklar arası bağlantı kurulan birer zincir görevi görmektedir (Tanyol, 1970; akt. Artun, 2011, s.143). Bugün halk arasında inanılan birçok âdet ve inanmalar eski Türk inançlarının kalıntıları şeklinde yer almaktadır. Ritüel işlevini kaybeden bu inanmalar halk arasında İslami özellikler kazandırılarak yaşamaya devam etmektedir (Artun, 2011, s. 144).

Gönül Dağı dizisinde de geçiş dönemine ait uygulamalara çokça yer verildiği ve birçok ritüelin uygulandığı görülür. Bu bölümde doğumdan başlayarak bütün geçiş dönemlerinde yer alan ritüeller, uygulamalar ve inanmalar, dizide yer alan şekliyle incelenmeye çalışılmıştır. Geçiş dönemlerinin her biri alt başlıklara ayrılarak detaylı bir şekilde eski Türk âdet ve gelenekleriyle ilişkilendirilmiştir.

2.2.13.1. Doğum

Üç önemli “geçiş” döneminden ilki olan doğum, çoğu zaman mutlu bir olay olarak kabul edilir. Çünkü her doğum ailenin, akrabaların sayısını artırır ve devamlılığı sağlar. Genel kanıya göre, “*çocuk, ailede ocağı tütürür*” sözü de toplumun bu konudaki düşüncesini, değer yargısını ortaya koyar (Örnek, 1977, s. 131).

2.2.13.1.1. Doğum Öncesi

Birçok toplum tarafından yaşam döngüsünün başlangıç noktası olarak kabul edilen doğum olgusu etrafında çeşitli ritüeller bulunur. Bu ritüeller kadının gebe kalma isteğinden itibaren uygulanmaya başlar ve doğuma kadar hatta doğumdan sonra da devam eden bir süreç hâlini almaktadır (Başçetinçelik, 2009, s. 41).

Dizide doğum öncesi kısırlığı giderme, gebe kalma, gebelik, aşırma ve bebeğin cinsiyetinin tayini ile ilgili âdet ve gelenekler tespit edilmiştir.

2.2.13.1.1.1. Kısırlığı Giderme – Gebe Kalma

Toplum tarafından evliliğin tamamlanması için çocuk olgusu oldukça önemli görülmekte olup bilhassa erkek çocuğa sahip olmak en büyük arzulardan biridir (Acıpayamlı, 1974, s.13). Çocuğu olmayan kadın, kısır kadın olarak kabul edilmekte ve kınanmaktadır. Kadının çocuğunun olmamasındaki kusur yalnız onda aranır (Artun, 2011, s.145).

Gönül Dağı dizisinde Döndü karakteri üç çocuk doğurduğu ancak çocuklarının yaşayamayarak bir süre sonra öldüğü bilgisi verilir. Döndü; çocukları yaşamadığı için, “*Çocukken kuş yuvalarını bozmuş, yavrularını öldürmüş. Üstünde uğrama var. Tiniyeti bozuk.*” gibi suçlamalara maruz kalır (14. Bölüm). Dizide çocuğun olmama durumu ya da olup ölmesinin tek sorumlusu olarak kadın kusurlu görülür. Döndü; üç çocuğunu

kaybeder ve insanlar onun canlılara zarar verdiğini, farklı varlıklar etkisinde olduğunu ya da yaratılışının, huyunun bozuk olduğu düşünülür. Çocuğu olmayan kadının toplum tarafından kusurlu görülmesi Türk kültüründeki örnekleriyle benzerlik gösterir.¹¹

Döndü’ nün ölen üç çocuğunun ardından dördüncü çocuğu olarak Veysel doğar ve yaşama tutunarak ailesinin bildiği kadarıyla tek çocuk olur. Ancak dizinin ikinci sezonunda Döndü’ nün doğurduğu ve öldü olarak bildikleri oğulları geri dönüp ailesini bulur.

Cemile’nin küçükken geçirdiği ateşli hastalık sonucunda rahminde enfeksiyon bulunması sebebiyle çocuğu olmaz. Döndü, Cemile için kasabada daha önce duyduğu bir macunu alarak onu tedavi etmeyi amaçlar. Macunu satan kadın, “*Kansızlığa, bebesizliğe bire bir bu macun. Hani benim görümcenin gelini yok mu? O bu macundan günde iki kaşık yedi. Dört tane çocuğu var boyunca şimdi*” der. Macunun herhangi bir zararının olup olmadığı sorulduğunda ise satan kadın, “*Aktar bunu dağlardan şifalı otlar toplayıp yapıyor he bi de arının kanadında bi toz mu ne varmış ondan da katıyor*” diyerek zararlı bir madde olmadığını ve macunun tamamen doğal olduğu belirtir (20. Bölüm). Döndü, macunu Cemile’ye yedirmek ister ancak Veysel’in böyle şeylerin gerçek olmadığını ve onu eşine yedirmeyeceğini söylemesi üzerine vazgeçmek zorunda kalır (Fotoğraf 39).



Fotoğraf 39 Hamilelik için hazırlanan macun.

2.2.13.1.1.2. Gebe Kadının Kaçınmaları ve Uygulamaları.

Hamile kadın gebeliği ve lohusalık dönemi süresince hasta kabul edilmekte ve buna bağlı olarak kaçınmalara uyması beklenilmektedir (Örnek, 1977, s.135). Çocuğun

¹¹ Bkz. Dede Korkut, Dirse Han Oğlu Buğaç Han destanı. (Ergin, 2016, s.77-95).

anne karnındayken dış dünyayla iletişime geçtiği ve daha o anlardan itibaren etrafının farkında olduğu artık bilim dünyası tarafından da onaylanmış bir gerçektir. Çocuğun olumsuz davranış ve görünüşe sahip olmaması için kaçınılması gereken durumlar ve yiyecekler olduğu gibi güzel huy, iyi bir dış görünüşe sahip olması için de annen yapması ya da kaçınması gereken kimi durumlar dikkat çeker (Başçetinçelik, 2009, s.49).

Dizinin ilk iki sezonu içerisinde hamilelik yaşayan Cemile, Dilek ve Zahide'den kaçınma olarak sadece ağır eşya ya da ev işi durumlarına ellememesi istenir. Özellikle eşleri tarafından hamile kadının iş görmesi, çocuğa bir zarar geleceği düşüncesinden ötürü istenmez.

Cemile'nin hamileliğinde oldukça heyecanlı olan kayınbaba Muammer gelini ve torunu için faydalı olduğunu düşündüğü birtakım yiyecekler getirir. Bunlardan ilkinde Muammer eve ayva alarak gelir ve eşi Döndü'ye bunu gelinlerine yedirmesini söyler. Çünkü dizide yer alan inanışa göre hamilenin ayva yemesi bebekte gamze yapar (10. Bölüm). Yine aynı şekilde Muammer, Cemile'nin hamileliği boyunca midesinin bulanmaması için “*kaz ayağı*” isimli bitki alır. Ayrıca dut yemenin bebeğe iyi geldiğini belirterek dut aldığını da belirtir (27. Bölüm).

2.2.13.1.1.3. Aşerme

Aşerme, kadınlarda hamileliğin belli dönemlerinde görülen bir hâldir. Kadın, aşerme aşamasına gelince bazı şeyleri yapmaktan, özellikle belirli yiyecekleri yemekten kaçınır ya da bu durumun tersine bazı yiyecekleri yemeye özen göstermektedir (Örnek, 1977, s.134). Deyimin aslı “*aş yerme*”dir, bu biçimiyle yiyecek şeylerden tikslenme demektir. Deyim giderek anlam değiştirmiş ve hamile kadının kimi yiyecekleri canının çekmesi, onları tatmaktan kendini alamaması durumuna verilen ad hâlini almıştır. Hamileliğin bu dönemlerinde kadına canının her istediğinin verilmesine dikkat edilir. Bu kural uygulanmazsa annede veya doğacak çocukta zararlı etkilerin oluşacağına inanılır (Boratav, 1994, s.146).

Dizide yer alan ilk hamilelik Cemile'nindir. Cemile hamileliği esnasında aşerir ancak sadece tat olarak ne istediğini bilir fakat istediği şeyin adını hatırlayamaz. Ne istediğini tarif eder ama ismini bulamaz. “*Böyle kekremsi, böyle kremamsı böyle kekik gibi bir tat, tulum peyniri gibi, yok yok öyle de değil ya böyle ekşimtırak böyle turuncumsu*

da aynı zamanda böyle mayhoş, anladın mı ebeğümece gibi” (28. Bölüm). Daha sonra tarif ettiği tadın balık olduğunu anlayan Cemile için Veysel bayram günü balık arar ama bulamaz. Taner, Veysel ve Ramazan birlikte ırmağa balık tutmaya giderler ama oradan da tutulan balığın tadı Cemile’nin istediği tat değildir. Bunun üzerine Muammer, Cemile’nin aşerdiği balığın eskiden kasabaya gelen deniz levreği olduğunu söyler ve deniz levreği almak için ilçeye gider.

Zahide, hamileyken canı istediği için mantar yapar ama istediği lezzeti bulamaz. Neden yemediğini soran Sefer’e bu durumu açıklar. Aşerdiğini anlayan Sefer, *“Zahide’m eğer canın bir şey çektiyse ben gidiyim alıyım ha bak senin istediğin bana hayat olur kurban olduğum”* demektedir. Bunun üzerine Zahide, canının istirdiye mantarı istediğini, eskiden dedesiyle dağdan topladıklarını söyler. Sefer, Zahide’nin çocuklarını alarak dağda mantar toplamaya çıkar (52. Bölüm).

Dilek hamileliği sırasında akşam yemeği yapmak için tavuk düşünür. Ancak dolabı açıp tavuk poşetini aldığı anda birden tiksinti gelir ve hemen geri bırakır ardından biber alarak biber dolması yapmayı düşünür ama yine canı istemez ve yerine bırakır (52. Bölüm).

Taner, Dilek’e hurma götürür ama Dilek heyecanla kuru iğde getirip getirmediğini sorar. Bunun üzerine kuru iğdenin aklına nereden geldiğini soran Taner’e çocukken okul gezisinde kuru iğde yediklerini anlatır. Bu durum üzerine aşerdiğini anlayan Taner, Dilek’i kuru iğde yemesi için kasabada bahçesinde iğde ağacı bulunan bir eve götürür. Ev sahibine durumu açıklayan Taner, iğde yiyip yiyemeyeceklerini sorar. Evin sahibi kadın hemen kabul ederek onları içeri alır ve iğde ikram eder (57. Bölüm).

Aşerme olarak günümüzde bilinen duyguda hamile kadının isteği oldukça önemli kabul edilmekte ve eş ya da aileler tarafından hemen yerine getirilmeye çalışılmaktadır. Dizide yer alan aşerme durumlarının birçoğu aranan ve istenilen yemeklerden oluşmaktadır. Görülen örneklerin her birinde hamile kadının aklına eskiden tattığı bir yiyeceğin geldiği görülür. Sadece Dilek’in hamileliğinde yiyecekten tikslenme yani *“aş yeme”* durumu bulunur.

2.2.13.1.1.4. Bebeğin Cinsiyetinin Tayini

Hamileliğin en önemli heyecanlarından biri de doğacak çocuğun cinsiyetidir. Kadının hamile kalmasının ardından bütün anne-baba ve yakınları tarafından merak edilen çocuğun cinsiyetini tahmin etmek için birtakım durumlardan anlam çıkarırlar (Başçetinçelik, 2009, s.50).

Dilek ve Taner bebeklerinin cinsiyetini öğrenmek için hastaneye giderler, sıranın kendilerine gelmesini beklerken Taner bebeğin cinsiyetinin ne olduğu hakkında geleneksel halk bilgisi ve inanışlardan hareketle tahminlerde bulunur. *“Hissediyorum kesin kız. Yani öyle hissediyorum. Çünkü üstüme böyle bir kız babası ağırlığı çöktü ya. Bi dakika bi dakika senin canın geçen gün tatlı çekti değil mi? Erkek, kesin erkek vallahi bak kesin erkek. Erkek, erkek madem canın tatlı çektiyse erkek olacak tabi. Günşıl yengem rüyasında görmüştü, erkek olacak dedi. E bizim Sedef’i, İsmet’i, Erkan’ı o bildiydi, üçte üç yaptı kadın sektirmede. Kesin erkek”* (58. Bölüm).

Dizi süresince bebeğin cinsiyetini tahmin etmeye çalışma sahnesi sadece bir kez görülür. Bu sahneden çıkarılan cinsiyet tayin etme yolları ise şunlardır:

1. Kız çocuğunun kişiye olgunluk getirdiği,
2. Hamile kadının tatlı istemesi ya da yemesinin erkek bebeğe delalet ettiği,
3. Tahminleri tutan bir kişinin rüyasında görmesi.

Bu gibi uygulamalarla, hamile bir kadının dünyaya getireceği bebeğin cinsiyeti hakkında tahminler yapılır.

2.2.13.1.2. Doğum Sonrası

Doğum sonrası çocuğun sağlıklı büyümesi, birtakım özürlerin giderilmesi, kötülüklerden, olumsuz durumlardan korunması için çeşitli âdet, inanma ve bunlara bağlı çeşitli pratikler bulunur (Artun, 2011, s.159).

Dizide yer alan doğum sonrası pratiklerine ilk olarak 34. bölümde Cemile’nin doğum yapmasından sonraki süreçte rastlanır. Veysel ve Cemile’nin kızları doğduktan sonra Döndü ve Günşıl bebeğe yararlı olduğunu ifade ettikleri birtakım ritüeller uygulamak isterler. Bu uygulamalar ise şunlardır:

- Yeni doğan bebek tuzlanırsa büyüyünce teri kokmaz.
- Bebeğin boynu çekilirse uzun olur.
- Doğum yapan anneye gücü kuvveti yerine gelmesi için şerbet içirilir.

Veysel de Cemile de bunlara inanmadıklarını, doktorların tavsiye etmediklerini söyleyerek üçüncü uygulama dışındaki ritüellerin yapılmasına izin vermezler.

Nihai olarak geçiş dönemi inanç ve uygulamaları bakımından zengin olan Türk kültürü, Gönül Dağı dizisinde kendisine geniş yer bulur. Doğum öncesi, sırası ve sonrasına ait inanış ve uygulamalar -hem kadın için hem de bebek için- dizide görülür. Çocuk, cinsiyet fark etmeksizin mutluluk kaynağı kabul edilir. Doğum öncesinde kısırlık ya da çocuğun ölmesi gibi durumlarda kadının suçlanması gibi olumsuz örneklerle de yer verilmesine rağmen doğru zamanda duaların bir sonucu olarak kadınlarda gebelik meydana gelir. Benzer durumlar Türk kültürü sözlü ve yazılı kaynaklarda da görmektediriz. Dede Korkut'ta yer alan “*Dirse Han Oğlu Boğaç Han*” ve “*Kam Pürenin Oğlu Bamsı Beyrek*” hikâyelerinde, “*Manas Destanında*”, Türk dünyasının halk hikâyelerinde çocuksuzluk motifi işlendiği görülür (Yıldız, 2009, s.79-87).¹² Kısırlık tedavisi ile ilgili ritüeller yer almazken hamilelik sırasında kadının kutsal bir hâl içerisinde bulunduğu düşünülerek çevresindeki insanlar tarafından yiyecek ağırlıklı türlü uygulamalar gerçekleştirilmektedir. Doğum sonrasında ise geçmişte uygulanan kimi pratikler modern tıpta karşılığı olmadığı gerekçesiyle reddedilir. Bu şekilde geleneksel her uygulamanın faydalı olmadığı ve risk oluşturabileceği mesajı izleyiciye aktarılır.

Doğum; Türk kültüründe evlilikle birlikte bir aile oluşturan bireylerin tamamlanma ve olgunlaşma süreci olarak kabul görür. Öncesi, anı ve sonrasıyla doğumda yer alan inanışlar, gelenekler, uygulamalar, toplumun kendine özgü yapısını gözler önüne serer. Gönül Dağı dizisinde bu ritüellere yer verilmesi, binlerce yıllık kültürel mirası yaşatma, izleyiciye bilgi verme, tarihsel ve toplumsal bağlar oluşturma gibi işlevler için kullanılır.

¹² Detaylı bilgi için bkz. Naciye Yıldız, Türk Destanlarında “Çocuksuzluk”.

2.2.13.2. Çocuk

2.2.13.2.1. Ad

Dünya üzerinde algılanan her kavramın, her varlığın adlandırılmasıyla ilgilenen ve onları açıklayan bilim dalına Ad Bilimi (Onomastik) denilmektedir. Sadece insan kişi adlarını inceleyen bilim dalı ise Kişi Adları Bilimi (Antroponomi) adını almaktadır (Sakaoğlu, 2001, s.9). Türk tarihinin hemen her döneminde ad alma, ad kazanma, ad verme gibi işlemler belli ritüellere bağlı olarak gerçekleştirilmektedir (Uca, 2004, s.145).

İnsan isimleri birçok farklı sebepten çeşitlenmiştir. *“Kişinin fiziksel özelliklerinden, ailesinin özelliklerinden, çocuğun doğduğu zamandan, inançlardan, kendilerinin ileride çocuktan beklentileri vb. birçok kaynaktan beslenmiştir”* (Türktaş, 2019, s.35).

2.2.13.2.1.1. Adı Belirleyen Etmenler

Türk toplumlarında yeni doğan bir çocuğa ad verme işlemi hiçbir zaman rastgele olmamıştır. Adı belirleyen etkenler olarak, çocuğun doğduğu gün, ay ve mevsim; doğumun gerçekleştiği mekân, doğum sırasında gerçekleşen olaylar, örnek alınan minnet duyulan insanlar, gelenekler, aile soy ağacı, varlık yoksulluk, gibi etmenler rol oynamaktadır (Örnek, 1977, s.149).

Gönül Dağı dizisinde Cemile ve Veysel bebeğin cinsiyetini öğrenmek için doktora gittiklerinde erkek olduğunu öğrenirler. Bunun üzerine bebeğe isim olarak babalarının adları olarak Muammer Musa koymayı düşünürler ancak daha sonra bebeğin cinsiyetinin kız olduğu ortaya çıkar. Bu nedenle yeni isim arayışına girerler fakat doğuma kadar karar veremezler. O sırada bozkırda bütün bahar ve yaz mevsimi kurak geçmiştir. Su kaynakları azalmış insanlar susuz kalmıştır. Cemile'nin doğumu sırasında yağmur yağmaya başlar ve bütün bozkır bereketlenir. Veysel ve Cemile, kızlarının adıyla geldiğini söyleyerek adını Yağmur koyma kararı alırlar (34. Bölüm).

2.2.13.2.1.2. Çocuğa Ad Koyma

Hız. Muhammed'in, *“Siz kıyamet gününde hem kendi adınızla hem de babalarınızın adıyla çağrılacaksınız; bu sebeple kendinize güzel ad koyunuz”* buyurduğu rivayet edilmektedir (TDV İslâm Ansiklopedisi, s.333).

Toplumda kişinin karakteri ile ismi arasında bir ilişki bulunduğu ifade edilir. Kişilerin özelliklerin kendisine verilen adlara benzediği; isimlerin belli kişilikleri çağrıştırdığı söylenir. “İsmiyle müsemma olmak” deyiimi de bu anlamda düşünülmelidir. Toplumda bireyin, kendisine verilen adın getirdiği kişisel özellikleri üzerinde taşıdığına inanılır (Kibar, 2005, s.18).

Bebek doğduktan sonra aile bir araya toplanır ve uygun görülen kişi tarafından adı konulur. Veysel ve Cemile’nin kızlarının adını kulağına Ciritçi Abdullah okur (Fotoğraf 35). “*Allahu ekber, Allahu ekber. Senin adın Yağmur, senin adın Yağmur, senin adın Yağmur. Hoş geldin ailemize Yağmur Hanım hoş geldin, hoş geldin. Maşallah*” (35. Bölüm).



Fotoğraf 40 Çocuğa ad veren Ciritçi Abdullah.

Zahide ve Sefer’in kızları doğduktan sonra aile üyeleri çocuk görmeye gelir Zahide orada çocuğuna dedesi Ciritçi Abdullah’ın ad koymasını ister. Ciritçi Abdullah ise “*Sevdanla büyük yollar, büyük imtihanlar aştın, vazgeçmedin, isyan etmedin, yılmadın her daim tek dik durdun. Hasta oldun, ölümün kıyısından döndün. Sımsıkı tutundun hayata, bebeğin için, ailen için. Şimdi kızının kulağına ezan okumakta adını okumakta sana düşer. Kızının kulağındaki ses senin sesin olsun*” diyerek ad koyması için çocuğu Sefer’e verir (Fotoğraf 41). (65. Bölüm).



Fotoğraf 41 Çocuğuna ad veren Sefer.

2.2.13.2.2. Loğusa Şerbeti – Çocuk Görme

Hamileliğin sona ermesiyle yeni doğum yapmış olan kadın; akrabaları, komşuları ve yakınları tarafından ziyaret edilir. Bu ziyarette, çocuğun dünyaya gelmesi ve onu dünyaya getiren annenin kutlanması amaçlanır. Bu ziyaretin farklı adlandırmaları da bulunmaktadır: “*Göz aydınına gitme*”, “*bebe görmeye gitme*”, “*mübarek olsun gitme*” bunlardan en yaygın olanlarıdır (Örnek, 1977, s.160). Doğumdan sonra akrabaları tarafından loğusanın dinlenmesine, yemesine, sağlığına dikkat edilir. Loğusa ve bebek adına ziyarete gelenlerin içmesi için şerbet hazırlanır (Başçetinçelik, 2009, s.81).

Gönül Dağı dizisinde iki defa çocuk görme ziyareti tespit edilmiştir. Bunlardan ilki Veysel ve Cemile’nin kızı, ikincisi ise Zahide ve Sefer’in kızında gerçekleşir. Aile büyüklerinin altın hediye ettiği, yaşı daha küçük olanların ise oyuncak, kıyafet gibi eşyalar hediye getirdiği görülür (Fotoğraf 42). Çocuk görme sırasında ziyaretçilere şerbet ikram edilir (Fotoğraf 43).



Fotoğraf 42 Çocuk görme sırasında ikram edilen şerbet.



Fotoğraf 43 Çocuk görme sırasında alınan hediyeler.

2.2.13.2.3. Çocuğun Geleceğinin Tayini

Çocuk görme için gelen Halime, bebeğin eline bakarak ileride nasıl bir kişiliğe sahip olabileceğini geleneksel bilgilerle tahmin eder. “Avucunu iyice sıkarsa cimri olur derdi anamlar ama şuna baksana açık duruyor maşallah.” (35. Bölüm). Günşıl, “Akli ermeden eli kalem tutarsa okumaya meraklı olurmuş.” diyerek bebeğin eline kalem tutturur (Fotoğraf 44). (35. Bölüm).

Dizde çocuğun göbek bağını gömme meselesi konu olunca Veysel’in annesi Döndü; Taner, Veysel ve Ramazan’ın göbek bağını Ciritçi Abdullah’ın evinin bahçesine gömdüklerini, bu sebeple Taner, Veysel ve Ramazan’ın hem birbirlerine hem dedelerine düşkün olduklarını ifade eder. Bunun üzerine Veysel, kızının göbek bağını alarak okul bahçesine gömer. Kendisinin çok isteyip okuyamadığını ama kızının okumasını dilediğini ifade eder (35. Bölüm).



Fotoğraf 44 Yeni doğan bebeğe uygulanan ritüeller.

2.2.13.2.4. Sünnet

Sünnet töreni erkeğin cinsel organından bir miktar derinin alınması olarak bilinmektedir (Şişman, 2001, s.453). İslamiyet’te peygamberin yaptığı ya da yapılması yönünde öğüt verdiği olaylara uyulma durumuna da “*sünnet*” adı verilir. Bunun en büyük nedenlerinden biri de Müslümanların inanışına göre Muhammed Peygamber sünnetli doğmuştur. Ancak bu ritüel İslamiyet’ten önce de Araplarda, Yahudilerde, Okyanusya ve Afrika’nın bazı kabilelerinde de mevcuttur (Boratav, 1994, s.159).

Sünnet için çocuğun yaşı ve sünnet töreninin zamanı konusunda belirli bir kural yoktur. Genellikle çocuklar, okul çağına yakın veya ilkokul yıllarında ergenlik çağına girmeden sünnet törenleri gerçekleşir (Artun, 2011, s.258). Türk gelenek ve görenekleri içerisinde çocuğun sünnet olma durumu önemli görüldüğünden sünnet törenleri de bayram havasında kutlanır. Akrabalar ve komşular törene katılarak hediye getirirken tören sahipleri de misafirlere yiyecek ve içecek ikramında bulunur (Şişman, 2001, s.453). Dizinin “*Kurban Bayramı*” özel bölümünde geçmişe giderek Zahide’nin oğulları İsmet ve Erkan’ın sünnet törenleri ekrana verilir. Kasabada “*sünnetçilik*” mesleğini icra eden birinin bulunduğu görülür (Fotoğraf 45).



Fotoğraf 45 Sünnetçilik mesleği.

Dizide sünnet olan çocukların tören kıyafetleri giydikleri görülür. İsmet ve Erkan, tören kıyafetleri ile arkası açık bir arabaya bindirilerek bütün kasabada gezdirilir ve çocukluktan “*erkekliğe*” geçiş yaptıkları ilan edilir. Dizide sünnet törenine gelen misafirlerin çocuklara para, altın gibi hediyeler taktığı görülür (Fotoğraf 46).



Fotoğraf 46 Erkan ve İsmet'in sünnet töreni.

Doğumun ardından evli çiftin hayatına dahil olan çocukla ilgili ritüeller Türk kültüründe çeşitlilik gösterir. Bu evli çiftler için bir tamamlanma ve olgunlaşma süreci olarak görülür. Doğumla birlikte bütün aile ve tanıdıklar, anne ve babanın sevincini paylaşarak çiftin tamamlanma durumu için hediyeler getirir. Hem annenin sağlıklı oluşu hem de bebeğin dünyaya gelişi iyi dileklerle kutlanır. Çocuğun doğumundan önce başlayan süreçte düşünülen ilk durum adının ne olacağıdır; çünkü hem İslamiyet'te hem Türk kültüründe ad önemli bir mefhumdur. Türk kültüründe çocuğa verilecek isim için yaşanana durumun, içinde olunan anın önemi Dede Korkut'ta da görülür.¹³ Genellikle çocuğa verilecek ismin ailede öncü bir kişi tarafından verilmesi istenir. Dizide ad verilen iki çocuk için de bilge tipi olarak adlandırabileceğimiz Ciritçi Abdullah'ın çağrıldığı görülür. Bu durum yine Oğuz boylarında kahramanlık gösteren çocuğa isim verilmesi için çağrılan Dede Korkut'un çağrılmasıyla benzerlik gösterir.¹⁴

Çocuğun geleceğinin nasıl olacağı ile ilgili yorumlar, bahtının güzel olması için uygulanan farklı ritüeller olduğu dizide göze çarpar.

Dizideki görülen önemli uygulamalardan biri de erkek çocuğuna mahsus olan sünnet törenidir. Sünnet töreni erkek çocuğu için bir erginlenme ritüelidir. Toplum nazarında sünnet, çocukluktan çıkarak genç olmaya atılan bir adım olarak değerlendirilir. İslamiyet'le birlikte Türk kültürüne giren sünnet törenleri, aileler ve akrabalar tarafından neşe içinde kutlanır.

¹³ Detaylı bilgi için bkz. Dirse Han Oğlu Buğaç Han Boyı (Ergin, 2016, s.77-95).

¹⁴ Detaylı bilgi için bkz. Dede Korkut Kitabı 1-2, Muharrem Ergin.

Evlilik döneminden başlayarak doğum ve çocuk ile ilgili gerçekleştirilen tüm uygulamalar bireyin toplumdaki aidiyetini güçlendirici yapılardır. Gönül Dağı dizisi bu uygulamaları geleneğe uygun şekliyle işleyerek kültürümüzün ve değerlerimizin önemini televizyon vasıtasıyla topluma gösterir. Dizide yer alan bazı geleneksel uygulamalar ise güncelde işlevini yitirdiği için kullanılmaz ve bunların yanlış olduğu mesajı izleyiciye verilir.

2.2.13.3.Evlenme

Sosyal hayatta kızın ve erkeğin sosyalleşme sürecinin önemli bir parçası olarak görülen evlenme, geçiş dönemleri içerisinde önemli bir yer tutar. Türk kültüründe evlilik sadece iki kişiyi kapsayan bir olgu değildir; ailelerin, akrabaların hatta komşuların dahi toplumsal ve ekonomik ilişkilere girmesinden dolayı önemli görülür. Evrensel bir olay hâline gelen evlenme çeşitli ritüeller taşır. Her toplum kendi kültürünü taşıyan ritüelleri tercih eder (Örnek, 1977, s.185).

2.2.13.3.1.Evlenme Biçimleri

Türk kültüründe kız kaçırma, oturarak alma, beşik kертmesi, berdel, taygeldi, levirat, sorarat gibi evlilik biçimleri görülür (Örnek, 1977, s. 173- 175). Günümüzde karşılıklı anlaşma yoluyla evlenme ve görücü usulü yaygın olmakla birlikte kız kaçırma yoluyla evlenme biçimi de varlığını devam ettirmektedir. Diğer evlenme biçimleri de nadir de olsa görülür. (Başçetinçellik, 2009, s.150). Gönül Dağı dizisinde bu evlenme biçimlerinden “*karşılıklı anlaşma yoluyla evlilik*” ve “*kız kaçırma*” evlenme biçimlerine rastlanır.

2.2.13.3.1.1. Karşılıklı Anlaşarak Evlenme

Konar göçer hayat tarzına sahip olan Türklerde, sosyal hayat içerisinde kadın ve erkeğin bir araya gelmesi kaçınılmazdır. Bayramlar, festivaller, toylar, yarışmalar gibi bir arada kutlanan çeşitli etkinliklerde hem bekar kızlar, erkekleri; hem de bekar erkekler kızları görüp beğenerek tanışma fırsatı elde edebilirdi. Bu durum eski Türklerde karşılıklı anlaşarak, beğenerek evlenme biçiminin bulunmasını doğrudan etkilemekteydi (Mandaloglu, 2022, s.489).

Gönül Dağı dizisinde de anlaşarak evlenme biçimi özellikle genç nesilde bulunur. Dizinin ana karakterleri mucit kuzenlerin hepsi anlaşarak, önceden tanıdığı, sevdiği kişilerle evlenir. Taner, Dilek'le; Veysel, Cemile'yle; Ramazan ise Asuman ile evlenir. Bu karakterlerin haricinde Selami, Keriman'la; Sefer ise Zahide ile karşılıklı anlaşarak, isteyerek evlenir (22. Bölüm, 30. Bölüm, 40. Bölüm, 65. Bölüm)

2.2.13.3.1.2. Görücü Usulü Evlenme

Geleneksel topluluklarda bireylerin bağımsız karar verme özgürlüğü kısıtlıdır. Görücü usulü evliliklerde çiftler önceden tanışmaz. Akrabalar ya da ailenin aracılığıyla birbirine uygun görülen kişiler adına karar alınarak görücü usulü görüşme gerçekleşir. Bu tür evlilikte çoğu zaman çiftlerin kararına bırakılmadan aileler arasında anlaşma yapılarak evlenecek çifte verilen karar söylenir. Eski Türklerde yaygın olmayan bu evlilik biçimi İslamiyet'in etkisiyle toplum yaşamına girer. (Gülbüz, 2019, s.68-69).

Gönül Dağı dizisinde görücü usulü evlenmenin yaşandığı tek çift Hüseyin ve Günşıl'dır. Annesi onun için Günşıl'ı uygun gördüğünü söyleyerek evlenmelerini ister. Hüseyin'in sevdiği bir kız vardır ancak o da kasabadan taşınır. Hem sevdiği kızın gitmiş olmasından hem de annesini kırmak istemediği için Hüseyin evliliği kabul ederek daha önce tanımadığı Günşıl ile evlenir (28. Bölüm).

Gönül Dağı dizisinde güncel olarak karşılıklı anlaşarak evlenme biçimi bulunur. Ancak gençlerin bir araya gelmeden önce ailelerinin, onlar için düşündüğü uygun adaylar olduğu görülür. Örneğin, Zahide karakteri daha önce evlenmiş ve eşinden ayrılarak üç çocuğu ile aile evine geri dönmüştür. Zahide için kasabadan bir komşuları, yakınına görücü olarak getirir. Görücü olarak gelen kadının gelini vefat ettiği için oğluna yeni eş aradığını söyler. Ancak Zahide bu teklifi kabul etmez. (11. Bölüm).

Keriman ve Selami'nin evliliklerinin bozulması üzerine Keriman'ın ailesi onun için görücü usulü, tanıdıkları, bildikleri bir ailenin oğlunu uygun görür. Hâlâ Selami'yi seven Keriman, ailesini ikna edemeyince Selami ile kaçarak evlenir (22. Bölüm).

2.2.13.3.1.3. Kız Kaçırarak Evlenme

Eski Türklerden bu yana kız kaçırma eyleminin devam eden bir olgudur ve bugün diğer Türk boylarında da mevcuttur. Yakut Türklerinde, kız kaçırmaya gidilmeden önce

kaçırmaya gidecek gençlere bir şaman tarafından kutsama ayini yapılır ve bu işlem sonrasında kaçırma işlemi gerçekleşir. Savaş ve baskınla kız kaçırma adeti oldukça eskidir ve bir düğün geleneği olarak Türk boylarında yer alır. Örneğin Altay Türklerinde kaçırma işlemi kızın ve ailesinin rızasıyla yapılır (İnan, 1995, s.166).

Gönül Dağı dizisinde iki defa kız kaçırma şeklinde evliliğe rastlanır. İlki Selami ve Keriman arasında gerçekleşir. Selami ve Keriman, kız kaçırma olmadan önce ailelerinin izniyle bir düğün yapmak isterler ancak Taner, Veysel ve Ramazan düğün organizasyonda Keriman rezil olduğunu söyleyerek düğünü bozar. Selami ve Keriman ilerleyen bölümlerde barışırlar ancak bu sefer aileleri evliliğe karşı çıkar. Keriman'ı, ailesi bir başkasıyla evlendirmeyi düşünür. Taner, Veysel ve Ramazan bu olaydan kendilerini sorumlu tutarlar ve Selami'ye yardım etmek için bir kız kaçırma planı yaparlar. İsteme sırasında Keriman'ı evden çıkarırlar ve kendi yaptıkları uçağa götürerek Selami ile ikisini kaçırlar. İkiliyi kasabadan çıkartıp şehre götürürler ve aileler engel olamadan nikah törenini gerçekleştirirler (22. Bölüm).

Dizide yer alan ikinci kız kaçırma ise Ramazan ve Asuman arasında gerçekleşir. Ailelerin isteme sırasında kavga etmesi sonucu artık bu evliliğin olmayacağı söylenir. Ramazan, bir iş çıkışında Asuman'ı alarak onu kaçırdığını söyler. Kaçırma durumundan ilk başta Asuman'ın haberi yoktur ama bu kaçırmaya karşı çıkmaz. Çünkü ikili ailelerin bir daha anlaşılamayacağını düşünürler ve en doğrusunun bu olduğuna karar verirler. Nikâh öncesi babası Münir'le telefonda konuşan Asuman evlenmekten vazgeçerek Ramazan'ı bırakıp kasabaya geri döner (33. Bölüm).

Dizide yer alan iki kız kaçırma olayında da çiftlerin önce normal yoldan evlenmeye çalıştığı ancak karşılarında yer alan ailelerini aşamadıkları vakit bu yola başvurduğu görülmektedir. Kız kaçırma sonrası ise hemen resmi bir hâl alması için resmi nikaha başvurdıkları görülür.

2.2.13.3.2.Evlenme Öncesi

Geleneksel Türk kültüründe ağırlıklı olarak görücü usulü evlilikler yer alır. Bu şekilde gerçekleşen evliliklerde birtakım eylemlerin sırasıyla gerçekleştiği görülür. Bunlar gelin seçimi, görücülük, isteme, söz ve nişandır (Artun, 2011, s. 176).

Dizide genellikle karşılıklı anlaşarak evlenme şekli görülür. Bunun yanında görücü usulünü yansıtan uygulamalara yer verilir. Gerek görücü usulünde gerek karşılıklı anlaşarak yapılan evlenme şekillerinde aynı törensel sıra izlenir.

2.2.13.3.2.1. Kız Bakma – Görücülük, Dünürçülük

Toplunun geleneksel kesimlerinde evlenme işi ailelerin kız bakma, kız arama, kız soruşturması ile başlar. Oğullarını evlendirmek isteyen aileler yakın çevrelerinden başlayarak bir soruşturma gerçekleştirir (Başçetinçelik, 2009, s.172-173).

Gönül Dağı dizisinde genellikle karşılıklı anlaşma yoluyla evlenme biçimi görülür. Ancak öncesinde ailelerin çocukları için uygun gördüğü başka kişiler vardır. Ailelerin bu kişilerle ilgili araştırmasına hatta görücü olarak gitmesine de yer verilir.

Dizinin ana karakterlerinden Taner için annesi Halime'nin komşuları Elif hemşireyi uygun görür. Bunun en büyük sebebi Elif Hemşirenin; huyunu, ailesini ve ne iş yaptığını bilmesidir. Bunun yanında Elif Hemşirenin aynı kasabadan olmasının hatta kapı komşusu olmasının önemli bir etkisi vardır. Halime, eşini gurbette kaybettiği için ve kızı da kasabadan olmayan biriyle evlenip ayrıldığı için oğlunun yabancı biriyle evlenmesine razı değildir. Oğlunun kasaba dışına çıkmasını ve kendi kültüründen olmadığını düşündüğü bir kızla evlenmesini kesinlikle istemez. Ancak Taner'in çocukluk aşkının kasabaya gelmesiyle Halime'nin isteği gerçekleşmez.

Dizinin ana karakterlerden olan Ramazan da sevdiği kız olan Asuman ile evlenmek ister ancak Asuman'ın babası Münir Bey bu ilişkiye karşı çıkar. Bu karşı çıkışın sebebi aralarındaki statü, eğitim ve ekonomik durum farkıdır. Münir Bey'i ikna etmek için Ramazan; kasabanın önde gelenlerinden olan ve sözü herkesçe dinlenen Dişçi Musa'yı haberci olarak kız evine gönderir. Dizide bu işe “*dünürçülüğü söyleme*” adı verilir. Dişçi Musa, Belediye Başkanı Münir ile görüşerek kendisinin Ramazan'a kefil olduğunu, gençlerin birbirini sevdiğini söyleyerek izin ister. Münir isteksizce de olsa dünürçülüğü kabul eder (32. Bölüm).

Günşıl karakteri dizide bekarlar için uygun eş adayları arayarak gençleri bir araya getiren arabulucu bir rol üstlenir. Örneğin Elif Hemşire'yi beğenip soruşturan Korallar ailesi araya “*dünürcü başı*” olarak Günşıl'ı koyar. Elif, Taner'i sevdiği için ilk başta

gelecek olan görücüleri istemese de Taner'in sevdiği kız ile mutlu olduğunu görünce dünürücüleri kabul etmeye karar verir ve görücü usulü evliliğe ilk adım atılır (14. Bölüm). Bunun dışında kendi oğlu için de kız arayıp soruşturan Günşıl, Mezarıcı İlyas'ın kızı Asya'yı oğluna uygun görür. Asuman'la Ramazan'ın evlilik işlerinin bozulup ikilinin ayrılması üzerine Asya'ya dünürücü gider. (36. Bölüm).

2.2.13.3.2.2. Kız İsteme – Söz Kesme

Evlenecek çiftin anlaşması ya da görücülüğün olumlu olması durumunda kız evine istemeye gidilir (Artun, 2011, s.177). Erkek evi akrabalarla birlikte çiçek ve çikolata yaptırarak kız evine gider. Erkek evinin sözüne kıymet verilen aile büyüğü tarafından “*Allah'ın emri Peygamberin kavli*” sözü ile kızı ailesinden istenir. Kız evinin düşüncesi olumlu ise “*Allah yazdıysa, biz ne diyelim*” diyerek görüşlerini bildirerek evliliğe izin verilir (Örnek, 1977, s. 191).

“*Söz kesme*” töreni kız istemenin ardından gerçekleşir. Evlilik konusunda anlaşılan aileler bu anlaşmayı sözle pekiştirmek ve sözü dışarıya duyurmak amacıyla bu töreni gerçekleştirir (Örnek, 1977, s. 191). Söz kesmenin ardından erkek evi, kız evine içinde kıza ve ailesine hediyeler bulunan söz bohçası götürür (Artun, 2011, 179).

Gönül Dağı dizisinde gerçekleşen ilk kız isteme töreni Sefer'in Zahide'yi istemesi ile gerçekleşir. Kız tarafının hazırlığı, kadın akrabalar ve komşuların evi temizlemeye gelmesi ile başlar. Ev temizliğinden sonra misafirlere ikram edilecek yiyecekler el birliğiyle hazırlanır. Bu sırada Zahide'nin babası olmadığı için annesi Halime aile büyüğü olarak Zahide'nin dedesi olan Ciritçi Abdullah'ın yanına gider ve “*Zahide'nin bi talibi var. Zahide'nin de sankim eccük bi gönlü var gibi. Eğer münasip görürsen bu akşam istemeye gelecekler. Ailemizin büyüğü sensin, sana sormadan, sen başımızda olmadan bir şey yapmak bize yakışmaz*” diyerek isteme için davet eder. İstemeden önce bütün aile kız evinde toplanır. Ciritçi Abdullah Zahide'nin yanına giderek isteme ile ilgili fikrini sorar. Zahide karar sizin der ama hâl ve tavırlarından onun evliliği istediğini anlayan Ciritçi Abdullah istemeye “*olur*” kararı verir. Erkek tarafında Sefer'in ailesi bulunmadığı için onunla birlikte belediye başkanı ve ailesi erkek tarafı olarak kız evine giderler. İsteme için çiçek ve çikolata alınır. İsteme sırasında Zahide'nin eski eşi geldiği için söz kesme gerçekleşmeyerek tören yarıda kesilir (12. Bölüm).

Dilek'in kız isteme töreninden önce Taner'in annesi Halime “*Dilek kızım anangile söyle uygun bir zamanda sizi ziyaret etmek istiyok. Hayırlı bir iş için*” diyerek kız evine haber gönderir (22. Bölüm). Erkek tarafı, kız isteme hazırlığı olarak isteme sabahı gelin kıza bohça hazırlığı yapar. Bu bohçanın içerisinde havlu, yazma, patik bulunur (Fotoğraf 47).



Fotoğraf 47 Kız isteme için hazırlanan bohça.

Akşam yakın akrabalar erkek evinde toplanır ve aile büyüğü eşliğinde kız evine giderler. İsteme töreni için kız tarafındaki hazırlıklarda ise uzakta bulunan akrabalar çağrılır ve hazırlık yapılır. Önce bütün ev temizlenir ardından ikram edilecek yiyecekler hazırlanır. İsteme sırasında kahveyi gelin yapar. Dilek, tuz ve şekeri karıştırınca Taner'in kahvesine şeker atıp diğer herkesin kahvesine tuz atar. Ciritçi Abdullah “*bir tuzlu kahvenin de kırk yıllık hatırı vardır. Allah sizin ağzınızın tadını bozmasın*” diyerek olayı hoş görür ve kahveyi içer. Ardından isteme gerçekleşir. Kız tarafı, kendi âdetlerine göre bir kızın üç kez istenmesi gerektiğini ama şimdi *Gedelli*’de oldukları için bu adetin geçerli olmadığını söyler ve istemeye olur kararı verirler. Ardından Ciritçi Abdullah tarafından yüzükleri takılır ve sözleri kesilir (Fotoğraf 48). (23. Bölüm).



Fotoğraf 48 Dilek ve Taner'in isteme töreni.

Ramazan'a Asuman'ı istemek için iki kere gidilir. Yapılan ilk isteme töreni sırasında dizide gerçekleşen diğer istemelerde olduğu gibi kız evinde hazırlıklar yapılır ve erkek tarafı akrabalarla gelir. Ciritçi Abdullah bozkıra çıktığı için bu istemeye katılamaz. İsteme sırasında kahve içme zamanı geldiğinde Asuman evde kahve olmadığını, kahveyi unuttuklarını fark eder. Keriman'ın, yörük adeti olarak istemede ayran verildiğini söylemesi üzerine kahve yerine ayran çalkalanır ve ikram edilir. İsteme sırasında aileler arasında çıkan tartışma nedeniyle isteme gerçekleşemez ve çift ayrılmak durumunda kalır (Fotoğraf 49). (32. Bölüm).



Fotoğraf 49 İsteme töreninde ayran yapan Asuman.

Ayrılığın ardından başlarından türlü zorluklar geçen Asuman ve Ramazan'ın birbirinden ayrılamadığını ve çok sevdiğini gören Münir Bey evliliğe izin verir ve Ramazan ve ailesi tekrar Asuman'ı istemeye gelirler. İsteme sırasında Asuman çok acı çektiklerini söyleyerek tuzlu kahve yapmaz. Ciritçi Abdullah ikilinin yüzüklerini takar ve sözlerini keser (Fotoğraf 50). (59. Bölüm).



Fotoğraf 50 Ramazan ve Asuman'ın söz kesme töreni.

2.2.13.3.2.3. Nişan

Nişan töreni söz kesimi ve düğün töreninin arasında yer alır. Dede Korkut Kitabı'nda, evlilik törenleri için “*kiçi düğün*” ve “*ulu düğün*” ifadeleri bulunur. “*Kiçi düğün*” nişan törenini, “*ulu düğün*” ise düğün törenini karşılar (Aça ve Yolcu, 2016, s.465). Nişan töreni genellikle kız evi tarafından yapılmakla birlikte maddi duruma göre erkek tarafının da bu masrafları üstlendiği olur. Nişan, evde ya da salon tutularak akrabalar ve tanıdıklarla bir arada kutlanır. Evde yapılan nişan törenlerinde gelin evinin, gelen davetlilere yemek vermesi âdettendir (Artun, 2011, s.180).

Gönül Dağı dizisinde üç nişan yer alır. Bu nişanların içinde özel ritüeller bulunmaz ve birbirine benzer. Dizide nişan töreninin harcamalarının tamamının kız tarafına ait olduğu söylenir. Ancak Elif ve Yaşar'ın nişanında Elif'in ailesi olmadığı ve Yaşar zengin olduğu için bu nişanın masraflarını erkek tarafı karşılar. Nişan için nişanlı kız ve kardeşi damadın ailesi tarafından nişan alışverişine götürülür (Fotoğraf 51). (25. Bölüm).



Fotoğraf 51 Elif ve Yaşar'ın nişan töreni.

Zahide ve Sefer'in nişanında Sefer'in ısrarlarına rağmen nişanı kız tarafı karşılar ve kız evinin bahçesinin süslenmesi ile mütevazı bir tören yapılır. Yine bu nişandan öncede Sefer, Zahide ve çocuklarını nişan alışverişine çıkarır (Fotoğraf 52). (20. Bölüm).

Asuman ve Ramazan'ın nişanında da damadın ailesi evlenecek çifti alışverişe çıkartarak Asuman için nişan kıyafeti, Ramazan için ise takım elbise alırlar. Münir Bey nişanın kız evine ait olduğunu söyleyerek evin bahçesinde mütevazı bir nişan yapmak istediklerini dile getirir ve nişan töreni kız evinin bahçesinde gerçekleşir (Fotoğraf 53). (62. Bölüm).



Fotoğraf 52 Zahide ve Sefer'in nişan töreni.



Fotoğraf 53 Asuman ve Ramazan'ın nişan töreni.

2.2.13.3.2.4. Çeyiz Götürme

Çeyiz kelimesi Arapça “*cihaz*” kelimesinden gelir. Çeyiz; gelinin baba evinden evlendiği eve götürmek üzere, ailesi tarafından hazırlanmış olan mal ve mülktür. Kız çocuğunun büyümeye başlamasıyla birlikte ileride evleneceği düşünülerek çeyiz hazırlıkları yapılır. Çeyiz olarak yatak odası takımları ve mutfak eşyaları ön plandadır. Yatak odası için hazırlanan tüm kumaş eşyaların işlemeli olduğu dikkat çeker. Kız tarafının maddi durumuna göre evlenecek kıza hazırlanan çeyiz değişiklik gösterebilir. Evlilik zamanının gelmesiyle birlikte gelinin ailesi ve akrabaları tarafından düğünden birkaç gün önce çiftin yaşayacağı eve çeyiz götürülerek eve yerleştirilir (Başçetinçelik, 2009, s.167-173).

Kurban Bayramı için çekilen özel bölümde geçmişe gidilerek Cemile ve Veysel'in düğün törenleri gösterilir. Bu bölüm sırasında gelin ve arkadaşları damat evine çeyiz götürür ancak çeyizin içerisinde nelerin olduğu görülmez. Çeyizi erkek evine götüren kız tarafını ve gelini kapıda kaynana karşılar. Bu sırada çeyiz getiren kız tarafı, gelin ve kaynana arasında karşılıklı mâni atışması gerçekleşir (Fotoğraf 54).

Kız Tarafı:

Ayna koydum çayıra

Şavkı vurmuş bayıra

Gökte Allah yazmışsa

Yerde kimler ayıra hey, heyy.

Cemile:

Karpuz kestim yiyen yok

Hâlin nedir diyen yok

Ben yârime kavuştum

Gözün aydın diyen yok

Kız Tarafı:

Hey, heyy.

Döndü:

Gözün gönlün aydın olsun

Çeyizin gülden olsun

Sen bu eve gelin ol

Gönlümüz hoşça dolsun



Fotoğraf 54 Cemile ve ailesinin çeyiz getirmesi.

2.2.13.3.2.5. Kına Gecesi

Arapça, “*hına, hınnâ*” kelimesinden dilimize geçen kına kelimesi geçmişten günümüze kullanımını devam ettirir (Devellioğlu, 1982, s.432). Kelime, bugün kullanım amacına göre “*Kına ağacının kurutulmuş yapraklarından elde edilen, saç ve elleri boyamakta kullanılan toz*” olarak tanımlanır. (TDK, 1998, s.1292). Düğün töreninin başlangıcı sayılabilecek kına gecesi düğünden bir gün önce yapılır. Kına gecesi, gelinin baba ocağından ayrılmadan önce anne babasıyla vedalaşmanın getirdiği hüznü ve aynı zamanda yeni bir aile kurmanın verdiği sevincin bir arada yaşandığı gecedir (Öğüt Eker, 1998, s.199).

Zahide ve Sefer’in kına gecesinin sabahından itibaren bütün gün erkek evinin önünde davul zurna çalarak gelen misafirlere yemek verildiği görülür. Kız evi de yine aşçı tutarak akşam gelecek misafirlere için yemek yaptırır. Akşam, gelin evinin bahçesi süslenerek müzik için çalgı kurulur ve kadınlar burada oynarken erkeklerde sokağa kurulan masalarda, gelinin amcaları ve erkek kardeşi tarafından ağırlanır. Gelinin, kına gecesinde önce normal bir kıyafet giydiği, kına yakılacağı zaman ise kıyafetin üzerine bindallı giydiği görülür. Ayrıca gelin ile birlikte gelinin yakın arkadaşları da kaftan giyerler. Kına gecesinin ardından akrabalar ve gelinin arkadaşları ertesi gün olacak düğün için gelinin evinde kalırlar. Aynı şekilde sağdıçlarda o gece damatla bir arada kalarak sabah erkenden kalkıp hazırlıklara başlarlar (29 ve 30. Bölüm).

Dilek ve Taner’in kına gecesinde de birçok gelenek aynı şekilde olduğu görülür. Farklı olarak hem erkene alınan düğün kararı hem Dilek’in akrabalarının gelmemesi sebebiyle kına gecesinin iki taraf içinde erkek evinde yapılır. Dilek, kına gecesinde

kaynanası Halime'nin yörük bindallısını giyer. Kına yakılırken “*Yüksek yüksek tepelere*” parçasını söyleyen genç kızlar, gelin ve damadın etrafında dönerler. Damadın annesi hem gelinin hem oğlunun eline kına yakar ardından gelinin duvağını açar ve gelin de kaynanasının elini öper (Fotoğraf 55). (39 ve 40. Bölüm).



Fotoğraf 55 Dilek ve Taner'in kına töreni.

Asuman ve Ramazan'ın kına gecesinde tören kız evinin bahçesinde yapılır. Törenden önce damadın çocuklara harçlık dağıttığı görülür. Asuman törende Zahide ve Dilek'e göre daha modern bindallı giyer. Yine dizide yer alan diğer kına gecelerinde olduğu gibi gelinin arkadaşları gelinle birlikte kaftan giyer (Fotoğraf 56). Asuman saz çalıp türkü söylemeyi bildiği için kendi kına gecesinde Ramazan ile birlikte “*Kızılıcıklar oldu mu?*” parçasını söylerler. Kınayı erkek tarafının büyüğü olarak Halime yakmak için çıkar ama Asuman elini açmaz. Günşıl gelinin eline bir çeyrek altın koyar ardından Asuman tekrar elini kapatır ve açmaz, Günşıl tekrar çeyrek altın verir ama Asuman yine elini kapatır ve açmaz. Üçüncü çeyrekte elini açar ve kına yakılır. Ramazan'ın da sağ elinin küçük parmağına kına yakılarak tören tamamlanır (65. Bölüm).



Fotoğraf 56 Asuman'ın giydiği bindallı.

2.2.13.3.3.Düğün – Evlenme Sırası

2.2.13.3.3.1.Gelin Alayı

Uzun süren hazırlıkları ve uğraşları içeren düğünün renkli, hareketli ve dikkat çekici bölümü gelin alayıdır. Gelin almada zamanın ve şartların uygun gördüğü şekilde at, traktör, araba vb. araçlar kullanılır (Öğüt Eker, 1998, s.275).

Kına gecesinin ardından, ertesi gün sabah erken saatlerde düğün için hazırlıklara başlanır. Kız evi, ailenin bir bireyini uğurladıkları için hüznü bir duygu durumu içerisinde. Oğlan evinde ise aileye yeni katılacak bir bireyin olması sebebiyle eğlence ve mutluluk vardır. Oğlan evinden damadın arkadaşları ve akrabalarından oluşan bir ekip, kız evine gitmek üzere davul zurna eşliğinde evden hareket eder. Yol boyunca oynayan ve eğlenen gelin alayı kız evinin önüne vardığında da bir süre oynamaya devam eder. Gelin alayı, gelinin evine geldikten sonra gelin hazırlanır ve ailesiyle vedalaşarak yeni evine uğurlanır (Başçetinçelik, 1998, s. 199).

Sefer ve Zahide'nin düğününde gelin alayının başında bayraktar olarak Rıfat ve Selami bulunur. Bayraktar baş sağdıç olarak yer alır. Erkek evinden çıkmadan önce erkek tarafında bulunan gençlerle gelin alayı düzenlenir.

Sağdıç: Selamünaleyküm size

Gençler: Selamünaleyküm size

Sağdıç: Aleykümselam bize

Gençler: Aleykümselam bize

Sağdıç: Gelin almaya gidiyoz Sefer abimize

Bu gelin alayı sonrasında davul ve zurna eşliğinde oynayarak erkek evinden çıkılır ve kız evine yürünür. Ardından kız evine varıldığında erkek tarafı tekrar toplanıp gelin alayı için kalıplaşmış sözler söylenir:

Sağdıç: Selamünaleyküm size

Gençler: Selamünaleyküm size

Sağdıç: Aleykümselam bize

Gençler: Aleykümselam bize

Sağdıç: Gelin almaya geldik sizden

Gelin ailesi ile vedalaşıp kapıdan çıkar ve gelin arabasına biner araba hareket etmeden önce sağdıç ve yanında bulunan gençler son sözleri söylerler:

Sağdıç: Allah’a ısmarladık size

Gençler: Allah’a ısmarladık size

Sağdıç: Uğurlar olsun bize

Gençler: Uğurlar olsun bize

Rıfat: Gelini aldık gidiyoz Sefer abimize (30. Bölüm).

Dilek ve Taner’in düğününde de aynı şekilde damadın arkadaşları ve akrabalarından oluşan gelin alayı yer alır. Gelini almaya gitmek için damat evinden çıkmadan önce toplanan ekip şu sözleri söyler:

Sağdıç: Selamünaleyküm size

Gençler: Selamünaleyküm size

Sağdıç: Aleykümselam bize

Gençler: Aleykümselam bize

Sağdıç: Yak kazanları Halime Ana

Gençler: Yak kazanları Halime Ana

Sağdıç: Gelin almaya gidiyoruz size

Bu atışmanın ardından bayraktar, davul ve zurna ile gelin alayı erkek evinden çıkarak gelini almak için hareket eder ve gelin evine giderler. Gelin evinin önüne ulaştıklarında ise şu sözler söylenir:

Sağdıç: Selamünaleyküm size

Gençler: Selamünaleyküm size

Sağdıç: Aleykümselam bize

Gençler: Aleykümselam bize

Sağdıç: Eğer gönlünüz var ise

Gençler: Eğer gönlünüz var ise

Sağdıç: Dilek'i almaya geldik yakışıklı Taner'imize (40. Bölüm).

Kurban Bayramı özel bölümünde yer alan Cemile ve Veysel'in düğününde gelin almaya at ile gidilir. Damat evinden çıkan alay kız evine ulaşınca kadar davul zurna eşliğinde oynar (Fotoğraf 57).

Ramazan: Selamünaleyküm size

Gençler: Selamünaleyküm size

Ramazan: Aleykümselam bize

Gençler: Aleykümselam bize

Ramazan: Bizde gelin almaya geldik size



Fotoğraf 57 Gelin alayı.

Ramazan ve Asuman'ın düğününde baş sağdıç olarak Taner yer alır. Taner'in talimatları ile kasabanın gençleri, erkek evinden gelin almaya çıkarken şu dizeler söylenir:

Taner: Selamünaleyküm size

Gençler: Selamünaleyküm size

Taner: Aleykümselam bize

Gençler: Aleykümselam bize

Taner: Evi hazırla Günşıl yenge

Gençler: Evi hazırla Günşıl yenge

Taner ve Gençler: Gelin almaya gidiyoz size

Davul zurna ve oyun havası eşliğinde gelin evinin önüne varan erkek tarafı orada da şu dizeleri söyler:

Taner: Selamünaleyküm size

Gençler: Selamünaleyküm size

Taner: Aleykümselam bize

Gençler: Aleykümselam bize

Taner: Eğer gönlünüz var ise

Gençler: Eğer gönlünüz var ise

Taner: Asumanı almaya geldik gelinliğiyle (65. Bölüm).

Gelin alayının dizide renkli ve hareketli geçtiği, bol örnekler barındırdığı görülür. Dizide yer alan her düğünde atlanmadan mutlaka yerine getirilen bir ritüeldir. Gelin alayının vazgeçilmezi olarak damadın sağdııcı ve bayraktarı bulunur. En az damat kadar heyecanlı olan sağdıçlar, damadın düğününün eksiksiz olması için düğün boyunca koşturup çabalar. Düğünlerin hepsi kasaba içerisinde gerçekleştiği için gelin alayı yürüyerek gidip gelmekte olup bugünkü “konvoy” adını verdiğimiz arabaların peş peşe gitme durumu görülmez.

2.2.13.3.3.2.Kuşak Kuşatma

Gelin, baba ocağından çıkmadan önce kuşak bağlama ritüeli gerçekleşir. Bu ritüel “*kuşak kuşatma, kuşağa girme, kuşak bağlama, bel bağlama, gelin bağlama, kuşak atma ya da kuşak çözme*” gibi isimlendirmelerle adlandırılır (Çakır, 2022, s.146).

Kuşak kuşatma Türk giyim-kuşam adetleri içerisinde “*soy kuşağı*” olarak da yer alır. “*Soy kemeri gelinin karnı üzerine düşürülerek bağlanır. Gelin kırk gün süre ile bu kemeri belinde taşıyacaktır. Bir yıl süreyle düğünlerde bayramlarda kuşanacaktır. Soy kemeri, üremeye ve soyun devamıyla ilgili inanca dayanır*” (Tansuğ, 1982; akt. Çakır, 2022, s.147). İşlevsel olarak kuşak, “*rengi gelinin duvağı gibi kırmızıdır. Gelinin babası ya da erkek kardeşi tarafından bağlanan bu kuşak, pek çok işleve sahiptir ki bunlardan biri de gelinin zürriyetini temin etme, doğurganlığını arttırma ve eve bereketin gelmesi*” görevini görür (Aydoğan, 2012, s.124). Ancak anlam kötüleşmesi yaşayan bu ritüel, zamanla bu anlamlarını yitirerek toplumda “*bekâret algısı*” olarak yer almaya başlamıştır (Çakır, 2022, s. 147).

Zahide’nin düğününde gelinin beline kuşak kuşatma yapılmaz. Bunun sebebi, Zahide’nin daha önce bir evlilik yapmış olmasından kaynaklanır. Bu durum dizinin, kuşak kuşatmayı bekâreti temsil eden bir gelenek olarak aktardığını gösterir niteliktedir (30. Bölüm).

Kurban Bayramı bölümünde Cemile ve Veysel'in düğünü işlenir. Cemile'nin babası, erkek evi gelmeden önce ağlayan Cemile'yi teselli ederek öğüt verir öğüdün ardından âdettendir diyerek kırmızı kuşağı cemilenin belinden üç kez geçirerek serbest bırakır ve ardından bağlar. Dişçi Musa kızının duvağını kapatır ve koluna girerek onu aşağı indirir (Fotoğraf 59 ve Fotoğraf 60).

Dilek ve Asuman evden gelin çıkarken belinde kuşak vardır ancak kuşağın bağlanma sahnesi dizide gösterilmez (Fotoğraf 58). (40. ve 65. Bölüm).



Fotoğraf 60 Cemile'nin kuşağını bağlayan Musa.



Fotoğraf 59 Düğün için baba evinden çıkan Cemile.



Fotoğraf 58 Gelin olarak baba evinden çıkacak olan Asuman.

2.2.13.3.3.3.Gelin İndirme

Gelin alayının, gelini baba ocağından alıp oğlan evine getirdikten sonra gelin arabadan inmeden önce kaynana ya da kayınbaba, “*indirmelik*” olarak bilinen bir hediye verir. Bu hediyeler ailenin maddi durumuna göre değişiklik gösterir (Eröz, 1977, s.180).

Muammer maddi durumu iyi olmayan bir gence düğünü için yardım edeceğini söyler ancak kendisi kaza geçirir. Bunun üzerine organizasyonunu Taner ve Veysel üstlenir. Gelinin ailesinin durumu iyi olduğu için erkek evi âdetleri yerine getirmekte zorlanır. Gelinliği kabarık seçen gelin, düğün arabasına sığmaz ve çözüm olarak bir kamyonet süslenir. Erkek evinin önüne gelindiğinde gelin kamyonetten inmez. Kaynanası inmesi için çeyrek altın getirir ve geline verir. Gelin çeyrek altını beğenmeyerek bilezik ister. Bu sırada gelin ve damat arasında küçük bir tartışma çıkar ancak sonradan durum çözülür (Fotoğraf 61). (34. Bölüm).



Fotoğraf 61 Gelin indirme âdetleri.

2.2.13.3.3.4.Saçı Saçmak

Gelin baba ocağından alınıp yaşayacağı eve getirildiğinde başının üstünden genellikle tohum taşıyan tahıl ürünleriyle saç yapılır. Bu ritüelin bugün yapılış amacı yeni evlenen çiftte bol kazanç ve hayırlı rızık dilemektir (Ataman, 1992, s.33-34). Saçı saçma işlemi Şamanizm döneminin kalıntıları arasındadır. Saçı, yabancı soya mensup olan kızın kocasının ataları ve koruyucu ruhları tarafından kabul edilmesi için yapılan kurban ayininin bir kalıntısıdır (İnan, 1986, s.167).

Zahide, düğün günü erkek tarafı onu almaya geldiğinde ailesiyle vedalaşır ve erkek kardeşi Taner’in kolunda evden çıkar. Sefer’in ailesi olmadığı için gelinin gittiği evde bir gelin indirme olmayacaktır. Bu yüzden Ramazan ve Veysel, gelin evden çıkarken

saçı saçarlar (30. Bölüm). Cemile ve Veysel'in düğününde gelin arabayla değil atla yeni evine gelir. Cemile attan inmeden önce damadın annesi Döndü, gelini ve oğlunun başından şeker atma suretiyle saçlı saçmaktadır (Fotoğraf 62).



Fotoğraf 62 Gelin indirme sırasında saçlı saçma âdeti.

2.2.13.3.3.5. Testi Kırma

Gelin, arabadan inmeden önce içinde para, buğday, üzüm, şeker dolu olan testi gelinin ayaklarına yakın bir noktaya atılır. Çocuklar tarafından testinin içindekiler kapışılır bu şekildeki yağmaların düğün sahibinde bolluk duygusu yarattığı görülür (Öğüt Eker, 1998, s.288).

Taner ve Veysel tarafından organizasyonu yapılan düğünde gelinin arabadan indikten sonra kaynanası gelinin ayağının önüne doğru bir testi atarak kırar. Kırılan testinin içerisinde ise şeker bulunur (Fotoğraf 63). (34. Bölüm).



Fotoğraf 63 Gelinin eve girmeden önce bolluk ve bereket için testi kırması.

2.2.13.3.3.6. Düğün Sırasında Gerçekleştirilen Diğer Âdetler

Türk kültürü içerisinde geçiş dönemlerinin önemli görüldüğü, uygulanan âdetlerin çeşitli olmasından anlaşılır niteliktedir. Evlilik, toplum nezdinde büyük önem arz eden

bir kurumdur ve bu kurumun çeşitli inanç ve uygulamalarla kutlanması da normaldir. Dizide hem karakterlerin evlilik yaşaması hem de karakterlerden Muammer'in mesleğinin düğüncülük olması diziye yansıyan âdetlerin de neden çeşitli olduğunu açıklar.

Veysel ve Taner'in organizasyonunu yaptıkları bir düğünde karşılaştıkları bazı âdetler vardır. Düğünde, gelin bir sandalyede oturur ve erkek evinden bir kadın başının üstünde tepsi tutarken damat bir merdivene çıkarak tepsiye elma atar. Bu âdet, kızınız artık bize emanet onu her türlü tehlikelerden koruyacağız anlamına gelir (Fotoğraf 64).



Fotoğraf 64 Gelinin başına elma atma âdeti.

Düğünde yer alan bir diğer âdet ise erkek evinin önünde üç kovaya su koyulur ve gelin bunları vurarak devirir. Bu âdetin anlamı gelinin eve rahmet ve bereket getireceği şeklinde düğüne gelen misafirlere açıklanır (Fotoğraf 65). (34. Bölüm).



Fotoğraf 65 Bolluk ve Bereket için su kovası döken gelin.

Zahide düğün günü hazırlandıktan sonra gelin ayakkabısının altına kurşun kalemle evlenmemiş kızların ismini yazar. Bu âdette, gelinin ayakkabısının altından silinen isimlerin yakın zamanda evleneceğine inanılır (Fotoğraf 66). (30. Bölüm).



Fotoğraf 66 Gelin ayakkabısı altına isim yazma âdeti.

Düğünlerde evlilik yapacağı ve yuva kuracağı için damattan sıkça bahşiş alınır. Zahide ve Sefer'in düğününde de gelini kuaförden almaya giden Sefer'in önünü kuaför kadın kesmektedir. Bahşiş almadan gelini göndermeyeceğini söyleyen kadına, Sefer iki defa bahşiş verir (Fotoğraf 67). (30. Bölüm).



Fotoğraf 67 Düğün sırasında damattan bahşiş isteme âdeti.

2.2.13.3.4.Evlenme sonrası

2.2.13.3.4.1.Yenge Kahvaltısı ve Yeni Çiftin Ziyaret Edilmesi

Yenge kahvaltısı olarak adlandırılan gelenekte evliliğin ilk günü damadın akrabaları ve arkadaşları yeni evli çifte kahvaltıya gelir. Kahvaltının tamamı gelin tarafından hazırlanmış olmalıdır. Kahvaltıya gelen misafirlerden erkekler eve girmeden önce kapıda mâni söylerler.

Ramazan:

Şu dağın ardı meşe

Gün gide, meşe düşe

Yengemizin kahvaltısı

Pişse de ağzımıza düşe

Veysel:

Bu yoldan çoklar geçer

Aç gelir toklar geçer

Ben ziyafeti neyleyeyim

Yengemin kahvaltısı bana yeter

Ramazan, Veysel, Rıfat, Cemile, Asuman ve Keriman yenge kahvaltısına gelirler. Ramazan ve Veysel mâni söylerken Rıfat planları nedeniyle gelemeyeceğini düşündüğü için mâni ezberlemediğini söyler (41. Bölüm).

Yenge kahvaltısına geçiş dönemleri ile ilgili olan kitap, tez ya da makalelerde rastlanmaz. Ancak düğün sonrası çifti ziyaret etme gibi çeşitli törenler bulunur. Dizide üç kuzenin yakınlığı sebebiyle bu şekilde bir sahne yazılmış olması olasıdır.

Yenge kahvaltısından hemen sonra ise kasabanın çocukları yeni evli çiftin kapısına giderek damadın ve gelinin ellerini öper. Yeni çiftte iyi dileklerde bulundukları görülür. Çift tarafından gelen erkek çocuklarına mendil, kız çocuklarına ise yazma hediye edilir (41. Bölüm).

Yaşam döngüsü içerisinde yeni bir hayata geçiş olarak nitelendirilen evlilik sürecinde gerçekleştirilen gelenek, görenekler toplumun değer ve yargılarını yansıtır. Gönül Dağı dizisi evlilik öncesi süreçten başlanarak evlilik sırası ve sonrasında gerçekleştirilen türlü âdetlere yer verir. Bunun en büyük sebeplerinden biri dizinin birden çok önemli karakterinin bulunması ve bunların her birinin bir evlilik töreni

gerçekleştirmesidir. Ayrıca dizide düğün organizasyonu yapan Muammer karakterinin bulunmasından ötürü çeşitli evlilik âdetleri de izleyiciye aktarılır.

Düğünler sırasında yer alan aşamaların hemen hepsi Gönül Dağı dizisinden takip edilebilir bir hâldedir. Bu törenler; aileler, arkadaşlar, akrabalar arasındaki sosyal etkileşimi güçlendirir. Görsel olarak güzel sahneler izleten televizyon dizileri bu sırada kültür aktarımı görevi de görür. Televizyon dizilerinin bu etkileşimleri vurgulaması, sosyal bağları ve toplumsal rolleri kolektif bilinç altından çıkararak izleyiciye kendi kültürü hatırlatır.

2.2.13.4.Ölüm

İnsan hayatının somut bir şekilde son bulma evresi olan ölüm, insanları korkutan bir olay olarak zihinlerde yer alır (Örnek, 1966, s.90). Din, ölüm korkusunu hafifletir ancak tamamen ortadan kaldırmaz (Artun, 2011, s.200).

Doğum gibi ölüm de insan hayatının vazgeçilmez bir parçasıdır. Tabiatın her canlı varlığı gibi insan da doğar, büyür ve ölür. Ancak insanların ölümü ile tabiatın ölümü birbirine benzemez. İnsanlar, ölümden çok ölüm sonrası kendilerini neyin ya da nelerin beklediği sorusuna cevap aramışlardır. Bu sorudan yola çıkarak dinler, mitolojiler, felsefeler ölümü anlamlandırmaya çalışmışlardır (Aça ve Yolcu, 2016 s.479). Bu sebeple ölen insanın adını ebedileştirmek ve ondan geriye bir iz bırakılması amaçlanarak birtakım ritüeller gerçekleştirilir (Aşkun, 2006, s.238). Ölümün “geçiş” aşamalarından biri olarak kabul edilmesinin en büyük sebebi “öte dünya” ile ilgili inanmalardır. Eski zamanlardan bugüne birçok toplumda ölen kişinin bu dünyadan diğer dünyaya geçiş yaparak orada yaşamını sürdürdüğüne inanılır (Artun, 2011, s.210). Bu inanmalar sebebiyle ölüm ritüellerinin ortaya çıktığı söylenebilir.

Gönül Dağı dizisinde ölüm konusu, başrollerden biri olan Ramazan’ın aile mesleğinin “ağıtçılık” olması sebebiyle işlendiği görülür. Kasabada bir kişinin ölümünün ardından ağlanması için parayla “ağıtçı” tutulur. Bu gelenek, ölen kişinin iyi biri olduğu ve arkasından o gittiği için üzülen insanlar bıraktığını göstermek için yapılır. Dizide, ölümden önce ve sonra olmak üzere uygulanan pratikler üzerine örnekler oldukça azdır.¹⁵

¹⁵ Ağıt metinleri, halk edebiyatı bölümünde değerlendirileceği için tekrar verilmemiştir.

Cenaze evlerinde taziye için gelenlere verilmek üzere helva kavrulduğu görülür (Fotoğraf 68).



Fotoğraf 68 Ölen kişinin ardından helva kavrulması.

2.2.13.4.1. Mezar Taşları

Ölümünden sonraki inanış ve uygulamalardan biri de mezar taşlarıyla ilgilidir. Arap toplumlarında mezar taşlarıyla ilgili özel bir inanış yer almazken tam tersi Müslüman Türklerde önemli geleneklerden biri hâlinde yaşadığı görülür. Bu gelenek eski Türk ve Orta Asya kültürlerinden gelir. Altay-Sayan lehçelerinden bulunan “*üçyek*” (evcik, küçük ev) kelimesi “*mezar*” ve “*mezar taşı kesiti*” anlamını taşır. Bu sebepten eski Türkler için mezarın, ölümden sonra yaşanılan bir ev olarak görüldüğü düşünülür (Aça ve Yolcu, 2016, s.496-497). Anadolu’da da devam eden bu gelenekle birlikte mezar taşlarında ölen kişinin kimliği, nereli olduğu, doğum ve ölüm tarihleri bulunabilir. Bunun yanı sıra Fatihâ duası istekleri, şiirler, beyitler ve özlü sözlerde mezar taşlarında yer alır (Örnek, 1977, s.235).

Kasabaya define aramak amacıyla gelen genç, elindeki harita doğrultusunda bir mezar arar. Kasaba mezarlarının taşlarında eski yazı bulunduğu için mezarı tek başına bulamayacağını anlar ve kasabada eski yazı okumayı bilen biri olup olmadığını soruşturur. Kasabada eski yazıyı bilen kişilerden birinin Dişçi Musa olduğunu öğrenir. Dişçi Musa’ya ulaşır ve rahmetli babasını aradığını söyleyerek ondan yardım talep eder. Gencin ölen babasını aramasından etkilenen Dişçi Musa, gence yardım etmeyi kabul ederek onunla mezarlığa gider ve mezar taşlarını okur (16. Bölüm).

“Hüvelbaki Mehmet oğlu Ali. Ey fâni bu kabirde bedbaht biri yatmaktadır. Hamamda sabuna basıp kara toprağa düşmüştür. 18 Şevval 1317. El-Fatihâ.”

Dişçi Musa Hicri takvimi Miladi takvime çevirdiğinde bu tarihin gencin yaşı ile tutmadığını söyler. Gençte buna karşılık ailede baba mezarına gömülme geleneği bulunduğunu, ailede her ölen erkeğin vasiyetinin kendi babasının mezarına gömülmek olduğunu söyler. Dişçi Musa’da bu geleneği yapan tanıdıkları olduğunu ifade eder.

“Hüvelbaki. Topraktan yaratıldım toprağa döndüm. Dünya hayatını yetmiş sene gördüm. Hayat dediğin rüzgâr esintisi. Öyle bir estim geçtim gittim. Osmanoğlu Murtaza.”

“Hüvelbaki. Ahmet oğlu Âdem. Dünya hayatım zenginlik içinde geçti ahiretim meçhul. Eğer pay etmediysen malım var diye sevinme. Güzel amellerin yoksa ben cennetliğim diye gezinme. El Fatiha.”

Eski Türklerde oldukça önemli görülen mezar ve mezar taşı inanışlarının İslam kültüründe yer almamasına rağmen bugün Anadolu’da mezar taşlarına önem verildiği görülür. Mezar taşlarında Allah’ın, sonsuz anlamına gelen “*Hüvelbaki*” sıfatı ise en çok kullanılan ifade olarak karşımıza çıkar (Çal, 2015, s.324). Bu dünyayı terk eden kişi için geride bir iz bırakma anlamı bırakan mezar taşları tarihi belge niteliği de taşır (Sağıroğlu Arslan, 2017, s.1936). Bu durum Türk İslam kültürünün bir neticesi olarak değerlendirilebilir.

Geçiş dönemi evrelerinin sonuncusu olan ölüm, Türklerde hayatın bitişi değil bir başka evrene, ruh hâline geçme olarak yorumlanmıştır. Kültürel bir durumun aktarımını gerçekleştiren Gönül Dağı dizisi ölüm ile ilgili sahneler de sahiptir. Özellikle karakterlerden ağıtçılık mesleğini icra eden Hüseyin bu toplumsal olayın temsilcisidir. Gönül Dağı dizisinde ölüm olgusunun ele alınması; toplumsal değerleri, inançları, birlik olma gibi durumları izleyiciye aktarma görevi görür.

2.2.14.Bayramlar

Bayram kavramına Türkçe’ de ilk kez Kaşgarlı Mahmud’un Divan’ında rastlanır. *“Kaşgarlı, kelimenin aslının ‘bedhrem’ olduğunu, Oğuzların kelimeyi ‘beyrem’ şekline çevirdiğini belirtir. Kaşgarlı’ya göre, bayram eğlenme, gülme ve sevinme günüdür”* (Koca, 2002, s.51).

Bayramları; doğum, evlenme gibi törenlerden ayıran en büyük özellik bir millete mâl olmuş olmasıdır. Biçim ve kuralları geleneksel olarak belirlenen bayramlar, yılın belli zamanlarında kutlanması bakımından da takvime bağlı törenlerdir. Bayramlar millî ve dini duyguların, inançların pekiştirilmesi, taze tutulması gibi duygularda rol oynarken aynı zamanda toplumsal birlik ve beraberliğinin devam ettirilmesi gibi işlevsel görevler de yerine getirir (Artun, 2011, s. 249).

Gönül Dağı dizisinin ilk iki sezonu içerisinde Ramazan Bayramı iki kez bölümlere konu olur. Kurban Bayramı, dizinin yaz tatili için verdiği araya denk gelmesi sebebiyle sezon içerisindeki bölümlerde yer almaz. Ancak Kurban Bayramı için sezon bölümlerini etkilememesi göz önünde bulundurularak geçmişe dönük ayrı bir bölüm çekilerek yayınlanmıştır.

2.2.14.1.Ramazan Bayramı

Bayramların başlıca özelliği akrabaların birbirini karşılıklı ziyaret etmesidir. Gençler yaşlıların elini öper, büyükler ise çocuklara ve gençlere para ya da hediyeler verir. Ziyaret için gelenlere Ramazan Bayramı'nda şeker ikram edilir. Bu yüzden bu bayram halk arasında “şeker bayramı” olarak da bilinir (Boratav, 1994, s.207).

Dizide, Ramazan ayı; birlik, beraberlik içerisinde iftarlarla, şenliklerle bölümlere konu olur. Ramazan Bayramından önce “Arife” günü aileler birlikte kabristana, vefat eden aile büyükleriyle bayramlaşmak ve dua etmek için gider (Fotoğraf 69). (28. Bölüm).



Fotoğraf 69 Mezarlık ziyafeti.

Bayram günü ise erkekler sabah namazına gider ve ardından bütün aileler kendi evinde kahvaltı yaparak ev içinde birbirleriyle bayramlaşır. Evli ve nişanlı çiftler anne babalarını ziyaret ederken küçük çocuklar da özenli bir biçimde giydirilerek şeker toplamaları için sokağa çıkarılırlar (Fotoğraf 70). Halime hem oğlunun nişanlısı Dilek'e hem torunlarına bayram harçlığı verir (Fotoğraf 71). Nişanlı kızın ve erkeğin aileleri karşılıklı bayram bohçaları hazırlayarak hediyeleşir (Fotoğraf 72). (28. Bölüm).



Fotoğraf 71 Aile içi bayramlaşma.



Fotoğraf 70 Bayramda şeker toplayan çocuklar.



Fotoğraf 72 Nişanlı çiftlerin aileleri arasında hediyeleşme.

2.2.14.2.Kurban Bayramı

Kurban Bayramı, Müslümanlar için oldukça kutsal kabul edilen bir bayramdır. Bu bayramın kutsallığı ise insanoğlunun yaratan karşısında verdiği büyük sınavdan kaynaklanır.

Kurban Bayramı, Hz. İbrahim'in oğlu İsmail'i kurban etmek istemesi ve İsmail'in de buna razı olması, nihayet Allah'a karşı gösterilen büyük sadakatin karşılığı olarak hayvan kurban edilmesinin hatırasını taşımakta ve müminler bu günlerde kurban kesmek suretiyle bu iki peygamberin Allah'a karşı verdikleri başarılı imtihanın sevincini yaşamaktadır (Türkiye Diyanet Vakfı [TDV], 1992, s.259-261).

Kurban Bayramı'nda bütün ailenin bir arada olarak bayramlaşması ve bu dönemde nişanlı olan bir çift var ise erkek evinin kız evine kurbanlık koyun ya da koç göndermesi de âdettendir (Artun, 2011, 180). Bugün kültürümüzde yaşayan kurbanlık hayvanın süslenmesi Orta Asya'dan gelme bir uygulamadır. Moğolların, tanrıya adadıkları hayvanı kurdelelerle süsledikleri ifade edilir (Boratav, 1994, s.208). Ayrıca kurban etinin üçte biri evde bırakılırken, üçte biri komşu ve akrabalara, kalan üçte birinin ise fakirlere dağıtılması uygun görülür (Boratav, 1994, s.208).

Gönül Dağı dizisinde incelediğimiz ilk iki sezon içerisinde Kurban Bayramı ile ilgili bir bölüm yoktur ancak dizinin sezonlardan bağımsız geçmiş Kurban Bayramı'nı içeren özel bir bölüm yayınlanır. Bu bölümde bayramın yanı sıra Cemile ve Veysel'in düğünüyle birlikte Zahide'nin oğulları Erkan ve İsmet'in sünnet töreni yer alır. Bayramın yaklaşmasıyla beraber bayram adetleri yerine getirilmeye çalışılırken aynı zamanda düğün ve sünnet töreninin de hazırlıkları tamamlanılmaya çalışılır. Bayramdan bir gün önce olan “Arife” gününde mezarlık ziyareti yapılarak ailenin büyüklerine dua edilir (Fotoğraf 73). Mezarlık ziyaretinin ardından Veysel, evleneceği kız Cemile'nin baba evine kurbanlık koç götürür (Fotoğraf 74). Kurbanlık koç götürme sırasında damat evi davul zurna eşliğinde oynayarak gider ve kızın kapısının önünde damadın bayraktarı ve diğer sağdıçları ile bu durumu ilan ederler:

Taner: Selamün aleyküm size

Sağdıçlar: Selamün aleyküm size

Taner: Aleyküm selam bize

Sağdıçlar: Aleyküm selam bize

Taner: Biz de kurbanlık getirdik size

Sağdıçlar: Biz de kurbanlık getirdik size



Fotoğraf 73 Arife günü kabristan ziyareti yapan aile üyeleri.



Fotoğraf 74 Nişanlı kız için erkek tarafı koç götürmektedir.

Arife gününün ardından bayramın ilk günü namazdan sonra bütün aile bir araya gelerek bayramlaşır ardından evin erkekleri kurbanları keser (Fotoğraf 75). Daha sonra ev halkı düğün telaşında olduğu için Ciritçi Abdullah, Kurban Bayramı'nda her yıl pay götürdüğü insanları ziyaret etmek için Sefer'den yardım ister. *“Sanma ki bu insanlar et yolu gözlüyor Sefer. Bu insanlar kapılarını çalacak bi muhabbet yolu gözlüyor. Bu insanlar yalnız olmadıklarını görmek istiyor. Bu yüzden heybelerimizdekiler sadece et değil. Alan elle veren elin arasında bi muhabbet köprüsü bunlar, bi samimiyet köprüsü, birbirimizi anlama, birbirimizi sevme köprüsü ve buna o insanlar kadar bizimde ihtiyacımız var.”*

Ciritçi Abdullah'ın bu sözleriyle, Kurban Bayramı'nda önemli olanın, sadece et yiyecek durumu olmayan ailelerle et paylaşmak değil, bayram zamanı insanların unutulmadığının, yalnız olmadıklarının hatırlatılması olduğu ifade ederek izleyiciye sosyal bir mesaj verdiği de görülür.



Fotoğraf 75 Aile içi bayramlaşma.

Kültürel açıdan birçok değeri içerisinde taşıyan bayramların, toplum nezdinde kabul görmüş hâliyle medyada yeniden yer bulması önemlidir. Çünkü globalleşen dünya ile bayram ve bayramlaşma kalıpları eski anlamlarını günden güne yitirmiştir. Bunun önüne geçmek için dizide izleyiciye, Türk İslam kültürüne ait hem eski anılarını hatırlatmak hem de bu mirasın yaşatılması gerektiği mesajı verilmeye çalışılmıştır.

Gönül Dağı dizisinde gerek Ramazan gerek Kurban bayramlarında bütün ailenin bir arada bulunduğu, küslerin barıştığı, yardımlaşma ve hoşgörünün olduğu bir ortam yansıtılır. Bu gibi geleneksel törenlerde, bayramlarda birlik ve dayanışma duygusunun önemini vurgulayıcı sahnelerin olması, medyada yer alan dizilerin kültürü korumaya yönelik işlev taşıdığını gösterir. Ayrıca Gönül Dağı dizisinde bayramlara özgü kıyafetler, müzikler, inançlar ve geleneklerin izleyiciye aktarılması kültürel zenginliği de ortaya koyar. Dizi sadece bir hikâyeden ziyade değerlerin, inançların, kültürel farkındalığın bir arada nesilden nesile aktarılabilmesini amaçlar niteliktedir.

2.2.14.3. Karşılama ve Uğurlamalar

Gönül Dağı dizisinde karşılamalar her daim sevinçle kutlanırken uğurlamalar hüznü içerir. Anadolu'nun coğrafi şartları nedeniyle iş kolunun kısıtlı olması göç etme oranını artırır. Kasabada iş bulamayan ya da yeterli kazancı sağlayamayan kişiler iş için ailelerinden ayrı kalarak büyük şehirlere çalışmaya gittiği görülür. Dizide gurbete

gidenlerin hikâyesi hüznünlü bir şekilde yer alır. Taner ve Zahide'nin babası, İrfan çalışmak için Almanya'ya gider. Halime o uğurlamaların her zaman çok zor olduğunu anlatır (31. Bölüm, 38. Bölüm, 48. Bölüm). Bu yüzden Taner ve Dilek'in evliliğine de karşı çıkar. Çünkü Dilek, kasabaya geçici görevle gelmiş olup işi bittiğinde İstanbul'a dönmek zorundadır. Halime, Dilek'in Taner'i götüreceğinden korkarak bu evliliğe karşı çıkar.

Veysel'de yine çalışmak ve para kazanmak için Tekirdağ'a gitmek ister, onun gitmek istemesine bütün aile fertleri çok üzülür. Veysel evden çıktıktan sonra eşi Cemile ve annesi Döndü ağlayarak arkasından su döker (Fotoğraf 76). (4. Bölüm).



Fotoğraf 76 Veysel'in arkasından su döken Cemile.

2.2.15. Dayanışma ve Yardımlaşma

Yardımlaşma ve dayanışma Gönül Dağı dizisinde yer alan önemli kültürel değerlerden biridir. Kasabada ihtiyacı bulunan insanlara yardım etmek için herkesin elinden geleni yaptığı görülür.

Kasabada Gönül Dağından taş düşme riski bulunduğu için mühendisler tarafından kontrollü olarak taşların düşürülmesi planlanır. Ancak dağın yamacındaki tarlalarda henüz mahsulün toplanmadığı ve zarar göreceği söylenir. Belediyenin anons yapması üzerine bütün kasabalı imece usulü tarla sahiplerine yardıma giderek mahsulün hızlı bir şekilde toplanmasına yardımcı olur (4. Bölüm).

Sefer'in anne ve babası vefat ettiği için Zahide'yi istemeye tek gideceğini düşünerek üzülür. Bu sebeple Belediye Başkanı Münir, eşi ve kızı ile isteme töreninde Sefer'in ailesi olarak yer alarak ona kefil olduklarını, güvendiklerini gösterir (12. Bölüm).

Selami ve Keriman, düğünlerinde gösterişli bir organizasyon ister. Düğün organizasyonunu gerçekleştiren Taner, Veysel ve Ramazan'da gelini sahneye balonla indirecekleri bir plan yapar ancak sandalyenin ipini bağlamadıkları için Keriman uçar ve onu düğün alanına indiremezler (1. Bölüm). Bunun üzerine evlilik bozulur ancak Selami ve Keriman birbirlerini hâlâ sever. Çift tekrar evlenmek ister ancak bu sefer de ailelerin karşı çıkmasıyla karşılaşır. Keriman'ın babası onu başkasına vereceği sırada Selami, Keriman'ı kaçırmır. Bu kaçırma sırasında kendilerini mahcup hisseden ve aşıkların kavuşmasını isteyen Taner, Veysel, Ramazan'ın Selami'ye yardım ettiği görülür (22. Bölüm). Çift evlendikten sonra aileleri onları istemez ve sokakta kalırlar. Selami'nin düzenli bir işi de olmadığı için gidecek bir yerleri yoktur. Bu durumda yardımlarına Sefer yetişerek onları evine alır ve kendisi minibüsü Badegül'de uyumaya başlar (23. Bölüm).

Rıfat'ın sevdiği ve evlenmek istediği Meryem'in gözleri küçükken geçirdiği bir rahatsızlık sonucu görmez. Meryem'in tekrar görebilmesinin mümkün olduğunu duyan Rıfat araştırmalar yaparak iyi bir doktor bulur. Ancak ameliyat pahalıdır. Rıfat kendi birikimini ve kahvesini ortaya koyar ama yine de paranın hepsini toplayamaz. Durumu öğrenen Taner, Veysel ve Ramazan bu parayı toplayabilmek için bir organizasyon düzenler. Kasabada bir yardım şenliği düzenlerler. Rıfat karagöz oynatır, Selami konser verir, Zahide halk eğitimde yaptıkları eşyalardan satar. Meryem'in ameliyatı için kasabalıların hepsi yardım eder ve para toplanır (51. Bölüm).

Kasabaya yakın bulunan bir köye Gönül Dağından taşların düşmesi üzerine köyün tahliye edilmesine karar verilir. Kasabalılar, gelecek köylülere yerleştirmek için eski lojmanları el birliğiyle tamir ederek evleri köyden gelen ailelere hazır hâle getirirler (53. Bölüm).

2.2.15.1.Komşuluk

Gönül Dağı dizisinde komşuluk ilişkileri oldukça kuvvetlidir. Kasabada hemen herkesin birbirini tanıdığı ve yardımlaşmanın olduğu sahneler görülür. Özellikle Taner'in ailesi ve Hemşire Elif'in ailesi arasında bu ilişki kuvvetlidir. Hemşire Elif'in anne ve babası, Elif ile kardeşini babaannelerine bırakarak Almanya'ya giderler. Bu süreçte çocuklara Zahide ablalık yaparken Taner'de arkadaşlık eder. Bunun sonucunda büyüdülerinde Elif, Taner'e âşık olur. Ayrıca Taner'in annesi Halime'de Elif'i çok sever ve onun gelini olmasını ister. Bu evler arasında sürekli bir yardımlaşma, yemek götürüp

getirme, zor zamanlarda birlik olma durumu bulunur. Hemşire Elif'in babaannesi öldükten sonra bütün komşular birlik olarak ona yardım eder (5. Bölüm). Yine Elif çalıştığı ve evde kimsesi olmadığı için ara sıra komşuların ona yemek getirdiği görülür (21. Bölüm).

Döndü ve Cemile'nin, nişanı bulunan komşuları için baklava açtığı görülür. Nişanda yapılacak ikramların, komşular arasında paylaşılarak düğün evine yardım edildiği ifade edilir (12. Bölüm).

2.2.16.Halk Edebiyatı

Halk bilimi çalışmaları, dünyada halk edebiyatı ürünlerinin derlenip incelenmesi ile başlar. Edebiyatın, halk kökeninden doğduğu ifade edilir. Çünkü yazının bulunuşuyla birlikte halkın ürettiği sözlü edebiyat yazıya dökülmüştür. Propp, bu düşünceyi şu cümleleri ile destekler. “*Folklor edebiyatın dölyatağıdır; edebiyat folklordan doğmuştur. Folklor edebiyatın tarih öncesidir*” (Propp, 1998, s.26).

Halk biliminin özelliklerinden biri de “*sözlü olma*”dır. Sözlü gelenekte tamamı sözle, kısmen sözle veya sözsüz iletişim yolu ile aktarılan kültürel unsurların tamamı halk biliminin bir parçası olarak görülmelidir (Yıldırım, 1998, s.39).

Halk biliminin araştırma ve inceleme alanları içinde 'Halk Edebiyatı' ürünleri özel bir yer ve öneme sahiptir. Daha çok halk edebiyatı [folk-literature] olarak bilinen gelenekli edebiyat söyleyicileri unutulmuş manzum ve/ veya mensur edebiyat ürünler [anonim] yanında, geleneğe bağlı olarak üretilen ferdi ürünlerden oluşur. Ortak kültür edebiyatı olan bu ürünlerin şiir kolunda maniler, ninniler, ağıtlar, türküler, destanlar, manzum tekerlemeler, manzum bilmece, manzum atasözleri, manzum alkışlar ve kargışlar gibi çok sayıda manzum ürünler yer alır. Manzum ürünlerin bir kısmı kalıp sözler içinde de bulunur. Kalıp sözler arasında atasözleri, deyimler, tekerlemeler, bilmece, ölçülü sözler, alkışlar, kargışlar, yeminler, seslenmeler/ çağrılar, selamlaşmalar, okşama, öğütler, mezar taşı sözleri vs. mevcuttur. Halk edebiyatının (anonim) önemli bir bölümünü de mitler, destanlar, efsaneler, menkıbeler, memurlar, masallar, fıkralar, halk hikâyeleri ve diğer anlatılar oluşturur. Aşıklar ve derviş-şairler tarafından oluşturulan edebiyat ürünleri de ‘ferdi ürünler’ olarak kabul edilir (Yıldırım, 1998, s. 39).

Yıldırım’ın tanımından yola çıkarak halk edebiyatının içeriği olan bütün ürünlerin halk bilimi içerisinde yer aldığı söylenebilir. Bu sebeple halk edebiyatı ürünlerinin Gönül

Dağı dizisinde yer alma biçimleri de çalışmaya dahil edilmiştir. Dizinin, sözlü ve yazılı anlatım türlerinden birçok örnek taşıdığı görülmüştür.

2.2.16.1.Efsane

Efsaneler, halk anlatıları içerisinde bir kişinin ya da bir olayın olağanüstü durumlarla süslenerek anlatıldığı türdür. Masalla benzerlik gösteren bu türün en önemli ayrımı ise inandırma özelliği taşımasından kaynaklanır (Boratav, 1995, s.98). Saim Sakaoğlu yaptığı çalışmada, Anadolu'nun efsane anlatıları bakımından zengin olduğunu ve hemen her köşesinde efsanelerin bulunduğunu ifade eder. Aynı zamanda Sakaoğlu'na göre efsanelerin ortak özelliği; insanlara yanlış yapmamayı öğütleyen, onları doğru yola sevk eden, ikna etme kabiliyeti oldukça kuvvetli bir anlatı türüdür (1976, s.11-12).

Gönül Dağı dizisinin meşhur ancak kimsenin görmediği sadece hikâyesini duyduğu efsanevi bir karakteri bulunur. Ciritçi Abdullah'ın çocuk olduğu yıllarda kasabada bir olay gerçekleşir. Kasabada çobanlık yapan bir genç, varlıklı bir ailenin kızını sever. Kasabalı bu konuyu alaya almak için, çobana kızın ağzından mektup yazarak onu buluşmaya çağırır. Heyecanla buluşmaya giden çoban, karşısında kendisiyle alay eden kasabalıyı görünce kalbi ve gurur kırılarak Gönül Dağına çıkar. Gönül Dağı'ndan o gün taşlar düşmeye başlar. Ciritçi Abdullah, yaptığından pişman olarak özür dilemek için yıllarca çobanı arar ancak bir daha kasabadan hiç kimse çobanı göremez. Çoban ancak öldüğü zaman kendisini affettiğini anlaması için bir başka çobana Ciritçi Abdullah'a ulaştırması üzere emanetler bırakır. Gedelli'de ne zaman ki bir aşığın gönlü kırılır o zaman Gönül Dağı'ndan taşlar düşmeye başlar (27. Bölüm).

2.2.16.2.Masal

Halk edebiyatının yaygın ürünlerinden biri olan masalın etimolojik olarak Habeşçe “*mesl*” ve Ârâmice “*maslâ*” kelimesinden geldiği düşünülür (Elçin, 2004, s.368). Pertev Naili Boratav'a göre “*masal, nesirle söylenmiş, dinlik ve büyüklük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamiyle hayâl ürünü, gerçekle ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası olmayan kısa bir anlatı*”dır (1995, s.75). Bu alanda müstakil önemli çalışmalar yapmış olan Saim Sakaoğlu'nun tanımına göre ise masal, “*kahramanları insanlar, hayvanlar ve tabiatüstü varlıklar olan, olayları masal ülkesinde cereyan eden, hayal mahsulü olduğu halde, dinleyicileri inandırabilen sözlü bir anlatım türüdür*” (2002,

s.4). Masalla ilgili çalışma yapan bir diğer araştırmacı Ali Berat Altekin masalı, “*nesirle söylenmiş, dinleyicileri inandırmak gibi bir iddiası bulunmayan, hayal ürünü olan nesir şeklindeki anlatımlardır*” şeklinde tanımlar (2002, s.11). Araştırmacıların tanımlarından yola çıkarak masal için belirttikleri en önemli özellik, inandırma gayesi bulundurmayan ve hayal ürünü olan bir anlatı türü olduğudur.

Zahide’nin çocukları, 12. bölümün başında ve sonunda bir masal anlatır. Bu masalın kahramanlarının adı yoktur ancak masalın Dilek ve Taner’i içerdiği anlaşılır. Dizide masal anlatılırken arka görsellerde Dilek ve Taner sahneleri yer alır.

“İsmet: Bir varmış bir yokmuş evvel zaman içinde güneşin batmadığı, toprağın uyumadığı, atların asla durmadığı bir diyarda yaşayan yakışıklı bir prens varmış. Prens oraların en güzel prensesine daha çok küçük yaşta kalbini kaptırmış.

Erkan: Âşık olmuş desene oğlum kalbini kaptırmış ne?

Sedef: Prens, prensese âşık olduğunu bilmiyormuş ki içinde öyle güzel duygular varmış. Sonra prensenin kabilesi uzun bir sefere çıkmış. Prens de onlarla birlikte gitmiş.

Erkan: Öyle uzun bir sefermiş ki o günden sonra güneş batmaya başlamış, toprak uyumuş ve atlar durmuş. Güneş kaç defa doğmuş, batmış, doğmuş, batmış ki prens bunların hepsini tek tek saymış ama hiçbir zaman umudunu kaybetmemiş.

İsmet: Ve sonra bir gün o çıkıp gelmiş prenses ama artık aynı prenses değilmiş daha da güzelleşmiş gittiği yerlerde saçlarına ışık böcekleri konmuş. Prens her ne kadar onu tanıyamasa da görür görmez içinde aynı duygular olmaya başlamış. Güneş yeniden batmamış, atlar yeniden koşmaya başlamış ve toprak ilk defa uyumamış.

Sedef: Prens o kadar çok yer gezmiş ki nereye ait olduğunu unutmuş, onun toprakları neredeymiş, ülkesi neresiymiş, o nerenin prensesiymiş hiçbir zaman bilememiş.

Erkan: Senin memleketin burası demiş. Senin bir ülken var kalbimin içinde. Dilek ülkesi koymuş adını her dileğin gerçekleştiği, sevenlerin asla ayrılmadığı bir ülkeymiş orası.

Sedef: Prenses o ülkeye adım atar atmaz içini bir huzur kaplamış ve ilk defa ağlamak, sevinç gözyaşları dökmek bu kadar güzel olmuş.

İsmet: Ama bu masal ülkesinde maalesef bir kötü varmış. Prenses, prensin kalbindeki ülkeyi terk etmesini söylemiş.

Erkan: Aksi taktirde güneş doğmayacak, toprak uyuyacak, atlar hiçbir zaman koşmayacakmış ve en önemlisi bozkır hiçbir zaman yeşermeyecekmiş.

Sedef: Ve prenses bozkır yeniden yeşersin diye prensin kalbini terk etmiş.

İsmet: O gün gönül dağından hiç görülmediği kadar taşlar, kayalar düşmüş ve prenses öyle ağlamış öyle ağlamış ki onun gözyaşlarıyla bozkır yeniden yeşermeye başlamış.”

[...]

“İsmet: Bir varmış bir yokmuş.

Sedef: Heveslerin kursaklarda kaldığı,

Erkan: Aşıkların dokuz dağ dolaştığı,

İsmet: Zorlukların hiç bitmediği bir diyar varmış.

Sedef: Ve buraya zamansızlar diyarı demişler.

Erkan: Bütün zamansızlıkları bir araya toplayıp Gönül Dağı'nın ardına saklamışlar.

İsmet: Belki sevenler bir gün doğru yerde ve doğru zamanda buluşurlar diye” (12. Bölüm).

Taner ve Dilek birbirlerini sevdiklerini dile getirdikten sonra sevgili olurlar ancak Dilek'in eski nişanlısının babası bu durumu kabul etmeyerek Dilek'i, Taner'in canı ve onun hayalleriyle tehdit eder. Dilek, Taner'in uçak hayalinin ne denli büyük olduğunu ve bunun için çok çalıştığını bildiği için Taner'den ayrılır. Ancak bu durum her ikisini de kötü etkiler. Sevenlerin ayrılması ve kalplerin kırılması ise Erkan, Sedef ve İsmet tarafından masala dönüştürülür.

Başka bir masal örneği olarak dizide Zahide'nin boşandığı eski eşi Fikret tarafından okunur. Fikret; Erkan, Sedef ve İsmet'e uyumaları için masal okur ancak dizide masalın sadece sonuna yer verilir. “... ve güneş yeniden doğmuş, aslan ailesi yeniden bir araya gelmiş ve sonsuza dek birlikte yaşamışlar.” (15. Bölüm). Boşanma sonrası çocukları ile ilgilenmeyen Fikret, Zahide'nin tekrar evleneceği duyduğunda kasabaya, ailesine geri dönmek ister ve bunun için önce çocuklarla ilgilenmeye başlar.

Dizideki son masal örneğini ise Dişçi Musa'nın büyük kızı Fadime, kendi kızını uyuturken anlatır. “... Ben seni tuz kadar seviyom demiş küçük kız babasına. Babası kral şaşırmış, ‘ablaların beni dünyalar kadar seviyo sen beni tuz kadar mı seversin’ demiş. Kovmuş kızı huzurundan, kızda gitmiş. Senelerce evinden, yurdundan uzak diyar diyar gezmiş. Gel zaman git zaman kralın hükmü bitmiş. Ülkesi talan olmuş kendisi perperişan... Sonra bi gün yolu bi diyarda bi eve düşmüş. Burası küçük kızının eviymiş ama kralın haberi yokmuş. Küçük kız bütün yemekleri tuzsuz yapmış. Kral pek alışkın değilmiş tuzsuz yemek yemeğe. Kral yer yemez püskürtmüş hepsini. Kral demiş ‘bunlar çok kötü ben yemem bunları’. İşte o zaman küçük kız demiş ki ‘gördün mü bak tuz nasıl bir şeymiş? Ben seni vazgeçemediğim bir yerden seviyodum’ demiş, ‘seni sırtından bıçaklayan ablalarım gibi değil gerçekten derinden seviyodum’ demiş. İşte o zaman kral anlamış sevginin ne demek olduğunu, sevginin abartılı cümlelere değil samimiyete ihtiyacı olduğunu” (23. Bölüm).

Dişçi Musa'nın büyük kızı Fadime, annesinin ölümünden babasını sorumlu tuttuğu için cenazeden sonra teyzesi ile yaşamaya başlar. Büyür, evlenir, çocuğu olur ama babasının yanına hiç gelmez, aramaz, sormaz. Bir zaman sonra Fadime'nin eşi ölür ve eşinin kardeşleri de elindeki malları alır. Kendisi de bir hastalığa yakalanan Fadime kızını emanet edebileceği kimse olmadığı için kardeşi Cemile'nin yanına gelir. Yaşadığı sıkıntılardan kurtulması için yıllardır görüşmediği babası ve kız kardeşi ona yardım eder.

Babasıyla bir zamanlar arası dargın olan Fadime'nin kızına anlattığı bu masalda babasını çok seven bir kızın yer aldığı görülür. Fadime, başı dara düştüğünde onun yardımına koşan kardeşi ve babasını uzun yıllar görmek istemediği için pişmanlık yaşar.

Tespit edilen üç masal sahnesinden iki tanesinin masal formu olduğu birinin ise yalnızca masal sonu formelini yansıttığı görülür. Erkan, Sedef ve İsmet'in anlatımını gerçekleştirdiği masal dizinin içinden Taner ve Dilek'in aşkını konu alırken Fadime'nin kızına anlattığı masal ise derlenmiş ve kayıtlara geçirilmiş, ders verme niteliğiyle bilinen bir masaldır.

Dizide yer alan masal sahnelerinin oldukça kısıtlı olduğu görülür. Ancak bugün televizyonda yer alan dizilerin uzun soluklu bir masal işlevi gördüğü de söylenebilir.

2.2.16.3. Atasözleri

Atasözlerinin en eski örnekleri Orhun Yazıtları, “*Divânü Lügâti't Türk*” ve Uygur dönemi yazılı metinlerinde görülür. 14. Yüzyıl Kıpçak Türkçesinde “sav” / “sab” olarak adlandırıldığı bilinir. Orhun Yazıtlarında “sab” kelimesi “söz” anlamında kullanılmıştır. Bugün Türkiye sahasında “atasözü”, “atalar sözü”, “mesel” gibi terimler sıklıkla kullanılır (Elçin, 1997, s.335).

Şükrü Elçin, atasözlerini “*Nazım, nesir, her iki şekli ile eski tecrübeleri ‘tam bir fikir’ kompozisyonu içinde teşbih, mecaz, kinaye, tezâd... gibi edebi sanatların kudretinden faydalananarak süslü, kapalı olarak veya bazen açık, mecazsız hususıyla yetiyecek gençlere aktaran*” şeklinde tanımlar (Elçin, 2004, s. 626). Gündelik yaşamın getirdiği bağlam içerisinde üretilen ve tek başına söylenmemesi bakımından diğer halk edebiyatı türlerinden ayrıldığı görülür. Atasözünün söylenmesi için bir sebebin, doğru bir bağlamın olması gerekir. (Boratav, 1995, s.119).

Atasözleriyle ilgili önemli çalışmalar yapan Ömer Asım Aksoy, biçim özellikleriyle ilgili genel bir değerlendirme ortaya koymuştur (Aksoy, 1981, s.19-20).

- Atasözleri kalıplaşmış, klişe hale gelmiş sözlerdir.
- Atasözleri kısa ve özlüdür. Az kelime ile çok şey anlatır.
- Atasözlerinin çoğu bir, iki cümledir. Daha uzun olanları azdır.

Gönül Dağı dizisinde yer alan atasözleri ve deyimler Ömer Asım Aksoy'un “*Atasözü ve Deyimler*” sözlüğünden kontrol edilmiştir. Tespit edilen atasözü ya da deyim, sözlükte farklı bir kelimeyle kullanılmışsa kelime “()” işareti içerisinde belirtilmiştir. Dizide yer alan kalıplaşmış ifade sözlükte tamamen farklı bir formda bulunuyorsa dipnot olarak gösterilmek suretiyle belirtilmiştir.

Acemi nalbant gavur (Kürt) eşeğinde öğrenirmiş (52. Bölüm).

Aç tavuk kendini darı(buğday) ambarında görür (4. Bölüm, 11.Bölüm).

Ateş olmayan yerden duman çıkmaz (6. Bölüm, 21. Bölüm).

Başa gelen çekilir (55. Bölüm).

Bekarlık sultanlıktır (56. Bölüm).

Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı vardır (24. Bölüm, 32. Bölüm).

Borç yiğidin kamçısıdır (14. Bölüm, 39. Bölüm).

Çamura yatmak (7. Bölüm).

Çam sakızı çoban armağanı (4. Bölüm, 5. Bölüm, 38. Bölüm).

Çıkmamış candan ümit kesilmez (27. Bölüm, 47. Bölüm).

Davulun sesi uzaktan güzel (hoş) gelir (48. Bölüm).

Denize düşen yılana sarılır (7. Bölüm).

Düşenin dostu olmaz (32. Bölüm).

Eşeğe altın semer bağlamışlar, eşek yine eşek (63. Bölüm).

Etle tırnak ayrılmaz (22. Bölüm).

Görmemişin uçağı olmuş istediğimi bindiririm demiş (7. Bölüm).

Görmemişin bi anonim şirketi olmuş tutmuş... noreceğini bilememiş (45. Bölüm).¹⁶

Hatır için çiğ pilav (tavuk) yemek (24. Bölüm, 60. Bölüm).

Helâl süt emmiş (3. Bölüm).

Her koyun kendi bacağından asılır (16. Bölüm).

Her yiğidin bir yoğurt yiyişi vardır (19. Bölüm).

İnsan yedisinde neyse yetmişinde de odur (29. Bölüm).

İsteyenin bir yüzü kara, vermeyenin iki yüzü (1. Bölüm, (37. Bölüm).

İşleyen demir pas tutmaz (44. Bölüm).

İyi olacak hastanın doktor ayağına gelirmiş (34. Bölüm).

İyilik yap denize at balık bilmezse Halik bilir (30. Bölüm, 49. Bölüm).

Kaz gelecek yerden tavuk esirgenmez (55. Bölüm).

Kızını dövmeyen dizini döver (33. Bölüm).

Köpeklerin duası kabul olsaydı gökten kemik yağardı (64. Bölüm).

Kul sıkışmadan Hızır yetişmez (50. Bölüm).

Minareyi bulmuşuz kılıfını bulamamışız (10. Bölüm).¹⁷

Minareyi çalan kılıfını hazırlar (18. Bölüm).

Misafir umduğunu değil bulduğunu (yer) (61. Bölüm).

Nikahta keramet var (61. Bölüm).

¹⁶ Deyimin sözlükte şu şekilde yer almaktadır: “Görmemişin oğlu olmuş çekmiş çükünü koparmış” (Aksoy, 1981, s.245).

¹⁷ “Minareyi çalan kılıfını hazırlar.” (Aksoy, 1981, s.318).

Para ile imanın kimde olduğu belli olmaz (29. Bölüm).

Su küçüğün dayak büyüğün (17. Bölüm)¹⁸

Sükût ikrardandır (45. Bölüm).

Üzüm üzüme baka baka kararır (34. Bölüm).

Yine geldik kürkçü dükkanına (62. Bölüm).¹⁹

Yolcu yolunda gerek (17. Bölüm).

Zorla güzellik olmaz (15. Bölüm, 18. Bölüm).

Ömer Asım Aksoy, atasözlerinin özelliklerini belirlerken cümlelerin değiştirilemez olduğunu söyler. Gönül Dağı dizisinden elde ettiğimiz veriler ışığında birçok atasözünün değişmeden söylendiği görülür. Değişen atasözlerinin ise iki tür sebebi bulunur. Bunlardan ilki doğrudan ifadeyi söylemeden kelime oyunu yaparak insanların hafızasında canlandırılma isteğinden kaynaklanır. İkincisi ise argo ya da bir etnik grubu gücendirici nitelikte ifadeler bulunduğu için atasözlerin değiştirildiği söylenebilir.

2.2.16.4.Deyimler

Deyimler, atasözleri gibi kalıplaşmış, kısa ve öz sözlerden meydana gelir. “*Her deyim hoş bir buluştur. Bir küçük söz dağarcığına koca bir âlem sığdırılmıştır. En uçucu kavramlar, en ince hayaller, en güzel benzetmeler, çeşit çeşit mecazlar ve söz ustalıkları mini mini bir deyim yapı harçları arasında parlar*” (Aksoy, 1998, s.146). Şükrü Elçin, deyimlerin bir durumu, olayı veya kavramı akılda kalıcı bir şekilde açıklarken bir yargı bildirmediği sebebiyle atasözlerinden ayrıldığını söyler (2004, s.644). Ömer Asım Aksoy, “*bir kavramı, bir durumu ya çekici bir anlatımla ya da özel bir yapı içinde belirten ve çoğunun gerçek anlamlarından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük topluluğu ya da tümce*” şeklinde tanımlar (1984, s.52).

¹⁸ “Su küçüğün sofa büyüğün” (Aksoy, 1981, s.351).

¹⁹ “Tilkinin dönüp geleceği yer kürkçü dükkanındır.” (Aksoy, 1981, s.363).

Ağına sakız olmak (22. Bölüm, 53. Bölüm).

Abayı yakmak (45. Bölüm).

Acısını çıkarmak (32. Bölüm).

Adam yerine koymak (17. Bölüm).

Afyonu patlamamak (14. Bölüm).²⁰

Ağız kokusu çekmek (26. Bölüm).

Ağız tadıyla (25. Bölüm).

Ağı kulaklarında (7. Bölüm, 45. Bölüm).

Ağına tükürmek (13. Bölüm).

Ağızdan bal damlamak (1. Bölüm, 27. Bölüm, 38. Bölüm).

Ağızdan çıkan kulağı duymamak (12. Bölüm, 33. Bölüm, 42. Bölüm, 44. Bölüm, 49. Bölüm, 59. Bölüm, 63. Bölüm).

Ağızdan yel alsın (15. Bölüm, 33. Bölüm).

Ağızını bıçak açmamak (43. Bölüm, 61. Bölüm).

Ağzının payını vermek (38. Bölüm, 63. Bölüm).

Ağızla kuş tutmak (35. Bölüm).

Akan sular durmak (31. Bölüm).

Akıl sır ermemek (42. Bölüm, 43. Bölüm, 60. Bölüm, 64. Bölüm).

Akla karayı seçmek (20. Bölüm, 42. Bölüm).

²⁰ “Afyonu başına vurmak.” (Aksoy, 1981).

Aklı (başından) beş (bir) karış havada (yukarıda) olmak (14. Bölüm, 28. Bölüm, 42. Bölüm).

Aklı başında (15. Bölüm).

Aklını başından almak (51. Bölüm, 59. Bölüm).

Aklını peynir ekmekle yemek (23. Bölüm).

Al birini vur (çarp) ötekine (58. Bölüm, 59. Bölüm).

Allem edip kallem etmek (19. Bölüm).

Alın yazısı (11. Bölüm).

Alnının akıyla (63. Bölüm, 64. Bölüm).

Altından girip üstten çıkmak (32. Bölüm).

Altından kalkmak (54. Bölüm).

Anadan emdiği süt burnundan gelmek (43. Bölüm, 44. Bölüm).

Anasının ak sütü gibi (helâl) (23. Bölüm, 64. Bölüm).

Anasını ağlatmak (9. Bölüm).

Anasının gözü (15. Bölüm).

Anlın akıyla çıkmak (19. Bölüm).

Ateş olsa cürmü kadar yer yakar (17. Bölüm).

Ateşe körükle gitmek (34. Bölüm).

Atı alan bozkırı (Üsküdar'ı) çoktan geçti. (10. Bölüm).

Aşık atmak (10. Bölüm).

Avcunu yalamak (2. Bölüm, 58. Bölüm).

Ayağını denk almak (21. Bölüm, 50. Bölüm, 51. Bölüm, 59. Bölüm, 60. Bölüm).

Ayaklara kara sular inmesi (18. Bölüm).

Ayakları yere basmama (değmemek) (11. Bölüm).

Bağrına basmak (11. Bölüm, 23. Bölüm, 30. Bölüm, 43. Bölüm, 56. Bölüm).

Baltayı kayaya(taşa) vurmak (1. Bölüm, 43. Bölüm, 51. Bölüm).

Bastığı yerde ot bitmez (12. Bölüm).

Başı göge ermek (2. Bölüm).

Başına çıkmak (31. Bölüm).

Başına iş açmak (15. Bölüm).

Başını alıp gitmek (30. Bölüm).

Başını bağlamak (16. Bölüm).

Başının etini yemek (25. Bölüm).

Başının etini yemek (46. Bölüm).

Benzi atmak (59. Bölüm).

Bir ayağı çukurda olmak (59. Bölüm).

Bir çuval inciri berbat etmek (11. Bölüm, 58. Bölüm).

Bir deri bir kemik kalmak (28. Bölüm).

Bir kaşık suda boğmak (27. Bölüm, 35. Bölüm, 36. Bölüm).

Bir kulağından girip bir kulağından çıkmak (63. Bölüm).

Bir taşla iki kuş vurmak (9. Bölüm, 31. Bölüm, 43. Bölüm).

Bir yaşına daha girmek (63. Bölüm).

Borç hırtlağa (gırtlığa) dayandı (42. Bölüm).

Boş gezenin boş kalfası (3. Bölüm, 4. Bölüm, 11. Bölüm, 51. Bölüm, 55. Bölüm).

Boşan da semerini ye (36. Bölüm, 64. Bölüm).

Boynu bükük (29. Bölüm).

Boynu kıldan ince olmak (33. Bölüm, 38. Bölüm, 53. Bölüm).

Boyun borcu (57. Bölüm).

Boyun bükmek (13. Bölüm).

Boyunun ölçüsünü almak (59. Bölüm, 60. Bölüm).

Buldukça bunamak (46. Bölüm).

Burnu havada olmak (3. Bölüm).

Burnunda tutmek (60. Bölüm).

Burnundan fitil fitil getirmek (56. Bölüm).

Burnunu sokmak (3. Bölüm, 7. Bölüm, 10. Bölüm, 13. Bölüm, 15. Bölüm, 19. Bölüm, 24. Bölüm, 37. Bölüm).

Burnu sürtülmek (1. Bölüm).

Burnunun dibinde olmak (43. Bölüm).

Burnunun dikine gitmek (19. Bölüm).

Burun kıvırmak (31. Bölüm).

Can çekişmek (36. Bölüm).

Can kulağıyla dinlemek (4. Bölüm).

Can kurban (59. Bölüm).

Canını dişine takmak (39. Bölüm).

Canını sıkmak (16. Bölüm, 26. Bölüm).

Cart kaba kâğıt (43. Bölüm).

Ciğeri beş para etmemek (2. Bölüm, 36. Bölüm).

Ciğerini delmek (21. Bölüm, 25. Bölüm).

Çekip çevirmek (48. Bölüm).

Çığırından çıkmak (13. Bölüm).

Çorap söküşü gibi gelmek (gitmek) (60. Bölüm).

Çorbada tuzu olmak (17. Bölüm, 18. Bölüm, 51. Bölüm, 53. Bölüm).

Çöpsüz üzüm (11. Bölüm).

Dağdan gelip bağdakini kovmak (39. Bölüm, 62. Bölüm).

Daldan dala konmak (11. Bölüm).

Dara düşmek (2. Bölüm).

Darda kalmak (15. Bölüm).

Dil dökmek (53. Bölüm, 65. Bölüm).

Dile dolamak (64. Bölüm).

Dilin baklasının altında bir şey gizlemek (7. Bölüm, 20. Bölüm).²¹

Dilinden düşürmemek (63. Bölüm).

Diline dolamak (24. Bölüm, 43. Bölüm, 2. Bölüm).

²¹ “Dilin altında bir şey olmak” (Aksoy, 1988).

Dışını sıkmak (2. Bölüm, 4. Bölüm, 14. Bölüm, 37. Bölüm, 53. Bölüm, 62. Bölüm).

Dışının kovuğuna yetmemek (21. Bölüm, 30. Bölüm, 47. Bölüm).

Dize getirmek (gelmek) (54. Bölüm).

Dokuz köyden kovulmak (16. Bölüm).

Dört başı mamur (52. Bölüm).

Dört gözle beklemek (32. Bölüm, 65. Bölüm).

Eceline susamak (21. Bölüm).

Ekmeğini taştan çıkarmak (63. Bölüm).

El açmak (16. Bölüm).

El ele vermek (13. Bölüm, 27. Bölüm, 38. Bölüm).

Eli ayağı tutmak (25. Bölüm).

Eli kolu bağlı olmak (22. Bölüm, 49. Bölüm, 51. Bölüm).

Eli kulağında (14. Bölüm, 33. Bölüm, 31. Bölüm).

Elinden gelmek (11. Bölüm).

Elini sıcak sudan soğuk suya koymamak (3. Bölüm, 39. Bölüm).

Elinin gres yağıyla ne karışyon hamur işine (30. Bölüm).²²

Elinin körü (3.bölüm).

Eliyle koymuş gibi bulmak (47. Bölüm).

Ensesi kalın olmak (45. Bölüm).

²² “Elinin hamuruyla erkek işine karışmak.” (Aksoy, 1981).

Ensesinde boza pişirmek (62. Bölüm).

Eski defterleri açmak (karıştırmak) (20. Bölüm, 42. Bölüm).

Evlerden ırak (31. Bölüm).

Fellik fellik aramak (47. Bölüm).

Fitil fitil burnundan gelmek (43. Bölüm, 64. Bölüm).

Geceyi gündüze katmak (dememek) (22. Bölüm).

Gırtlığa kadar borca batmak (29. Bölüm).

Göğsü kabarmak (7. Bölüm).

Gökte ararken yerde bulmak (4. Bölüm, 18. Bölüm, 42. Bölüm, 60. Bölüm, 62. Bölüm).

Gölgesinden korkmak (17. Bölüm).

Gönül almak (2. Bölüm, 32. Bölüm, 54. Bölüm).

Gönül kırmak (20. Bölüm).

Gönül koymak (9. Bölüm, 12. Bölüm).

Göz dikmek (39. Bölüm, 63. Bölüm).

Göz hakkı (38. Bölüm).

Göz kulak olmak (61. Bölüm, 62. Bölüm).

Göz yummak (55. Bölüm).

Göze gelmek (44. Bölüm).

Göze girmek (26. Bölüm, 36. Bölüm).

Gözlerine inanamamak (30. Bölüm).

Gözlerinin içi gülmek (8. Bölüm).

Gözü açık (38. Bölüm).

Gözü arkada kalmak (31. Bölüm, 56. Bölüm, 58. Bölüm, 45. Bölüm, 62. Bölüm).

Gözü kalmak (50. Bölüm).

Gözü üstünde(üzerinde) olmak (19. Bölüm, 20. Bölüm, 24. Bölüm, 44. Bölüm).

Gözüne girmek (25. Bölüm, 54. Bölüm).

Gözüne uyku girmemek (23. Bölüm).

Gözünü açmak (6. Bölüm).

Gözünü dört açmak (30. Bölüm).

Gözünü korkutmak (17. Bölüm).

Gözünü sevmek (29. Bölüm, 43. Bölüm).

Gözünün yaşına bakmamak (22. Bölüm).

Günahına girmek (2. Bölüm).

Hakkından gelmek (17. Bölüm).

Hapı Yutmak (3. Bölüm).

Havada bulut sen beni(onu) unut (56. Bölüm).

Hem suçlu hem zeytinyağı gibi üste çıkmak (17. Bölüm).²³

Hıh demiş burnundan düşmüş (35. Bölüm, 50. Bölüm).

Hızır gibi yetişmek (11. Bölüm, 14. Bölüm).

²³ Burada iki deyim birleştirilerek bir arada kullanılmıştır. Deyimler sözlükte şu şekildedir: “Hem suçlu hem güçlü.”, “Zeytinyağı gibi üste çıkmak.” (Aksoy, 1981).

İçi dışı bir (31. Bölüm, 57. Bölüm).

İçi içine sığmamak (11.Bölüm, 49. Bölüm, 60. Bölüm).

İçi kan ağlamak (49. Bölüm).

İçine kurt düşmek (40. Bölüm).

İçine sinmemek (4. Bölüm).

İğne atsan yere düşmez (15. Bölüm, 22. Bölüm).

İğne ipliğe dönmek (56. Bölüm).

İki arada bir derede (17. Bölüm).

İki ayağını (bir) pabuca sokmak (37. Bölüm, 39. Bölüm).

İki dirhem bir çekirdek (30. Bölüm).

İki eli kanda olmak (22. Bölüm).

İki gözü iki çeşme (40. Bölüm).

İki paralık olmak (etmek) (28. Bölüm).

İki yakası bir araya gelmemek (44. Bölüm, 49. Bölüm).

İmanı gevremek (18. Bölüm, 44. Bölüm).

İn cin top oynamak (34. Bölüm).

İncir çekirdeğini doldurmaz (14. Bölüm).

İpiyle kuyuya inilmez (1. Bölüm, 2. Bölüm, 11. Bölüm, 21. Bölüm).

İpin ucunu kaçırmak. (1. Bölüm).

İpsiz sapsız (24. Bölüm).

İş işten geçmek. (5.Bölüm).

İş tutmak (19. Bölüm).

İşi başından aşkın olmak (53. Bölüm).

Kadir Gecesi doğmak (61. Bölüm).

Kafası kazan gibi olmak (15. Bölüm).

Kafasına (başına) çorap örmek (37. Bölüm).

Kafasına dank etmek (14. Bölüm).

Kalp kırmak (24. Bölüm, 26. Bölüm, 27. Bölüm, 62. Bölüm).

Kan ter içinde (kalmak) (33. Bölüm).

Kanına dokunmak (31. Bölüm).

Kapıdan kovsan bacadan girer (2. Bölüm, 38. Bölüm).

Karga kahvaltısını yapmadan/ kargalar bok yemeden (12. Bölüm, 32. Bölüm).

Karnı burnunda (63. Bölüm).

Kaş yaparken göz çıkarmak (35. Bölüm, 52. Bölüm).

Kaşla göz arasında (27. Bölüm).

Kazık atmak (17. Bölüm).

Kazık kadar (6. Bölüm).

Kedi olalı bir fare yakalamak (tutmak) (4. Bölüm).

Kefeni yırtmak (45. Bölüm).

Kendi kendine gelin güvey olmak (12. Bölüm).

Kendi yağında kavrulmak (54. Bölüm).

Kestirip atmak (17. Bölüm, 25. Bölüm).

Kırk dereden su getirmek (43. Bölüm).

Kırk yılın başı (31. Bölüm, 53. Bölüm).

Kıtlıktan çıkmış gibi (24. Bölüm).

Kıyameti koparmak (1. Bölüm).

Kokusunu almak (17. Bölüm).

Kol kanat germek (olmak) (8. Bölüm, 11. Bölüm).

Komşuda pişer sana da düşer (58. Bölüm).

Kulağına küpe olmak (45. Bölüm).

Kurban olayım (1. Bölüm, 12. Bölüm, 14. Bölüm, 15. Bölüm, 21. Bölüm, 22. Bölüm, 25. Bölüm, 32. Bölüm).

Kuş uçmaz kervan geçmez (40. Bölüm).

Kuyruğu kıstırmak (4. Bölüm).

Küplere binmek (11. Bölüm).

Külahları değişmek (22. Bölüm).

Laf ola beri gele (torba dola) (38. Bölüm).

Lamı cimi yok (25. Bölüm).

Maytap geçmek /Maytaba almak (2. Bölüm, 11. Bölüm, 12. Bölüm, 15. Bölüm, 21. Bölüm, 22. Bölüm, 24. Bölüm, 32. Bölüm).

Naza çekmek (29. Bölüm).

Nazar değmek (11. Bölüm).

Nazara gelmek (2. Bölüm).

Nefes aldırmamak (15. Bölüm).

Nuh der peygamber demez (56. Bölüm).

Ocağına düşmek (42. Bölüm).

Ocağına incir ağacı dikmek (3. Bölüm, 13. Bölüm, 17. Bölüm, 29. Bölüm, 31. Bölüm, 33. Bölüm, 58. Bölüm).

Omuz omuza vermek (4. Bölüm, 17. Bölüm, 18. Bölüm, 22. Bölüm, 43. Bölüm, 62. Bölüm, 63. Bölüm).

Omuz vermek (17. Bölüm).

Ödö kopmak (49. Bölüm).

Ölme eşeğim ölme (7. Bölüm, 29. Bölüm).

Pabucu dama atılmak (31. Bölüm, 58. Bölüm).

Paraya para dememek. (5. Bölüm, 17. Bölüm, 56. Bölüm).

Parmağında oynatmak (25. Bölüm, 48. Bölüm).

Parmakları yemek (20. Bölüm).

Pılıyı pırtını toplamak (36. Bölüm).

Pot kırmak (12. Bölüm, 45. Bölüm).

Saçıda uzun aklı da uzun (52. Bölüm).²⁴

Saçını süpürge etmek (25. Bölüm, 34. Bölüm, 43. Bölüm).

Sağlam (pabuca) ayakkabıya benzememek (15. Bölüm).

Sırtı yere gelmemek (29. Bölüm, 30. Bölüm, 45. Bölüm, 57. Bölüm, 63. Bölüm, 65. Bölüm).

²⁴ “Saçı uzun aklı kısa.” (Aksoy, 1981).

Sinek avlamak (34. Bölüm).

Sözünü balla kesmek (11. Bölüm).

Şeytan diyor ki (22. Bölüm).

Şeytanın bacağı (ayağını) kırmak (50. Bölüm, 54. Bölüm).

Tadı tuzu olmamak (14. Bölüm, 19. Bölüm, 62. Bölüm, 63. Bölüm).

Tahtalı köye göçmek (64. Bölüm).

Tahtası eksik (2. Bölüm).

Tamtakır kuru bakır (2.bölüm).

Tası tıraşı toplamak (37. Bölüm).

Tekne kazıntısı (58. Bölüm).

Tencere kapak gibi (18. Bölüm).²⁵

Teneşir paklar (3. Bölüm, 19. Bölüm).

Tepe tepe kullanmak (61. Bölüm).

Tepesine çıkmak (3. Bölüm).

Tepesinin tası atmak (22. Bölüm, 39. Bölüm, 41. Bölüm).

Tereyağından kıl çeker gibi (6. Bölüm, 22. Bölüm, 31. Bölüm, 32. Bölüm, 35. Bölüm).

Torun torbaya karışmak (sahibi olmak) (21. Bölüm).

Tozu dumana katmak (1. Bölüm, 30. Bölüm).

Turnayı gözünden vurmak (43. Bölüm).

²⁵ “Tencere yuvarlanmış kapağını bulmuş.” (Aksoy, 1981).

Turp gibi (60. Bölüm).

Tuttuğunu koparmak (28. Bölüm, 43. Bölüm).

Tüyleri diken diken olmak (11.Bölüm).

Uçan kuşa borcu olmak (15. Bölüm).

Üste çıkmak (8. Bölüm).

Üstüne bir bardak su içmek (16. Bölüm).

Üstüne düşmek (11.Bölüm).

Üstüne gelmek (12. Bölüm, 25. Bölüm).

Üstüne titremek (23. Bölüm, 28. Bölüm, 42. Bölüm, 51. Bölüm, 53. Bölüm).

Vız gelir tırıs gider (2. Bölüm, 32. Bölüm).

Vur deyince öldürmek (17. Bölüm).

Yağmurdan kaçarken doluya tutulmak (15. Bölüm).

Yakasına yapışmak (22. Bölüm).

Yan gözle bakmak (21. Bölüm).

Yan yattı çamura battı (29. Bölüm).

Yangından mal kaçırır gibi (10. Bölüm, 17. Bölüm, 20. Bölüm, 47. Bölüm).

Yarından tezi yok (16. Bölüm).

Yelkenleri suya indirmek (42. Bölüm, 44. Bölüm, 48. Bölüm).

Yer yarılıp içine girmek (8. Bölüm, 55. Bölüm).

Yerden göğe kadar (36. Bölüm).

Yere bakan yürek yakan (2. Bölüm).

Yerin dibine girmek (geçmek) (3.bölüm).

Yerin dibine sokmak (64. Bölüm).

Yıldızı barışmamak (37. Bölüm).

Yol geçen hanı (9. Bölüm).

Yol yordam (6. Bölüm, 12. Bölüm, 26. Bölüm, 64. Bölüm).

Yüreği ağzına gelmek (32. Bölüm, 48. Bölüm).

Yüreğine inmek (4. Bölüm, 21. Bölüm, 49. Bölüm, 65. Bölüm).

Yüreğine su serpmek (31. Bölüm, 53. Bölüm).

Yüz akı (19. Bölüm, 54. Bölüm).

Yüz üstü bırakmak (13. Bölüm).

Yüz vermek (1. Bölüm, 35. Bölüm, 48. Bölüm).

Yüzünden düşen bin parça (38. Bölüm, 60. Bölüm).

Yüzünü kara çıkarmak (6. Bölüm, 13. Bölüm, 42. Bölüm).

Yüzünü yere eğdirmek (getirmek) (34. Bölüm).

Yüzüstü bırakmak (15. Bölüm, 64. Bölüm).

Gönül Dağı dizisinde hemen her bölüm birden çok olacak şekilde atasözü ve deyim kullanımı gerçekleşmesi dikkat çeker. Dizide toplamda 41 atasözü ve 290 deyim belirlenmiştir. Bu saptamayla birlikte, kullanılan dilin zenginliğini açıkça gözler önüne serilmiştir. Kültürel birer ifade olan atasözü ve deyimler toplumun hemen her kesimine hitap eder niteliktedir. Kültür aktarımı gerçekleştiren kalıplaşmış sözler, dizide bir ifadeyi en kısa yoldan etkileyici bir biçimde açıklamak için kullanılır.

2.2.16.5.Dizideki Özlü Sözler

Gönül Dağı dizisinde sözlü anlatı döneminden bugüne kadar işlevini devam ettiren Atasözü ve Deyimlerin dijital kültüre de yansıdığı görülür. Sözlüklerde yer alan ve hemen herkesçe bilinen sözlerin haricinde incelediğimiz Gönül Dağı dizisinde, atasözü ya da deyim olmadığı hâlde bu kalıplara uygun özlü sözler bulunduğu tespit edilmiştir. Aykaç bu durumu, *“dijital kültür çağının bir ögesi olan televizyon aracılığıyla yeni atasözleri yaratılması, geleneğin tersten işletilmesi anlamına gelmektedir. Bu durumu dijital çağda sözlü kültürün yeniden-üretimi olarak görmek mümkündür”* şeklinde değerlendirir (2021, s.164).

“Zivziv ortada kalmak.” (1. Bölüm)

Tek başına ortadan kalmak.

“Çokta lülü.” (1.bölüm)

Umurunda olmamak.

“Ne o la yırtıcı görmüş acemi çoban gibi bakıyorsunuz.” (3.bölüm)

Bir duruma şaşkınlıkla bakakalmak.

“İğnesi olmayan arı gibi vızıldayıp durmak.” (4.bölüm)

Hiçbir iş yapmadığı hâlde bir konu hakkında konuşmak.

“Bu yolun azığı inanmak katığı umut.” (4.bölüm)

Çıkılan yolda inanmak ve umut insanın yemeği gibi ona güç vermektedir.

“Bozkırda eşeğini kaybetmiş sahracı gibi.” (4.bölüm)

Ne yapacağını bilmeden dolaşıp duran insan.

“Alemdede deli ara bulaman bizim ev mezar yeri maşallah.” (4. Bölüm)

Dışarıda deli bulunmaması ancak evde birbirinden farklı deli karakterlerin bulunma durumu.

“Giden gitmiştir gittiği gün bitmiştir.” (5.bölüm)

Terk eden kişinin o gün unutulma durumu.

“Para dediğin deli beygire benzer gemini boş bıraktın mı dağ bayır koşturur.”
(5.bölüm)

Paranın düşünülmeden harcanırsa çok hızlı biteceği.

“Dala çıkmadan armut toplamaya başlamak” (6.bölüm)

Bir işi zahmetsiz bir şekilde yapmak.

“Bozkırın ortasında deniz kabuğu aramak.” (1. Bölüm)

İmkansızca yakın bir durum içerisinde olmak.

“Kiblenin kırk olması.” (7. Bölüm)

Yönünün ve aklının şaşıp kalma durumu.

“Dala çıkan keçinin dağa tırmanan oğlağı olur.” (7. Bölüm)

Çocuğun babasına benzemesi.

“Teşne olmak.” (9. Bölüm)

Yapılan işe karışmak.

“Bir terliğin iki teki gibi yürümek.” (11. Bölüm)

Bir işi iki kişinin birlikte yapma durumu.

“Ketenpereye gelmek.” (11. Bölüm, 12. Bölüm)

Kandırılmak.

“Kırk yalakta kırk kere yumup kırk defa ant içmek.” (12. Bölüm)

Bir olay karşısında kırk kez tövbe etmek.

“*Kuşun akli buğdayda.*” (18. Bölüm)

Herkesin derdinin kendisi için olma durumu. Kasap et derdinde, koyun can derdinde atasözünün sözünün bir benzeri olduğu görülür.

“*Olmayacak hacıyı deve üstünde yılan sokarmış.*” (23. Bölüm)

Nasipte olmayan bir durumun imkânsız gibi gözükken bir sebepten ötürü bozulması.

“*Yörük dokuz dağ dolaşır amma kaderi döner dokuzuncu dağda ayağına dolaşır.*” (39. Bölüm).

Yörük olan kişi kaderini değiştirmek için dokuz köyü geride bırakır ancak kader onu yine de bulur.

“*Hayırlı işin manisi çok olur.*” (56. Bölüm).

İyi bir işe engel olmak isteyen çok fazla insan olur.

Atasözü ve deyim olarak bugüne kadar derlenmemiş ancak bu kalıplaşmış ifadelerle benzer form içeren sözler tespit edilmiştir. Bu sözlerin anlamları da yine bağlamdan tahmin edilerek açıklanmaya çalışılmıştır. Medya, sözlü kültürü aktarırken aynı zamanda hızla değişen hayat karşısında yeni durumları, davranışları ve deneyimleri ifade etme amacıyla kullanılan dilde zengin ve yaratıcı bir kullanım ortaya koyar.

Üretilen bu yeni kalıplaşmış sözler, zamanla kültürün bir parçası olarak yaygınlaşabileceği gibi tamamen geçici ve unutulabilir bir hâl de alabilir. Ancak burada önemli olan durum, dijital kültürün toplumsal kültürden beslenerek yeni ürünler üretmesi ve toplumun değerlerine, inançlarına, diline hizmet ederek gelişimine katkı sağlamasıdır.

2.2.16.6. Ağıt

Doğum ve ölüm insanlık tarihinin başlangıcında yer alan birbirinden ayrılamaz olgulardır. Ölüm törenlerinin içeriği olarak ağıt yakmak, eski Türk toplumlarından bugünlere uzanan oldukça köklü geçmişe sahip olan bir gelenektir. Eski Türklerde önemli olan üç tören bulunur. Bunlar “*sığır*”, “*şölen*” ve “*yuğ*”dur. Yuğ adı verilen yas törenlerinde “*sagu*” adı verilen acıklı şiirler söylenirdi. Sagu kelimesi sözlükte, “*Ağıt*.”

Sagu saçmak, ölüünün arkasından parayla tutulan kadının yüksek sesle ağlaması, ağıt söylemek.” (TDK, 2009, s.1677) şeklinde açıklanır. Bugün Türk topluluklarında bilinen en eski sagu metni Alp Er Tunga için söylenmiştir (Artun, 2011, s.122-123). Sagu kelimesi zamanla yerini ağıt kelimesine bırakmıştır ve bugün yaygın olarak ağıt kelimesi kullanılır.

“Ölüm karşısında veya canlı-cansız bir varlığını kaybetme, üzüntü, telaş, korku ve heyecan anındaki feryatlarını, isyanlarını, talihsizliklerini, düzenli-düzensiz söz ve ezgilerle ifade eden türkülere Batı Türkçesinde umumiyetle ‘ağıt’ adı verilir. Ağıt söyleyen için ‘ağıtcı’ sözü yaygınlaşmış ve ‘ağıt yakmak deyimi türemiştir.” (Elçin, 2004, s.290). Ağıtcının, yaktığı ağıtlarda göze çarpan en önemli özelliklerden biri *“tiz ve iniltili yâs nidaları”* olarak karşımıza çıkar (Görkem, 2001, s.10).

Ağıt yakmanın toplumsal olarak amacı, *“fiziki olarak yok olan bir kişiyi veya değeri manen yaşatmaktır. Bütün olaylara karşı ilk tepkimiz, ses ve hareket şeklinde ortaya çıkar”* şeklinde açıklanır (Köksal, 1996, s.234).

Erman Artun, ağıtların söyleyicilerine göre dörde ayrıldığını ifade eder:

1. Ölen kişinin yakınlarınca söylenen ağıtlar.
2. Özel ağıtcılar tarafından para karşılığı söylenen ağıtlar.
3. Çevrede yaşayan âşıklarca yakılan ağıtlar.
4. Söyleyeni bilinmeyen (anonim) ağıtlar. (Artun, 2011, s.123).

Gönül Dağı dizisinde ağıtcılık bir meslek olarak yer alır. Dizide Hüseyin karakterinin bu mesleği icra ettiği görülür. Ağıtcılığı kayınpederinden devralan Hüseyin üç kadın ve zaman zaman kendi eşi Günşıl ile birlikte bu mesleğe devam eder. Dizide cenaze törenlerine katılan ağıtcı kadınların cenaze evinde ağıt yaktığı sahneler bulunur.

Dizinin birinci bölümünde Hüseyin, ağıtcı kadınları eve götürürken cenaze hakkında, *“Rahmetli altmış yaşında, cenaze sahipleri oğulları. Kalp krizi, aniden gitmiş ona göre ayarlayın kendinizi”* diyerek bilgi verir.

“Oy oy getti getti anam getti. Dağ gibi anam getti. Getti anam getti. Dağ gibi anam getti. Sen akşam bahçaya gelemesen kapısında duramazsan. Ben sensiz neylerim

bağı bostanı anam oyy. Sen bizim bahçeye gelemeszen, kapısında duramazsan. Ben sensiz neylerim bağı bostanı anam oyy. Dağ gibi anam getti. Getti anam getti. Dağ gibi anam getti...” (1.Bölüm).

“Anam, garip anam. Genç yaşta...-genç yaştayı çok kullanıyom- İki gözümün çiçeği, bıraktın gettin beniğ. İki gözümün çiçeği bıraktın gettin beniğ anam garip anam” Cenaze öncesi kalıp ifadelerin hazır bulunması için Hüseyin karakterinin araba temizlerken ağıt bestelediği bir sahne vardır. Bestelediği ağıtın bir anne cenazesi için olduğu görülür. (2.bölüm).

“Getti, getti, getti, getti, getti, getti, dedem, dedem, dedem, dedem, getti, getti, getti, getti, dedem, dedem, dedem, dedem. Getti, getti, getti, getti, getti, getti, dedem, dedem, dedem, dedem, getti, getti, getti, getti, dedem, dedem, dedem, dedem.” (3. Bölüm).

“Getti, evimizin çınarıydı getti. Oy aman, ben naparım şimdi, dedem. Ben sana doyamadan gettin, sen neden bırakıp gettin oy oy oyy.” (4. Bölüm).

Dördüncü bölümde ağıt yakılırken odada bulunan tabut hareket etmeye başlar. Herkes korkuyla kaçar. Öldüğü düşünülen adam aslında ölmemiştir. Dedesi ölmediği için de cenaze sahibi adam ağıtın parasını vermeyi reddeder. Hüseyin ise bu duruma karşı çıkarak gence zaten dedesinin öleceğini paranın yarısını şimdi, yarısını da gerçek cenazesinde alınabileceğini söyler.

Elif’in vefat eden babaannesi için Günşıl ağıtçıları cenaze evine götürür ve ağıt yakılır. *“Getti, gün yüzü göremeden getti. Dağ gibi abam getti. Sen bizi koyup nerelere gettin abam. Pencerele şimdi sensiz abam. Oy oy”* Cenaze evinde başlayan ağıtle duyulanan Keriman kendini kaptırır ve bir anda o da ağıt yakmaya başlar. Cenaze evinde herkes susar ve onun ağıtını dinler. *“Oy anam anam ben nasıl yanam, nerelere gidem. Başımı duvarlara vuram. Ağzım dilim lâl olaydı, gözüm kaşım yay olaydı. Oy ben bu acıyı çekecek ne yaptım.” (5. Bölüm)*

Hüseyin, Taner’i ağıtçılık işine ikna etmek için ağıtçılığın manevi yanlarını anlatır. *“Bak şimdi yiğenim bizim işler büyüyor. Herkes acısı anında böyle başını yaslayacak bir omuz arıyor. İşte o omuz biziz ama yetişemiyok yiğenim. Memlekette ölen ölene herkeste bizi arıyor. Şimdi ben diyom ki bu düğün müğün köçek möçek işleri*

maneviyatsız işler. Burda milletin dertlerine ortak olmak, en acı anında onlara destek olmak, onların çıkmayan sesi, yakamadığı ağıtı olmak. Bundan daha büyük sevap var mı Allah aşkına.” (5.bölüm)

Taner, Veysel ve Ramazan’ın yaptıkları uçak icadının kanat sistemi için yeni bir malzeme kullanmaları gerekir. Bu malzemenin parasını çıkarmak için Ramazan, babasının “*Gel sana da bir ağıtçı ekibi kuralım*” teklifini kabul eder ve kendisine bir ağıtçı grubu kurar. Bu gruba aldığı kadınlardan birinin yüz ifadesinin oldukça acıklı olduğunu fark eder ve bu sebeple o kadının ön planda olması gerektiğini ifade eder (Fotoğraf 77). Bu sahne, ağıtçılık mesleğini icra eden kişinin rastgele olmadığını ve duyguları yansıtabilen kişilerin seçildiğini gösterir. (6. Bölüm).



Fotoğraf 77 Ağıtçılık için seçilen kadın.

“Getti getti gül gibi babam getti. Gençliğine doyamadan getti. Getti getti oy oyy. Getti getti gül gibi babam getti. Gençliğine doyamadan getti. Getti getti gül gibi babam getti. Gençliğine doyamadan getti oy oyy.” (6. Bölüm).

“Biz sensiz ne ederiz babam. Bizi kime koyup gettin, gettin. Gencecik babam getti. Sensiz ne ederiz babam. Bizi kime koyup gettin, gettin. Gencecik babam getti. Oyy” (6. Bölüm).

“Getti getti daha ben elimi sürmeden getti, paralar getti. Getti getti daha gün yüzü görmeden getti.” Hüseyin, yastığının içine sakladığı paraların yerinde olmadığını anladığında paraları için ağıt yakar. (7. Bölüm).

Muammer ve Hüseyin’in uçağı satılığa çıkarması üzerine Taner ve amcaoğullarıyla uğraşmak isteyen kahveci Rıfat uçağı satın almak ister. Rıfat, parayı

getirdiğinde uçağın kaçırıldığını öğrenince uçağı alamadığı için ağıt yakar. “*Getti getti getti getti gül gibi hayallerim getti ya la.*” (8. Bölüm)

Dokuzuncu bölümde Hüseyin deftere yazarak ağıt besteler:

“Derdim ilen bıraktın da beni

Koydun gittin nasıl anam

Ben buna dayanamam

Benim göynü güzel anam”

Uzun zamandır ağıt işi almayan Hüseyin, cenazeye çağırıldıklarında heyecanlanır ve ne yapacağını bilemez. Ağıt yakan kadınlara seslerini sürekli olarak yükseltmelerini söylerken cenaze sahiplerinden kadının biri dayanamaz ve fenalaşır. Bu durum cenazede ağıtçılığın ne kadar benimsendiğini ve etkili olduğunu gösterir.

“Getti gül gibi dedem getti. Gençliğine doyamadan getti. Getti gül gibi dedem getti. Gençliğine doyamadan getti. Bizi kimlere bıraktın gettin dedem. Getti gül gibi dedem getti. Gençliğine doyamadan getti. Bizi kimlere bıraktın gettin dedem. Sen beni nereye bırakıp gettin. Ben sensiz nöreyim şimdi bu evi, bu evi. Gençliğine doyamadan getti. Bizi kimlere bıraktın gettin dedem. Dedem, dedem, dedem.” (12. Bölüm).

On ikinci bölümde kadının fenalaşması üzerine Hüseyin işlerin sarpa sardığını söyler. Bunun üzerine ağıtçı kadınlar işleri için bir ağıt yakar. “*Getti gül gibi işim getti, getti gül gibi işim getti.*”

On dördüncü bölümde Hüseyin’e, böbrek ağrısı çektiği sırada ağıt yakma işi gelir. Cenaze için ağıt yakıldığı sırada sancıları artan Hüseyin kendi durumuna ağıt yakmaya başlar ve ağıtçı kadınlar da onu takip ederek durumu karmaşık bir hâle getirir.

“Ağıtçı kadınlar: Anam, garip anam, güzel anam, sen beni bırakıp nereye gittin, çilekeş anam, canım anam oyyy oyy canım anam...”

Hüseyin: Anam, yandım anam, anam, anam. Bu nasıl acı anam, nefesim kesildi anam.

Ağıtçı kadınlar: Bu nasıl acı anam, nefesim kesildi anam, oy anam, yandım anam, bu nasıl acı anam...

Hüseyin: Oyy bu acı aldı götürdü beni anam, yandım anam...

Ağıtçı kadınlar: Bu acı aldı götürdü beni anam. Bu acı aldı götürdü beni anam.

Hüseyin: Ben kendim ağlıyom size ne noluyor anam.

Ağıtçı kadınlar: Ben kendim ağlıyom size ne noluyor anam. Oy anam oyy."

Ağıtın sonunda cenaze sahipleri ağıttan memnun kalırlar ve bunu Hüseyin'e bildirirler. "Hüseyin abi, ciğerimizi parçaladı o nasıl ağıttı abi kurban olayım sana. Tam da anama layık bir ağıt oldu. Bu kadın ancak böyle uğurlanır." Bu sahneden anlaşıldığı üzere ölen bir kişinin arkasından ne kadar üzüntü duyulursa o kişi o kadar onore edilir.

"Getti, getti gül gibi ninem getti. Getti, getti gül gibi ninem getti. Getti getti, gençliğine doyamadan getti. Getti, getti gül gibi ninem getti. Getti, getti gül gibi ninem getti. Getti getti, gençliğine doyamadan getti." (20. Bölüm).

Umre'ye giden Hüseyin'in arkasından Günşıl'ın ağıt yakar. "Getti gül gibi Hüseyin'im getti, ben sensiz ne yaparım şimdi, getti gül gibi Hüseyin'im getti, sensiz ne yaparım şimdi." (21. Bölüm). Dizide sadece ölen kişinin değil giden kişinin de ardından da ağıt yakılır.

"Getti getti gül gibi dedem getti gençliğine doyamadan getti, getti getti gül gibi dedem getti gençliğine doyamadan getti. Getti getti gül gibi dedem getti gençliğine doyamadan getti, getti getti gül gibi dedem getti gençliğine doyamadan getti, getti, getti getti gül gibi dedem getti, gençliğine doyamadan getti, getti." (26. Bölüm).

"Getti, getti dağ gibi ağam getti. Bizi bırakıp nerelere getti. Ah ahhh getti getti dağ gibi ağam getti. Ah ahhh getti getti dağ gibi ağam getti. Bizi bırakıp nerelere getti." (31. Bölüm).

“Getti getti dağ gibi adam getti gençliğine doyamadan getti. Getti getti dağ gibi adam getti gençliğine doyamadan getti. Getti, getti dağ gibi ağam getti. Bizi bırakıp nerelere getti.” (32. Bölüm).

“Getti getti gül gibi nenem getti. Gençliğine doyamadan getti, bizleri kimlere koyup getti nenem oyy. Getti getti gül gibi nenem getti. Gençliğine doyamadan getti, bizleri...” (33. Bölüm).

“Getti getti gül gibi oğlum getti. Gençliğine doyamadan getti. Getti getti gül gibi oğlum getti. Gençliğine doyamadan getti. Getti getti gül gibi oğlum getti. Beni kimlere bırakıp gittin sen Ramazanım. Getti getti gül gibi oğlum getti. Gençliğine doyamadan getti [...] Getti getti gül gibi oğlum getti. Gençliğine doyamadan getti. Getti getti...” (34. Bölüm). Asuman’ın Ramazan’ı terk edince Ramazan da bavulu toplayarak Gedelli’den ayrılma kararı alır. Günşıl, Ramazan’ın ardından ağıtçı kadınları eve toplayarak giden oğlunun ardından ağıt yakar (Fotoğraf 78).



Fotoğraf 78 Giden Ramazan'ın arkasından ağıt yakan kadınlar.

“Getti, getti gül gibi Remziye teyzem getti. Biz naporız sensiz şimdi. Getti, getti gül gibi Remziye teyzem getti. Biz naporız sensiz şimdi.” (35. Bölüm).

“Getti getti gül gibi Menduh’un kızı getti. Getti getti gül gibi Menduh’un kızı getti. Getti getti gül gibi Menduh’un kızı getti. Mevlam birçok dert vermiş, beraber derman vermiş. Öldürücü dertlere neden ilaç vermemiş, zalim ağlattın beni nerde bu...” (42. Bölüm).

“*Getti getti gül gibi dedem getti. Getti getti gül gibi dedem getti. Getti getti gül gibi dedem getti. Getti getti gül gibi dedem getti. Getti getti gül gibi dedem getti. Getti getti gül gibi dedem getti.*” (44. Bölüm).²⁶

“*Getti getti gül gibi evim getti. Allah'ım ben nedecem?*” Kasabada yapılan tetkikler sonucunda Hüseyin'in evi ağır hasarlı durumdadır. Evi boşatması gereken Hüseyin, evi için ağıt yakar (63. Bölüm).

Gönül Dağı dizisinde yer alan ağıtların genellikle aynı biçimde “*getti*” sözü üzerine kurgulandığı görülür. Ölen kişinin ailesiyle olan bağına göre kalıp cümlelerin dede, baba, anne gibi değiştiği söylenebilir. Ayrıca ağıt, sadece ölen insanın ardından söylenmez. Diden bir kişinin, durumun ya da kaybolan eşyaların ardından da üzüntüyle ağıt yakıldığı gözlemlenmiştir. Dizide yer alan ağıtlar, genellikle manzum biçiminde değil nesir biçiminde karşımıza çıkar.

2.2.16.7. *Mâni*

Anonim halk edebiyatı içerisinde en fazla kullanılan nazım türlerinden biri olan mâni genellikle “*aaxa*” şeklinde kafiyelenen nazım şeklidir (Aça, 2011, s.244). “*Mâni, az sözle çok anlamın ifade edildiği, sevda konusu ağırlıkta olmak üzere hemen her konuda söylenmiş yedi heceli, müstakil dörtlükten oluşan türdür.*” (Kaya, 2014, s.511). İrticalen dile getirilen mâniler iki ayrı bölümde ele alınır. İlk iki dize mâni söyleyen kişi için düşünme ve vakit kazandırma işlevini yerine getirirken anlatılmak istenen asıl olayın yer alacağı son iki dize için hazırlık görevi görmektedir (Boratav, 1995, s.187). Farklı görüşte bulunan araştırmacılara göre ilk iki dize boş ve anlamsız değildir, dört dize ayrılmaz bir bütünlük içerisinde (Karabaş, 1999, s.189).

Anonim halk şiirinin en yaygın şekli olan mânilerin icra edildiği mekanlar oldukça çeşitlidir. Farklı nedenlerle bir araya gelen insanların bulundukları ortama uygun mâni söyledikleri bilinir. Mâniler hazırlanma ve söylenmelerine göre isimlendirilir. Mâniler, Doğan Kaya tarafından şu şekilde sıralanır: Niyet mânileri, katar mâniler, karşılıklı mâniler, iş yaparken söylenen mâniler, saya mânileri, bayraktar mânileri, soru-cevap

²⁶ Dizide bağlam içerisinde vuku bulan ağıtlar olduğu gibi bağlam içermeden geçiş sahnesi niteliğinde kullanılan ağıt sahneler de bulunmaktadır. Bu sebeple derlenen ağıt parçalarının her birinde açıklama bulunmamaktadır.

mânileri (2014, s.522). Karşılıklı mânî atışmalarına “*karşı-beri*” adı verildiği görülür (Elçin, 2004, s.281). İstanbul’da, Osmanlı döneminden beri mânî atışmalarının olduğunu ifade eden Abdülkadir Emeksiz, bu atışmaların kahvehanelerde gerçekleştiğini söyler. Özellikle Ramazan aylarında olmak üzere farklı gün ya da özel zamanlarda kendi kuralları bulunan, çekişmeli mânî atışmaları yapılırdı. Karşılıklı olarak iki ya da daha çok kişinin katıldığı bu atışmalar sırasında irticalen söyleme geleneğinin yaygın olduğu tespit edilmiştir (Emeksiz, 2020, s.12).

Gönül Dağı dizisi mânî söyleme geleneği açısından oldukça zengindir. Dizide atışma mânileri başta olmak üzere ramazan mânileri, niyet mânileri, sevda mânileri olduğu görülür.

2.2.16.7.1. Sevda Mânileri

Ramazan:

Aşk kalbimi yakan bir volkan gibidir

En sevdiğim tatlı kazandibidir

Asuman, sev beni sokma müşküle

Gel seninle kaşık atalım iki tabak keşküle (2. Bölüm)

Dizide yer alan tek Sevda mânisi Ramazan’ın Asuman için yazdığı mânidir. Ramazan, Asuman’a mektup yazar ve mektubun sonunda da bir mânîye yer verir. Mânî (*aabb*) şeklinde kafiyeleşmiştir.

2.2.16.7.2. Ramazan Mânileri

Bu aya hürmet gerek

Nimete şükür gerek

Mübarek Ramazan’da

Hakk’a yönelmek gerek

Göz aydın hepimize

Mübarek günler bize

Sayende sokakta kaldık İhsan Efendi

Gidemedik evimize (24. Bölüm).

Keriman'la kaçarak evlilik yapan Selami, baba evinden kovulur. Bu durumun üzerine türkücü olma işi de iyi gitmeyen Selami, ramazan davulcusu olarak görev yapmaya başlar. Ramazan'ın ilk günü kasabalıyı sahura uyandırmak için mânî söylemeye başlayan Selami, kızgın olduğu babasının evine gelince onu uyandırmak için mânî söyler. Selami'nin söylediği Ramazan mânîlerinin (*aaxa*, *bbxb*) şeklinde kafiyelendiği görülür.

Sefer abi merhaba

Ramazan verir sefa

Bitmez ondaki vefa

Kendine verir cefa

Davul alıp çıktım yola

Selam verdim sağa sola

Sefer abi kral adamdır

Sıhhat ile hep var ola (26. Bölüm).

Selami ve Keriman kaçarak evlendikleri için iki tarafın ailesi de onları kabul etmez. Yeni evlenen çiftin dışarıda kalmasına içi el vermeyen Sefer onlara kendi evini verir. Selami'de, Sefer için ramazanda mânî söyler.

Bak bir garip kuş geldi

Soframıza aşk geldi

Gözümüz aydın olsun

Mübarek ay hoş geldi

Hoşafın suyu boldur

Bir kepçe daha doldur

Sahura köfte varmış Musa emmi

Nolur erken kaldır (58. Bölüm).

2.2.16.7.3. Atışma Mânileri

Dizide en çok görülen mâni türü atışmadır. Bu atışmalar özellikle dizide yer alan birbirine zıt kardeşler Muammer ve Hüseyin arasında olur. Kasaba kahvehanesinde bu ikilinin atışmasını herkes heyecanla bekler ve dinler. Aynı şekilde bu ikilinin eşlerinin de atışma yaptığı görülür.

Muammer:

Kalbi hoş

Göynü hoş

Ama kendi gezer

Avare avare bomboş

Muammer:

Çadıra serdim keçe

Koyunu sürdüm gece

Ağzının payını verdim

Dokuzu çeyrek geçe

Hüseyin:

Çalıştım arı gibi

Peteğin balı gibi

Senin lafından korkan

Olsun oynakçı gibi

Muammer:

Patlıcanı haşladım

Doldurmağa başladım

O ağılakçı ağzına

Şeytan diye taşladım

Hüseyin:

Su gelir akmağıynan

Dereyi yıkmağıynan

Sen mi beni taşladın

Suratsız bakmağıynan

Portakal dilim dilim

Gel otur benim gülüm

Sen benimle baş edemen

Yürü de git milim milim

Mâni maniye açar

Mâni gönümü açar

Bana derler ağıtçı

Bilen yanımdan kaçar (7. Bölüm).

Yedinci bölümde uçağın başarılı uçuş yapması üzerine Muammer ve Hüseyin kahvehanede kendi çocuklarının başarısı olduğuna dair önce tartışmaya ardından mâni atışmasına başlarlar. İlk önce Muammer, Hüseyin'in oğlu Ramazan için bir dörtlük söyler bunun ardından mâni atışması gerçekleşir. Mâninin kazananı, kim artarda dörtlük söyleyerek karşısındakini susturursa o olur. Bu sahnede atışmayı Hüseyin kazanır.

Muammer:

Bozkırda yolum oldu

Sofrada bulgurum oldu

Bende bir gardaş var

Yoluma düşman oldu

Hüseyin:

Bozkırda yayan kaldı

Sofraya yavan kaldı

Bende bir abi var

Görenler ibret aldı (7. Bölüm).

Yedinci bölümde yine Muammer ve Hüseyin kısa bir atışma yapar. İki kardeş çalışıp biriktirdikleri paraların kaybolduğunu anlar. Uçağın uçuşu üzerine kaybolan paraların uçak için olduğunu öğrenirler ve uçağa el koyarak onu satmaya karar verirler.

İki kardeş uçağı saklar. Kahveci Rıfat, mucit kuzenlerle uğraşmak için uçağı almaya karar verir. Ancak Hüseyin ve Muammer'e ayrı teklifler yaparak fiyatı düşürmeye çalışır. Kahveci Rıfat'tan gelen teklif üzerine birbirlerinden gizli uçağı satmaya giderler. Uçağı sakladıkları deponun önünde karşılaşan Hüseyin ve Muammer ikilisi atışmaya başlar.

Muammer:

Bahçalarda pırasa

Toplanır kasa kasa

Senin o ağlakçı çayın

Ancak yakışır yasa

Hüseyin:

Çilekten yaptım reçel

Kara gün çabuk geçer

Senin suratsız çayın

Sankim boğazdan geçer

Muammer:

Su gider vura vura

Vagonlar sıra sıra

Senin gibi gardaşlık

İnsanın içinde yara

Hüseyin:

Bağa girdim hurmaya

Avcı geldi vurmaya

Bende bir abi var

Düz yolda kaldım yaya

Muammer:

Öbek öbek dikenler

Aba gömlek biçenler

Seni şıp diye anlar

Yakınından geçenler

Örtünü eğilmişsin

Kaşını değirmiştirsin

Zaten güzel değildin

İyice seğirmiştirsin

Ay doğar sini gibi

Sininin kenarı gibi

Bende bir gardaş var

Kuyunun dibi gibi

Mâni maniyi açar

Mâni gönlümü açar

Sana derler ağlakçı

Duyan yanından kaçır (10. Bölüm).

Onuncu bölümde Muammer ve Hüseyin kahvehanedekilere çay ısmarlamak için bir tartışma içerisine girer. Hüseyin atışma teklif eder ve en hızlı mâni dizenin çay ısmarlayabileceğini söylemesi üzerine mâni atışmasına başlarlar. Atışmayı Muammer kazanır ve bütün kahveye çay ısmarlar.

Muammer:

Armut daldan düşer

Günden yana pişer

Senin o ağlakçı ağzın

Laf söylemese şişer

Hüseyin:

Mavi maviştire

Yel vura savuştura

Senin o oynakçı hâlin

Bitleri yarıştıra

Muammer:

Topladım ipe dizdim

Oturdum çeyiz düzdüm

Senin gibi gardaşı

Görünce canımdan bezdim

Hüseyin:

Entarisi çit gibi

Gözleri çiğit gibi

Ne bakıyon bacadan

Amcamgilin at gibi

Muammer:

Bakışım sana değdi

Yüzüne bir nur indi

Benim gibi abiyi buldun

Yüreğin cana değdi

Hüseyin:

Su gelir akmaynan

Dereyi yıkmaynan

Sen mi bana can verdin

Suratsız bakmaynan

Muammer ve Hüseyin tam bu anda tutulurlar ve ikisi de yeni dörtlüğe başlayamaz. Onların bu hâli üzerine Kahveci Rıfat mâni atışmasına katılır ve mâni düzmeye başlar.

Kahveci Rıfat:

Gel mâni yarıştırak

Küsleri barıştıracak

Küsler barışmazsa

Çayları karıştırak

Karşıda ala inek

Tüyleri benek benek

Boğazımdan geçmiyor

Ne çay ne çörek

Zeytin kara ben kara

Zeytine vermem para

Gelin çay içelim

İkiye çeyrek kala

Mâni maniyi açar

Mâni göynümü açar

Çayları doldur Bekir

Millet birazdan kaçır (13. Bölüm).

Kahveci Rıfat'ın mânisinin ardından kahve sessizleşir ve herkes birbirine bakarak oturur ve çay içmeye başlarlar.

Döndü:

Şu dağlar garip dağlar

İçinde garip ağlar

Senin gibi eltilik

Anca gönlümü dağlar.

Günşıl:

Koyunum var karaman

Kaybolursan araman

Bende bir elti var

Uzak dur aman aman.

Döndü:

Mendil aldım on beşe

Onu serdim güneşe

Zabahnın seni gördüm

Ne sevinç kaldı ne neşe.

Günşıl:

Dağdan kestim kereste

Kuş besledim kafeste

Senin yüzünü gören

Can verir son nefeste.

Armut dalda bir iki

Saydım baktım on iki

Benim eltinin lafı

Boş sözlerde birinci.

Karşıda ala inek

Tüyleri benek benek

Eltim tepemde vız vız

Sanırsın sivrisinek.

Mâni maniyi açar

Mâni gönlümü açar

Bana derler Günşıl

Adımı duyan kaçır (19. Bölüm).

Muammer'in eşi Döndü ve Hüseyin'in eşi Günşıl kocaları sebebiyle birbirleriyle küserler. Halk eğitim merkezinde karşılaşan ikili mâni düzme yarışına girer ve atışmayı kazanan kişi Günşıl olur.

Döndü:

Yıldırım vurdu bizi

Dal gibi kırdı bizi

Araya girdi düşman

Dağlar ayırdı bizi.

Günşıl:

Deniz taşı göl oldu

Eltim sana ne oldu

Benim sana küslüğüm

Memlekete şan oldu.

Döndü:

İki çeşme yan yana

Su içsem kana kana

Bana adresini ver

Çiçek yolluyum sana.

Günşıl:

Mendili serdim taşa

Neler geldi bu başa

Öptüm eltimin elini

Dedi bana çok yaşa.

Döndü:

Keteni bez edeyim

Yolunu düz edeyim

Kara gözlü eltimi

Kimlere benzeteyim.

Günşıl:

Mâni maniye açar.

Döndü: Mâni gönlümü açar.

Günşıl: Bize derler Ciritçinin gelini.

Döndü: Küslük yanımızdan kaçır. (22. Bölüm).

Halk eğitim merkezinde daha önce mâni atışması yapan Döndü ve Günşıl'dan kadınlar tekrar atışmalarını isterler. Bu atışmayı fırsat bilen ikili barışmak için mâni düzmeye başlarlar ve atışmanın sonunda sarılarak barışırlar.

Muammer:

Entarisi çit gibi

Gözleri çiğit gibi

Bana ordan ne bakıyon

Emmimgilin at gibi

Hüseyin:

Ata binesim geldi

Kazı yolasım geldi

Şu kem gözlü abimi

Yele veresim geldi

Muammer:

Köprünün altı kazık

Kardeşim olmuş yazık

Ben sana yanmıyom

Üstündeki libasa yazık

Hüseyin:

Tablayı koydum yana

Yana diyor yana

Ah senin şu lafların

Çok ağır geliyo bana

Ezilmem ezim ezim

Büzülmem büzüm büzüm

Senden çıkan vızıldak

Bize koymaz iki gözüm

Sen istersin al inek

Tüyleri benek benek

Boşa mâni okuma

Dur da kenarda inek

Mâni maniye açar

Mâni gönlümü açar

Senin attığın hava

Ancak bacadan kaçar

Ağıl derler ağıldak

Çağıl derler çağıldak

Bu iş bizim işimiz

Senin yerin çardak (40. Bölüm).

Dilek ve Taner'in düğününde çıkacak sanatçı gelmeyince durumu kurtarmak için Ramazan, amcası ve babasını sahneye çıkararak mâni atışması yapmalarını ister. Yapılan mâni atışmasını Hüseyin kazanır.

Muammer:

Öğlen oldu dikildi

Davar suya döküldü

Sendeki yarım akıl

Boş yalağa döküldü

Hüseyin:

Kaya kayaya karşı

Kayanın ardı çarşı

Seni bi rezil ederim

Cümle aleme karşı

Muammer:

Ak buğdayı özüynen

Kim görmüş gözüynen

Sende insanlık olsa

Belli eder sözüynen

Hüseyin:

Ak deve tuzdan gelir

Yükü bozkırdan gelir

Özü sözü bir olanın

Sesi yüreğinden gelir

Muammer:

Yaylanın yolundayım

Günlerin dalındayım

Dikkat et de ezilme

Bir arşın boyundayım

Hüseyin:

Uzun kavak boy verir

Sesi rüzgârdan gelir

Sen mi beni ezecen

Dikkat et tümsek gelir

Ayna koydum çayıra

Şavkı vurur bayıra

Senin düştüğün bu hâli

Ancak dağlar ayıra

Tilki girdi kümese

Bari tavukları yimese

Seni ezer de geçer

Bende bitmeyen bu neşe

Mâni mâniyi açar

Mâni gönlümü açar

Bendeki bu asalet

Seni ezer de geçer (63. Bölüm).

Çay içmek için kahvehaneye giden Muammer ve Hüseyin kapıda karşılaşır, birbirlerine yol vermeyen ikili tartışmaya başlar. Tartışma devam ederken kahvehanedeki kasabalının mâni atışması istemesi üzerine abi kardeş mâni atışması gerçekleştirir.

2.2.16.7.4. Diğer Mâniler

Ey ahali duyun sesimizi

Korkak alıştırmayın ellerinizi

Yollayın smsi amcaoğullarıma

Olsunlar gönüllerimizin birincisi

Ey ahali duyun sesimizi

Korkak alıştırmayın ellerinizi

Yollayın smsi amcaoğullarıma... (27. Bölüm).

Taner, Veysel ve Ramazan yaptıkları icatlarla TRT'nin düzenlediği yarışmaya giderler. Yarışmanın sonucunu halk tarafından atılan smsler belirleyecektir. Bu yüzden Selami kasaba halkının sms atması için eline davul alarak mahalle mahalle gezer ve oy ister.

Ramazan:

Şu dağın ardı meşe

Gün gide, meşe düşe

Yengemizin kahvaltısı

Pişse de ağzımıza düşe

Veysel:

Bu yoldan çoklar geçer

Aç gelir toklar geçer

Ben ziyafeti neyleyeyim

Yengemin kahvaltısı bana yeter

Allah yuvanıza güz göstermesin (41. Bölüm).

Dilek ve Taner'in düğününden sonra damadın arkadaşları “*yenge kahvaltısı*” adı verdikleri bir geleneği gerçekleştirmek üzere yeni evlenen çiftin evine gelirler. Gelenlerden Ramazan ve Veysel evin girişinde mâni okur.

Bağa girdim bağ budanmış

Bağa bülbül dadanmış

Bağa girdim bağ budanmış

Bağa bülbül dadanmış

Yirmi beş yaşında da Asuman da hanım

Kimlere aldanmış

Yirmi beş yaşında da Asuman da hanım

Kimlere aldanmış

Halime:

Bahçalerda mum direk

Suyu nerden indirek

Döndü:

Söyle kaynanası

Bu kızı ata bindirek

Günşıl:

Hele bi salınsın gelsin

Saçını savursun gelsin

Dokuz düvel çatlamazsa

Boyumu yere sersin

Asuman:

Kaleden indim durdum

Bir çift güvercin buldum

Biri benim

Biri Ramazan

Günşıl:

Başımın üstünde yerin

Sıcaktan soğuğa girmez elin

Al selemizi kabul et

Seni alalım gelin (62. Bölüm).

Asuman ve Ramazan'ın nişanından önce erkek evinin kadın akrabaları, geline sele(bohça) götürür. Gelin evinin önünde seleyi götürürken yardımcı olan akraba kadınlar, erkek evinden çıktıktan sonra hep bir ağızdan şarkı söyler. Gelinin evinin önüne geldiklerinde ise kadınlar tarafından mâni atışması başlatılarak sele verme anında gelin ve kaynana arasında karşılıklı mâni okuması gerçekleşir.

Türk kültürünün önemli parçalarından olan mâni, toplumsal değer ve duyguları yansıtarak kültürel kimliği oluşturan etmenlerden birisi olarak değerlendirilebilir. Halk arasında geçmişte kullanımı yoğun olan ve teknolojiyle birlikte zayıflamaya başlayan mâni düzme ya da mâni atışmalarının dizide yoğun bir kullanıma sahip olduğu tespit edilmiştir.

Mâniler bir dilin zenginliğini gösterir halk edebiyatı ürünleridir. Mânî biçiminin medya vasıtasıyla tekrar hatırlatılması; geleneğin yaşatılması ve nesilden nesile devam ettirilmesi için dizide kullanımı önem arz eden hususlardan biridir. Kültürel mirasın dijitalleşerek daha hızlı ve yaygın bir kullanım alanına ulaştığı tespit edilen dizide, aynı zamanda izleyicilere yeni ve yaratıcı bir mânî yorumu görme imkânı da sunulur.

2.2.16.8.Âşıklık Geleneği

Türk kültürünün önemli değerlerinden olan âşıklık geleneğinin, tarihsel süreci 16. yüzyıldan başlatılmakla birlikte geleneğin çok daha eskilere dayandığı bilinir. Sözlü kültürün en eski temsilcileri olarak bilinen kamlardan başlayarak oluşan ozan-baksı geleneğinin temsilcilerinin, İslamiyet'in kabulüyle hor görülerek geri plana atılır. Yüzyıllarca gizliden devam eden gelenek Osmanlı'daki ordu şairleri tarafından yeni biçimiyle tekrar canlanır (Düzgün, 2011, s.287-289). Özkul Çobanoğlu ise bu fikre katılmayarak âşık tarzı edebiyatın ozan-baksı ve tekke edebiyatından farklı bağımsız bir gelenek olarak kahvehane çevresinde 16. Yüzyılda oluştuğunu ifade eder (2000, s.130). Bu geleneğinin temsilcileri olarak adlandırılan âşıklar, yaşadığı toplumun sözcüsü konumunda yer alır (Artun, 2002, s.593).

Âşık edebiyatı ve geleneğinin medyayla tanışması yakın tarihe dayanır. Yirminci yüzyılda âşıkların fiziksel olarak icralarını gerçekleştirdikleri kahvehanelerden sonra ilk gramofonla kendilerine yeni bir ortam hazırlamışlardır. Ardından radyonun gelmesiyle, medya gelenekte çok daha yaygın ve geniş kitlelere ulaşımı sağlayan yenilik olmuştur. Yeni bir boyut kazanan âşıklık geleneğinin radyodan sonra faydalandığı elektronik ortam ise televizyondur. Televizyon daha geniş kitlelere hızlı ve etkili ulaşma noktasında öne çıkar. Âşıklar televizyonlarda programlar düzenleyerek geleneği güncellemiş ve devamlılığını sağlamışlardır (Düzgün, 2011, s.239-240).

Gönül Dağı dizisinde de âşık atışmasının yer aldığı bir sahne bulunur. Belediye Başkanı Münir'in felç geçirmesi üzerine kasabada geçici belediye başkanı seçilecektir. Bunun üzerine Muammer ve Hüseyin aday olurlar ve kasabalıdan oy istemek üzere çeşitli etkinlikler düzenlerler. Bu etkinliklerden biri de Muammer'in düzenlediği âşık atışmasıdır. Muammer köye iki âşık getirerek kendisine oy ister (48. Bölüm) (Fotoğraf 79).

1. Âşık

Gedellide seçim vardır

Oy ver Muammer başkana

Elbet kazanması zordur

Oy ver Muammer başkana

2. Âşık

Eşe dosta olsun selam

Oylar Muammer başkana

Gedelliği kurtaracak

Oylar Muammer başkana

1. ve 2. Âşık

Oylar Muammer başkana

Oylar Muammer başkana

Oylar Muammer başkana

Oylar Muammer başkana

1. Âşık

Zannetmeyin herkes bilmez

Rakibin yanına kalmaz

Ağıtçıdan başkan olmaz

Oylar Muammer başkana

2. Âşık

Seksen, doksan, yüzden isten

Dere tepe düz den isten

Köprüyle yol bizden isten

Oylar Muammer başkana

1. Âşık

Aşıklarda bilir söyler

Bu halk iyisini bulur

Kazanırsa hizmet gelir

Oylar Muammer başkana

1. ve 2. Âşık

Oylar Muammer başkana

Oylar Muammer başkana

Oylar Muammer başkana

Oylar Muammer başkana

2. Âşık

Köylüyü bırakmaz darda

Konu komşu hepsi burda

Muammer nerdeyse hizmet orda

Oylar Muammer başkana

1. ve 2. Âşık

Oylar Muammer başkana

Oylar Muammer başkana

Oylar Muammer başkana

Oylar Muammer başkana



Fotoğraf 79 Âşık atışması.

Sözlü kültürün önemli taşıyıcılarından olan âşıkların, medyada da yer alması iki kültür ortamı arasındaki ilişkinin varlığını da gösterir. Sözlü kültür ürünlerinin çok azı temsilcileri tarafından yazılı kültür ortamına taşınmıştır. Ancak medyanın sağladığı sözlü olma ve kayıt altına alınarak unutulmama güvencesi, bugün sözlü ürünlerin devamlılığını sağlar niteliktedir. Ayrıca çok daha fazla insana aynı anda ulaşma konusunda da medya, sözlü ürünleri destekler.

Âşık geleneği temsilcilerinin Gönül Dağı dizisinde yer alarak bir performans icra etmesi, geleneğin karşılıklı atışma programlarından farklı olarak dizilerde de yer bulabileceğini gösterir. Âşıkların dizide bir seçim propagandası yürüttüğü ve bunu yaparken saziyle, sözüyle halktan olduğunu hissettirme arzusu taşımakta olduğu görülür. Dizide toplumsal temaların işlenmesi kültür aktarımı görevini yerine getirir.

2.2.16.9. *Türkü*

Türküler, halkın yaşadığı her türlü duygu durumunu yansıtan, hece ölçüsüyle bir veya dört dizeli ana bölümlere bağlantıların getirilmesiyle söylenen manzum ve ezgili ürünlerdir (Kaya, 2014, 798). Türkü teriminin kaynağının, Türk kelimesinden geldiği düşünülür. Türk kelimesine Arapça “î” ilgi ekinin getirilmesiyle Türkî kelimesi oluşmuş bu kelime zamanla ses değişimine uğrayarak “türkü” hâlini almış olabileceği ifade edilir (Güzel ve Torun, 2003, 168).

Gönül Dağı dizisinde hemen her bölüm sahnenin duygusuna göre bir türkü verilir. Bu türkülerin veriliş şekli ikiye ayrılır. İlki karakterlerin seslendirdiği türküler, ikincisi

ise akış içerisindeki sahnelerle uygulanan arka planda sanatçısına ait türkülerin izleyiciye dinletilmesini içerir.

Dizide türkü söyleyen karakterler olarak üç isim öne çıkar. Bunlardan ilki türkücü olma hayali kuran ve dizide bunun için yarışmalara katılan Selami karakteridir. İkincisi ise saz çalmayı ve türkü söylemeyi çok sevmesine rağmen ailesinin bunu hobi olarak yapmasına izin verdiği Asuman'dır. Asuman hobi olarak türkü evine gidip saz dersleri alır. Ayrıca dizide gerçekleştirilen şenliklerden birinde “*Âşık Hümai*” olarak sahne alıp türkü söyler (18. Bölüm). Sefer ise dizide türkü söyleme özelliği ile bilinmeyen ancak yine de birkaç sahneden saz çalıp türkü söyleyen karakterdir (Tablo 4).

Tablo 4 Gönül Dağı Dizisinde Karakterlerin Söylediği Türküler Tablosu

Türküler	Söylendiği Bölüm	Söyleyen Karakterler
Bağa Bostana Gel	2	Ramazan
Gesi Bağları	2	Asuman
Pınar Başından Bulanır	3	Veysel ve Ramazan
Şu Garip Hâlimden	3	Asuman
Huma Kuşu Yükseklerden Seslenir	5	Selami
Uzun İnce Bir Yoldayım	7	Selami
Bahçada Yeşil Çınar	8	Sefer
Ervah-ı Ezelde	8	Asuman

Niğde Bağları	9	Ramazan
Bahçe Duvarından Aştım	9, 11	Selami
Sen Benimsin Ben Seninim	9, 21	Asuman
Acem Kızı	10	Sefer
Kaşların Karasına	11	Asuman ve Ramazan
Unutulan	15	Selami ve Keriman
Karadır Kaşların	16	Sefer
Bir Ayrılık Bir Yoksulluk	17	Selami
Yâr İmiş Meğer	18	Âşık Hümai (Asuman)
Nar Danesi	18	Âşık Hümai (Asuman)
Sendeki Kaşlar	18	Âşık Hümai Selami
Kesik Çayır	19	Selami
Okul Yılları	20	Selami

Güvercin Uçuverdi	20	Selami
Keriman	22	Selami
Ela Gözlüm Ben Bu Elden Gidersem	26, 52	Asuman
Pınara Gel Ki Görem	28	Selami
Değmen Benim Gamlı Yaslı Gönlüme	28	Asuman
Ne Feryad Edersin Divane Bülbül	36	Asuman
Dane Dane Benleri Var	37	Selami
Yeşil Ördek Gibi Daldım Göllere	39	Asuman
Mevlam Birçok Dert Vermiş	41	Selami
Gönlüm Ataşlara Yandı Gidiyor	43	Asuman
Karadır Kaşların	47	Sefer
Sen Vuralı Yaralıyım	48	Hüseyin ve Selami
Maden Dağı Dumandır	49	Selami
De Get Bayburt	49, 53, 60	Selami
Arabaya Taş Koydum	50	Selami

Akşam Olur Karanlığa Kalırsın	51	Selami
Çemberimde Gül Oya	59	Asuman
Erkilet Güzeli Bağlar Bozuyor	60	Asuman
Gamzedeyim Deva Bulmam	61	Asuman ve Veysel
Allı Turnam	62	Mihriban
Keklik Gibi	63	Selami
Telgrafın Telleri	63	Asuman

Gönül Dağı dizisinin her bölümünde mutlaka bir türkü bulunur. Karakterlerin söylediği türkülerin dışında arka planda yer alan türkülerde Neşet Ertaş'ın oldukça çok kullanıldığı tespit edilmiştir. Diziye adını veren türkude Neşet Ertaş'a aittir. Bozkırda yaşanan bir hikâyeyi ekranlara getiren dizinin adı ve kullandığı türküler de acıdan beslenerek karakterlerin duygu yoğunluğu hissettiren nitelikte eserlerdir (Tablo 5).

Tablo 5 Gönül Dağı Dizisinde Arka Planda Yer Alan Türküler

Türküler	Türkülerin Bulunduğu Bölümler	Türküleri Seslendiren
Bağa Bostana Gel	1, 10, 15, 24, 34, 38, 42, 44	Neşet Ertaş

Zülûf Dökülmüş Yüze	2	Neşet Ertaş
Cahildim Dünyanın Rengine Kandım	2, 39	Neşet Ertaş
Doyulur Mu?	4, 9, 25	Neşet Ertaş
Yalan Dünya	4, 33	Neşet Ertaş
Kısmet Değilmiş Mutluluk	5	Harika Avcı
Hata Benim	6	Neşet Ertaş
Sevda Olmasaydı	7	Neşet Ertaş
Kendim Ettim Kendim Buldum	8	Neşet Ertaş
Gör Ki Felek Bize Neler Eyledi	9, 51	Neşet Ertaş
Kaşların Karasına	10	Neşet Ertaş
Sevme Zamanı	11	Oya & Bora
Efkâr	11, 12, 20, 58	Cengiz Özkan
Garibin Dünyada Yüzü Gülmez	12, 30, 45	Neşet Ertaş
Geleli Gülmedim Ben Bu Cihana	13	Neşet Ertaş
Çiçekler Ekiliyor	16, 37, 39	Neşet Ertaş

Açma Zülûflerin	16, 17	Neşet Ertaş
Güzel Ne Güzel Olmuşsun	17	Neşet Ertaş
Ala Gözlerine Kurban Olduğum	17	Cengiz Özkan
Nar Danesi	18, 34, 41, 44	Neşet Ertaş
İki Büyük Nimetim Var	21	Neşet Ertaş
Neredesin Sen	23	Neşet Ertaş
İnci Misali	25, 33, 34, 46	İpek Karabağır
Ah Şu Yalancı Dünya	26, 27, 38	Neşet Ertaş
Çiçekler Ekiliyor	29	Neşet Ertaş
Yanıyorum Yanıyorum	30	Neşet Ertaş
Gönül Dağı	30	Neşet Ertaş
Bayram Olsun	32	Neşet Ertaş
Aldın Aklımı Bir Bakışta	34	Neşet Ertaş
Sen Benimsin Ben Seninim	34, 55	Neşet Ertaş

Hiçbir Türölü Bulamadım Ben Beni	38	Âşık Veysel
Sevda Dağlarına Götürün Beni	39	Musa Eroğlu
Dertli Anam	41	Neşet Ertaş
Ateşe Attın Beni	41	Kamuran Akkor
Uyandım Sabah İle	41	İlia Özkan
Alın Yazısı	47, 50, 51, 56, 59, 60, 62, 64, 65	Edanur Yılmaz
Gayrı Dayanamam	54	İsmail Altunsaray
Bahça Duvarından Aştım	54	Neşet Ertaş
Sen Bir Aysın	55	Eser Eyüboğlu
Yaraladı Bu Aşk Beni	57	Neşet Ertaş
Doğar Yaz Ayları	59	Tarık Kara
Neyine Güvenim	61	Murat Çobanoğlu
Köprüden Geçti Gelin	61	Neşet Ertaş

Kız Pınar Başında	63, 64, 65	Neşet Ertaş
Yaz Gelir	64	Mustafa Kemal Şimşek
Neçare	65	Sabahat Akkiraz
Gayrı Dayanamam	65	İsmail Altunsaray

Türk kültürünün önemli parçası olan türkü, uzun yıllardır toplumun duygu, düşünce, yaşam tarzı ve tarihini yansıtan ifade biçimidir. Sözlü anlatı türünün, insan duygularını en yoğun şekilde işleyen türkü formu, medya aracılığıyla Gönül Dağı dizisinde kendisine geniş çaplı bir yer bulur. Dizide türkülerin sık kullanılmasının birbirinden farklı işlevi yerine getirme amacı vardır. Bunlardan ilki olarak kültürel kimliğin devamlılığı, izleyicinin bildiği, tanıdığı kodların tekrarlanarak hatırlatılması olarak değerlendirilebilir. Dizinin yer aldığı coğrafyanın bozkır olması ve kullanılan türkülerinde “*Bozkırın Tezenesi*” lakabıyla İç Anadolu bölgesinde yaşayan insanların duygularına tercüman olan Neşet Ertaş’tan alınması izleyicilere ortak duyguları taşıdıkları mesajını verir. Ayrıca türküler; dizilerde karakterlerin yaşadığı çatışmaları, sevinçleri, üzüntüleri, aşkları izleyiciye daha etkileyici bir şekilde aktarma görevi görür. Gönül Dağı dizisinde türküler, görsel ve müzikal olarak sahneler zenginlik sağlar. Seçilen türkülerin “*bozlak*” türünde olması, izleyicinin sahnede yaşanan duyguları benimseyebilmesine yardımcı olur.

2.2.16.10.Dualar

Halkın yaşanan olaylar karşısında verdiği sözlü ya da davranışsal hareketlerin bütünü halk biliminin araştırma sahasına dahil bir bütündür. İnsanlar, gündelik hayatlarındaki yaşadıkları olaylar karşısında tepki verir. Bu tepkilerden dua ve beddua adını verebileceğimiz söz kalıpları bulunur. Doğan Kaya, duaları şu şekilde tanımlar:

Dua, iyi dilekleri ihtiva eden kalıplaşmış sözdür. Duaların en belirgin vasfı inanmışlığı ve bir ümidi ihtiva etmeleridir. Genellikle görülen bir iyiliğe karşı söylenir. Karşıdaki kişi güzel ve hayırlı sözlerle kutlanır, hakkında iyi dileklerde bulunulur. Bugün yaygın kullanımıyla dua olarak bilinen bu söz, Eski Türkçede alkış kelimesiyle karşılanmıştır. Alkış, alkamak hayır duada bulunmak, beğenmek, övmek fiilinden elde edilmiş bir isimdir. Türkçede bu kelimeye bağlı olarak; alkış alkamak, alkış almak, alkış çavuşu, alkış etmek, alkış tufanı, alkış tutmak, alkış vermek, alkışçı, alkışçılık gibi sözler türetilmiştir (Kaya, 2007, s.261).

İçerisinde birçok alkış ve kargış yer alan Dede Korkut Kitabı'nda hayır dualarını karşılaması için “*alkış*”, “*dua*” ve “*yom vermek*” kelimeleri kullanılır (Aça, Ekici ve Yılmaz, 2021, s. 2017) Genellikle günlük konuşma dilinde kalıplaşmış halde bulunan alkışlar, kısa ve anlaşılması kolay kurallı ifadelerdir (Kaya, 2001, s.17-23).

Gönül Dağı dizisinde günlük duaların yanı sıra belirli gün ve olayların ardından dua edildiği de görülür. Hemen her bölüm karşımıza çıkan duaları, günlük dualar olarak sınıflandırılmıştır. Dizide yer alan diğer dualar ise alt başlıklar hâlinde incelenmiştir.

2.2.16.10.1. Doğum ve Hamile Duaları

Gönül Dağı dizisinde Cemile'nin yaşadığı bir takım baş dönmesi ve mide bulantısı gibi durumlar; Döndü ve Muammer tarafından hamilelik belirtisi olarak yorumlanır. Bunun üzerine Muammer sevinçle kahvehanedeki insanlara dede olacağı için çay ısmarlamak ister kasabalı bunun üzerine dualar eder:

- “*Allah sağlıkla kucağına almayı nasip etsin.*
- *Allah mübarek etsin.*” (21. Bölüm).

Cemile'nin ilk hâlinin hamilelik olmadığı ve yaşadığı hamilelik belirtilerinin hastalıktan kaynaklandığı ortaya çıkar. Daha sonra hamile kalan Cemile için yine şu şekilde hayır duaları edilir:

- “*Allah sağlıkla kucağına almayı nasip etsin Muammer Abi.*
- *Âmin, âmin Allah isteyen herkese nasip etsin.*
- *Allah mübarek etsin.*
- *Allah analı babalı büyütsün, sağlıkla kucağınıza alın.*” (28. Bölüm).

“*Allah analı babalı büyütsün.*” (35. Bölüm).

“Kaderi de bahtı da yüzü kadar güzel olsun inşallah.” (35. Bölüm).

“Allah sağlıklı, sıhhatle kucağınıza almayı nasip etsin.” (45. Bölüm).

“Allah sağlıklı kucağınıza almayı nasip etsin.” (51. Bölüm).

“Allah bebeni hayırlısıyla kucağına almayı nasip etsin.” (53. Bölüm).

“Allah sağ salim bebeğinizi kucağınıza almayı nasip etsin.” (57. Bölüm).

“Vatana millete hayırlı bir birey, anaya babaya hayırlı bir evlat olsun inşallah.” (58. Bölüm).

“Allah analı babalı büyütsün.” (65. Bölüm).

“Allah sana sağlıklı uzun ömürler nasip etsin. Allah seni iyi insanlarla karşılaştırsın.” Zahide ve Sefer’in çocukları olduktan sonra Ciritçi Abdullah, ad verme işlemini Sefer’e bırakarak kendi kızına isim vermesini ister. Sefer, kızının kulağına ezanı okuyup adını verdikten sonra dua eder (65. Bölüm).

“Allah nazarlardan saklasın. Sağlıklı uzun bir ömrü olsun, bahtı açık olsun.” (65. Bölüm).

2.2.16.10.2. Düğün Duaları

Zahide’nin istemesinde Ciritçi Abdullah *“Allah utandırmasın kızım”* diyerek Zahide’yi tebrik eder (12. Bölüm).

“Allah tamamına erdiresin.”

“İnşallah hayırlı uğurlu olsun.” (20. Bölüm).

“Allah tamamına erdiresin.” (23. Bölüm).

“Allah tamamına erdiresin. Siz benim işimi kolaylaştırdınız Allah’ta sizin işinizi kolaylaştırsın.” (23. Bölüm). Haberlere çıkan Taner, Veysel ve Ramazan’a Aziz adında bir genç ulaşır. Ağaçtan düşüp felç geçiren annesi için bir protez icadı yaptığını ancak bu

icadı gerçekleştirmek için yardıma ihtiyacı olduğunu belirtir. Mucit kuzenler bu icadı yaparak Aziz ve annesine teslim eder. Kadın; Taner, Veysel ve Ramazan’a dua eder.

“*Bi tuzlu kahvenin de kırk yıllık hatırı vardır. Allah sizin ağzınızın tadını bozmasın.*” (24. Bölüm). Dilek’in istemesinde gelinin, damat hariç bütün kahveleri tuzlu yapması üzerine Ciritçi Abdullah ederek tuzlu kahvesini içer.

“*Kızım Allah mutlu etsin.*” (24. Bölüm).

“*Hayırlı uğurlu olsun, Allah tamamına erdirmiş.*” (24. Bölüm).

“*Allah ne muradınız varsa versin.*” (24. Bölüm).

“*Allah mesut etsin.*” (30. Bölüm).

“*Allah sana sağlık versin. Yuvana huzur, mutluluk versin. Hayırlı olsun.*” (30. Bölüm).

“*Allah yolunu, bahtını açık etsin.*” (30. Bölüm).

“*Evini kur, ocağın hep tütsün. Allah evinizden saygıyı, sevgiyi, muhabbeti hiç eksik etmesin inşallah.*” (30. Bölüm).

“*Âmin. Euzübillahimineşşeytanirracim Bismillahirrahmanirrahim. Rahmet ve muhabbetin sahibi olan Allah’ım bu güzel günün hürmetine hepimize Sefer ve Zahide kardeşlerimiz gibi bakmayı, onlar gibi güzel görmeyi onlar gibi güzel sevmeyi nasip eyle. Haydi dostlar uğurlar ola. Hanelerinize rahmet, bereket, mutluluk dola...*” Zahide ve Sefer’in düğününde, gelin ailesinin evinden çıkarken cami hocası evliliğin hayırlı uğurlu olması adına dua okur (30. Bölüm).

“*Bir yastıkta kocayın.*” (30. Bölüm).

“*Allah bir ömür mutluluğunuzu daim kılsın.*” (30. Bölüm).

“*Ey topraktan bedeni, bedende yüreği, yürekte sevdayı yaratan rabbim. Senin sevdanı bizim sevdalarımıza rehber eyle. Bizim bu topraklarda aşklarımız bu semada niyazlarımız var. Annelerimizin gözyaşlarıyla ıslanmış olan duaları hikmetine,*

yavrularımızın sana uzanan minicik elleri hürmetine bizleri rahmetinden uzak eyleme. Bu kardeşlerimizin arasına Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın arasına vermiş olduğun muhabbeti, Hz. İbrahim ve Hz. Hacer'in arasına vermiş olduğun ülfeti, peygamber efendimiz ve Hz. Hacer'in arasına vermiş olduğun güzelliği ihsan eyle. Bu kardeşlerimizi ve evlat hasretiyle yanan bütün kardeşlerimizi vatanına, milletine sadık hayırlı evlatlarla rızıklandır. Sev bizi Allah'ım, sevdір bizi Allah'ım. Rızı olduğun kullarının arasına katta sevindір bizi Allah'ım. Haydi dostlar gidin uğurlar ola, hanelerimize rahmet, bereket, muhabbet dola.” Taner ve Dilek'in düğününde, gelin kendi evinden çıkarılırken cami hocası tarafından dua edilir (40. Bölüm).

“Allah tamamına erdirdsin.” (48. Bölüm).

“Allah yuvarınızı daim etsin. İnşallah.” (48. Bölüm).

“Allah sizi ne birbirinize ne de hiç kimseye mahcup etmesin. Yüzlerinizi yere eğdirmesin.” Evlenme kararı alan Meryem ve Rıfat'ın isteme töreni ardından yüzükleri takan Sefer dua eder (49. Bölüm).

“Allah tamamına erdirdsin.” (53. Bölüm).

“Garip kuşun yuvasını Allah yapar derler, biz hayırlı olsun diyelim de gerisine Allah yardım eder.” (56. Bölüm).

“Allah utandırmasın, Allah mahcup etmesin.” Asuman ve Ramazan'ın isteme töreninde bu şekilde dua ile tebrik edilmektedir (59. Bölüm).

“Hayırlı uğurlu olsun. Allah bir yastıkta kocatsın.” (61. Bölüm).

“Allah sizin yuvarınızı çınar ağacı gibi sağlam, zeytin ağacı gibi bereketli etsin. Allah iki cihanda ayırmasın sizi, birbirinize daima sadık eylesin.” Asuman ve Ramazan'ın isteme töreni ardından, Ciritçi Abdullah söz yüzüklerini takarken yeni çift için dua eder (63. Bölüm).

“Çıktığınız bu yolda Allah muhabbetinizi eksik etmez inşallah.” (65. Bölüm).

“Allah yolunuzu daim eylesin.” (65. Bölüm).

“Ey Cemal sıfatıyla kâinatı kuşatan ve bütün sevgilerin kaynağı olan Allah’ım bu güzel gün vesilesiyle burada bulunan kardeşlerimizin hepsine mağfiret eyle. Özlemle beklediğimiz ramazanlar hürmetine çocuklarımızın sana açılan minicik elleri hürmetine asumana uzanan dualar hürmetine bizleri sevgisizlikle imtihan eyleme. Bu güzel kardeşlerimizin arasına Hz. Âdem ve Hz. Havva’nın arasına vermiş olduğun muhabbeti, Hz. İbrahim ve Hz. Hacer arasına vermiş olduğun ülfeti peygamber efendimizle Hz. Hatice arasına vermiş olduğun güzellikleri ihsan eyle. Sev bizi Allah’ım, sevdire bizi Allah’ım. Razi olduğun kullarının arasına katta sevindir bizi Allah’ım. Haydi gidin gençler uğurlar ola. Hanelerinize rahmet, bereket, muhabbet dola.” Asuman ve Ramazan’ın düğünü sırasında gelin alma sırasında gelin baba evinden çıkarılırken hoca tarafından evlenen çifte dua edilmektedir (65. Bölüm).

“Hayırlı uğurlu olsun. Allah bir yastıkta kocatsın.” (65. Bölüm).

2.2.16.10.3. Ölüm Duaları

“Başınız sağ olsun.” (5.bölüm).

“İnna lillahi ve inna ileyhi raciun. İyi kadındı amcaoğlu mekânı cennet olsun.” (5.bölüm). Elif’in babaannesinin ölüm haberini duyan Ramazan dua ölünün ardından dua eder.

“Allah rahmet eylesin.” (5.bölüm).

“İnsanoğlu rüzgârın önüne kapılmış bir yaprak gibi doğduğu günden beri sağa sola savrulur gider ama yolun sonu hep aynı yere çıkar. Bir metrekairelik bir ev, birkaç metre bez, dokuz tahta. Burada ne hırslar kalır ne küskünlükler. Artık kendisiyle, yapıp ettikleriyle baş başadır insan. Burada herkesin iyilikle, güzellikle konuştuğu bir teyzemizi uğurluyoruz, kasabamızın iyi insanlarından birini. İyi insanlar geride güzellikler bırakıp giderler, orada da güzelliklerle karşılanırlar. Biz ondan razıyız, Allah’ta ondan razı olsun. Hatun kişi için el-Fatiha.” (5.bölüm) Elif’in vefat eden babaannesinin ardından cenazede cami hocası tarafından dua edilir.

“Başınız sağ olsun, ölenle ölünmüyor.” (20. Bölüm).

“Allah taksiratını affetsin.” (20. Bölüm, 32. Bölüm).

“*Mekânı cennet olsun.*” (22. Bölüm).

“*Toprağı bol olsun.*” (44. Bölüm).

2.2.16.10.4. Yolculuk Duaları

“*Allah kavuştursun.*” (5. Bölüm, 38. Bölüm).

“*Allah yolunu bahtını açık etsin.*” (11. Bölüm).

“*Yolun açık olsun. Tekerine taş değmesin.*” (17. Bölüm).

“*Allah yolunu açık etsin.*” (22. Bölüm).

“*Kal sağlıcakla.*” (22. Bölüm).

“*Allah yolunuzu bahtınızı açık etsin.*” (52. Bölüm).

“*Hakkında hayırlısı olsun Asya. Allah hep iyi insanlarla karşılaştırsın seni.*” (56. Bölüm).

“*Umarım hayat burada yaşadığın bütün kötülükleri unutturacak kadar güzellikler getirir sana kızım.*” Gülsüm öğretmen, Asya’yı yolcu ederken dua eder (56. Bölüm).

2.2.16.10.5. İstek ve Niyet Duaları

“*Allah razı olsun.*”

“*Allah korusun.*”

“*Allah’a emanet ol.*”

“*Ağzın bal yesin.*”

“*Hayır olsun inşallah.*”

“*Kolay gelsin.*”

“*Allah rahatlık versin.*”

“Allah yardımcın olsun. Allah geride kalanlara sabır versin.” Selami ve Keriman’ın düğününde gelinin uçarak sahneye ineceğini duyan Rifat, Keriman için alaycı bir şekilde dua eder (1. Bölüm).

“Elleriniz dert görmesin, az bile olmuş o Keriman delisine, zengin koca buldum diye sağda solda nispet yapıyordu oh olsun içimin yağları eridi.” Keriman’ın adının uçan geline çıkması üzerine Cemile bunu yanlışlıkla yapan Taner, Veysel ve Ramazan’a dua eder.

“Allah akıl fikir versin.” (2.bölüm).

“Hadi gazanız mübarek olsun.” (2.bölüm).

“Muhabbetiniz bol olsun.” (2.bölüm).

“Allah neşenizi arttırsın.” (3.bölüm, 9. Bölüm, 25. Bölüm).

“Ya Allah ya Bismillah.” (3.bölüm).

“Hakkını helal et.” (5.bölüm).

“Allah rahatlık versin.” (5.bölüm).

“Allah sizden razı olsun.” (5.bölüm, 6.bölüm, 14. bölüm, 25. bölüm).

“Allah muhabbetinizi arttırsın.” (6.bölüm).

“Ağzın bal yesin.” (6.bölüm, 13. Bölüm, 19. bölüm).

“Allah gönlüne göre versin.” (6.bölüm).

“Allah ’ım Cemile ablamın da yuvasına bir kuş konsun.” (7.bölüm).

“Allah’a emanet.” (8.bölüm).

“Allah sonumuzu hayır etsin.” (9.bölüm).

“Allah senden razı olsun. Ben kime ne iyilik ettim de Allah seni bana verdi bilmiyom ki [...] çok şükür Allah aşkımızı muhabbetimizi artırsın inşallah.” (11. Bölüm). Cemile hastalığında kendisini bir an bırakmayan yemeğini yediren eşi Veysel’e dua eder.

“Allah’ım sen aklıma mukayyet ol.” (13. Bölüm).

“Allah razı olsun dayı, pulluğuna taş değmesin.” (14. Bölüm).

Gece geç vakitte kapı çaldığında *“Hayır olsun inşallah.”* denilir (14. Bölüm).

“Ağzına sağlık.” (19. Bölüm).

“Akşam-ı şerifleriniz hayır olsun.” (15. Bölüm).

“Allah sofranızın bereketini artırsın.” (15. Bölüm).

“Allah herkese senin gibi bir evlat nasip etsin.” (16. Bölüm).

“Allah razı olsun. Çoluk çocuğun dert tasa görmesin.” (17. Bölüm).

“Allah’ım bol kazanç bol rızık versin sizlere.” (17. Bölüm).

“Mevlam ne bu dünyada ne de ahirette bizi ayrı koymasın.” (17. Bölüm).

“Çok şükür Allah başımızdan eksik etmesin.” (17. Bölüm).

“Allah sana akıl fikir eylesin.” (17. Bölüm).

“Kiminle muthuysan ona git. Allah gönlüne göre versin. Yolun açık olsun.” (18. Bölüm).

“Ölmüşlerin ruhuna değsin. [...] Allah kabul etsin” (20. Bölüm). Sefer, Zahide’yle nişanlanacağı için otobüste bulunan yolculara tatlı dağıtır.

“Allah’ım ne istedimse olmadı bari bu olsun daha da başka bir şey istemeyeceğim.” Günşıl gençliğinde Hüseyin’i sever ve onunla evlenmek ister. Bu isteği üzerine dua eder (19. Bölüm).

“Allah birlikteliğimizi muhabbetimizi bozmasın.” (19. Bölüm).

“Kesene bereket.” (20. Bölüm).

“Günaydın sabah şeriflerin hayırlı olsun.” (20. Bölüm).

“Rabbim gülsün yüzümüze inşallah.” (20. Bölüm).

“İnşallah haklarında en hayırlısı olsun.” (20. Bölüm).

“Kurban olurum kızım sen benim yüzümü güldürdün Allah’ta senin yüzünü güldürsün.” (21. Bölüm).

“Senin ben eline ayağına kurban olurum ben anam. Sen bizi babasız büyüttün. Allah razı olsun senden kimseye de muhtaç etmedin. Senin hakkını ben ödeyemem.” (21. Bölüm).

“Rabbim şu benim kalbimdeki sızıyı bir al, şu hasretliğe bir son ver.” Dişçi Musa, kızı Fadime’yi rüyasında gördükten sonra Allah’a bu şekilde dua eder. (22. Bölüm).

“Siz benim işimi kolaylaştırdınız. Allah’ta sizin işinizi kolaylaştırsın.” (23. Bölüm).

Zahide, kendisinin bu dünyada herkesin başına dert olduğunu söyler. Bunun üzerine Taner, “Canım ablam, iyi yürekli güzel ablam eğer sen dertsen Allah herkese senin gibi dert nasip etsin.” der. (23. Bölüm).

“Çok mutluyum Badegül, kim derdi ki Zahide’yle kaderimiz bir yüzük olacak, parmaklarımıza takılacak kim derdi bir ömür mutlu olacaksınız diye? Şükürler olsun Badegül, yaratana şükürler olsun.” (23. Bölüm).

Serdar, Ciritçi Abdullah’a kendi yeşillendirdiği elma fidesini getirir bunun karşısında Ciritçi Abdullah ise “Allah meyvesinden de yemeyi nasip etsin.” diyerek dua eder. (23. Bölüm).

Selami’nin Keriman’ı kaçırmaya yardım eden Taner, Veysel ve Ramazan’ı; Kabakçı Kâmil kaçırıp bir depoda mahsur tutar. Ramazan kurtulmaya çalışırken içinde bulunduğu durumdan ötürü dua eder. “Valla şöyle aksiyon yaşamadan ölmedim ya Allah’ıma şükürler olsun.” (24. Bölüm).

“Ramazan’ın mübarek olsun yavrum. Allah nice Ramazanlara eriştirsin seni.”
(24. Bölüm).

“Sen bana akıl fikir ver yarabbi.” (24. Bölüm).

“Allah sana akıl fikir versin. Tövbe estağfurullah.” (24. Bölüm).

“Allah zihin açıklığı versin.” (25. Bölüm).

Halime vefat eden eşi için her Ramazan ayının ilk günü bütün aile ve eşinin akrabalarını iftara davet ederek onun hayrı için yemek düzenler. Yemeğe gelenler şu şekilde dua eder:

“- İrfan iyi adamdı. Rabbim oralarda dinlendirsin. Mekânı cennet olsun inşallah.

- *Allah İrfan abimizin mekanını cennet eyleyin. Makamını yükseltsin inşallah.*
- *Bugünde iftara eriştik şükür.*
- *Allah tuttuğumuz oruçları kabul etsin.”* (25. Bölüm).

“Allah’ım sen bana sabır ver. Sen bana sabır ver.” (26. Bölüm).

“Allah’ım aklımı kalbime, kalbimi aklıma düşman etme. İçimde kendi ellerimle ördüğüm duvarları kaldır. Beni sabırla yürüten kullarından eyle. İçimdeki merhameti, vicdanı, adaleti arttır. Beni bunlarla imtihan etme. Âmin.” (26. Bölüm). Ramazan ayında Serdar’ın davet ettiği iftar yemeğinde Ciritçi Abdullah bu şekilde dua eder.

“Allah kabul etsin.” (26. Bölüm).

“Allah’ıma çok şükür, gözün aydın olsun.” (26. Bölüm).

“Güle güle giy.” (28. Bölüm).

“Daha nice bayramların olsun.” (28. Bölüm).

“Allah’ım sen beni utandırma.” (30. Bölüm).

“Zamanı dondur Allah’ım sonsuza kadar gördüğüm ve göreceğim tek güzellik Zahide’ım olsun.” (30. Bölüm).

“Şu hâlde de güldürdün ya beni Allah’ta hep seni güldürsün.” (30. Bölüm).

“Allah hepsini nazarlardan korusun.” (30. Bölüm).

“Allah razı olsun sizden. Allah yokluk kıtlık göstermesin.” (32. Bölüm).

“Allah işini gücünü rast getirsin.” (32. Bölüm).

“İnşallah bu işin sonu hayra çıkar.” (33. Bölüm).

“Allah sonumuzu hayır etsin.” (33. Bölüm).

“Allah işini gücünü rast getirsin.” (33. Bölüm).

“Allah yüzümüzü kara çıkarmasın.” (33. Bölüm).

“Allah düşmanımın başına vermesin.” (33. Bölüm).

“Ağızından yel alsın.” (33. Bölüm).

“Allah bugünleri aratmasın.” (35. Bölüm).

“Elinize emeğinize sağlık.” (39. Bölüm).

“Allah ne muradın varsa versin.” (39. Bölüm).

“Allah sonunuzu hayır etsin.” (39. Bölüm).

“Allah utandırmasın. Hayırlarla kullan inşaallah.” (39. Bölüm).

“El öpenlerin çok olsun.” (41. Bölüm).

“Allah sana akıl fikir bana da sabır versin.” (41. Bölüm).

“Benden uzak Allah’a yakın olun.” (43. Bölüm).

“Allah geçinden versin.” (43. Bölüm).

“Geçmişlerin ruhuna değsin.” (44. Bölüm).

“Allah uzun ömür versin.” (44. Bölüm).

“Her şey gönlünce olsun.” (44. Bölüm).

“Allah ’ıma çok şükür iyi ki yanımdasınız.” (44. Bölüm).

“Su verenlerinin bol olsun.” (45. Bölüm).

“Allahtan ümit kesilmez. İnşallah bir şifa yolu bulunur.” (48. Bölüm).

“Allah yuvanızın bereketini artırsın.” (48. Bölüm).

“Allah seni başımızdan eksik etmesin.” (49. Bölüm).

“Allah seni başımızdan eksik etmesin.” (50. Bölüm).

“Allah ömrünü bereketlendirsın.” (50. Bölüm).

“Rabbim hakkınızda hayırlısını versin.” (51. Bölüm).

“Allah çoluğuna çocuğuna bağışlasın.” (54. Bölüm).

“Ayaklarınıza sağlık.” Eve gelen misafir uğurlanırken dua edilir (54. Bölüm).

“Allah ’ım sen kocama akıl fikir ver yarabbi.” (54. Bölüm).

“El öpenlerin çok olsun.” (55. Bölüm).

“Hayr olsun Öğretmenim. Pek bi keyifli gördüm sizi Allah nazarlardan saklasın.” (56. Bölüm).

“Allah herkese imtihanları aşmayı nasip etsin.” (56. Bölüm).

“Allah ’ım sen şaşırtma yarabbi, teravih namazını hakkıyla kıldırmanı bana nasip eyle.” Ramazan aylarında her teravih hata yapan Ramazan, namaza başlamadan önce hata yapmamak için dua eder (58. Bölüm).

“Allah seni başımızdan eksik etmesin. Sen olmasan çalacak kapımız yok.” (59. Bölüm).

“Allah ’ım sen bize yardım et yarabbi.” (59. Bölüm).

“Allah hepinizin orucunu kabul etsin.” (60. Bölüm).

“Şifa olsun.” Hastalık sırasında yemek yiyen kişiye bu şekilde dua edildiği görülmektedir (61. Bölüm).

“- Bayramın mübarek olsun ana

-Allah razı olsun çok bayramlar göresin inşallah” (62. Bölüm).

“Yokluğunu ne bana ne gelin kızıma yaşatmasın rabbim ” (62. Bölüm).

“Bayramlarınız hayırlı olsun.” (62. Bölüm).

“İyi ki varsın be Sefer'im. Allah seni başımızdan eksik etmesin.” (63. Bölüm).

“Allah sizin yolunuzu bahtınızı açık etsin. Darda zorda koymasın oğlum.” (64. Bölüm).

“Allah'ım sen bana sabır ver. Bu adama da akıl fikir ver.” (64. Bölüm).

“Size de çok yük olduk. Hakkınızı helal edin.” (64. Bölüm).

“Afiyet şeker olsun.” (64. Bölüm).

“Allah ölmüşlerinizin taksiratını affetsin.” (64. Bölüm).

“Allah kimseyi sizin elinize düşürmesin.” (65. Bölüm).

Dizide çeşitli olayların ardından söylenen dualar olduğu görülür. Doğum, evlenme, ölüm, yolculuk, istek-niyet ve günlük hayata dair duaların örnekleri dizide çokça bulunur. Dualar insanların günlük hayatta yaygın olarak kullandığı hatta artık tamamen kalıplaşmış duyguları ifade eder. Dizinin senaryosunun ve karakterlerinin, gerçek hayattan kopuk olmaması, duygusal tepkilerin gerçekçi olması için medyada da bu duaların kullanıldığı söylenebilir. Ayrıca dualar toplumun çoğunluğuna hitap eden inançları da yansıtan birer olgudur. Dizide İslam inancının getirdiği duaların kullanımı sıkça yer alır.

2.2.16.11.Beddualar – Kargışlar

Dede Korkut Kitabı'nda “*kargamak*” sözü “*lanetlemek*”, “*beddua etmek*” anlamında kullanılır (Oğuz ve diğerleri, 2011, s.383). Duaların zıddı olarak yer alan beddualar; insanın kendisine, ailesine, çevresine ve değerlerine karşı zararı dokunan kişilere ya da düşüncelere karşı verdiği birer tepkidir. Haksızlığa uğrayan kişinin içinde oluşan isyanla birlikte verdiği doğal ve sözel tepkiler bütünüdür (Elçin, 1997, s. 663). Genellikle günlük konuşma dilinde ya da düz yazı şeklinde olmakla beraber ölçülü olarak da söylendiği görülür. İşlevsel olarak söyleyeni rahatlatma, sakinleştirme ya da kızdırma gibi niteliklere sahip olan sözler olarak da ifade edilebilir (Oğuz ve diğerleri, 2011, s.384).

Kargışlar hem basit hem birleşik cümle olarak kullanılır. Kargış veya beddualar diğer halk edebiyatı ürünleri içerisinde de kendilerine sıkça yer bulmuşlardır (Kaya, 2001, s.30).

Gönül Dağı dizisinde sıkça olmasa dahi kargışlara rastlamak mümkündür.

“*Şeytan görsün yüzünü.*” (1.bölüm)

“*Tövbeler olsun, yüzünü görsem üç kere abdest alırım. Şeytan görsün yüzünü.*” (1.bölüm). Günşıl ve Döndü görüşmediklerine dair eşlerini inandırmak için bu şekilde konuşurlar ancak bu sözlerde ciddi değildir.

“*Kimin gözü kaldıysa gelinde, kim oğluna alamadıysa Allah'ından bulsun.*” (2. Bölüm). Ramazan, Keriman'ı uçurup indirememeleri ile ilgili televizyonda nazara geldiklerini söyleyerek beddua eder.

“*Şeytan görsün onun yüzünü ah ah o hurmaları yedi ya, o bize o erik kurularını yedirdi ya inşallah o hurmalar onun her yerini tırmalasın.*” Veysel, Ramazan'la görüşmemesi için baskı yapan babasını inandırmaya yönelik Ramazan'ın arkasından beddua eder. (2.bölüm).

“*Şeytan görsün onun yüzünü, onlar zemzemleri bardak bardak içtiler ya, bize de zemzem diye içirdikleri musluk suları benim hala genzimi yakıyor baba, kuru...*” Veysel'in Ramazan'a beddua etmesiyle aynı şekilde Ramazan'da babasını görüşmediklerine dair inandırmak için Veysel'in arkasından beddua eder. (2.bölüm).

“Kim yaptıysa Allah’ından bulsun.” (2.bölüm).

- “Muammer: Senin gibi gardaş yerin dibine batsın. (1. Bölüm, 7. Bölüm).

- Hüseyin: Senin gibi abinin de Allah tepesinden baksın.” (7.bölüm).

“Allah, boyunları altında kalsın. Sürüm sürüm sürünsünler.” (7.bölüm).

“İnşallah bunların boyunları altında kalır. İnşallah bunlar sürüm sürüm sürünürler.” (8.bölüm, 19.bölüm).

“Elleri kırılsın inşallah. Yavrumun emeklerine kıyanlar gün yüzü görmesin.” (8.bölüm).

- “Hüseyin: Senin gibi abi yerin dibine batsın.

- Muammer: Senin gibi gardaş evlerden ırak olsun.” (10.bölüm).

“Sana ömrümü verdim, haram zıkkım olsun.” (20. Bölüm).

“Sen bir ananın kalbini böyle paramparça ediyon ya Allahtan tek bir duam var senin de kalbin aha böyle paramparça olsun.” (22. Bölüm)

“Böyle evlat düşman başına” (24. Bölüm). Ramazan davulcusu olan Selami, babasıyla kūs olduğu için bütün sahur ailesinin evinin önünde davul çalar. Duruma sinirlenen babası Selami’yi kasabada kovalarken Selami için bu sözü söyler.

“Malında Allah belasını versin mülkün de.” (26. Bölüm)

“Şeytan görsün onun yüzünü. Sinekkaydı tıraş olsun da sürecekt kolonya bulamasın. Haftalarıdır soluduğum havayı zehir etti bana affetmem ölürüm de affetmem.” (26. Bölüm).

“Benim öyle bir evladım yok. Rezil etti beni cümle aleme yav kasabada kimsenin yüzüne bakacak hâlîm kalmadı. Yere batsın onun adı da evlatlığı da.” (26. Bölüm)

“Kendim için tek kuruş istiyorsam Allah benim belamı versin.” (26. Bölüm).

“Geberir gider inşallah çıkamaz dışarı.” Kocası tarafından dayak yiyip çocuklarını kaybeden kadının ettiği beddua (37. Bölüm).

“Şeytan görsün yüzünü.” (39. Bölüm).

“Boynu altında kalasica.” (39. Bölüm).

“Yüzünü şeytan görsün.” (48. Bölüm).

“Allah’ından bulasın. İki yakan bir araya gelmesin.” (49. Bölüm).

“Hepinize yazıklar olsun.” Veysel’in ardından, Kenan ve Döndü’yle de tartışan Muammer ailesine karşı kırılarak bu sözleri söyler (61. Bölüm).

Sözlü anlatı geleneğinin kuvvetli ve artık otomatikleşmiş bir tepkisi olan dualar ve beddualar elektronik kültür ortamında da kullanılır. Dua formunda olduğu gibi bedduaların da dizi karakterlerinin dramatik etkisini artırmak ve sahnelenen hikâyenin gerçekçilik kazanması gibi etkileri olduğu söylenebilir. Beddualar, karakterlerin en çaresiz kaldıkları anda içsel duygularının dışa vurum şekli olarak Gönül Dağı dizisinde yer alır. Beddualar, dizide yer alan karakterlerin yaşadığı güç durumlar, adaletsizlik veya ahlaki zorluklar karşısında vermiş olduğu bir karşı tepkidir. Aynı zamanda Hüseyin ve Muammer’in ailelerinin isteksizce birbirlerine beddua etmesi de sözlerinin inandırıcılığını artırmak içindir.

Gönül Dağı dizisinde duaların, beddualardan çok daha fazla kullanıldığı da dikkat çeker.

2.2.17.Halk Tiyatrosu

2.2.17.1. Karagöz – Hacivat

Karagöz Hacivat’ı açıklamaya başlamadan önce bu oyunun nereden geldiğini anlamak için gölge oyununa bakılmalıdır. And’a göre gölge oyunu, “Bir aydınlatma kaynağı ile yarı saydam bir perdeden yararlanılarak, bu perdenin önünde ya da gerisinde, iki boyutlu saydam ya da saydam olmayan kuklanın oynatılması” olarak tanımlanır (1977, s.13).

Gölge oyununun menşei hakkında çeşitli görüşler bulunur. Bu görüşler, iki başlık altında değerlendirildiğinde oyun ya batıda doğup Asya ülkelerine yayılmıştır ya da Asya’da doğup batıya doğru bir yayılma göstermiştir. Ancak yerli ve yabancı birçok araştırmacının dikkati Çin, Hindistan ve Cava (Endonezya) ülkeleri üzerinde toplanmış

ve bu yönde araştırmalar yoğunlaşmıştır. Bu üç ülkeden hangisinde ilk olarak başladığı bilinmemekle birlikte Siyavuşgil'e göre Çin anlatılarında IV. yüzyılda başladığı yönünde bilgiler bulunsa da Çin tarihi kaynaklarına bakıldığında gölge oyununun izlerine IX. yüzyılda rastlanır (Siyavuşgil, 1941, s.24). And'a göre, bugün menşei ülkeyi belirlemek oldukça zordur ancak gölge oyununun hangi ülkeden çıkmış olursa olsun Asya kökenli olma düşüncesi daha muhtemeldir (1985, s.271).

Gölge oyununun Türk kültürüne girişi hakkında da çeşitli görüş ve yorumlar bulunur. Selim Nüzhet Gerçek, gölge oyununun Çinlilerden Moğollara geçmiş ve oradan da Anadolu'ya gelmiş olabileceğini ifade eder (1942, s.46).

Gölge oyununun Türk kültürüne İran üzerinden geldiği fikride oldukça yaygındır. Metin And'a göre araştırmacıları yanıltan konu hayal kelimesinin kullanımı olmuştur. Orta Asya'da bulunan ipli kukla türü olan “*çadır hayal*”i gölge oyunu olarak düşünülmüştür. Metin And, gölge oyununun Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı fethi üzerine oyunun Anadolu'ya geldiğini söyler (1977, s.44).

Saim Sakaoğlu, Andreas Tietze'nin Türk gölge oyunu Karagöz'ün kökeni ile ilgili yaptığı sekiz maddelik değerlendirmesini şu şekilde listeler:

1. *Türkler tarafından Bizanslılardan alınmış olup onun da aslı Yunan tiyatrosuna (mimos) kadar gitmektedir.*
2. *Gölge oyunu Çin'de ortaya çıkmış olup batıya Moğollar ile Orta Asya'daki Türkler tarafından taşınmıştır.*
3. *Gölge oyunu Hindistan'da ortaya çıkmış olup Budizm'le birlikte oradan Orta Asya'ya yayılmıştır. Türkler onu koruyup İslamiyet'in kabulünden sonra Anadolu'ya getirmişlerdir.*
4. *Gölge oyunu Hindistan'da ortaya çıkmış olup Yakındoğu'ya Çingeneler tarafından getirilmiştir.*
5. *I. Selim'in (Yavuz, 1512-1520) Mısır'ı fethinden (1517) sonra Osmanlıların başşehrine (İstanbul) Mısır'dan getirilmiştir. (Mısırlı tarihçi İbn İlyâs'ın kayıtlarına göre Selim'in de gölge oyununa ilgisi vardı ve hayalîyi de kendisiyle birlikte İstanbul'a gelmesi için ikna etmiştir. Metin And da bu görüşü desteklemektedir.)*

6. *Sanatın, İslam mirasının bir parçası olduğu, İspanya'dan göçen Yahudiler tarafından geliştirildiği belirtilir. Bu sebeple kökeni yine Mısır'a kadar dayanmaktadır.*
7. *Osmanlıların ilk dönemlerinde, Bursa'nın başşehir olduğu yıllarda Türkler tarafından geliştirilmiştir. Bu popüler efsaneyi 17. yüzyılın yazarı Evliya Çelebi bildirmektedir.*
8. *Türk gölge oyunu Karagöz, Orta Asya'daki Türkler tarafından yaratılmıştır. Halk oyunlarının Anadolu Türklerinde ana yurttan getirilmiş millî bir an'ane hâlinde devam ettiğini ve öylece benimsediğini kabul ederiz (Sakaoğlu, 2003, s.26-27).*

Gölge oyununun kökeninde olduğu gibi Anadolu'ya gelişi hakkında da çeşitli görüşler vardır. Baltacıoğlu'na göre, “*Işıklı perde, ışıklı suretler kimin icadı olursa olsun, bunu bir gösteri oluşundan kurtarıp bir tiyatro oluşuna getirmek sonra onu Avrupa ve Afrika'ya kadar yayma işini Türkler yapmışlardır.*” (1959, s. 1921).

Gönül Dağı dizisinde Karagöz ve Hacivat oyunu hem klasik hem güncel bir oyun olarak yer alır. Rıfat okulda okurken birçok olayda Taner'in gerisinde kalır ve her zaman bunun hayal kırıklığını üzerinde taşır. Bir gün okula Hayali gelir ve sergilediği oyun sırasında Rıfat'ı seçer ve ona Karagöz ve Hacivat oynatır. Oyunun ardından ona küçük bir Karagöz- Hacivat oyun seti hediye eder. Ancak Rıfat'ın annesi bunu bir başarıdan saymaz ve bu uğraşı boş bir olay olarak görür. Rıfat'ta o günden sonra her gün ahırda gizli gizli Karagöz ve Hacivat gölge oyunu oynatır.

I. Oyun – 24. Bölüm

Hacivat: Yar bana bir eğlence medet aman bir eğlence medet aman canım çok sıkılıyor. Karagözüm olmadan zaman geçmiyor. Karagözüm nerdesin?

Karagöz: Ne var la Hacivat cav cav konuşuyon, zıv zıv ağlıyon. Benim canımı sıkıyon, sen bi köteği hak ediyon. Al sana (vurma)

Hacivat: Aman Karagözüm nörüyon? Bak kahvehanedeyiz. İnsanların içinde yakışıyor mu sana?

Karagöz: Daha iyi ya herkes anlasın senin ağlakçı olduğunu

Hacivat: Çok şükür senin gibi oynakçı değilim ya

Karagöz:

Çadıra serdim keçe

Koyunu sürdüm gece

Ağzının payını verdim

Dokuzu çeyrek geçe

Hacivat:

Çalıştım arı gibi

Peteğin balı gibi

Senin lafından korkan

Olsun oynakçı gibi

Karagöz:

Patlıcanı haşladım

Doldurmağa başladım

O ağlakçı ağzını

Şeytan diye taşıdım.

Rıfat, evin bodrumuna kurduğu hayal perdesinde kendi kendine Karagöz Hacivat teması yaptığı görülür. Rıfat'ın burada kullandığı mâniler Hüseyin ve Muammer'in kahvede yaptıkları mâni atışmasının aynısıdır. Hüseyin'in daha hazır cevap oluşundan

kaynaklı onu Hacivat olarak tanımlarken sinirli yapısından dolayı Muammer'i de Karagöz olarak oyunun içerisine yansıtır.

“Hacivat: Karagözüm var mısın mâni atışmasına

Karagöz: Ben ancak gelirim yumruk kapışmasına vıy vıy vıy (vurur) ”

Taner, Veysel ve Ramazan teşekkür etmek amacıyla Rıfat'ı görmeye gittiklerinde Karagöz Hacivat gölge oyunu oynattığını görürler. Rıfat, ona güleceklerini, dalga geçeceklerini düşünerek bu durumdan rahatsız olur. Ancak Rıfat'ın düşüncelerinin aksine mucit kuzenler bu durumla dalga geçmezler hatta bu konuda oldukça iyi olduğunu söyleyerek onu desteklerler.

“Yıktık perdeyi eyledik viran. Gidelim de sahibine haber verelim heman. Her ne kadar sürçü lisan ettiyse af ola. Evleriniz huzur dola”

Aynı bölüm içerisinde ramazan şenlikleri düzenleyen Taner, Veysel ve Ramazan bu şenliklerde yer alması için Rıfat'a teklif götürür. İlk başta kabul etmek istemese de sonradan teklifi kabul eden Rıfat, kasaba meydanında Karagöz Hacivat oynatır. Oyunun metin kısmı verilmez ancak bitiş kısmında Rıfat seyircilere “*hayali*” olarak veda eder.

II. Oyun – 25. Bölüm

Hacivat: Yar bana bir eğlence medet. Aman eğlence medet. Aman canım çok sıkılıyor, Karagöz olmadan zaman geçmiyor. Karagözüm neredesin?

Karagöz: Ne var la Hacivat. Cav cav konuşuyon zıv zıv ağılyon benim canımı sıkıyon. Sen bi kötüğü hak ediyon, al sana (vurur)

Hacivat: Aman Karagöz'üm nediyon bak bunca insanın içinde ayıp olmuyo mu?

Karagöz: Senin bu mesmursuzluğun gözlere dolmuyor mu?

Hacivat: Duydum ki oynakçılığa başlamışsın. Sana pek bi yakışmış.

Karagöz: Sana da ağlakçılık paçalarından yapışmış

Hacivat: Bizim iş omuz işi gelmez öyle her tele

Karagöz: Vurayım gevur tarafından yüzün yapışsın yere. Vıy vıy vıy vıy.

Hacivat:

Çalıştım arı gibi

Peteğin balı gibi

Senin zopandan korkan

Olsun oynakçı gibi

Karagöz:

Çadıra serdim keçe

Koyunu sürdüm gece

Ağzının payını verdim

Dokuzu çeyrek geçe

Hacivat:

Lafı sağa çatmadım

Oluruna bakmadım

Sen Karagözsün ben Hacivat

Boşa mâni yakmadım

Karagöz:

Patlıcanı haşlarım

Doldurmağa başlarım

O ağlakçı ağzını

Şeytan diye taşlarım. Vıy vıy vıy vıy.

...

Hacivat: Karagözüm sen kavga etmeden duramaz mısın?

Karagöz: Ne demek acıtmadan vuramaz mısın?

Hacivat: Ben gidiyorum Karagözüm senin kahrın çekilmez.

Karagöz: Senin su içtiğin tasta zemzem bile içilmez

Hacivat: Senin gibi Karagöz yerin dibine batsın

Karagöz: Senin gibi Hacivat'ın Allah tepesinden baksın. Vıy vıy vıy vıy

(Karagöz ve Hacivat sahneden çıkar).

Ramazan şenliklerinde yer almaya devam eden Rıfat yirmi beşinci bölümde bir Karagöz Hacivat oyunu daha sergiler. Bir önceki bölümde oyun metni verilmezken bu bölümde oyun metnine yer verilir. Rıfat kasaba meydanında kurulan sahnede iftardan sonra yer alarak Karagöz Hacivat gölge oyunu sergiler. Bu gölge oyununda Muammer ve Hüseyin'in kahvede yaptıkları mâni atışmasını örnek alarak, iki kardeşin çekişmesini perdeye aktarır.

III. Oyun – 35. Bölüm

Hacivat: Hayrolsun Karagözüm yüzün kireç gibi gönlünü süzgece mi çevirdiler, nördüler sana böyle

Karagöz: Ya Hacı cav cav boş boş konuşuyon, benim sinirimi bozuyon. Yemin olsun sen bi dayağı hak ediyon.

Hacivat: Aman Karagözüm sende bu sinir oldukça daha çok yalnız kalırsın.

Rıfat, Ramazan ayının sona ermesiyle birlikte Karagöz Hacivat oynatmasını hoş karşılamayan annesiyle tartışmamak için yine bodrumda kendi kendine prova yapar.

Oyun sırasında geçen “*yalnızlık*” kelimesiyle Rıfat’ın aklına kendi yalnızlığı aklına gelerek dertlenir ve oyunu bırakır.

IV. Oyun – 36. Bölüm

Karagöz: Ya Hacı cav cav bişi demicen mi hani laf atıp duruyodun zıv zıv konuşuyodun noldu böyle?

Hacivat: Sorma Karagözüm içim dışım her bişeyim bi tuhaf akıl sır erdiremiyorum kendime noluyo bana Karagözüm?

Rıfat, görme engelli Meryem’e ilk görüşte âşık olduktan sonra kendini iyi hissetmez. Sürekli Meryem’i düşünür, aklından hiç çıkmayan kızla birlikte çalışamaz duruma gelir ve kahvehaneyi boşaltıp erkenden kapatarak evinin bodrumuna gelir. Hayal perdesini kurarak Karagöz Hacivat oynatmaya karar verir. Hacivat’ı kendisi yerine koyar ve Karagözle dertleşmeye başlar. Tam bu sırada içeri giren annesi oyunun yarıda kesilmesine sebep olur.

V. Oyun – 38. Bölüm

Kirpi: Yar bana bir eğlence medet. Çok canım sıkılıyor keçi gardaş ağılından çık da bi yüzümüzü güldür.

Keçi: Bana bak kirpi ağılımdan çıkarım seni pataaaklarım. Gel bakayım buraya. (Kirpiye vurur). Off yandım yandım yandım yandım

Kirpi: Napıyosun keçi kardeş

Keçi: Yandım yandım yandım yandım yandım yandım çok yandım. Dikenlerini yolacam senin gel bakıyım buraya gel bakıyım buraya. Allah yine yandım, yine yandım, yine yandım. A-a-a-a—a yandım anam. Gel bakıyım buraya gel.

Kirpi: Sen gel...



Fotoğraf 80 Gölge oyunundaki keçi ve kirpi tasvirleri.

Rıfat, Meryem’in kirpi ve keçilerle arkadaşlık ettiğini bildiği için oyunu Karagöz Hacivat olmaktan çıkarıp gölge oyunu olarak değiştirir. Meryem’e sürpriz yapmak için kasabanın çocuklarını toplayıp bir oyun sergilemek ister ancak oyuna Meryem geç kalır ve Rıfat çocuklar için oyuna başlar. Oyun metninin yarısına yer verilirken kalan yarısı dizide verilen müzik ile geçiştirilir. Oyunun bitiminden sonra Rıfat alandan ayrılmaz ve oyunun eşyalarını kahvedeki çırağı ile gönderir. Bir süre sonra Meryem gelir ve oyunun bitip bitmediği sorar. Rıfat ona oyunun bitmediği her şeyin olduğunu söyleyerek hayal perdesi ve kuklalar olmadan bir oyun daha gerçekleştirir. Bu oyunun metni “*VI. Oyun*” olarak aşağıda yer alır (Fotoğraf 80).

VI. Oyun – 38. Bölüm

Kirpi: Yar bana bir eğlence medettt. Çok canım sıkılıyo, göynüm keçiyi arıyo. Ah benim güzel keçim şu ağılından çıksan da yüzümüzü güldürsen

Keçi: Kirpi gardaş dedik canımızdan be-zzzzdik eğer bi daha ağılımın önüne gelirsen senin o dikenlerini te-kkk tekkkk yolarım aynaya baka baka gülersin.

Kirpi: Aman keçi gardaş etme eyleme bak ne güzel gün seninle gidelim çayıra güzel güzel çiçekler toplayalım ona.

Keçi: Sen çiçekten ne anlarsın la? Boş boş konuşuyon benim sinirimi bozuyon hem o dediğin kimmiş?

Kirpi: O işte, her gün sana taze çalı çırpı getiren, senin için dağları bayırları aşan, bağa yemek bırakan, su getiren ona bi teşekkür etmiyelim mi?

Oyunun bu kısmından sonra dizi müziği girer ve oyun metni yarıda kesilir. Ancak oyunun devam ettiği Meryem'in gülmesi ve Rıfat'ın mimiklerinden anlaşılır. Müzik sebebiyle oyun metninin nasıl devam ettiği ve nasıl bittiği bilinmez.

VII. Oyun – 44. Bölüm

Kirpi de acı acı bakmış demiş ki “*Nereye gidiyon daha konuşacaklarımız var*”

Keçi: Var git işine kirpi ne konuşacaktınız? Bağa bak kirpi zate kalbim kırık bi de senle uğraşamam

Kirpi: Lütfen keçi kalbinin kırık olduğunu biliyom izin ver meramımı anlatıyım bu kadarcık hatrım yok mu?

Keçi: Ee anlat bakalım ama ters yüz bi laf edersen senin o dikenlerini yolarım

Kirpi: Yol tabi hakkındır. Ben, “ben zaten yoluna yoluna bu kadar kaldım. Neyleyim kaderim dedim sustum. Bu zamanlara kadar her yerinden tiftiklenmiş ruhu yara bere içinde gelen bi adam oldum. Babam öldüğünde böyle olacağını tahmin etmezdim. Yemin olsun ben böyle olacağını bilsem hiç ister miydim babamın ölmesini. Ömrümü ordan burdan çekiştirerek bu hâle getiren anamı bildin sen de. Senin o gün duydukların benim yaşadıklarımın küçücük bi parçasıydı. Sağa bunları anlatmak istemezdim, sağa daha iyi bi hayat hikâyesi anlatmak isterdim ama benim gerçeğim bunlar değiştiremem ki. Seni bunlara maruz bırakmamak için aklıma bir tek kaçmak geldi kaçtım bende. Kaça kaça yok olurum sandım. Olmadı ama. Kalbimin orta yerinde bi aşk belirdi, ruhumun tam ortasında bi Rıfat daha doğdu. Meryem sağa yemin olsun ömrüm boyunca ben böyle bi Rıfat görmedim. İlk defa yaşamdan tat aldım, ilk defa avuç dolusu güldüm ben, ilk defa dünyayı kucaklayacak kadar merhamet doldu içime. Bağa bunları yapan hep sendin, sendin Meryem, sendin...”

Rıfat'ın annesi oğlunun Meryem'le konuşmasını, görüşmesini istemez ve Meryem hakkında ağır sözler söyler. Bu sözleri duyan Meryem ise oradan ayrılır ve ardından Rıfat'la görüşmeyi de keser. Rıfat, Meryem'le konuşmak ister ancak Meryem bunu istemez ve kabul etmez. Rıfat'ta Meryem'in her gün gittiği ormana giderek hayal perdesi

kurar ve derdini anlatmak için bir oyun sergilemeye başlar. Meryem'in Rıfat'tan kaçması ve görüşmemek için inat etmesi sebebiyle “keçi” ile temsil edilirken annesi tarafından sevilmeyen ve bu olayda kendini suçlu hisseden Rıfat'ın “kirpi” olarak perdeye yansıdığını görmekteyiz. Rıfat, bir noktadan sonra oyunu bırakır ve kendi ses tonuyla kendini anlatmaya başlar. (44. Bölüm).

VIII. Oyun – 51. Bölüm

Tavşan: Yar bana eğlence medet aman eğlence medet. Ormanın en sivrisi bozkırın dikenlisi kirpi kardeş bogün canım çok sıkılıyor. Göynüm kırmızı saçlı prensesi özlüyor.

Kirpi: Hiiç sorma tavşan gardaş, onun o kızıl saçlarını özlememek mümkün mü? Keşke keçi gardaş gelse de bize kırmızı saçlı prenesten bi haber getirse

Keçi: Yeeettim de geldim. Dağları tepeleri aştım da geldim. Size güzeller güzelinin kokusunu getireyim dedim. Lakin benim keçi gibi kokan derim yüzünden ne koku kaldı ne tılsım

Tavşan: Hee o zaman bize bi hikâye borçlusun keçi gardaş

Kirpi: Ahh göynümüz mengenede sıkıldı da sıkıldı. Bize bi hikâye anlat da gönlümüz eğleşsin.

Keçi: Siz gölgede yaşayan çocuğun hikâyesini bilir misiniz? Kimsenin görmediği gölgelerin gölgesinde bi çocuk yaşardı eskiden. O kadar görünmezdi ki ne varlığı fark edilirdi ne de yokluğu. İlkokula gitti hiç arkadaşı olmadı, orta okula gitti hiç arkadaşı olmadı, çıraklığa yazıldı dışardan okulu bitirdi kimse bilmedi. Sanki üzerinde sihirli bi hırka vardı onu görünmez hale getiren sonra biri gördü onu bütün o insanların içinde o kızıl saçlı prenses tıpkı kirpi gardaşı gördüğü gibi, tıpkı tavşan gardaşı gördüğü gibi. Zaten öylesini bi o görürdü. Çünkü onun öyle bi görme yeteneği vardı ki bütün insanları toplasan bütün dürbünleri getirsen kimse onun gördüğü gibi göremezdi. O görünmez çocuk bi noktaydı ondaki virgülü gördü o. Görünmez çocuk bi zerreydi ondaki yüreği o gördü. Görünmez çocuk çok sevdi onu tavşan gardaş o gölge çocuk ilk defa çıktı o gölgeden. Kendi kendini

görmezken kendinde bi çocuk gördü, daha önce hiç görmediği. Bi insan ne kadar sevebilir birini kirpi gardaş, nelerden vazgeçebilir? Deseler ki ona sen nelerden vazgeçebilirsin, kendinden, hayatından, itibarından, her şeyinden vazgeçebilir. Dilencilik yapıp yollara düşebilir. Ya ver gözlerini deseler hiç düşünmeden çıkarıp gözlerini verebilir. Hasılı kirpi gardaş aşk bi fedakârlık işidir. Gölgesini bile feda edemeyen aşığım dememelidir.

Meryem'in göz ameliyatı için araştırmaya giren Rıfat iyi bir göz doktoru bulur ve Meryem'i ona götürür. Doktor, Meryem için gözlerinin görebileceğini bunun için ameliyat olması gerektiğini söyler. Ameliyatın parası ise Meryem'in babasının ve Rıfat'ın karşılayabileceği miktardan çoktur. Bu konudan vazgeçmeyen ve parayı biriktirmeye çalışan Rıfat, Meryem'in göz ameliyatı için kasabada bir yardım günü düzenler ve orada Meryem'in sevdiği hayvanlarla gölge oyunu oynatır.

Gönül Dağı dizisinde yer alan örneklerle bakıldığı zaman Karagöz Hacivat ile ilgili malzemenin bolluğu dikkat çeker. Dizinin Hayalisi Rıfat, küçüklüğünden beri Karagöz Hacivat oynatır. Ancak bu durumdan memnun olmayan annesi sebebiyle bunu hep gizli tutar. Bu yeteneğini önce Ramazan ayında gerçekleştirilen şenliklerde göstermeye başlar daha sonra ise sevdiği kız için hayal perdesi kurar. Dizinin otuz sekizinci bölümünden itibaren oyun Karagöz Hacivat olmaktan çıkarak hayvanların yer aldığı bir gölge oyununa dönüşür.

Halk bilimi malzemeleri yıllar içinde daima değişiklik göstermiştir. Çünkü bir halk bilimi malzemesi halka hizmet etmek için vardır. Halkın ihtiyacını, duygularını, fikirlerini karşılayamayan her türlü yapı ya yok olmaya ya da değişime mecburdur. Dizide âşık olan Rıfat, artık kendi istekleri ya da Ramazan ayı şenlikleri için sahne kurmaz sevdiği kız için o sahneyi kurar. Onun için oyunun anlamı değişir. Oyun Karagöz Hacivat olmaktan çıkar çünkü gözleri görmeyen Meryem'in ise arkadaşları keçi, kirpi ve tavşandır. Bu sebeple Rıfat'ta karakterleri değiştirerek yeni tasvirlerle birlikte gölge oyununa yeni bir biçim kazandırır.

2.2.18.Halk Oyunları (Dansları)

Halk oyunlarının, çıkış noktasının ilk insanların davranışlarına ve büyüye dayandığı düşünülür. Avcı toplayıcı dönemde ava çıkacak bir grup insanın, toplu olarak

gerçekleştirdikleri dans, ellerini çırparak, ayaklarını yere vurarak bir düzen içinde tekrarlanırdı. Bu ritüeller ilk dansın başlangıcı olarak kabul edilir (Artun, 2011, 350). Türk toplumunun önemli kültürel geleneklerinden olan sünnet, nişan, düğün, asker uğurlamaları gibi törenlerde coşku ve sevinci yansıtmak gibi işlevlere sahip olan halk oyunları, toplumsal birliğin devamlılığında da önemli rol oynar (Artun, 2011, 351).

Halk oyunları dizi içerisinde hemen her bölüm bulunur. Halk arasında “*çiftetelli*” olarak adlandırılan halk oyunu, alınan iyi haberlerin ardından verilen tepki olarak yer alır (Fotoğraf 81). Ayrıca, Elif ve Yaşar’ın nişan töreninde, Yaşar zeybek oynamak ister ama bunun daha gösterişli olması için yukarıdan bir mekanizma ile zeybek oynayarak inmek ister (15. Bölüm). (Fotoğraf 82).



Fotoğraf 81 Çiftetelli oynayan dizi karakterleri.

Elektronik kültür çerçevesinde televizyon dizilerinde yer alan halk oyunları geleneksel değerlerin sürdürülmesine olanak sağlar. Her kültürel unsorda olduğu gibi medyada yansıtılan halk oyunları da kendisini daha geniş kitlelere tanıtarak varlığını devam ettirir. Gönül Dağı dizisinde de yer alan bu kültürel unsurun sevinçli her haberden sonra gerçekleştirilmesi toplumsal bir kimliği yansıtır. Kutlanması gereken haberler karşısında ve özellikle geçiş dönemlerinden olan evlenme töreni sırasında sıkça ekrana getirilen halk oyunları, dizinin yer aldığı coğrafyaya da uygun olarak sahnelenir.



Fotoğraf 82 Havada zeybek oynayan Yaşar.

2.2.19.Halk Müziği ve Müzik Araçları

2.2.19.1.Halk Müziği

Gönül Dağı dizisi senaryosunun yanı sıra müzikleriyle de öne çıkar. Dizi hem sahneleri desteklemek için hazır türküler kullanır hem de karakterler aracılığıyla müzik üretir. Dizin her bölümünde en az bir olmak üzere türkü kullanıldığı görülür. Bu türkülerin adları ilgili başlık altında tabloyla belirtilmiştir. Bu başlıkta ise diziyeye özel olarak bestelenen müziklerle birlikte karakterlerin müzikle olan ilişkisi ele alınır.

Dizide birbirinden farklı karakterlerin pek çok kez türkü söylediği görülür. Bu türkülerin yanı sıra Selami, katıldığı bir müzik yarışmasında birinci olarak para ödülü kazanır (9.Bölüm). Bu ödülle birlikte ünlü olmak isteyen Selami bir müzik şirketiyle anlaşarak iki parça çıkarır. Bu parçaların dikkat çekmesi için eğlenceli müziklerle desteklendiği ve düğünlerde bu şarkıları söylediği görülür (11. Bölüm, 13. Bölüm)

2.2.19.2.Müzik Araçları

Müziğin bu denli önemli olduğu dizide müzik aletleri kullanan birbirinden farklı karakterler bulunur. Dizin müzik kültürü, Anadolu'ya hâkim olan türkü türü üzerinden ilerlediği için bağlama çalan karakterlerin olduğu görülür.

Gedelli kasabasında bağlama çalmak isteyenlerin öğrenmesi için belediye tarafından açılmış bir saz evi bulunur. Usta bir öğretici tarafından verilen derslere Asuman ve Keriman katılır (6.Bölüm). Dizin müzik sahneleri sadece bu kursla sınırlı kalmayıp farklı ortam ve karakterlerde de görülür. Selami ve Sefer karakterleri de dizide saz çalıp türkü söyleme sahnelerinde yer alır (9. Bölüm, 16. Bölüm).

Bağlamanın yanı sıra düğüncülük mesleği yapan Muammer karakterinin kendisi herhangi bir müzik aleti çalmaz ancak düğün için gerekli aletlerin bakımını kendisi yapar. Özellikle davul derisi germek ve davul tokmağı hakkında çeşitli sahneler yer alır. Düğün organizasyonlarında ona yardımcı olan yeğeni Taner ise düğünlerde org çalar (1. Bölüm). Ayrıca ikinci sezonda Veysel'in de klarnet çaldığı sahne bulunur (55. Bölüm).

2.2.20.Halk Sporu

2.2.20.1.Cirit

TDK güncel Türkçe sözlüğüne göre cirit, “*At koşturup birbirine değnek atarak takım hâlinde oynanan oyun; cirit oyunu, atlı cirit*” olarak tanımlanır. Eski Türk kültüründe at, hayati bir yere sahiptir.²⁷ Konar göçer hayat tarzı içerisinde at hem ulaşım hem savaş aracı olarak kullanılırdı. Bu sebeple cirit atma oyunu Türkler arasında önemli bir spor faaliyeti olarak yer alır (Karcıoğlu, 2017, s,176).

Gönül Dağı dizisinde cirit oyunu ile ilgili en önemli nüans, dizinin bilge tipi olan Abdullah'ın ciritçi olup kasabada bu lakapla bilinir. Dizide cirit oyunu ile ilgili ise sadece bir sahne bulunur. Ciritçi Abdullah torunu Taner'in düğününde bir cirit müsabakası düzenler. Müsabakada iki takım bulunur. Birinci takım Ciritçi Abdullah ve torunları Taner, Veysel, Ramazan, Kenan. İkinci takım ise Bademli Gençlerbirliği Cirit Takımı yer alır. Oyunun en başında Ciritçi Abdullah, takımını toplayarak “*Cirit işi yiğit işi, mert işi. Atı yağız olan, bileği güçlü olan, ciriti sağlam atan kazansın. Hadi bismillah.*” Der. Müsabakayı kasabalılarda davul zurna eşliğinde takip eder. Tüfek atışıyla başlayan oyunda önce bir atlı Türk bayrağıyla alanı turlar ve yerine geçer daha sonra takımlardan karşılıklı iki kişi çıkarak birbirlerini ciritle vurmaya çalışır. Oyunun sonunda bütün oyuncular izleyiciye giderek selam verir ve müsabaka son bulur (40. Bölüm). (Fotoğraf 83).

²⁷ Türklerde at kültürü ile ilgili detaylı bilgi için bkz. 3. Bölüm At Motifi.



Fotoğraf 83 Cirit atma oyunu.

2.2.21.Lakaplar

Geçmişten bugüne isimsiz hiçbir insan, hayvan ya da nesne bulunmaz. İnsanoğlu çok eski dönemlerden beri ad verme işlemini gerçekleştirir. Ad vermenin toplumsal ihtiyaçları karşılamadığı anlarda ise asıl adın yanı sıra lakap verme geleneği ortaya çıkar (Erol Çalışkan, 2016, s.104). Lakap, Türkçe sözlükte “*bir kimseye, bir aileye kendi adından ayrı olarak sonradan takılan, o kimsenin veya o ailenin bir özelliğinden kaynaklanan ad*” olarak açıklanır (www.tdk.gov.tr).

Lakaplar kendilerine has özellikleriyle dilin, toplumun, kültürün ve bunları biçimlendiren insan ilişkilerinin ve öykülerinin toplamından meydana geldiği görülür. Lakaplar, gündelik yaşamın içerisinde barınan temel iletişimin bir parçasıdır (Keskin, 2021, s.54-55).

2.2.21.1.İşi ve Uğraşına Göre Verilen Lakaplar

- Ciritçi Abdullah
- Düğüncü Muammer
- Ağıtçı Hüseyin
- Gülsüm Öğretmen
- Patatesçi İhsan
- Kabakçılar
- Patlıcancılar
- Mezarcı İlyas
- Münir Başkan
- Çerçi Bekir

- Sütçü Sabri
- Tuğlacıların kızı
- Türkücü Yetim Orhan

2.2.21.2. Kişinin Fiziksel Özelliklerine Göre Verilen Lakaplar

- Kellerin Rıfat
- Topal Salih

2.2.21.3. Kişinin Davranışlarına Göre Verilen Lakaplar

- Gıdıgıdı Behçet: İnsanlara el şakası yaptığı için bu lakabı almaktadır.
- Kılkuyrak Hamdi
- Küstüm Ali
- Cıvıldak İbo
- Kara Bayram
- Cıvıdaklarınoğlu Hilmi

2.2.21.4. Yaşanılan Bir Olaya Bağlı Olarak Verilen Lakaplar

- Uçan Gelin

2.2.21.5. Kişinin Nereli Olduğuna Bağlı Olarak Verilen Lakaplar

- Bafralı Çiko

2.2.21.6. Kişinin Davranışlarından Dolayı Hayvanlara Benzetilerek Verilen Lakaplar

- Anakonda Şefik
- Pire Mehmet'in Kızı

Dizinin ilk bölümünde evlenecek olan Selami ve Keriman unutulmaz bir düğün ister. Mucit kuzenlerin teklifi üzerine nikah masasına balonlar ile gökten inmek ister ancak gelinin sandalyesine ip bağlamayı unutan Veysel yüzünden Keriman'ı masaya

indiremezler ve gelin uçarak Gönöl Dağına doğru gider. Bu olaydan sonra Keriman’a “*uçan gelin*” lakabı takılır.

Toplum nezdinde insanlar arasındaki farklılaşmayı sağlamak ve kişileri birbirinden ayırt etmek için lakaplar kullanıldığı bilinir. Ayrıca mizahi amaçla da kullanıldığı görölen lakaplar, sosyal iletişimi artırır. Kültürel kimliğin paręası olan lakaplar; bireyin ait olduğu aile, meslek, köy gibi gruplarla olan bağlantısını yansıtır. Gönöl Dağı dizisinde yer alan lakapların ağırlıklı olarak meslek ve uğraşı bağlı olduğu tespit edilmiştir.



3. BÖLÜM

GÖNÜL DAĞI DİZİSİNİN MOTİFLER VE TİPLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Motif kelimesi köken olarak Latince'den gelmesine rağmen Türkçeye Fransızcadan geçmiştir. Motif kelimesi, “*yan yana gelerek bir bezeme işini oluşturan ve kendi başlarına birer birlik olan öğelerden her biri, kendi başlarına konuya özellik kazandıran öğelerin her biri ve bestenin bir parçasına çeşitli yönlerden birlik sağlayan belirleyici küçük birim*” anlamlarını taşır (<https://sozluk.gov.tr/>). Motif kelimesi, halk bilimi, edebiyat, müzik, resim, heykel, tiyatro, arkeoloji gibi sosyal bilim dallarında birbirinden farklı alanlarda kullanılıyor gibi olmasına rağmen bir sanat eserinde dikkat çeken en küçük yapı birimi olarak bütün bu sanat dallarında aynı anlama hizmet eder (Karagöz, 2016, s.31).

Annti Aarne, 1910 yılında derlenen ve kayda geçirilen masallarda bulunan tipleri incelemek adına tip kataloğu yayımlamıştır. Aarne'nin bu çalışmasını güncelleyen Stith Thompson ise “*The Motif Index of Folk Literature*” adlı 6 ciltten oluşan çalışmayı bilim dünyasına sunar. 23 ana başlık ve alt başlıklardan oluşan bu çalışmada masallarda yer alan tekrarlanarak kullanılan sıra dışı, dikkat çeken küçük birimlerini tespit eder (Yolcu, 2016, s.232).

Gönül Dağı dizisinin de bir hikâye üzerinden senaryolaştırıldığı düşünüldüğünde içeriğinde motiflerin bulunması sürpriz değildir. Çalışmanın bu bölümünde dizide yer alan motif ve tipler incelenmeye çalışılmıştır.

3.1. Dağ Motifi

Dağların, hemen her dinde ve inanışta kendine önemli yer edinerek kutsal mekân olarak kabul edildiği görülür. Dağlara birbirinden farklı kutsallık anlamları yüklenmiştir. Bunlardan biri ilahi varlıkların ikamet ettiği yer olarak anılmasından kaynaklanır. Yunan Mitolojisinde tanrılar “*Olimpus Dağı*”nda yaşarken Hindularda bulunan üç büyük tanrıdan biri olan “*Şiva*” dağların efendisi olarak adlandırılır. Babil inanç sisteminde iki dağın arasından tanrının yükseldiği anlatılırken burada dağlar tanrının oturduğu taht olarak sembolize edilir. Yahudilerce “*Sion Dağı*”nın Tanrı'nın evi olarak görülmesi

sebebiyle kutsal sayılırken Yakut Türklerinde Tanrı'nın yedi kattan oluşan dağın üzerinde oturduğu ifade edilir. Dağlar sadece Tanrıların bulunduğu, oturduğu yer olarak karşımıza çıkmaz dağlar aynı zamanda Tanrı ve elçisinin de buluşma noktasıdır. Hz. Musa'nın "*Sina Dağı*"nda Allah ile konuşması, Hz. İsa'nın önemli vaazlarından birinin "*Zeytin Dağı*"nda yapılmış olması ve yine İslam kültüründe de Hz. Muhammed'in ilk vahiy aldığı yerin "*Hira Dağı*" olması dağa atfedilen kutsallıktan gelir (Baş, 2013, s.166-169).

Tüm din ve inançlarda olduğu gibi Eski Türk inanışlarında da önemli bir yeri olduğu görülen dağ motifi, yer-su kültü içerisinde vatan anlamı kazanmıştır (İnan, 1986, s.48). Özellikle Ötüken Dağları'na yüklenen kutsiyette bu durumu gözler önüne serer. Ötüken, Türkler için dünyanın merkezi olarak anlam kazanırken devletin ve kağanın da güç aldığı ruhani bir mekândır. Çünkü dağlar yerin altından çıkarak göğe uzanan en yüksek oluşumlardır. Bu nedenle ki Tanrı'yla iletişim noktası olarak görülür (Çobanoğlu, 2020, s.45). Türkler için hiç şüphesiz uçsuz bucaksız bozkırda güç ve mistik anlam taşıyan dağlar, zor anlarda sığınılacak bir yer, ev olarak da görülürdü. Ergenekon Destanı, Köroğlu Destanları ve Altaylardan derlenen pek çok efsaneye göre kahramanlar düşmanlarından kaçarak dağa sığınmakta ve bir müddet dağda saklanarak yaşadıkları görülür (Bayat, 2006, s.56).

Türklerin bozkırdan ayrılarak göç etmesi ve din değiştirmesiyle birlikte eski inançlar terk edilmemiş ancak yeni anlamlar ve formlar kazanmıştır. Bugün Anadolu'da dağlar ile ilgili birtakım ritüeller bulunur (Çobanoğlu, 2020, s.46). Dağda gerçekleştirilen kurban ritüelleri Altaylardan bugün Anadolu inancına kadar gelmiştir. Eski Türkler dağın kutsal mekân olması nedeniyle Tanrı adına kurban sunardı. Aynı şekilde bugün İslamiyet ile birlikte dağlarda ermiş, yatır, evliya bulunduğu gerekçesiyle kanlı kurban ritüelleri devam eder (Bayat, 2006, s.57). Yaşar Kalafat'ta aynı şekilde bu geleneğin devam ettiğini özellikle Alevi inancında dağların kutsal kabul edilerek kurban sunmanın oldukça yaygın olduğunu söyler (2012, s.226).

Diziye adını da veren Gönül Dağı, bu dizinin ana motifi olarak düşünülebilir. Efsanevi bir anlam yüklenen Gönül Dağı her aşığın sığınağı, dert ortağıdır. Dizinin ilk bölümünde Taner bir konuşma yaparak orada Gönül Dağı'nın dizi için ne anlama geldiğini eder: "*Gönül Dağının hikâyesini en güzel dedem anlatırdı. Zamanın birinde gariban bir çoban kasabadan bir kıza âşık olur ama kasabalı alaya alıp gönlünü kırar.*"

Çobanda kendini Gönül Dağına vurur. Dedem der ki: O gün başladı Gönül Dağından taşlar düşmeye, o günden beri nerde bir aşığın, yetimin kalbi kırılrsa Gönül Dağından bir parça taş düşer ama büyük ama küçük...” (1. Bölüm).

Dizide ne zamanki bir aşığın kalbi kırılrsa gece Gönül Dağından taşlar düşer. Taner, Dilek’in Gedelli’de kalmayacağını gideceğini ve aynı zamanda nişanlı olduğunu öğrendiğinde taşlar düşer. Aynı zamanda Asuman, Ramazan’ın kalbini kırıp bıraktığında, Meryem tarafından düğüne az zaman kala terk edilen Rıfat’ın kalbi kırıldığında dağdan taşlar düşerek adeta kalbi kırık aşıkların derdine ortak olur (1. Bölüm, 11. Bölüm, 33. Bölüm, 57. Bölüm).

Dağ motifi aynı zamanda karakterlerin düşüncelerinde kaybolduğu an kendini aradığı yer olarak da karşımıza çıkar. Dizide içine hırs düşen, doğru düşünemeyen, umutsuzluğa kapılan herkesi Ciritçi Abdullah bir yolculuğa çıkarır. Dilek’in nişanlısı olarak diziye giren Serdar karakteri ailesinin baskılarından artık doğru düşünemez, kendinden uzaklaşmış biridir. Ciritçi Abdullah’tan istediği yardımla birlikte bir yolculuğa çıkarlar. Ciritçi Abdullah onu dağda yaşayan hayvanların, çobanların ve Divane’nin yanına götürerek her birinden yeni bir şey öğretir (10. Bölüm).

Ciritçi Abdullah, sadece Serdar’ı değil, Asuman tarafından nikah günü terk edilen Ramazan’ı; kardeş olduklarını öğrendikten sonra dahi problemlerini aşamayan Veysel ve Kenan’ı; hastalığını öğrenince umutsuzluğa düşen Sefer’i; gözleri görmeye başlayan Meryem tarafından düğün öncesi terk edilen Rıfat’ı düştükleri kötü ruh hâinden kurtarmak için Gönül Dağında yolculuğa çıkarır ve onları yönlendirerek kendilerinin doğru yolu bulmasına vesile olur (34. Bölüm, 44. Bölüm, 50. Bölüm, 58. Bölüm).

Eski Türklerden bugüne kadar çeşitli fonksiyonların yüklendiği yer- su kültürleri arasında bulunan dağ motifi, kültürel olarak dizide farklı anlamlarda yansır. Dizideki karakterler için sığınak olan dağ, mistik ve ruhani atmosferiyle kişinin kendi içine dönerek kalbindeki imana yönelmesini, umutsuzluğun kişi için doğru olmadığını gösterir.

3.2. At Motifi

Türk destanlarında en çok rastlanan motif olarak atın önemi, Dede Korkut’ta “*at işlemese er öğrenmez, at işler er öğrenür*” sözleriyle anlaşılır niteliktedir (Özkul, 2015, s.

175). Uzun yıllar göçebe hayat tarzı süren Türklerde hayvanlar hem yiyecek hem binit hayvanı olarak kullanılırdı. Kayıtlara göre atlarından bir an bile ayrı kalmayan Hunlar için, “*doğal ihtiyaçlarını gidermek için dahi atlardan inmezlerdi. At sırtında alış-veriş yaparlar, yerler içerler; hatta atın ince boynuna sarılarak uyurlar ve güzel rüyalar görürlerdi. At sırtında istişare etmek suretiyle önemli kararlar verirlerdi.*” denilirdi. (Nemeth, 1982; akt. Koca, 2016, s. 189). Savaşlarda yer alan ve stratejik bir araç olan atlar Türk kültüründe son derece önemli bir yere sahiptir. Maddi hayat içerisinde belki de en çok yararlanılan hayvan olan atın, “*yuğlarda, şölenlerde, sünnetlerde, evlenmelerde, yer ve insan adlarında, oyunlarda, efsanelerde bu tesirini görürüz. At, güzelliği, tenasübü, kuvveti, sürati, sabrı ve insancıl özellikleriyle Türklerin gönüllerini fethetmiştir.*” (Elçin 1997, s. 518-519).

Binit ve savaş için kullanılacak atların seçimi oldukça önemlidir. Potansiyeli bulunan atlar, tay döneminden seçilip ayrı bir eğitimle beş yaşına kadar diğer atlardan farklı tavlada yetiştirilirdi. Atların besini de oldukça önemliydi, onlar için en sağlıklı seçim taze arpadır. Ayrıca yonca ve “*aşbar*” adı verilen saman ile kepeğin karışımından elde edilen besinde tercih edilirdi. Bu yüzden Türkler yaz mevsiminde atlar için bolca ekim yapmakta ve kış için bir kısmını da saklardı (Koca, 2016, s.186-187).

At motifi, Gönül Dağı dizisinde varlığı yoğun olan bir motiftir. Özellikle dizinin ana karakterlerinden olan Abdullah’ın mesleğinin ciritçilik olması onun ekseninde bir at motifi varlığını hissettirir. Ciritçi Abdullah özellikle torunlarına at sevgisini aşılamıştır. Taner, ne zaman kendini iyi hissetmese ve işin içinden çıkamayacak gibi olsa dedesiyle birlikte bozkırda at sürer (3. Bölüm, 32. Bölüm).

Ciritçi Abdullah bir gün torunlarıyla sabah namazını kıldıktan sonra onları bir atın yanına götürerek “*Cirit oynadığım zamanlarda bi atım vardı. Adı Yadigârı. Arkadaşımın yadigârı. Yadigâr diye diye yedi düvele adı duyuldu. Garip bi attı, hisleri güçlü, duygusal. Bazen oynamak istemezdi, sadece oyunu seyrederdi, bazen ben oynamak istemezdim, o zaman da beni oyuna sokmak için yapmadığı şebeklik kalmazdı. Dert ortağı gibi bi şeydi. At gibi değil de dost gibi bi şeydi. Onca atım oldu Yadigâr’ı unutamadım. Bu tay Yadigâr’ın torunu aynı soydan, aynı cinsten*” der ve tayı Taner, Veysel ve Ramazan’a verir. Taner ve Veysel ise aralarında konuşarak tekrar Yadigâr adını verdikleri atı, hayvanları daha çok seven Ramazan’a bırakırlar (19. Bölüm). Ramazan, dedesinin ve

kuzenlerinin emaneti olan Yadigâr ile iyi anlaşır ve onunla sürekli dertleşir ancak ona binip sürmez. Bunun üzerine Ciritçi Abdullah, Ramazan’a “*Yadigâr’ın hakkını ver. At koşmak ister her yetenek kendini göstermek ister gösteremezse körelir gider. Bizim eskiler derdi ki, yaradan verdiği kulunun üstünde görmeli kime ne yetenek verdiyse herkes yeteneğinin hakkını vermeli.*” şeklinde nasihat eder (35. Bölüm). Ramazan aynı zamanda Asuman’la düğünlerinde Yadigâr’ı gelin atı olarak kullanır ve gelin almaya atıyla gider (65. Bölüm).

Dizide bir başka at motifi de Sefer ve Badegül arasında bulunur. Sefer, küçükken ailesinin yük için kullandığı atın yıldıya gönderilmesine izin vermez ancak yaşlanan at fazla dayanamaz ve bir gün yük taşırken ayağını kırar. İyileşmesi imkânsız olan atın acısına son vermek için babası, Badegül’ü vurur. Bunun üzerine Sefer hep kendini suçlar. Yıllar sonra büyüüp minibüs aldığı anda ise atının adı olan Badegül’ü minibüsüne verir. Ayrıca Sefer beyninden ameliyat olduğu sırada bir rüya görür. Rüyasında yaşlı bir adam gelerek onu seveceği yere götüreceğini söyler. Bu sırada ameliyatta Sefer’in kalbi durur. Sefer, rüyasında geri dönmek istediğini, çocuklarının onu beklediğini söyler. Yaşlı adam ise geri dönmesi için bir bineğe ihtiyacı olduğunu, tek başına dönemeyeceğini söyler. O sırada atı Badegül gelir ve Sefer’i alarak geri döner. Gerçek hayatta da kalbi tekrar çalışan Sefer’in ameliyatı başarılı geçer ve hayata döner (54. Bölüm).

Türk kültür tarihimizde oldukça önemli bir yeri bulunan at motifi, dizide de aynı önem derecesinde işlenir. At motifinin, dizilerdeki karakterlere göre temsil ettiği farklı anlamlar bulunur. Türk kültüründe özellikle savaşta kullanılan atın güç ve cesaret sembolü olduğu bilinir. Bu güç ve cesareti gösterme arzusundan doğan cirit oyunu da oynayanına bu duyguları tattırır. Ciritçi lakabını alan Abdullah kasabada sevilen, sayılan ve sözü dinlenen bir karakterdir. Kasabalının duyduğu saygının altında kişinin karakterinin önemi olduğu kadar atının getirdiği güçte bulunur.

At motifinin dizide kullanıldığı bir diğer anlam ise özgürlük duygusudur. Taner ne zaman sıkıntılı bir duruma düşse, düşünmek için bozkırda at sürmeye çıkar. Son olarak Sefer’in küçükken sevdiği, değer verdiği atının adını minibüsüne vermiş olması ve atında Sefer zor zamanındayken ameliyat sırasında araftayken ona yardım etmesi kahraman ile atının birbirlerine karşılıklı olarak bağlılık ve sadakat duygusunu paylaştıklarını gösterir niteliktedir.

Bu durumda Gönül Dağı dizisinde at motifi üç anlamda kullanılır. Güç, özgürlük ve sadakatin sembolü olan at eski Türk anlatılarından bugüne ulaşır.

3.3. Alageyik Motifi

İskit- Sibiryâ dolaylarında bulunan eski Türk topluluklarında geyiğin hayat ağacıyla birlikte yaratıcı tanrıça olarak kabul edildiği bilinir. O dönem avcı bir toplum olan Türkler için nehir kenarlarında, ormanlarda görünüp kaybolarak sihirli bir hayvan gibi düşünülen geyik; başlangıç, bitiş ve yenilenme gibi kutsallıklar yüklenmiş sembol hayvanı olarak kabul edilir. Ancak avcı topluluktan yarı göçebe forma geçen Türkler için geyik zamanla bu anlamlarını kaybetmiş ve onun yerini özellikle kurt olmak üzere dağ keçisi, Sibiryâ aslanı gibi daha vahşi hayvanlar almıştır (Dalkesen, 2015, s.58-61).

Geyik zamanla yaratıcı, soyun başlangıcı anlamlarını kurt motifine bırakırken aynı zamanda yol gösterici figür olmasını da kurt motifine teslim eder. Avrupa Hunlarının anlatılarında savaşta onlara yol gösterici olan geyik, Oğuz Kağan destanında savaş sırasında kağana yol gösterme rolünü kurda bırakır. Geyik mitolojik olarak gücünü kaybetse dahi tamamen silinmemiştir. Dede Korkut'ta Bamsı Beyrek'i Banı Çiçek'e götüren ve bir araya gelmelerine vesile olan hayvan geyiktir. Yine Anadolu'da birçok evliya menkıbelerinde kutsal bir varlık olarak geyik karşımıza çıkar (Dalkesen, 2015, s.64-65).

Moğolların Cengiz Han destanında gökten gelen kurt ile yerden gelen ala geyik birleşir ve hükümdar soyunun ortaya çıktığı görülür. Alageyik tüylerinin arasında beyaz lekeler olan bir geyik türü olarak bilinir. Anadolu ve Orta Asya Türk masallarında sıkça yer alan bir motif olarak karşımıza çıkar (Ögel, 1995, s.104). Ak olma Türk mitolojisinde bulunan en kutsal ve arkaik motiflerden biridir. Yaratılış destanında da Tanrı'ya dünyayı yaratma emrini veren Ak-Ana'dan, ala geyiklere kadar birçok kutsal motif için ak/ala sıfatının kullanıldığı görülür (Ögel, 2003, s.570-571).

Dizide alageyik motifinin ilk yer aldığı sahne, Ramazan'ın Asuman tarafından terk edilmesinden sonra gerçekleşir. Münir'in, Asuman ve Ramazan'ın ilişkisine karşı olan sert tutumu Ramazan'ı son noktasına getirerek Asuman'ı kaçırmaya sebep olur. Ramazan, Asuman'ı kaçırmak evlenmek isteyip istemediğini sorar. Evet cevabını alınca,

nikah günü alırlar ancak Asuman nikahtan hemen önce babasıyla konuşur ve evlenmekten vazgeçerek kasabaya döner. Ramazan da terk edilmenin acısıyla kasabaya döner ama kasabalının alay konusu olur. Hem Asuman’dan dolayı hem kasabalıdan dolayı Gedelli’den ayrılmak isteyen Ramazan’ı, dedesi Ciritçi Abdullah durdurur ve ona yolculuğa çıkarmak istediğini söyler. Bu yolculuğun ne olduğunu soran Ramazan’a şu şekilde cevap verir: *“Alageyik bulmaya, bir alageyik yakalayıp öyle dönecez kasabaya”* der. Bu duruma hiç inanmayan Ramazan, *“Alageyik mi? Ya Allah aşkına bozkırda alageyik ne arar, daha önce hiç görülmemiş ki”* diyerek inanmadığını belirtir. Dizide bilge tipi olan Ciritçi Abdullah, *“Hiç görülmediyse hiç olmadığı anlamına mı gelir? Varlığı gözleriyle göremezsin evlat, varlık her yerdedir. Şu bozkırın ortasında da vardır şu bozkırda da. Görmesini bilersen görürsün”* cevabını vererek Ramazan’ı yolculuğa çıkarır. Gönül Dağının eteğinde bulunan ve daha önce taşlar düştüğü için tahliye edilen bir köyde yalnız bir adam kalmıştır. Alageyiği görüp görmediklerini sorduklarında *“Alageyiği çok çok eskiden eski insanlar görmüşler buralarda bozkırın kalbinde cennete açılan bir kapının önünde görmüşler, sonradan görmemişler amma bir kadın varmış. Bozkırda yaşayan ulu bir kadın, onun arkasından gidermiş bu alageyik. En son o görmüş diyorlardı”* şeklinde cevap verir. Bunun üzerine alageyik arayışına devam ederler. Bozkırın ortasında kuyu kazın bir adama denk gelirler. Ona da alageyiği aradıklarını söyler ve bilip bilmediğini sorarlar. *“Bilirim, bilirim amma sular çekildi, yağmurlar kesildi, alageyikler buraları terk etti amma suyu bulursanız alageyiği de bulmuş gibi olursunuz”* der. Aramaya devam ederler artık akşam olmak üzeredir ve yorulan Ramazan, alageyik olmadığını neden hâlâ aradıklarını sorar. Ciritçi Abdullah, eski insanların gittikleri yolun doğru olup olmadığını alageyiğin peşinden giderek anladıklarını ve kendilerinin alageyiği göremediklerine göre gittikleri yolun yanlış olduğunu söyler. Alageyiği bulacaklarına hiç inancı olmayan Ramazan ile bulacakları konusunda ısrarcı olan Ciritçi Abdullah dağdaki yolculuğa devam ederler. O sırada Veysel, düğüne gittikleri köyde doğumu başlayan eşi Cemile’yi hastaneye yetiştiremez ve yol kenarında durarak tarlada çalışan kadınlardan yardım istemek durumunda kalır. Kadınların yardımıyla Cemile’nin doğumu gerçekleşir. Hem Ramazan’ın yolculuğu hem Cemile ve Veysel’in kızlarının doğumu sırasında kuraklık yaşanan bozkırda yağmur yağmaya başlar ve yağmur yağdığı sırada Ramazan ile Veysel ayrı yerlerde alageyiği görürler (Fotoğraf 84). (34. Bölüm).



Fotoğraf 84 Ramazan ve Veysel'in gördüğü alageyik.

Sefer, yıllar sonra kavuştuğu Zahide ile tam bir aile olmuş, bunun mutluluğunu yaşarken beyinde tümör olduğunu öğrenir. Riskli bir ameliyata giren Sefer'in ameliyatı sırasında komplikasyonlar yaşansa da ameliyat başarılı geçer. Bu sırada Gönül Dağında bulunan Ciritçi Abdullah, alageyik görür ve bunu ameliyatın iyi geçtiğine yorarak gülümser (Fotoğraf 85). (54. Bölüm).

Kasabaya doktor olarak gelen Kenan'ın yıllar önce ölen çocuğu olduğunu öğrenen Döndü ve Muammer, aynı zamanda Kenan'ın bir gündür dağda kayıp olduğunu ve o gün dağdan on bir kurt indiğini öğrenirler. Döndü, acıyla Gönül Dağında oğlunu arar. Kavuşmadan bir kez daha kaybettiğini düşünür. Tam o sırada alageyik görür, alageyiğin yanında ise bir kulübe vardır. Döndü yıllar önce kaybettiği oğlunu o kulübede bulur (41. Bölüm).



Fotoğraf 85 Sefer'in ameliyatı sonrasında Ciritçi Abdullah'ın gördüğü alageyik.

Gönül Dağı dizisinde motif olarak üç kez kullanılan alageyiğin, kutsal ve mistik bir varlık olarak işlendiği görülür. Alageyik, dizide rehberlik eden, yol gösteren hayvan olarak yer alır. Döndü'yü Kenan'a götüren, oğlunu bulmasına vesile olan geyiktir. Aynı

zamanda Ramazan için ümitsizliğin son bularak ruhani bir yenilenmenin sembolüdür. Veysel için ise yeni bir hayat evresinin doğuşunu ifade ederken Ciritçi Abdullah'ın, Sefer'in ameliyatı sırasında gördüğü alageyik, yaşamın devamlılığını ve döngüsünü vurgular.

3.4. Rüya Motifi

Rüya kelimesi; düş, gerçekleşmesi imkânsız durum ya da gerçekleşmesi beklenen ve istenen şey olarak açıklanır (TDK, Türkçe Sözlük). Çok eski zamanlardan itibaren insanlar, rüyadaki işaretleri yorumlayarak geçmiş ya da gelecek ile ilgili anlamlar çıkarmaya çalışır (Bars, 2015, s.76). İnsanlar rüya sembollerini yorumlarken hem günlük yaşamdan hem de bu rüyalar aynı zamanda günlük yaşamı etkilenir. Yorumlanan rüyalar, insanlar üzerinde korku ya da sevinç gibi birtakım duygular oluşturur (Eren, 2010, s.1076). Türk halk kültüründe rüya motifi oldukça önemli olup halk edebiyatı ürünlerinden özellikle destanlarda, halk hikâyelerinde, masallarda, efsanelerde, âşıklık geleneğinde rastlanır (Bars, 2015, s.78).

Dişçi Musa'nın büyük kızı Fadime, annesinin ölümünden babasını suçlu tuttuğu için küçük yaşta teyzesinin yanına gitmiş, yaşı geldiğinde evlenmiş ama tüm bu gelişmeler yaşanırken babasıyla yıllarca görüşmemiştir. Dişçi Musa rüyasında Fadime'nin zor durumda olduğunu görerek bu rüyayı Cemile'ye anlatır. *“Fadimeyi rüyamda gördüm. Aha böyle evden çıkıyom bi gün kapıyı açtım bi baktım etraf sadece bozkır, her şey silinmiş, bi tek bizim ev kalmış. Karşıda bi ağaç, ağacın altında Fadime bana bakıyor sanki baba yardım et der gibi bakıyor, sanki Fadime baba elimden tut der gibi bakıyor. Kızıma koşturdum, ulaşamadım. Ben koşturdukça Fadime'yle aramdaki mesafe kapanmadı, bitmedi, ona ulaşamadım.”* Dişçi Musa rüyasını anlattığı sırada Fadime kasabaya döner, zor durumda olduğunu söyleyerek kız kardeşi Cemile'den yardım ister. Fadime'nin eşi vefat etmiş, kayınları ise bütün mirası kendilerine almıştır. Bu durumun üzerine ise Fadime, hasta olduğu ve tedavide geç kaldığını öğrenir. Kızını bırakacak kimsesi olmadığı için kasabaya döner ancak babasının bu durumdan haberdar olmasını istemez. Ancak Dişçi Musa bunu hissederek rüyasında görür (22. Bölüm).

Muammer eşi Döndü 'ye torununun doğumunu göremeyen birkaç aileyi sorar ve bu soruların ardından kendi rüyasını anlatır. *“Geçen gece bir rüya, yok kâbus gördüm.*

Böyle evin içinde torunum bana sesleniyö bende onu arıyorum. Yav arıyorum, arıyorum aradıkça bulamıyorum bulamadıkça onun sesi daha bi ince daha bi acılı oluyo böyle yani ses var görüntü yok. Ya böyle yüreğime bi hançer saplandı sanki, kan ter içinde uyandım. İçimde bi korku var Döndü sanki bende torunumun doğumunu göremeyecekmişim gibi geliyor.” Döndü, Muammer’i bu korkusundan vazgeçirmeye çalışır böyle rüyalarla kendisini korkutmaması gerektiğini söyler. Rüyanın ertesı günü Ramazan Asuman’ı kaçırdığı için olayın duyulmadan çözölmesi için Günşıl, kaynı Muammer’den yardım ister. Ramazan’la Asuman’ı bulup konuşan Muammer onların kaçmasına razı gelir ve kasabaya dönerken arabayla kaza yapar. Kazanın olmasıyla rüyasının bir kısmı gerçekleşir ancak kazaya bir doktor denk gelir ve Muammer’i hastaneye yetiştirerek onu kurtarır (33. Bölüm).

Döndü ve Muammer’in doğum sırasında öldü olarak bildikleri üçüncü çocukları aslında onlardan alınarak kaçırılmıştır. Döndü ve Muammer bu çocuğa Yusuf adını vermek ister ama evlatlık alan aile Kenan adını verir. Yıllar sonra ailesini aramaya gelen Kenan’ın arabası Gönöl Dağında bozulur ve yardım aramak için arabadan çıkar. Dağda kurtların saldırısına uğrar. Kenan’ı aramaya çıkan aileye dağdaki çöban o gün dağdan on bir kurdun indiğini söyler. O gece Döndü rüyasında Veysel’i görür. Veysel ona kanlı bir mendil vererek kuyuyu işaret ederken *“Kurtlar Yusuf’u kuyuya attı ana yine geliyorlar ana kaçalım burdan”* der. Dağda Kenan’ı aramaya devam ederken Döndü, önce bir kuş görür, kuş kuyunun üstünden uçar. Bu kuyu bir gece önce rüyasında gördüğü kuyudur. Yanına gidince ilerideki kulübeden ‘anne’ sesi gelir. Sese doğru koştuğunda güneş toplayan adamın kulübesi belirir ve kulübenin içinden Kenan çıkar (41. Bölüm).

Gönöl Dağı dizisinde görölen rüyaların haberci rüya olduğı ve kişinin yaşayacağı bir olayı rüya olarak gördüğü yer alır. Rüyalar, gerçeklikten oluşan ve geleceğe dair gizemli anlar katan motiflerdir. Rüya motifinin dizide etkileyici sahnelerde kullanılmasıının sebeplerinden biri olarak hikâyeyi merak uyandırıcı hâle getirme amacı taşıdığı söylenebilir. Rüya sahneleri, dizi içerisindeki hikâyeye yeni bir boyut kazandırarak izleyicinin dikkatini çeker.

3.5. Bilge Tipi

Türk sözlü kültürüne dayalı anlatılarda sıkça karşılaşılan tiplerden biri olan bilge tipi bu anlatılar içinde büyük önem arz eder. Bilge kişi, derin bilgi, anlayış ve ileri görüşe sahip olan ve toplumun, özellikle de kahramanların danıştığı bir figürü temsil eder. *“Bilgelik (hikmet), bilgi edinme, idrak, görgü, sağduyu ve sezgisel anlayış ile birlikte bu hususiyetleri özümseyebilme ve uygulayabilme kapasitesidir”* (Yılmaz, 2014, s.238).

Bilge tipi eski Türklerden bugüne kadar var olan ve hemen her anlatıda yer alan, toplumu nasihatleriyle yönlendiren manevi liderlerdir. Bilge kişi zamanın etkisiyle dönüşümler yaşayarak bugün elektronik kültürün içerisinde kahramanın akıl hocası olarak sinema ve televizyonda kendine yer bulur (Bars, 2018, 121).

Gönül Dağı dizisinde kasabasının akıl danıştığı, dinlediği, saygı duyduğu karakter olan Ciritçi Abdullah bilge tipini yansıtır. Gerek dizinin başrolleri olan mucit kuzenlerin her daim arkasında olması, gerek yardıma ihtiyaç duyanların yanında olmasıyla dizinin yol gösterenidir.

Gedelli’ye tekrar geldiğinden beri yaşadığı duyguları ve bazı durumları çözemeyen Gülsüm Öğretmen, Ciritçi Abdullah’a akıl danışmaya gider. Ciritçi Abdullah ona: *“Yeryüzü sayısız sırlarla dolu. Bazısı ifritten sual, bazısının cevabı çok basit. Bütün mesele gözdeki perdenin kalkmasında. Elbet bir gün gözdeki perdeler kalkacak Gülsüm öğretmen.”* der (18. Bölüm). İlerleyen bölümlerde Gülsüm Öğretmenin şüphelendiği durum ortaya çıkarak Ciritçi Abdullah’ın söylediği gibi hayatlarındaki sır ortadan kalkar. Yıllar önce öldü olarak bildiği eşi Gönül Dağında çoban olarak yaşar ve kızı Dilek’in karşısına çıkar.

Ciritçi Abdullah, birbirinden çok farklı olan ve her durumda tartışan iki oğlu Muammer ve Hüseyin’den bahçesine duvar örmelerini ister. Bunun üzerine biri bir uçtan tuğlaları dikey olarak, diğeri diğer uçtan yatay olarak duvarı örmeye başlarlar. Duvarın bir yarısı farklı diğer yarısının farklı olduğunu gören Ciritçi Abdullah, *“Kaç gündür ördüğünüz şu duvara dönüp bi bakın. Görüyorsunuz değil mi, sevgiyle örülmeyen duvar bile iflah olmuyor. Rüzgârı önlemesi gereken güçlü bi duvar olması gerekirken ne rüzgârı önler ne de güçlü. Sadece iki öfkenin izlerini taşıyor üstünde gördünüz mü? Varın bir de*

yıllardır ailemizin arasında ördüğünüz duvarı düşünün” diyerek oradan uzaklaşır. Oğullarına konuşmayla nasihat veremeyeceğini düşünen Ciritçi Abdullah, onlara yaptıkları şeyi göstererek ders verir (22. Bölüm).

Serdar, İstanbul ve Gedelli arasında seçim yapmak zorunda kalır ve bir yanı gitmesi gerektiğini düşünürken bir yanı kalmak ister. Bunun üzerine Ciritçi Abdullah ile dertleşir ve ondan yol göstermesini ister. Ciritçi Abdullah ise bu sorunun çözümünün onda olduğunu ifade eder. *“Akıl keskin bir mızrak deler geçer, kalp cayır cayır yanan bir ateş yakar geçer.”* diyerek son kararın kendinde saklı olduğunu söyler (28. Bölüm).

Her yıl bahar sonunda dağa giderek meteoroloji tahmini yapan Ciritçi Abdullah’ın söyledikleri her yıl doğru çıkar. Bu sebeple kasabalı baharın yağışsız geçmesiyle birlikte Ciritçi Abdullah’ın Gönül Dağına gidip yılın nasıl geçeceğini söylemesi için bekler. Gönül Dağında gözlem yaptıktan sonra geri dönen Ciritçi Abdullah bu yılın oldukça kurak geçeceğini söyler (31 Bölüm).

Taner, Dilek’in İstanbul’a geri dönmesiyle birlikte Dilek ve annesi Halime arasında kalır. Taner kendisini bir yandan onun İstanbul’a gelmesini isteyen nişanlısı Dilek, diğer yandan Gedelli’den ayrılmasını asla istemeyen annesi Halime’nin ortasında bulur. Bu durumda ne karar vereceğini bilemeyen Taner, dedesi Ciritçi Abdullah’a giderek at binmek istediğini söyler. Taner’in bir derdi olduğunu anlayan Ciritçi Abdullah, bozkırda at sürdükten sonra dinlenmek için durdukları zaman *“Yelinde savrulduk evlat. Gayrı bizden geçmiş gençlik işleri ama sende bir hâl var. Dertler körük olur insana, ateşi harlandıkça tutamazsın. Sende o hesap, senin körüğün nedir?”* diye soru sorar. Derdini anlatan Taner’e *“çay demini ateşten insan demini gamdan alır. Demini bulana kadar böyledir hayat. Bulanır durulur sonra yine bulanır ama en sonunda demini bulur.”* diyerek nasihat verir. Aynı bölüm içerisinde Dilek’te akıl danışmak için Ciritçi Abdullah’ın yanına gelir ve ona da bir hikâye anlatarak öğüt verir (32. Bölüm).

Muammer, sert kişiliğiyle küçüklükten beri Veysel ile arasına sert bir duvar örmüş ve Veysel’in travmalarının sebebi olmuştur. Öyle ki Veysel’i küçükken okuldan alır ve her fırsatta yetersiz olduğunu vurgulayarak onda kapanmayacak yaralar açar. Yıllar sonra çıkıp gelen Kenan da bu durumu gözlemleyerek babasının kardeşine karşı olan tutumunu eleştirir ve Muammer’le Kenan tartışır. Veysel eşi ve kızını alarak kayınbabası Musa’nın

yanına taşınır. Veysel'den sonra Kenan ve Döndü de Muammer'i terk ederek Veysel'in yanına giderler. Bu durumun ardından Ciritçi Abdullah oğluna yol göstermek ve onu hatalarından döndürmek için konuşma yapar. *“Baba dediğin evladına yol olur duvar değil, baba dediğin ailesine çatı olur enkaz değil, babalık dilde olmaz evlat, babalık kalpte olur, ruhta olur.”* (44.Bölüm).

Abi kardeş olduklarını öğrenmeden önce türlü tatsızlıklar yaşayan Kenan ve Veysel, kardeş olduklarını öğrendikten sonra da bu durumu aşmakta sorun yaşarlar. Birbirlerine alışmalarını hızlandırmak için Ciritçi Abdullah iki kardeşi alarak Gönül Dağında yolculuğa çıkarır. Gönül Dağı'nın dibindeki bir köy yıllar önce tahliye edilmiş ancak köyde yaşayan bir adam gitmeyi kabul etmemiştir. Adam, uzun yıllar yalnız yaşadktan sonra ölür. Gönül Dağında yaşayan Divane, Ciritçi Abdullah'a haber verir. Torunlarıyla çıktığı yolculuğun başında Ciritçi Abdullah; ilk duraktan kefen, ikinci duraktan ibrik alır. Ciritçi Abdullah, Veysel ve Kenan'ı yolculuğun sonunda bu adamın cenazesini defnetmeye getirir. Ciritçi Abdullah: *“İnsan için kabullenmek çetin bir yokuştur. Herkes çıkamaz o yokuştan. Kimi içinde bulunduğu hâli kabullenemez kimi bulunmadığı hâli, kimi olduğunu kabullenemez kimi olmadığını, kimi yaşadığını kabullenemez kimi yaşamadığını hasılı insan nerde değilse en çok orda olmayı ister. Buraya sadece meftayı değil kabullenememeyi gömdünüz siz. Kendi ellerinizle kazdığınız o mezara olamamışlıklarınızı, kabullenememişliklerinizi gömdünüz bundan sonra böyle devam edin hayata, sızlanmayı bırakın yaşayarak yaşayın.”* diyerek kardeşlere nasihat verir. Ciritçi Abdullah hem kimsesiz birine karşı bilge kişi olarak dünyadaki son görevini tamamlarken hem de Veysel ve Kenan'a Allah tarafından verilen bu durumu kabullenmenin büyüklüğünü gösterir.

Mezarcı İlyas eskiden fakir ve kasabalının değer vermediği biriymken çok çalışarak kasabada zenginleşir. Ancak bir anda gelen zenginlik onda hırsa dönüşerek kasabalının evini, işini almaya başlatır. Bir gün kızı Asya'nın isyanıyla silkelenen Mezarcı İlyas, Ciritçi Abdullah'ın yanına gider. Abdullah ona bir hikâye anlatır. *“Zamanın birinde iki adam bi yola çıkmış. Az gitmişler uz gitmişler dere depe düz gitmişler, en sonunda bi yol ayrımına gelmişler. Yol çatallanmış, biri asfalt, biri taşlı, kumlu, çamurlu yol. Biri demiş asfalt, biri demiş çamurlu yol. İlk adam meşakkat çekmek istememiş, işin kolayını seçmiş, intikam tadlı gelmiş. İkinci zor da olsa meşakkate razı olmuş ve sineye çekmiş. Asfalttan*

gidenin yolu uçuruma çıkmış, diğer yolsa bi gülistana. İnsanlar için yol ayrımları vardır İlyas, intikamın yolları asfalttır, intikam en kolay yol amma affetmek zahmettir, sineye çekmek zordur.” Bu hikâyenin ardından nasıl bu durumdan kurtulacağını soran İlyas’a, nasihat eden Ciritçi Abdullah; en başa dönmesi gerektiğini, geldiği yeri unutanın gittiği yolu da unutacağını söyler (47. Bölüm).

Sefer, beynindeki tümörden dolayı ameliyat olur ve ameliyat sonrası hafıza kaybı yaşamaya başlar. Hem ameliyat stresi hem hafıza kaybı durumu Zahide’yi çok etkiler. Hasta ziyaretine gelen Ciritçi Abdullah torunu Zahide’ye öğüt vererek yol gösterir. “*İnsan kelimesinin ne anlama geldiğini biliyon mu kızım? İnsan kelimesi nisyandan türemiş. Nisyan demek unutan demek. İnsan unutandır kızım. Bizim en kadim hakikatimizdir bu. İnsan olarak nerden geldiğimizi unuttuk. Allah’a verdiğimiz sözleri unuttuk. Kim olduğumuzu unuttuk. Bu yüzden değil midir ordan oraya savrulmamız, sürekli bi arayışta olmamız.*” (55. Bölüm).

Taner, Veysel ve Ramazan’ın küçüklükten beri icat etmeye tutkusu olduğunu fark eden Ciritçi Abdullah, kendi ağılını atölye olarak kullanmak üzere torunlarına verir. Burada çeşitli icatlar yapan kuzenlere düşman olan Hamdi ağılı yakar. Bunun üzerine bütün emeklerini kaybettiklerini düşünen mucit kuzenlerin yanına dedeleri Ciritçi Abdullah gelerek teselli ve nasihat eder. “*İnsanoğlu dağı toprağı görünmeyen bir denizin ortasında seyreden gemi gibidir. Rotası pusulası belli olmazsa sonsuzluğun içinde yok olur gider. İnsana bi gaye gerek. Gayesi olmayan insan pusulasını kaybetmiş gemi gibi kaybolup gider. Başa dönmediniz yoldasınız. Size yeni bi motivasyon. Alın burdan kaldırın burayı, arabanızı yapın. Yıkılmadığınızı gösterin herkese.*” (57. Bölüm).

Eski Türk anlatılarından bugüne sözlü ve yazılı anlatılarda devam eden bilge tipi medyada film ve dizilerde de kendine önemli yer bulur. Anlatının kahramanı için vazgeçilmez olan bilge tipi, rehberlik eden, anlayışlı, ileri görüşlü bir figürdür. Diziden verilen örneklerde de görüldüğü gibi dizinin bilge tipi Ciritçi Abdullah’tır. Bu karakter bilge figürü için biçimlenmiş yaşlı, deneyimli, doğayla uyum içinde bulunma, sessiz düşünme, içgörüsü yüksek, geleneklerine bağlı olma gibi özelliklerin hepsini taşır. Ciritçi Abdullah; oğullarına, torunlarına, kasabalıya ve yardım isteyen her insana yol gösterip nasihat verir. Ancak bunu açık bir şekilde değil de örnekler üzerinden, sorular sorarak, çeşitli hikâyelerle akıl danışan kişinin kendisinin ulaşmasını sağlar.

Dizide Ciritçi Abdullah'ın bilge kişi özelliklerini karşıladığı birçok sahne bulunur. Ancak yukarıda da bahsettiğimiz gibi bu nasihatleri sırasında hikâyeler kullanması sebebiyle tezimizin dördüncü bölümü olan “*Metinlerarasılık*” bölümünde değerlendirilmeye alınmıştır.

3.6. Deli/Veli Tipi

Eski Türk anlatılarında yer alan deliler, toplumun yaşayış biçimine uymayan davranışlar sergilerken aynı zamanda derin bir bilgelik barındıran özellikler gösterir. İçinde yaşadığı toplumdan soyutlanmış bu karakterleri anlamak herkes tarafından mümkün değildir.

Sözlü ve yazılı anlatılarda, anlatımı zenginleştirmek ve halk bilgeliğini yansıtmak amacı taşıyan bu tipler, halk biliminin birçok alanında yer alır. Atasözlerinde, deyimlerde, Köroğlu anlatılarında, Karagöz oyunlarında ve Dede Korkut'ta önemli tipler olarak karşımıza çıkarlar. Aynı tip bugün televizyon dizilerinde de kullanılır (Demirbilek, 2013, s.71). Türk halk anlatılarında deli tipini değerlendirmeye alan Aynur Koçak, alp deli tipi, veli deli tipi ve akıl hastası deli tipi olmak üzere üç farklı deli tipi olduğunu ifade eder (Koçak, 2004, s. 283-284; akt. Aça, 2013, s.94). Deli tipi, eski Türk anlatılarında da yer alan önemli figürler olarak görülür. İslamiyet'in kabulünden sonra da delilere karşı bakış açısının değişmediği, hatta tam tersi bir şekilde delilere velilik mertebesinin yüklendiği, sözlü ve yazılı anlatılarda görülür (Aça, 2013, s.95).

Gönül Dağı dizisinde deli/veli ekseninde yer alan karakterin adı bilinmemekte olup kasabalı tarafından kalburla güneş taşıdığı için “*Divane*” adlandırmasını alır. Gönül Dağında bir kulübede yaşayan Divane, her gün kalburla “*Tuttum seni, attım içeri*” diyerek güneş toplayıp kulübesine götürür.

Dizinin bilge tipi Ciritçi Abdullah nasihat vermek amacıyla dizide bulunan karakterleri yolculuğa çıkardığı vakit Divane'nin yanına götürür. Aynı zamanda Divane, Ciritçi Abdullah'ın da akıl danıştığı kendisinden bir üst bilgelikte gördüğü kişidir. Dizide Divane'nin sahne aldığı ilk bölüm Serdar'ın yüklerinden kurtulmak istemesi üzerine Ciritçi Abdullah'ın onu Gönül Dağında yolculuğa çıkardığı sırada gerçekleşir. Serdar, kalburla güneş taşıyan Divane'yi gördüğünde bunun boşa olduğunu, adamı kimsenin

neden uyarmadığını sorar. Bunun üzerine Ciritçi Abdullah, “Sağa, bağa söylediler de ne oldu? Biz de her gün evimize dünyayı sokmaya çalışmıyoy muyuz? Sor kendine delikanlı! Olmayacağını bile bile her gün, her saat doymak bilmeden, yorulmadan, pes etmeden evine dünyayı toplamıyon mu? Evine, sana bile yer kalmayacak şekilde tüm isteklerinle doldurmıyon mu?” der (10. Bölüm). Bu sahnede Divane deli tipinde yer alırken aynı zamanda Ciritçi Abdullah da bilge tipinde bulunur.

Ciritçi Abdullah kimseye haber vermeden kendisinin eskiden yaptığı ve pişmanlık duyduğu durumlardan, düşüncelerden arınmak için yolculuğa çıkar. Birkaç gün kimse ona ulaşamaz. Ciritçi Abdullah’ı arayan Serdar, kalburla güneş toplayan Divane’nin yanına giderek Ciritçi Abdullah’ı sorar. Bunun üzerine Divane, “*Abdullah bir sırdır onun içinde dağ vardır göremezsın dağlarında çoban gezer bilemezsin*” der. (21 Bölüm).

Divane’yi ziyaret için giden Ciritçi Abdullah, onu kulübenin önünde baygın bulur. Uyandırmayı başardığında hastaneye gitmeyi teklif eder ancak Divane bunu istemeyerek kulübesine gitmek ister. Onu kulübeye taşıyan Ciritçi Abdullah, içeride bir dolu mezar ve yanında da kazılmış bir şekilde boş bir mezar olduğunu görür. İçerideki mezar, Divane’nin gözleri görmeyen eşine aittir. Divane, eşine dünyada ışığı yetiremediği için mezarına kalburla güneş taşıdığını söyler (33. Bölüm).

Kalburla güneş taşıyan Divane Ramazan’ı gördüğünde şunları söyler: “*Yanıyor bu, ateşler içinde cayır cayır yanıyor. Ciritçi Abdullah kim bu? [...] Söyle ona içindeki gömleği çıkarsın. Ruhuna sardığın gömlek sımsıkı kapatmış, bütün güneşi emiyor, cayır cayır yanıyor. [...] Hırs gömleği, kumaşı aceleden örülmüş, ipliği beklentiden, rengi dünya rengi, bitirir bunlar adamı Ciritçi bitirir. Şimdi gitsin o gömleği çıkarmadan da gelmesin bütün güneşimi emiyor, güneş kalmıyor bana, çekil oyalamayın beni çok işim var.*” (34. Bölüm).

Kulübesinde delik açılan Divane, Ciritçi Abdullah’tan kapatmak için yardım ister. Ciritçi Abdullah, neden bu deliği kapatmak istediğini anlayamaz çünkü delikten tam kulübenin içindeki mezara bakacak şekilde güneş girer. Ciritçi Abdullah bunu söylediğinde Divane, “*Bunu bana sen mi diyon Ciritçi Abdullah, yapma bırak ben kendim kapatırım, ben seni kalbi açık zannettiydim. Sen de kapatmışsın, gönül odaların dünyayla dolmuş senin de baktın mı göremiyon, ben görüyon zannettiydim. Bu kalbur, eleği var.*

Güneşi toplarken dünyayı eliyor, bu kalburun süzgeçlerinden dünya süzülüp gidiyo, bana dünya lazım değil Ciritçi Abdullah bana saf ışık lazım ama bu ışık saf değil insanların kirlettikleri havada her yerde. İnsanların hırslarıyla, kinleriyle, nefretleriyle, doymak bilmeyen iştahlarıyla kirlettikleri hava ve dünya var” şeklinde yanıt verir. Bunun üzerine özür dileyen Ciritçi Abdullah deliği tamir etmek için yardım eder (39. Bölüm).

Sefer hastalığı nedeniyle olacağı ameliyattan korkar. Zahide ve çocukları geride bırakma düşüncesinden kaynaklı günlerini evden çıkmadan geçirir. Onun bu durumu üzerine zeytin ağacı bulmak üzere yolculuğa çıkaran Ciritçi Abdullah, Sefer’i Divane’nin yanına götürür. Divane, Sefer’i gördüğünde “*Endişe gömleği var bunda, endişe gömleği sıkar, bunaltır insanı. İçini parçalarda insanın haberi olmaz. İnsanlar aileleri için endişelenir, çocukları için endişelenir. Kendisi olmayınca onlar da perişan olur sanır. İnsanlar mahluk olduklarını unutmuşlar, başımıza halik kesilmişler sanki. Sanki insanlar olmayınca hiçbir şey olmayacak gibi, sanki insanlar olmayınca dünya dönmeyecek gibi, yıldızlar gök kubbeden düşcek gibi. İnsanlar kendilerini çok büyütüyorlar Ciritçi Abdullah mahluk olduklarını unutuyolar halik gibi davranıyorlar. Oyalamayın beni, çok işim var”* der. Bu sahneden de anlaşılacağı üzere Divane kendisine anlatılmadığı hâlde bir kişiye baktığında sıkıntılarını görür (50. Bölüm).

Kışın bastırmasıyla birlikte Ciritçi Abdullah, Divane’ye yakacak odun götürür ancak Divane odunları almayarak, “*Benim oduna ihtiyacım yok. Herkes kendi odununu kendi hazırlar, kendi ateşini kendi harlar. Benimki de harlandı Ciritçi Abdullah çok önce harlandı. Oyalama beni çok işim var benim. [...] Herkes cehennem ateşinden korkuyo ama kimse bilmiyo ki herkes bu dünyadan kendi ateşini kendi götürür. İnsanlar bilmiyor Ciritçi Abdullah, dünya koca bi alev topu, herkes cebini doldurmak için birbiriyle yarışıyor ama dünya kocaman bi alev topu ne kadar doldursa o kadar çok yakıyor insanı”* demektedir. Ardından kasabaya geri dönecek olan Ciritçi Abdullah’a bir emanet vermek istediğini söyleyerek psikolojik sorunlar yaşayan Rıfat için bir paket verir. “*Benim tek dünyalığım bu başka dünyalığım yok belki faydası olmaz ama İbrahim peygamberin ateşine su taşıyan karınca misali bizim hesabımız böyle olsun”* (51. Bölüm).

Ciritçi Abdullah, dertleşmek için Divane’nin yanına gittiğinde ne yakınlarına ne de uzağındakilere yetemediğini, oğullarından birine merhameti, birine samimiyeti, birine memleketi yetiremediğini ve onların sınavlarının bu olduğunu söyler. Bu durum üzerine

Divane, “Yetiremen Ciritçi Abdullah, bu dünya yetme dünyası değil. Sen daha anlayamadın mı, bu dünya çekme dünyası yetmediğine şikâyet etmeyecen, çekmediğine şükredecen. Yükü var Ciritçi Abdullah, insan olmanın yükü var” der. Bunun üzerine Ciritçi Abdullah kendileri gibi olan insanların yükünün daha ağır olduğunu söyler. Yüklerinin artık ağır geldiğini ifade ederek ona yardım istemek için gelen insanların yükünü hafifletemediği gibi kendi yüküne yük kattığını söyler (52. Bölüm).

Meryem tarafından terk edilmesi üzerine aklını yitiren Rıfat devamlı olarak “İnsan insan derler dayı insan nedir bildin mi?” diyerek kasabayı gezer. Onun bu hâline çok üzülen annesi, Ciritçi Abdullah’tan yardım ister. Rıfat’ı, Gönül Dağında yolculuğa çıkaran Ciritçi Abdullah onu Divane’nin yanına götürür. Rıfat, Divane’yi ilk gördüğünde “İnsan insan derler dayı insan güneş yetirebilir mi sevdiğine?” diye soru sorar. Divane, yetirebileceğini ancak dünya sızmışsa durumun başka olduğunu söyler. “Kalp boşluk kabul etmez, dünyanın nerden gireceği de bilinmez. Bir tutam dünya bitirir adamı, bir tutam dünya. O kızın gözleri dünyasızdı, sen ona güneş yetiremedin, yetiremedin.” Divane, bu yükü nasıl taşıyacağını soran Rıfat’a kalburunu uzatarak onunla güneş taşıyabileceğini söyler (58. Bölüm).

Türk sözlü anlatılarında yer alan tipler içerisinde deli/veli olarak adlandırabileceğimiz toplumsal normlardan uzaklaşmış ancak olaylara ve dünyaya bakış açılarıyla insanların göremediklerini bilen bu tip, anlatıların düşüncesele anlamda derinleşmesini sağlar. Gönül Dağı dizisinin ilk iki sezonunda yer alan ve adı bilinmeyen ancak insanların “Divane” ya da “Kalburla Güneş Taşıyan Adam” olarak adlandırdığı karakter tam olarak sözlü kültür geleneğinden gelerek medyada yer alan deli/veli tipini yansıtır. Dizide yer alan Divane’nin tıpkı deli/veli ekseninde olduğu gibi içgörüye sahip olduğu yukarıda yer alan örneklerden anlaşılır durumdadır. Hem insanların garip karşıladığı kalburla kulübesine güneş taşıma davranışını sergilemekte olup hem olaylara ve kişilere farklı perspektiften bakarak içgörü yeteneği olduğunu gösterir. Dizide deli/veli tipinin; dizinin diğer karakterlerine derin, dolaylı bir bilgi aktarımı sağlamak ve sözlerin arkasında yer alan düşünme eylemini izleyiciye aktarma işlevi taşıdığı söylenebilir.

3.7. Kadın Tipi

Dünya tarihi ve edebiyatında erkeklerin dış dünyayla ilgilendiği görülürken kadınların daha çok özel alanı düzenleme, aile ilişkileri gibi faaliyetlerde rol almıştır. İslamiyet öncesi Türk toplumlarında bu durum daha azdır (Günay, 1998, s.49-50). Altay – Yakut Türklerine ait Yaratılış Destanı’nda tanrıya yaratma emrini veren kişi Ak-Ana adında bir kadın karakterdir (Kaya, 2002, s.50). Buradaki Ak- Ana tasavvuru dünyayı ve insanları yaratan tanrıdan daha üst düzey olup ona akıl veren biridir. Ayrıca Altay destanlarında kahramanı kadın olan başka destanlar da bulunur. Uygurların Nözügüm, Kırgızların Cangıl Mırza, Hakasların Altın Arıg, Başkurtların Zaya Tülek destanlarının kahramanları da kadınlardan oluşur (Çobanoğlu, 2001, s.134).

Köken olarak mitolojiye dayanan destanlarda, kadın hem ödül hem de soyu devam ettiren kutsal bir figür olarak yer alır. Oğuz Kağan destanında avda gergedan öldüren Oğuz Kağan’a ödül olarak ışığın içinde gelen bir kız verilir ve ondan üç çocuğu olur. Daha sonra ağaç kovuğunda karşılaştığı kızla da evlenip üç çocuğu olan Oğuz Kağan hem gök hem yer tanrısından hediye olarak soyu kutsanmış olarak ifade edilir (Kaya, 2002, s.50-51).

Mehmet Kaplan, Türk edebiyatında kadın tipini üç grupta inceler. İlk olarak İslamiyet öncesi devirde kadın tipinin alp tipine yaklaştığı, kadınların erkeklerle birlikte savaştığı görülür. İkinci olarak yerleşik hayata geçiş ve İslamiyet’le birlikte kadın pasif hâle gelir. Son olarak ise Batı tesiri altında kadının edebiyatta ve sosyal hayatta erkekle eşit duruma geldiği ifade edilir (Kaplan, 2004, s.39).

Gönül Dağı dizisi, kadın karakterlere erkek karakterler kadar eşit derecede vurgu yapan bir yapıyla dikkat çeker. Bu dizide, kadın karakterlerin hayatlarına dair zengin ve çeşitli anlatılar görülür. Kadınlar, sadece romantik ilişkiler içinde değil aynı zamanda kendi hedeflerine ulaşmak, eğitim almak ve kariyer yapmak gibi bireysel amaçlar için de önemli roller üstlenirler. Gülsüm Öğretmenin kızı Dilek, kasabaya bir jeoloji mühendisi olarak döner (1. Bölüm). Yine Elif’in hemşire, Asuman’ın ise kaymakamlıkta bir memur olarak çalıştığı görülür (1. Bölüm, 31. Bölüm). Çalışma sahnelerinde kadınların profesyonel yaşamlarına dair detaylar görmek mümkündür.

Gönül Dağı dizisinde kadınların alp tipini yansıttığı sahne yoktur. Ancak kadınların zamanı geldiğinde kendilerini ve çevresini koruyabildiği de görülür. Dizinin ikinci sezonunda abilerinden kaçan Asya, Gülsüm Öğretmenin evine sığınır. Abileri Asya'ya hem kötü davranır hem de onu istemediği bir evliliğe zorlar. Asya'nın yerini öğrenen abileri Gülsüm Öğretmenin kapısına dayanarak onu tehdit ederler. Bu sırada Asya'nın abilerinin geleceğini tahmin eden Döndü, Günşıl, Halime, Dilek ve Asuman onlara tuzak kurarak merdane ile Asya'nın abilerini döverek evden kovarlar (56. Bölüm).

Kadınların aile bağlarına verdiği önem, dizinin temel unsurlarından biridir ve bu bağlar, karakterlerin gelişiminde önemli bir rol oynar. Bu sayede, Gönül Dağı dizisi, kadın karakterlerin sadece romantik ilişkilerle değil aynı zamanda kendi hayatlarına dair zengin ve çeşitli hikayelere sahip güçlü bireyler olarak resmedilmesiyle izleyiciye çeşitli perspektifler sunar.

Dizide öne çıkarak hikâyenin içerisinde kendisine doğal bir ortam bulan dağ motifi, at motifi, alageyik motifi ve rüya motifi kullanıldığı görülür. Bu motiflerin her biri izleyiciye aktarılması düşünülen hikâyeyi daha etkileyici bir noktaya getirmek amacıyla seçilmiştir. Türk anlatılarının da önemli parçası olan motiflerin, sözlü anlatılardan bugüne gerek yazılı ortamda gerekse medyada varlığını devam ettirdiği görülür. Ayrıca sözlü anlatıları zenginleştiren önemli tiplerden olan bilge tipi, deli/veli tipi ve kadın tipinin de dizide ağırlıklı işlenmesi hem senaryo gereğince karakterlerin yolculuğunu etkilemekte hem de ekran karşısındaki izleyiciye ders verme işlevine sahiptir.

Gönül Dağı dizisinde yer alan motif ve tiplerin incelendiği bu bölümün sonucunda dizide bu konunun bulunması; kültürel bağları korumak ve aktarmak, ekran aracılığıyla eğitim ve öğretim gibi işlevlerle anlatımı zenginleştirerek ekranda seyirciyi tutma süresini uzatmaktır.

4. BÖLÜM

GÖNÜL DAĞI DİZİSİNİN METİNLERARASILIK AÇISINDAN İNCELENMESİ

İnsanlık tarihi ve iletişim arasında derin bir ilişki bulunur. İletişim, insanların birbirleriyle bilgi, düşünce ve duygularını paylaştığı bir süreçtir. Bu süreç başta günlük hayatın getirdiği ihtiyaçlar kadar kullanılırken gelişen dünya ile birlikte, iletişim de boyut değiştirmiştir. Eski bir tabire göre, “*Güneşin altında söylenmedik söz kalmamıştır*” bu sebeple söylemlerin ve metinlerin birbirine temas etmediğini düşünmek mümkün değildir (Gökalp Alparslan, 2007, s.9). Yazınsal hayata geçişle sözlü gelenekten beslenen sayısız metin ortaya çıkar. Metinlerarası yaklaşım, üretilen iki farklı yapının ortak noktalarını inceleyerek aralarında bulunan alışverişi açıklamaya çalışır. Metinlerarasılık kuramından önce, metinler yazıldığı döneme ve yazarın kişisel görüş ya da psikolojine göre ele alınırdı. Ancak sonradan metinlerin başka metinlerle iç içe geçtiği ve üst üste gelerek birbirleriyle karıştığı anlaşılmıştır. Her yazınsal metnin aslında “*çoksesli*” olma özelliği barındırdığı görülerek metinlerarası kuram ortaya çıkar (Aktulum, 2000, s.8).

Kuramsal olarak yirminci yüzyılda ortaya çıkan metinlerarasılık kaynağını Mikhail Bakhtin’in “*söyleşimcilik*” kuramından alır. Onun ifadesine göre saf metin yoktur, her metin bir başka bağlamda kullanılır (Aktulum, 2000, s.24-25). İlk olarak Rusça kuramı ortaya koyan Bakhtin’in Avrupa’da fark edilmesi Julia Kristeva tarafından sağlanır. Kristeva, 1969 yılında yazdığı yazısında kuramı tanıtarak “*metinlerarasılık*” kavramını kullanır (Gökalp Alparslan, 2007, s.9-10). Kristeva’dan sonra metinlerin farklı metinlerle olan alışverişi, edebiyat kuramcılarının tartışma noktası olur. Bu durum ya edebi etkiden kaynaklı ya gelenekselliğe atıfta bulunma ya da intihal iddialarıyla adlandırılırken; Bauman ve Briggs, metinleri kültürel nesneler olarak ele almanın daha doğru olduğunu söyler. Bu kültürel nesneler tekrar edilebilir ve sınıflandırılabilir metinler olarak görülür (Bauman, 2015, s.261-262).

Söylemlerin ya da yazılan metinlerin her biri hem ulusal hem de evrensel kültürel değer olarak görülür. Bu metinler devamlı olarak yeni anlatılar içerisinde ele alınıp tekrar

edilerek süreklilik sağlanır. Ancak bunu yaparken alınan parçanın, ana metinden ayrılarak yeni anlatı içerisinde bir bütünlük sağlaması gerekir (Bauman, 2015, s.262).

Metinlerarasılık genel anlamıyla bir yeniden yazma işlemi olarak ele alınır. Her metnin bir alıntılar toplamı olduğu, eski metinlerden alınan parçaların yeni bir bütünlük oluşturduğu söylenir (Aktulum, 2000, s. 17-18). *“Metinlerarası tek bir metin içerisinde oluşan ve belli bir metinsel yapının farklı kesitlerini (ya da düzgülerini) başka metinlerden alınan çok sayıda kesitin (ya da düzgünün) dönüşümleriymiş gibi algılamamıza olanak sağlayan metinsel bir etkileşimdir”* (Aktulum, 2000, s.42).

Kuram her ne kadar 1960’lı yıllarda başlayarak yeni bir disiplin olarak araştırmacılar tarafından anılsa da eski metinlerde de örneklerini görmek mümkündür. Özellikle Divan edebiyatında gerek tahmis, nazire türlerinin varlığı; gerek mazmunlar ve kafiyelerin ortak kullanılmasıyla birlikte yazılan metnin yeniden ele alınması metinlerarasılığın geçmişini gösterir durumdadır. Metinlerarasılık kuramı sadece edebiyat mahsullerini içermez. Resim, heykel, mimari, sinema gibi birçok alanda da yer alır (Kolcu, 2011, s.300).

Sanatın ve edebiyatın her kolunda bulunabilir olan metinlerarasılık halk bilimi özelinde, farklı bir durum içerir. Halk biliminin önemli ürünlerini barındıran sözlü kültür parçaları öncelikle söyleme ilişkindir, söylemin yazıya aktarılmasıyla birlikte bu halk bilimi ürünleri metinleşir. Sözlü ürünlerde bir alıcı ve verici ile alışveriş gerçekleşir. Bağlam içerisinde gerçekleşen bu alışveriş *“söylemlerarasılık”* olarak ifade edilirken bu sözlü ürünlerin yazıya geçirilmesiyle birlikte *“metinlerarasılık”* olarak değerlendirilmeye alınır (Aktulum, 2022, s. 22). Halk bilimi bağlamında sözlü ürünün aktarımı bir süreç içerisinde gerçekleşir. *“Çoğunlukla adsız bir ilk söyleyenin ürünü olan bir yapıt, örneğin bir masal ya da fıkra yinelenerek hem biçimsel hem de içeriksel olarak bir basmakalıp, dolayısıyla bir yineleme nesnesi durumuna gelir. Her yinelendiğinde ise aynı ürünün değişik biçimleri ortaya çıkar”* (Aktulum, 2022, s.28). *“Sözlü şiir çalışmasının temelini ‘varyantlar’ ile ‘versiyonlar’ arasındaki genetik ilişkilere ve bu aynı kökten gelen metinleri birbirine bağlayan metinler arası ilişkilerce kurulan ‘sözlü geleneğin’ devamlılığına yönlendirmiştir”* (Bauman, 2015, s.262). Sözlü edebiyat ürünlerinin ilk metni tespit edilemez. Durağan bir mevcudiyet göstermeyen bu ürünler sadece icracının

bilincinde yer alır. Sözlü ürünler ancak metinleştirilerek somut bir hâle gelir (Aktulum, 2022, s. 47).

Halk bilimi incelemelerinde metnin yanı sıra bağlamın da oldukça önemli olduğu görülür. Metinleştirilen her sanatsal ve kültürel öge yeni bir bağlam içerisinde tekrar tekrar üretilir. Yinelen sadece metin değil kültürel değerlerdir. Aktulum bu konuya şu şekilde örnek verir. “*Örneğin, Dede Korkut masallarındaki ‘bilge kişi’ ataya saygı kültürünü simgeler. Bilge kişiye ya da örneğin Kağan’a saygı ise Orta Asya’da, şamanlık kültürüyle ilintilidir*” (2022, s. 40). Bağlamın değişmiş olması alınan parçanın hatta metnin değişmesini de sağlar (Aktulum, 2022, s.36).

Halk biliminin modern çalışmaları artık köken sorunlarını araştırmaktan çıkarak ürünler arası alıntılama ve alıntılan malzemenin dönüşümünü de inceler. Alıntılama işi bir edilgen durum değil, yeniden yaratma işidir (Jacobson, 1953; akt. Aktulum, 2022, s.32).

Metinlerarasılık, metinleşen kültürel değerlerin, alışkanlıkların, yaşam biçimlerinin, geleneklerin yeniden bir bağlam içerisinde canlandırılmasını sağlar. Böylelikle folklor ürünlerinin tekrar tekrar ele alınarak unutulmasının önüne geçilir. Bu bakış açısı gelenekselleşen folklorik unsurları olduğu gibi yinelemez, dönüştürerek yeniden yaratır (Aktulum, 2022, s.11-16).

Bu bağlamda Gönül Dağı dizisinde bulunan birçok farklı türden metinlerarası ilişki bulunur. Dizi, kültürel değerleri hatırlatmak amacıyla sahnelerde oldukça önemli sözlü kültür ürünleri kullanır. Çalışmanın bu başlığıyla birlikte dizinin hangi kaynaklardan beslendiği ve ekran karşısındaki izleyicilere hangi kültürel değerleri yansıttığı tespit edilmek istenmiştir.

4.1. Ortakbirliktelik İlişkileri

Genette metinlerarası ilişkiyi, “*İki ya da daha fazla metin arasındaki ortakbirliktelik ilişkisi, yani, biçimsel olarak ve çoğu zaman, bir metnin başka bir metindeki somut varlığı*” şeklinde tanımlar (Genette 11-17, 1982; akt. Aktulum,2000, s.94). Bir metnin içinde bulunan ortak yapı açık veya kapalı olması bakımından ikiye ayrılır. Metnin içerisinde yer alan parçanın nereden ya da kimden alındığı belirtiliyorsa

alıntı-gönderge başlığı altında; parçanın alındığı yer söylenmeyip okurun tamamlanması bekleniyorsa gizli alıntı ve anıştırma başlığı altında incelenir (Aktulum, 2000, s.93-94).

4.1.1. Alıntı ve Gönderge

Jacobson, alıntıyı “*Bir sözce içinde sözce, bir ileti içinde ileti, bir sözce üzerine sözce*” olarak tanımlar (Jacobson, 1967; akt. Aktulum, 2000, s.94). Metinlerarası ilişkinin en çok bilinen ve kullanılan yöntemi alıntıdır. “*Bir metnin başka metindeki varlığını en somut biçimde görünür kılan, ilk akla gelen, en genel ve en sık karşımıza çıkan metinlerarası yöntemdir*” (Aktulum, 2000, s.95). Yazarın, metninde bir başka metinden alıntı yapmasının sebebi anlatıyı güçlendirmek ve okuyucuyu duygu durumunun içine çekerek etkileme amacı taşır (Gökalp-Alpaslan, 2007, s.314).

Vara vara vardım ol kara taşa

Hasret kodun beni kavim, kardaşa

Sebep ne gözden akan kanlı yaşa

Bir ayrılık, bir yoksulluk, bir ölüm

Nice sultanları tahtan indirdi

Nicesinin gül benzini soldurdu

Nicesini dönülmez yola gönderdi

Bir ayrılık, bir yoksulluk, bir ölüm

Karacaoğlan der ki kondum göçülmez

Acıdır ecel şerbetin içilmez

Üç derdim var birbirinden seçilmez

Bir ayrılık, bir yoksulluk, bir ölüm (Ergun, 1956, s.119).

Bağlam: Taner Dilek’in nişanlısı olduğunu öğrenince dedesine giderek at binmek istediğini söyler. At sürmek Taner’in dertlerinden uzaklaşmasına, düşüncelerini hafifletmeye yardımcı olur (3. Bölüm).

Bozkırda at sürdükten sonra ağaç altında çay yapmak için dururlar ve Karacaoğlan’a ait olan şiirin orijinal metni Ciritçi Abdullah tarafından seslendirilir. Karacaoğlan’ın ismi şiirde yer aldığı için alıntı olarak değerlendirilmiştir.

Bağlam: Münir Başkan, Asuman ve Ramazan’ın görüşmesine izin vermemekle birlikte saz evi ve kendi evlerinin önüne de bekçi koyar. Gece bekçi uyuduktan sonra Asuman’ın balkonuna tırmanan Ramazan duruma sinirlenerek “*Ben bu oyunu bozarım Asuman. Bana Tatar Ramazan modumu açtırmaları valla ben bütün her oyunu bozarım ha*” der (12. Bölüm).

Tatar Ramazan, Kerim Korcan’ın yazmış olduğu aynı ismi taşıyan öykü kitabının başrolüdür. Eser, aynı isimle televizyon ekranlarına da çıkmıştır. Film ve dizisi yapılan eserin başrolü Tatar Ramazan haksızlığına dayanamayan ve zalimin karşısında duran bir karakter olarak yazılır ve oynanır (www.wikipedia.org). Filmde de meşhur bir cümle olarak yer alan “*Ben bu oyunu bozarım, benim adım Tatar Ramazan*” sözünü dizide Ramazan karakterinin söylemesi ile metinlerarasılık elde edilir.

Yusuf; u kaybettim Kenan ilinde

Yusuf bulunur, Kenan bulunmaz

Bu akıllı fikr ile Leyla bulunmaz

Bu ne yaredir ki çare bulunmaz

Aşkın pazarında canlar satılır

Satarım canımı alan bulunmaz

Yunus öldü deyu selan verirler

Ölen beden imiş, aşıklar ölmez (14. Bölüm).

Bağlam: Ramazan, Taner ve Veysel yaptıkları uçak için istedikleri desteği bulamazlar ve işlerinde aksaklıklar meydana gelmeye başladığı bir anda kahvaltı için dedeleri Ciritçi Abdullah’a giderler. Ciritçi, sofra başında hüzünlü olan torunlarına bu şiiri okuyarak Yusuf’u mu kaybettiklerini, problemin ne olduğunu sorar (14. Bölüm).

Şiirin içerisinde Hz. Yusuf’un hikâyesi bulunur ve şiir anırtırma kuramı içerisinde yer alır. Ancak şiirin iki kıtasının dizide kullanılması ve Yunus Emre’nin adının geçmesinden dolayı şaire yapılan bir gönderge olarak değerlendirilebilir.

Bağlam: Serdar, hastanede Reşat Nuri Güntekin’in “*Acımak*” adlı eserini okur. O sırada içeri giren Elif Hemşire ’ye kitabı okuyup okumadığını sorar ve hayır yanıtını alır daha sonra kitaptan ve kendi yorumundan bahseder. “*Bir baba kız hikâyesi. Hiçbir şeyin görüldüğü gibi olmadığını, travmalarımızın her birinin şimdiki zamanı nasıl etkilediğini öğrendim bu kitapta. Acıma duygusunu ve acının ne kadar gerçek bir duygu olduğunu öğrendim.*” (18. Bölüm).

Acımak, Reşat Nuri Güntekin’in kalem almış olduğu bir karşıtlık hikâyesidir. Çalışkan, başarılı, zaafı olmayan bir karakter olan Zehra Öğretmen babasını hiç sevmez ve ailenin başına gelmiş bütün kötü durumlardan onu sorumlu tutar. Bir gün babasının çok hasta olduğu ve onunla görüşmek istediği haberi gelir ancak o görmek istemez. Kendisine edilen ısrarlar sonucunda yola çıkar ancak babası o gelmeden vefat eder. Babası kızı için geriye bir küçük sandık bırakır. Sandıkta babası Mürşit Bey’in günlüğü vardır. Günlüğü okumaya başlayan Zehra; babasının ve annesinin birbirine ne kadar zıt olduklarını, bundan doğan sonuçlarda annesinin suçlu olduğunu anlar.

Bu konuşmada hem kitaba bir gönderme yapılırken hem “*Bir baba kız hikâyesi*” ifadesi kullanılarak Elif Hemşire ve onun uzun zamandır görmediği babasına bir gönderme yapılır. Elif Hemşire’nin ailesi, onu ve kız kardeşini babaannelerine bırakarak Almanya’ya giderler. Çift orada anlaşılamayıp boşanır. Elif’in bütün yalnızlık hissinin arkasında ise bu durum yer alır. Çünkü onu, annesi ve babasının dahi istemediğini bu yüzden kimsesiz olduğunu düşünür.

Bağlam: Taner, Veysel ve Ramazan’ın yaptığı icatların gerek televizyonda gerek sosyal medyada duyulmasıyla TRT muhabirleri onlarla röportaj yapmak için Gedelli’ye

gelir. TRT'ye verdikleri röportaj sırasında motivasyonunuz ne sorusuna; Ramazan, “*Rahmetli Neşet ağamın da dediği gibi aşk ile koşan yorulmaz*” diyerek icatları severek yaptıklarını söyler. Burada Neşet Ertaş'ın adı ve sözü kullanarak metinlerarası bir dönüşüm sağlanır (21. Bölüm).

Ağlayı ağlayı düştüm yollara

Karışayım boz bulanık sellere

Adı sanı bilinmedik illere

Gitmeyince gönül yardan ayrılmaz

Gözüm kaldı şu kaplanın postunda

Azrail de can almanın derdinde

Döne döne teneşirin üstünde

Yunmayınca gönül yardan ayrılmaz

Hadini de Karacaağlan hadini

Aramazlar gurbet ele gideni

Ak göğsün üstünde çakır diken

Bitmeyince gönül yardan ayrılmaz. (22. Bölüm).

Orijinal Metin:

Ağlayı ağlayı düştüm yollara

Karışayım bozbulanık sellere

Adı sanı bilinmedik illere

Gitmeyince gönül yârdan ayrılmaz

Ahım kaldı şu gelinin ahdinde
 Deremedim güllerini vaktinde
 Karanlık gecede kolum altında
 Yatmayınca gönül yârdan ayrılmaz

Gözüm kaldı şu kaplanın postunda

Azrail de can almanın kastında
 Döne döne teneşirin üstünde
 Yunmayınca tenim yârdan ayrılmaz

Hadini de Karac-Oğlan hadini

Aramazlar gurbet il'e gideni

Ak göğsün üstünde çakır diken

Bitmeyince gönül yârdan ayrılmaz (Ergun, 1956, s.204).

Bağlam: Hemşire Elif'in nişanlısı Koralı Yaşar adamları ile Serdar'ı tuzağa düşürür bu sırada Veysel yardım için Serdar'a yetişir ama karşı taraf kalabalıktır. Kavga sırasında at üzerinde Ciritçi Abdullah gelir, kavgayı bitirir ve Veysel ile Serdar'ı alarak çay içmek üzere kendi evine götürür. Ciritçi Abdullah, bahçenin avlusunda çay demlenirken bu şiiri okur (22. Bölüm).

Şiirin orijinali dört kıtadan oluşur ancak dizide üçüncü kıta okunmaz. Şiirin son dördlüğünde metnin sahibinin adı geçtiği için bu şiir gönderge olarak adlandırılmıştır.

Evvel sen de yücelerden uçardın

Şimdi enginlere indin mi gönül

Derya deniz dağ taş demez geerdin

Karadan menzilin aldın mı gönül

Yiğitliğim elden gitti yel gibi

Damağımda tadı kaldı bal gibi

Hoyrat eli değmiş gonca gl gibi

Bozulmuş bağlara döndün m gönül

Karacaoğlan der ki söyle sözünü

Hakk'a teslim eyle kendi özünü

Nâs işine karalama yüzünü

Yolun doğrusunu buldun mu gönül. (32. Bölüm).

Orijinal Metin:

Evvel sen de yücelerden uardın

şimdi enginlere indin mi gönül

Derya, deniz, dağ, taş demez geerdin

Karadan menzilin aldın mı gönül

Yiğitliğim elden gitti yel gibi

Damağımda tadı kaldı bal gibi

Hoyrat eli değmiş gonca gl gibi

Bozulmuş başlara döndün m gönül

Hasta oldun yastığımı istersin

Kaadir Mevlâ'm sağlığını göstere

Cennet-i âlâdan bir köşk diler

Boynunun farzını kıldın mı gönül

Karac-Oğlan der ki söyle sözünü

Hak'ka teslim eyle kendi özünü

Nâs işine karalama yüzünü

Yolun doğrusunu buldun mu gönül (Ergun, 1956, s.98).

Bağlam: Taner, ablasının düğününü yapabilmek için icatlarını satmak durumunda kalarak zor duruma düşer. Dilek'i ise çalıştığı şirket tekrar İstanbul'a çağırır. İstanbul'da Taner için iş bulan Dilek, onun İstanbul'a gelmesini ister. Ancak Taner'in annesi Halime buna şiddetle karşıdır. Taner de gitme fikrine çok sıcak bakmaz. Bu durum karşısında ne yapacağını bilemeyen Taner, dedesi Ciritçi Abdullah'ın yanına gider ve birlikte at sürmeye çıkarlar. Ciritçi Abdullah şiirin ilk iki kıtasını at sürerken son kıtasını ise durup attan indikten sonra okur (32. Bölüm).

*“Hayatta hiçbir şey ona kıymetli görünmemiş, peşinden koşmak, erişmek, sahip olmak arzusunu vermemişti. Etrafına daima bir yabancı gözüyle bakmış, hiçbir yere bağlanmak arzusu duymamış, bu yalnızlığının gururu içinde, memnun olmaya çalışmıştı. Şimdi ilk defa bir şey istiyor, hem de korkunç bir şiddetle istiyordu. Fakat niçin bu istek bir imkânsızlıkla beraber gelmişti? Niçin hayatının bu en büyük arzusunu, şimdiye kadar belki yine içinde fakat en gizli yerlerde saklı duran bu arzuyu, hapsedildiği yeri parçalayarak ortaya çıkar çıkmaz, öldürmeye mecbur kalıyordu? Niçin? Kimin için?”*²⁸

²⁸ Detaylı bilgi için bkz. Sebahattin Ali, Kuyucaklı Yusuf, s.82.

Bağlam: Kahveci Rıfat, âşık olduğu kız yani Meryem kitap okuduğu için kendisi de kitap okumaya başlar. Eline aldığı ilk kitap ise Sabahattin Ali'ye ait olan Kuyucaklı Yusuf'tur. Kitabın bu satırlarını sesli bir şekilde okur. Okuduğu cümleler kendisini anlatmaktır. Rıfat, çocukluğundan beri bir şey istememiş babasının kahvesini işletmiştir. Meryem'i gördükten sonra ise tamamen onu düşünmeye ve onun için değişmeye başlar. Ancak Meryem'in gözlerinin görmüyor oluşu Rıfat için bir engel değilse de annesi için kesinlikle kabul edilemez bir durumdur. Rıfat aşkını istediği gibi yaşayabilmek için bu engelle savaşmak ve ikna etmek zorundadır (41. Bölüm).

Sahne boyunca kitabın isminin görünür olmasından dolayı, izleyici Rıfat'ın bu cümleleri nereden okuduğunu görür. Sahnede okunan cümleler birer gönderge olarak dizide yer alır.

Yiğidin eyisini nerden bileyim

Yüzü güleç, kendi yaman olmalı

Kasavet serine çöktüğü zaman

Gönlünün gamını alan olmalı

Benim sözüm yiğit olan yiğide

Yiğit olan muntazırdır öğüde

Ben yiğit isterim fırka dağıda

Yiğidin başında duman olmalı

Karacaoğlan derki, çile çekilmez

Hozan tarlalara sümbül ekilmez

Sak yabancı ile başa çıkılmaz

İçinden sıdk ile yanan olmalı (44. Bölüm).

Orijinal Metin:

Yiğidin iysini nerden bileyim

Yüzü güleç, kendi yaman olmalı

Kasâvet serine çöktüğü zaman

Gönlünün gamını alan olmalı

Benim sözüm yiğid olan yigide

Yiğit olan muntazırdır öğüde

Ben yiğit isterim fırka dağıta

Yiğidin başında duman olmalı

Yiğit olan yiğit kurt gibi bakar

Düşmanı görünce ayağa kalkar

Kapar mızrağın, meydana çıkar

Yiğidin ardında duran olmalı

Sâfi güzel ola, şol bazı kötü

Yiğidin densizi iy olmaz zâti

Gayet durgun ister silahı, atı

Yiğit el çekmeyip viran olmalı

Karac-Oğlan der ki, çile çekilmez

Hazan tarlalara sünbül ekilmez

Sat yabancı ile başa çıkılmaz

İçinden sıdk ile yanan olmalı (Ergun, 1956, s.320-321).

Bağlam: Veysel ve Kenan kardeş olduklarını öğrenmeden önce aralarında birkaç gerilim yaşanır. Kardeş olduklarını öğrendikten sonra da baştaki durumu aşmakta zorlanan kardeşleri, Ciritçi Abdullah bir yolculuğa çıkarır. Veysel ve Kenan geceyi dağda geçirecekleri için ateş yakarlar ve etrafında uyumak için farklı köşelere giderler. Bu şekilde sabaha çıkamayacaklarını söyleyen Ciritçi Abdullah, birlik olmadan gecenin atlatılamaz olduğunu söyleyerek kardeşlerin bir arada uyumaları gerektiğini ifade eder (44. Bölüm).

Ciritçi Abdullah yolculuk sırasında okuduğu bu şiirle torunlarına nasihat verir. Karacaoğlan'a ait bu şiirin, dizide son dördüğü okunduğu için şairin kim olduğu izleyici tarafından anlaşılır. Bu sebeple sahnede gönderge bulunur.

“Mehmet Akif’in dediği gibi ‘Allah’a güven, sa’ye sarıl, hikmete ram ol. Yol varsa budur, bilmiyorum başka çıkar yol’.” (49. Bölüm).

Bağlam: Sefer’in hastalığına çözüm bulmak isteyen Erkan, okuldaki arkadaşından hastalıklara iyi gelen şifalı bir su olduğunu duyar. Suyu almaya gitmek için de Ciritçi Abdullah’tan yardım ister. Ciritçi Abdullah ve Erkan birlikte gider ve suyu alıp gelerek Sefer’e içirirler. Ameliyattan ve hastalıktan çok korkan ve ailesinden ayrı düşeceğini düşünen Sefer’e; Ciritçi Abdullah, çocukların inandığını onunda inanması gerektiğini söyler. Ciritçi Abdullah, cümleye direkt Mehmet Akif’in dediği gibi diyerek başladığı için sözün kime ait olduğunu belirtir. Safahat’ta yer alan “Yeis Yok” şiirinin son iki dizesini oluşturan bu sözler, Hicr Suresi, 56. Ayetten yola çıkılarak yazılmıştır (Ersoy, 1919; Turinay, 2021, s. 852-853). (49. Bölüm).

Ölüm ardıma düşüp de yorulma

Var gıt ölüm bir zaman da gene gel

Akıbet alırsın komazsın beni

Var gıt ölüm bir zaman da gene gel

Şöyle bir vakitler yiyip içerken

Yiyip içip yaylalarda gezerken

Gene mi geldin ben senden kaçarken

Var gıt ölüm bir zaman gene gel

Karacaoğlan der ki derdim pek beter

Bahçede bülbüller şakıyıp öter

Anayı atayı dün aldın yeter

Var gıt ölüm bir zaman gene gel (50. Bölüm).

Orijinal Metin:

Ölüm ardıma düşüp te yorulma

Var gıt ölüm bir zaman da gene gel

Akıbet alırsın komazsın beni

Var gıt ölüm bir zaman da gene gel

Şöyle bir vakitler yiyip içerken

Yiyip içip yaylalarda gezerken

Gene mi geldin ben senden kaçarken

Var gıt ölüm bir zaman da gene gel

Çıkıp boz kurtlayın ulaşamadım

Yalan dünya sana çıkışamadım

Eşimle dostumla buluşamadım

Var git ölüm bir zaman da gene gel

Karac-Oğlan eder derdim pek beter

Bahçede bülbüller şakıyıp öter

Anayı, atayı dün aldın yeter

Var git ölüm bir zaman gene gel (Ergun, 1956, s.251).

Bağlam: Kasabanın otobüs hattını yıllar sonra Mezarıcı İlyas'ın alması ve Sefer'in işsiz kalması üzerine, Sefer Kayseri'ye çalışmaya gider. Ancak orada rahatsızlanarak kasabaya geri döner. Beyninde tümör olduğu ortaya çıkan Sefer'in ameliyat olması gerekir. Yıllar sonra kavuştuğu Zahide ve aile hayatını kaybedeceğini düşündüğü için ameliyattan korkar. Bu yüzden dışarı çıkmak istemez ve günden güne morali bozulmaya başlar. Ciritçi Abdullah hastalıktan dolayı kendini eve kapatan Sefer'i, Gönül Dağında zeytin ağacı aramaya çıkarır. Yolculuk sırasında ise bu şiiri okur. Şiirde ölümün şimdi değil başka bir zamanda gelmesi istenir. Sefer için de bu durum böyledir. Tam yalnızlıktan kurtulmuş, yıllardır uzaktan sevdiği Zahide'sine kavuşmuşken ölümün onu almasını istemez (50. Bölüm).

Karacaoğlan'a ait şiirin sadece üçüncü kıtasını okumayan Ciritçi Abdullah, mahlasın yer aldığı kıtayı okuyarak şiirin sahibini belli eder. Bu yüzden sahnede yer alan şiir, metinlerarasılık bağlamında gönderge olarak değerlendirilebilir.

Gönül ne gezersin sarp kayalarda?

İniver aşağı, yola gidelim.

Bir güzel sevmeyle gönül eğlenmez,

Gel güzeli bolca ile gidelim.

Koyuverin gitsin sefil baykuşu,

Durmuyor, akıyor gözümün yaşı.

Kadir, kıymet bilmez imiş her kişi,

Kadirli, kıymetli ile gidelim.

Karacaoğlan der ki: Yiyip içmeden,

Güzeller usanmaz konup göçmeden.

Muhanatın köprüsünden geçmeden,

Düşelim de azgın sele gidelim. (53. Bölüm).

Orijinal Metin:

Bülbül ne yatarsın, sarpa kayada

Erenler yol kurmuş yola gidelim

Çirkin sevmek ile gönül eğlenmez

Güzeli çok olan yere gidelim

Kolda götürürler alıcı kuşu

Koğun gitsin aralıktan baykuşu

Kadir kıymet bilmez olmuş her kişi

Kadir kıymet bilen yere gidelim

Koyuverin şahin avını alsın

Tüyünü tileğın hep yere yığsın

Böyle gurbet iller yadlara kalsın

Adamlı, illi yerlere gidelim

Karac-Oğlan der ki konup göçmeden

Güzeller usanmaz yiyip içmeden

Muhannetin köprüsünü geçmeden

Düş Karadeniz’e sele gidelim (Ergun, 1956, s.291).

Bağlam: Gönül Dağı’nın çevresinde bulunan ve Gedelli’ye yakın köylerden birine dağdan taşlar düşer. Valilik tarafından köy için acil tahliye edilme kararı alınır. Köydeki insanlar geçici olarak Gedelli’nin spor salonuna yerleştirilir daha sonra köylü el ele vererek kasabadaki eski ve boş olan lojmanları gelen misafirler için yenilemeye başlarlar. Köyden herkes ayrılıp Gedelli’ye gelirken yaşlı adamın biri bunu kabul etmez ve köyden çıkmayı reddederek dağdaki bir mağaraya yerleşir. Adamı ikna edemeyen ailesi ve Gedelli’nin başkan vekili Muammer, Ciritçi Abdullah’tan adamla konuşup ikna etmesini ister. Ciritçi Abdullah, adamın yanına giderken Karacaoğlan’a ait olan bu şiiri okur (53. Bölüm).

Kaynak aldığımız eser ile dizide kullanılan şiir arasında kelime farkları bulunurken anlamın değişmediği görülür. Bağlam içerisinde düşünüldüğünde dağdan çıkmayı reddeden bir adama şiirle “*Gönül ne gezersin sarp kayalarda?*” sorusu sorulurken adeta ikna etme eğilimi olan ikinci dize “*İniver aşağı, yola gidelim*” ile devam eder. Ciritçi Abdullah adamı önce ikna edemez ancak sonrasında lojmanları yenilemek için canla başla çalışan kasabalıları gösterir. Dayanışma içerisinde insanların bir arada nasıl güçlü olduğunu söyleyerek yaşlı adamı Gedelli’ye gelmeye ikna eder. Dizide yer verilen şiir bağlam ile güçlendirilerek seyirciye ulaşır.

4.1.2.Gizli Alıntı – Aşırma

Metin içerisinde kullanılan parçanın kimden ya da nereden alındığı belirtilmeyen alıntılardır. Bu alıntılarla birlikte metinlerarasılıkta gizli alıntı bir başka yazara ait olan yazının tamamını, bir bölümünü ya da düşüncesini alarak kendine mâl etme durumu olarak görülür (Aktulum, 2000, s. 103).

Üryan geldim gene üryan giderim

Ölmemeye elde fermanım mı var

Azrail gelmiş de can talep eyler

Benim can vermeye dermanım mı var

Dirilirler dirilirler gelirler

Huzur-ı mahşerde divan dururlar

Harâmî var diye korku verirler

Benim ipek yüklü kervanım mı var

Er isen erliğin meydana getir

Kadir Mevlâm noksanımı sen yetir

Bana derler gam yükünü sen götür

Benim yük götürür dermanım mı var (9. Bölüm).

Orijinal Metin:

Üryan geldim gene üryan giderim

Ölmemeğe elde fermanım mı var

Ezrail gelmiş te can talep eyler

Benim can vermeğe dermanım mı var

Dirilirler dirilirler gelirler

Huzur-ı mahşerde divan dururlar

Haramı var diye korku verirler

Benim ipek yüklü kervanım mı var

Er isen erliğin meydana getir

Kaadir Mevlâm noksanımı sen yetir

Bana derler gam yükünü sen götür

Benim yük götürür dermanım mı var

Karac-oğlan der ki ismim ögerler

Ağı oldu bildiğimiz şekerler

Güzel sever diye isnad ederler

Benim Hak'tan özge sevdiğim mi var (Ergun, 1956, s.162-163).

Bağlam: Uçağın patenti çalınınca üzülen Taner, dedesinin yanına gider. Ciritçi Abdullah o sırada bu şiirin ilk kıtasını okur. Ardından Ciritçi Abdullah atıyla Taner ise bisikletiyle eve dönerken yolda şiirin iki kıtasını daha seslendirir (9. Bölüm).

Orijinal metin dört kıtadan oluşur. Okunmayan dördüncü kıtada şiirin kime ait olduğu bilgisi yer alır. Şairin adının geçtiği kıta dizide okunmadığı için bu durum gizli alıntı tekniği olarak değerlendirilmiştir.

Fârig olmam eylesen yüzbin cefa sevdim seni

Böyle yazmış alnıma kıl-î kazâ sevdim seni

Ben bu sözden dönmezem devreyledikçe nûh-felek

Şâhid olsun aşkıma arz u semâ sevdim seni (13. Bölüm)

Orijinal Metin:

Fârîğ olmam eylesen yüz bin cefâ sevdim seni

Böyle yazmış alnıma kıl-î kazâ sevdim seni

Ben bu sözden dönmezem devr eyledikçe nûh-felek

Şahid olsun ‘aşkıma arz u semâ sevdim seni

Bend-i peyvend-î dilim ebrû-yı ğaddârındadır

Rişte-î cem'iyetim zülf-i siyeh-kârındadır

Hastayım ümmîd-i sıhhat çeşm-i bîmârındadır

Bir devâsız derde oldum mübtelâ sevdim seni

Ey hilâl-ebrû dilin meylî sanâdır doğrusu

Sûy-ı mihrâba nigâhım geç-edâdır doğrusu

Râ kaşından inhirâf etsem riyâdır doğrusu

Yâ savâb olmuş ve yâ olmuş hatâ sevdim seni

Bî-gubârım hasret-î hattınla hâk olsam yine

Sihhatim rûh-ı lebindendir helâk olsam yine

Tig-ı gamzenden kesilmem çâk çâk olsam yine

Hâsılı bîhûde cevretme banâ sevdim seni

Galib-î dîvâneym Ferhâd u Mecnûn'a salâ

Yüz çevirmem olsa dünyâ bir yanâ ben bir yana

Şem'ine pervâneym pervâ ne lâzımdır banâ

Anlasın bigâne bilsin âşinâ sevdim seni (Okçu, 1993, s.435-436).

Bağlam: Şiirin ilk dördlüğü bahçede çiçek eken Ciritçi Abdullah tarafından söylenir (13. Bölüm).

Dizide, şairin adının geçtiği son dördlüğe yer verilmezken sohbetin devamında da şairinin adının geçmemesi ile aslında şiirin kime ait olduğu belirtilmez. Böylece şiir gizli alıntı başlığı altında değerlendirilebilir.

Hak bir gönül verdi bana

Ha demeden derman olur

Bi dem gelir şâdan olur

Bi dem gelir giryan olur

Bi dem gelir söyleyemez

Bi sözü şerh eyleyemez

Bi dem dilinden dürr döker

Dertlilere derman olur (18. Bölüm).

Orijinal Metin:

Hak bir gönül verdi bana ha demeden hayran olur

Bir dem gelir şâdan olur bir dem gelir giryan olur

Bir dem sanasın kış gibi şol zemheri olmuş gibi

Bir dem beşâretten doğar hoşbağ ile bostan olur

Bir dem gelir söyleyemez bir sözü şerheyleyemez

Bir dem cehâlette kalır nesne bilmez nâdan olur

Bir dem dev olur ya peri viraneler olur yeri

Bir dem uçar Belkıs ile sultân-ı ins ü cân olur

Bir dem varır mescitlere yüz sürer anda yerlere

Bir dem varır deyre girer İncil okur ruhban olur

Bir dem gelir İsa gibi ölmüşleri diri kılar

Bir dem girer kibr evine Firavn ile hâmân olur

Bir dem döner Cebrail'e rahmet saçar her mahvile

Bir dem gelir gümrâh olur miskin Yunus hayran olur (Özçelik, 2015, s.193).

Bağlam: Gülsüm Öğretmen, Ciritçi Abdullah'ın yanına gider o sırada bahçede çiçeklerle uğraşan Ciritçi ile sohbe başlarlar. Gülsüm Öğretmen'in bir derdi olduğunu anlayan Ciritçi, Yunus Emre'nin şiirinden okuyarak Gülsüm Öğretmen'e “*Senin de söyleyemediğin bir sözün var gibi*” der (18. Bölüm).

Yunus Emre'ye ait olan bu şiir, iç kafiye olup hem beyit şeklinde okunabilirken hem de beyitler kafiye noktalarından ayrılarak kıta şeklinde okunabilir. Dizide şiirin ilk ve üçüncü parçasına yer verilirken şairden bahsedilmez.

“*Bir damla bir damla daha iki damla etmez, bir büyük damla eder*” (20. Bölüm).

Bağlam: Serdar, Ciritçi Abdullah’la çıktığı yolculuklardan sonra yavaş yavaş ruhen iyileşmeye başlar ve Gedelli’de küçük bir ev ve bahçe tutarak kendine zaman ayırır. Ramazan ayında iftar yemeğine Ciritçi Abdullah’ı çağırır ve sofrada ezanı beklerken sohbet eden ikiliden Ciritçi Abdullah, “*Bir damla bir damla daha iki damla etmez*” der ve ardından Serdar “*Bir büyük damla eder*” diyerek alıntılan sözü tamamlar (20. Bölüm).

Andrei Tarkovsky’nin “*Nostalghia*” adlı filminde bulunan “*Bir damla bir damla daha iki damla etmez, bir büyük damla eder*” repliğinin yer aldığı filmin adının ya da yapımcısı hakkında herhangi bir bilgi dizide geçmediği için gizli alıntı başlığı altında yer alır.²⁹

İncecikten bir kar yağar

Tozar Elif Elif diye

Deli gönül Abdal olmuş

Gezer Elif Elif diye

Elif’in uğru nakışlı

Yavru balaban bakışlı

Yayla çiçeği kokuşlu

Kokar Elif Elif diye

Elif kaşlarını çatar

Gamzesi sineme batar

Ak elleri kalem tutar

²⁹ Detaylı bilgi için bkz. Andrei Tarskovsky, *Nostalghia* filmi, 1983.

Yazar Elif Elif diye (20. Bölüm).

Orijinal Metin:

İncecikten bir kar yağar

Tozar Elif Elif diye

Deli gönül Abdal olmuş

Gezer Elif Elif diye

Elif'in uğru nakışlı

Yavru balaban bakışlı

Yayla çiçeği kokuşlu

Kokar Elif Elif diye

Elif kaşlarını çatar

Gamzesi sineme batar

Ak ellerin kalem tutar

Yazar Elif Elif diye

Evlerinin önü çardak

Elif'in elinde bardak

Sanki yeşil başlı ördek

Yüzer Elif Elif diye

Karac-oğlan eğmelerin

Gönöl vermez değmelerin

İliklemiş düğmelerin

Çözer Elif Elif diye (Ergun, 1956, s.215).

Bağlam: Dilek dağda mahsur kaldığında Gönöl Dağı'nın çobanı ona bir saat verir. Dilek eve gelip annesine bu saati sorduğunda Gülsüm Öğretmen, saatin eşine yani Dilek'in babasına ait olduğunu söyler ve işin aslını öğrenmesi için Ciritçi Abdullah'a giderler. Ciritçi Abdullah saati ve Serdar'ı yanına alarak dağa çıkar. Orada bir cirit sopası görür ve bu şiiri okumaya başlar ardından at sırtında bir adam gelerek Ciritçi Abdullah'a parolayı ve cirit atmayı unutmadığını söyler (20. Bölüm).

Ciritçi Abdullah'ın okuduğu şiir Karacaoğlan'a aittir. Ancak bunu belirtecek bir replik dizide bulunmadığı için okunan parça gizli alıntı olarak değerlendirilebilir.

Adım adım ileri,

Beş alemden içeri,

On sekiz bin hicabı,

Geçtim bir dağ içinde.

Yetmiş bin hicab geçtim,

Gizli perdeler açtım,

Ol dost ile buluştum,

Gördüm bir dağ içinde. (26. Bölüm).

Orijinal Metin:

Adım adım ileri,

Beş alemde içeri,
On sekiz bin hicabı,
Geçtim bir dağ içinde.

Yetmiş bin hicab geçtim,
Gizli perdeler açtım,
Ol dost ile buluştum,
Gördüm bir dağ içinde.

Gözler gibi görmedim,
Söz gibi söyleşmedim.
Musa gibi münacaat,
Ettim bir dağ içinde.

Gökler gibi gürledim,
Yeller gibi inledim,
Sular gibi çağladım,
Aktım bir dağ içinde.

Bir döşek döşemişler,
Nur ile bezemişler.
Dedim bu kimin ola,
Sordum bir dağ içinde.

Ayrılmadım pirimden,
Ayrılmadım şeyhimden,
Aşktan bir kadeh aldım,
İçtim bir dağ içinde.

Vardım ileri vardım,
Levhi elime aldım,
Ayetlerin okudum.
Yazdım bir dağ içinde.

Kalpten büyük dağ olmaz,
O Allaha doyulmaz.
Sohbetine kanılmaz,
Erdim bir dağ içinde.

Açtım Mekke kapısın,
Duydum o dost kokusun,
Erenlerin hepinin,
Gördüm bir dağ içinde

Yunus eydür: Gezerim,
Dost iledir pazarım,

O Allahın didarın,

Gördüm bir dağ içinde (Öztelli, 1997, s.107).

Bağlam: Dilek, ölü olarak bildiği babasının aslında ölmediğini ve Gönül Dağı çobanı ile birlikte çobanlık yapan bir adam olduğunu öğrenir. Ancak babası ondan kaçır. Dilek, Ciritçi Abdullah'tan babasını bulmasına yardımcı olmasını ister. İkili Gönül Dağına çıkarak Dilek'in babası Ali'nin kulübesini arar. Ciritçi Abdullah bu yolculuk sırasında. Yunus Emre'ye ait olan şiirden iki dörtlük okumaktadır. Okunan iki dörtlüğünde bağlama son derece uygun olduğu görülür. Çünkü yolculuk sırasında bir dağın içinde aradıklarını bulmak için adım adım devam ederler. Yolculuğun sonunda gizli perdeler aralanarak hem dağın içindeki o dost ile buluşacak hem gerçeği öğreneceklerdir (26. Bölüm).

Dizide şiirin kime ait olduğundan bahsedilmediği için gizli alıntı başlığı altında değerlendirilmeye alınmıştır.

Derman arardım derdime derdim bana derman imiş

Bürhan sorardım aslıma aslım bana bürhan imiş, hay-hay

- Bürhan sorardım aslıma aslım bana bürhan imiş

Sağı solu gözler idim dost yüzünü görsem deyu

Ben taşrada arar iken ol can içinde can imiş, hay-hay

- Ben taşrada arar iken ol can içinde can imiş

Savmu salatü hac ile sanma biter zahid işin

İnsanı kâmil olmaya lazım olan irfan imiş, hay-hay

- İnsanı kâmil olmaya lazım olan irfan imiş

Sağı solu gözler idim dost yüzünü görsem deyu

Ben taşrada arar iken ol can içinde can imiş, hay-hay

- Ben taşrada arar iken ol can içinde can imiş

Savmu salatü hac ile sanma biter zahid işin

İnsanı kâmil olmaya lazım olan irfan imiş, hay-hay

- İnsanı kâmil olmaya lazım olan irfan imiş

İşit Niyazi'nin sözü bir nesne örtmez Hak yüzü

Hak'tan ayan bir nesne yok gözsüzlere pinhan imiş, hay-hay

- Hak'tan ayan bir nesne yok gözsüzlere pinhan imiş (27. Bölüm).

Orijinal Metin:

Dermân aradım derdime derdim bana dermân imiş

Bürhân aradım aslıma aslım bana bürhân imiş

Sağ u solum gözler idim dost yüzünü görsem deyû

Ben taşrada arar idim ol cân içinde cân imiş

Öyle sanırdım ayrıyem dost gayrıdır ben gayrıyam

Benden görüp işiteni bildim ki ol cânân imiş

Savm-u salât u hac ile sanma ki biter zâhid işin

İnsan-ı kâmil olmağa lâzım olan irfân imiş

Kande gelir yolun senin ya kande varır menzilin

Nerden gelüp gittiğini anlamayan hayvân imiş

Mürşid gerektir bildire Hakk'ı sana Hakk-e'lyakîn

Mürşîdi olmayanların bildikleri gümân imiş

Her mürşîde dil verme kim yolunu sarpa uğradır

Mürşîdi kâmil olanın gayet yolu âsân imiş

Anla hemen bir sözdürür yokuş değildir düzdürür

Âlem kamu bir yüzdürür gören onu hayrân imiş

İşte Niyâzî'nin sözün bir nesne örtmez Hak yüzün

Hak'tan âyân bir nesne yok gözsüzlere pinhân imiş (Bilginer, 1976, s.165).

Bağlam: Ramazan şenlikleri sırasında kasaba meydanında iftar sonrası sahne alan Selami, Niyazi Mısrî'ye ait olan parçanın ilahi biçiminde bestelenmiş hâlini seslendirir (27. Bölüm).

Şiirin bestelenmiş biçiminde Niyazi Mısrî'nin adının bulunmaması sebebiyle gizli alıntı tekniğinin kullanıldığı görülür.

“Çöl dikenini bilir misin kızım? Harese dikenini derler Hicaz'da. Develerin âşık olduğu diken. Mübarek aylarca çölde susuz gezer bi gram su aramaz amma harese dikenini gördü mü de dayanamaz. Ondan bir ısırık alır. Ağzını dilini kanatır. Kanattıkça kendi kanını içer daha bi hoşuna gider harese dikenini. Kendi kanına doymaz bir ısırık, bir ısırık daha derken dili paramparça olur. Kan kaybından ölür gider. Harese, hırs demektir

kızım ihtiras demektir. İnsanoğlu hırsından kendini tüketir. Tıpkı o develer gibi. Demem o ki hırs felakettir kızım. İnsanı kördüğüm de eder yolunu da şaşırtır.” (32. Bölüm).

Orijinal Metin:

Harese nedir, bilir misin oğlum? Arapça eski bir kelimedir. Bildiğin o hırs, haris, ihtiras, muhteris sözleri buradan türemiştir. Harese şudur evladım. Develere çöl gemileri derler bilirsin, bu mübarek hayvan üç hafta yemeden içmeden, aç susuz çölde yürür de yürür; o kadar dayanıklıdır yani. Ama bunların çölde çok sevdikleri bir diken vardır. Gördükleri yerde o diken koparır çiğnemeye başlarlar. Keskin diken devenin ağzında yaralar açar, o yaralardan kan akmaya başlar. Tuzlu kanın tadı dikeninkiyle karışınca bu, devenin daha çok hoşuna gider. Böylece yedikçe kanar, kanadıkça yer, bir türlü kendi kanına doyamaz ve engel olunmazsa kan kaybından ölür deve. Bunun adı haresedir. Demin de söyledim, hırs, ihtiras, haris gibi kelimeler buradan gelir (Livaneli, 2017, s.46).

Bağlam: Ciritçi Abdullah Taner’i İstanbul’a götürmek isteyen Dilek’le sohbet eder. Dilek sevdiğini götürme hırsına, Taner’in annesi Halime de sevdiğini göndermeme hırsına bürünmüştür (32. Bölüm).

Dizide yaşanan bağlama örnek olarak verilen metin Zülfü Livaneli’nin Huzursuzluk romanından alınır. Dizide eserden bahsedilmez bu konuşma sanki Ciritçi Abdullah’a özgü gibi lanse edilir. Bu sebeple dizide gizli alıntı tekniğini görmek mümkündür.

Taner:

Bir an kayboldun gibi! yaşadım kıyameti

Yoruldu ama buldun ey kalbim emaneti

Taner:

Yeniden su yürüdü dalıma yaprağıma

Bir bakışın can verdi kurumuş toprağıma

Dilek:

Çiçeğe durdu kalbim içtim parmaklarından

Göz çeşmem suya erdi sevda kaynaklarından

Taner:

Bir aydınlık denizin sonsuz derinliğinde

Yüzüyorum gözünün yeşil serinliğinde

Dilek:

Bir ışıık bir kelebek biraz çiçek biraz kuş

Yeni bir ülke yüzün ellerimde kaybolmuş

Taner:

Soluğum bir kuş gibi uçuyor ellerine

Kapılıp gidiyorum saçının sellerine

Taner ve Dilek:

Gözlerinden göğüme sayısız yıldız akar

Bir gülüşün içimde binlerce lamba yakar

Bir kurtuluştur o an çağrılrsa senin adın

Sesin ne kadar sıcak sesin ne kadar yakın (32. Bölüm).

Orijinal Metin:

Bir an kayboldun gibi! yaşadım kıyameti

Yoruldun ama buldun ey kalbim emaneti

Yeniden su yürüdü dalıma yaprağıma

Bir bakışın can verdi kurumuş toprağıma

Çiçeğe durdu kalbim içtim parmaklarından

Göz çeşmem suya erdi sevda kaynaklarından

Bir aydınlık denizin sonsuz derinliğinde

Yüzüyorum gözünün yeşil serinliğinde

Bir ılık bir kelebek biraz çiçek biraz kuş

Yeni bir ülke yüzün ellerimde kaybolmuş

Soluğum bir kuş gibi uçuyor ellerine

Kapılıp gidiyorum saçının sellerine

Gözlerinden göğüme sayısız yıldız akar

Bir gülüşün içimde binlerce lamba yakar

Bir kurtuluştur o an çağrılrsa senin adın

Sesin ne kadar sıcak sesin ne kadar yakın

Tabiat bir bembeyaz gelinlik giymiş gibi

Yüzüme kar yağıyor sanki elinmiş gibi

Sensiz geçen zamanı belli yaşamamışım

Sensizlik bir kuyuymuş onu aşamamışım

Bir yol buldum öteye geçerek gözlerinden

İşte yeni bir dünya peygamber sözlerinden

Ölüm bize ne uzak bize ne yakın ölüm

Ölümsüzlüğü tattık bize ne yapsın ölüm (Bayazıt, 2009, s.174- 175).

Bağlam: Şirketinin İstanbul'a çağırması ile oraya dönen Dilek, Taner için de orada bir iş bulur ancak Taner kasabayı bırakmak istemez. Çünkü onun hayalleri, bozkırda bir teknoloji vadisi kurarak memleketinde iyi işler başarmaktır. Dilek, Taner'i almak için kasabaya döner fakat Taner'in orayı bırakmak istemediğini ve İstanbul'a onunla gelirse üzgün olacağını bilir. Bu yüzden bir çıkar yol bulamaz. Düşüncelere dalan Dilek'in yanına gelen Taner geleceği düşünerek anı kaçırdıklarını her şeyin olacağına vardığını söyleyerek bu şiiri okumaya başlar ilk iki bölümünün ardından Dilek'te katılır ve şiiri karşılıklı birbirlerine okurlar. Şiirden de anlaşıldığı gibi ikisinin de ilacı birbirinden geçer (32. Bölüm).

Dilek ve Taner şiirin orijinal parçasından dört beyit eksik okurlar ve şairin Erdem Bayazıt olduğundan bahsedilmemesi sebebiyle dizide gizli alıntı yapıldığı görülür.

Deli gönül ile düştük bir cenge,

Hikmeti sorulmaz iştir bu gönül.

Günden güne girer her türlü renge,

Bazı solar gah kumaştır bu gönül.

Bazı yelkenini derin yürütür,

Bazı âh vah ile ömrüm çürütür,

Bazı lâle sümbül çiçek bürütür

Bazı kuraktır çoraktır bu gönül (34. Bölüm).

Orijinal Metin:

Deli gönül ile düştük bir cenge,

Hikmeti sorulmaz ıştır bu gönül.

Günden güne girer her türlü renge,

Bazı solar bir kumaştır bu gönül.

Bazı yelkenini derin yürütür,

Bazı âh vâh ile ömrüm çürütür,

Bazı lâle mor menekşe bürütür

Bazı pus dumandır kıştır bu gönül

Bazı seyre çıkar hûb seyrânlanır

Bazı nefse uyar pek buhtânlanır

Bazı yoksul düşer perişânlanır,

Bay u padişahdan baştır bu gönül.

Sümmâni dünyada gen çekme yası

Allah de silinsin kalbinin pası

Göğsüne uğrarsa ecel pençesi

O zaman anlarsın boştur bu gönül (Erkal, 2010, s.256).

Bağlam: Asuman ve Ramazan kaçarak evlenmeye karar verirler ama nikah öncesi babasıyla telefonda konuşan Asuman son anda vazgeçerek Ramazan'ı bırakır ve kasabaya döner. Bunun üzerine kasabayı terk etme kararı alan Ramazan'ı, dedesi Ciritçi Abdullah otobüs terminalinden alır. Ciritçi Abdullah, Ramazan'ı da yanına alarak Gönül Dağında ala geyik arayışına çıkar. Ciritçi Abdullah, yolculuk sırasında bu şiiri okur. Âşık Sümmani'ye ait olan şiirin ilk iki kıtasını okurken ikinci kıtasının son dizesini dizideki kuraklıktan dolayı değiştirir (34. Bölüm).

Sümmani'ye ait olduğu belirtilmeyen şiir dizi atmosferindeki bağlama tam olarak uymasının yanında gizli alıntı tekniği ile kullanılır.

Anlatamam derdimi dertsiz insana

Dert çekmeyen dert kıymetin bilemez

Derdim bana derman imiş bilmedim

Hiçbir zaman gül dikensiz olamaz,

Gülü yetiştirir dikenli çalı

Arı her çiçekten yapıyor balı

Kişi sabır ile bulur kemal

Sabretmeyen maksudunu bulamaz (41. Bölüm).

Orijinal Metin:

Anlatmam derdimi dertsiz insana

Derd çekmeyen dert kıymetin bilemez

Derdim bana derman imiş bilmedim

Hiçbir zaman gül dikensiz olamaz

Gülü yetiştirir dikenli çalı

Arı her çiçekten yapıyor balı

Kişi sabır ile bulur kemali

Sabretmeyen maksudunu bulamaz

Ah çeker aşıklar ağlar zarınan

Yüce dağlar şöhret bulmuş karınan

Çağlar deli gönül ırmaklarınan

Ağlar ağlar göz yaşların silemez

Veysel günler geçti yaş altmış oldu

Döküldü yaprağım güllerim soldu

Gemi yükün aldı gam ilen doldu

Harekete kimse mani olamaz (Veysel, 2016).

Bağlam: Döndü ve Muammer'ın bebekken öldü diye bildikleri oğulları doktor olarak ailesini bulmak üzere Gedelli'ye gelir. Doktor Kenan, anne ve babasını araştırırken ona yardımcı olan Hemşire Elif ile birlikte gerçek ailesini bulur ancak Kenan bunu hemen açıklamak istemez. Elif'ten de bu kararına saygı duymasını ister. Kenan'ın arabası bozulup bir gün boyunca haber alamayan Elif ne yapacağını bilemez. Bir yandan Kenan'ın hayatı söz konusudur bir yandan da verdiği söz vardır. Ne yapacağını sormak için Ciritçi Abdullah'ın yanına gider. Bahçede atını kaşağılayan Ciritçi Abdullah, Elif'e bu şiiri okur (41. Bölüm).

Âşık Veysel'e ait olan şiirin ilk iki dördlüğü dizide yer alır. Gizli alıntı yapılan sahnede dert çekmeyen kişiye dert anlatılmayacağı vurgulanır.

Sabah mezarlığa vardım,

Baktım herkes ölmüş yatar,

Her biri çaresiz olup,

Ömrünü yitirmiş yatar.

Kimi yiğit, kimi koca,

Kimi vezir, kimi hoca,

Gündüzleri olmuş gece,

Karanlığa girmiş yatar.

Çürüyüp durur tenleri,

Hakka ulaşmış canları,

Görmez misin sen bunları?

Nöbet bize gelmiş yatar. (52. Bölüm).

Orijinal Metin:

Sabâhın sinleye vardum gördüm cümle ölmüş yatur

Her biri bî-çâre olup ‘ömrin yavı kılmış yatur

Vardum bunların katına bakdum ecel heybetine

Niçe yigit murâdına irememiş ölmüş yatur

Yemiş kurd kuş bunı keler niçelerün bagrın deler

Şol ufacık nâ-resteler gül gibice solmuş yatur

Topraga düşmüş tenleri Hakk'a ulaşmış cânları

Görmez misin sen bunları nevbet bize gelmiş yatur

Esilmiş incü dişleri dökilmiş saru saçları

Bitmiş kamu teşvişleri Hak varlığın almış yatur

Gitmiş gözünün karası hîç işi yokdur turası

Kefen bizinün pâresi sünüğe sarılmış yatur

Yûnus ‘âkilisen bunda mülke sûret bezemegil

Mülke sûret bezeyenler kara toprak olmuş yatur (Bakırcıoğlu, 2022, s.239).

Bağlam: Ciritçi Abdullah sabah kalkarak su ibriğini alır ve kabristana gider. Eşinin, oğlunun, yakınlarının mezarını temizleyerek su verir. Bu sırada da Yunus Emre’ye ait olan bu şiiri okur (52. Bölüm).

Metinlerarasılık kuramı doğrultusunda değerlendirdiğimiz dizinin bu sahnesinde, âşığın adının yer aldığı bölüm dizide dile getirilmez. Bu sebeple gizli alıntı tekniği başlığı altında değerlendirilebilir.

“*Mevlam görelim neyler, neylerse güzel eyler.*” (53. Bölüm).

Bağlam: Asuman ile Ramazan, evlenmek ister ancak ailelerin engel olmasından dolayı bir türlü sonuca ulaşamaz ve Asuman’ın babası Münir Başkanın felç geçirmesiyle birlikte ikili tamamen ayrılır. Ramazan, annesi ve babasının onun için uygun gördüğü Asya’yı ilk başta kesinlikle istemez. Ancak Asya’nın abilerinden şiddet görüyor olması ve onu koruyan son kişi babasının da vefat etmesi gibi durumlardan dolayı evliliği kabul eder. Torununun başkasını sevdiğini bilen Ciritçi Abdullah, Ramazan ile dertleşmeye geldiğinde bu cümleyi söyler (53. Bölüm).

Orijinal Metin:

Hak şerleri hayr eyler

Zan etme ki ğayr eyler

Ârif ânı seyr eyler

Mevlâ görelim neyler

Neylerse güzel eyler (Meyan, 1997, s.761).³⁰

Dizide gizli alıntı tekniği kullanılarak söylenen bu cümle Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın "Marifetnâme" adlı eserindeki Tefviznâme şiirinde yer alır. Ciritçi Abdullah'ın söylediği söz Tefviznâme'nin ilk bölümünde bulunur.

Kısmet verip bizi salan çöllere

Ya eceldir ya didardır ya nasip

Felek bizi saldı özge hallere

Ya eceldir ya didardır ya nasip

Kısmet verip çevre çevre yeldirdi

Bilmediğim hikmetlere daldırdı

Çekip ayrılığın okun doldurdu

Ya eceldir ya didardır ya nasip

Muhannettir dünyasını kayıran

Şol Gani Settar'dır açlar doyuran

Beni de sevgili yardan ayıran

³⁰ Detaylı bilgi için bkz. Erzurumlu İbrahim Hakkı (1997) Marifetnâme, (Hzl. Meyan, M. F.). Millî Gazete, İstanbul, 1997.

Ya eceldir ya didardır ya nasip (57. Bölüm).

Orijinal Metin:

Kısmet verip bizi salan çöllere

Ya eceldir ya didârdır ya nasip

Felek bizi saldı özge hallere

Ya eceldir ya didârdır ya nasip

Kısmet verip çevre çevre yeldirdi

Bilmediğim hikmetlere daldırdı

Çekip ayrılığın okun doldurdu

Ya eceldir ya didârdır ya nasip

Felek arka vermiş çerhin devine

Arıt kalbin evin iman sevine

Türlü dalga geldi gönlüm evine

Ya eceldir ya didârdır ya nasip

Muhannettir dünyasını kayıran

Şol Gani Settar'dır açlar doyuran

Beni de sevgili yardan ayıran

Ya eceldir ya didârdır ya nasip

Pir Sultan Abdal'ım der ki vardığım

Ulu dergâhtır yüzler sürdüğüm

Bilmediğim hikmetleri bildiğim

Ya eceldir ya didârdır ya nasip (Özdemir, 2013, s.282-283).

Bağlam: Ciritçi Abdullah, kalburla güneş taşıyan adamın yanına giderken Gönül Dağı’nda bu şiir okur. Kulübeye vardığında Divane’nin orada olmadığını görür. Çiritçi Abdullah, civarda bir çobana rastlayarak Divane’nin nerede olduğunu sorar o da arada bu şekilde kaybolduğunu, kaybolduğu zaman da hiç iyi şeyler olmadığını söyler. Aynı gün Meryem, Rıfat’ı terk eder ve Rıfat kendini dağa vurur. Bir aşığın gönlü kırıldığında Gönül Dağından taşlar düşer efsanesiyle birlikte gece boyu dağdan taşlar düşer. Rıfat’a ertesi gün ulaştıklarında hem Divane hem kasabalı geç kalmış olur. Gecenin ardından Rıfat’ta artık bir divanedir (57. Bölüm).

Ciritçi Abdullah’ın okuduğu şiirde de olduğu gibi insanı; çöllere, dağlara bir kişiyi ya felek ya nasip ya da âşık olduğu kişi düşürür. Rıfat’ı da dağa, âşık olduğu kız düşürür. Orijinali beş kıtadan oluşan şiirin ilk üç kıtasına dizide yer verilirken gizli alıntı tekniği kullanılır.

Doğruya nazar eyleriz

Biz eğri nazar bilmeyiz

Nakd ile pazar eyleriz

Veresi pazar bilmeyiz.

Biz ol mekânda oluruz

Emr ile bunda geliriz

Nakdi kamilden alırız

Kayba intizar bilmeyiz

Haktır sevdiğimiz bizim

Haktır övdüğümüz bizim

Boyun eğdiğimiz bizim

Haktan özge yar bilmeyiz (58. Bölüm).

Orijinal Metin:

Doğruya nazar eyleriz

Biz eğri nazar bilmeyiz

Nakd ile pazar eyleriz

Veresi pazar bilmeyiz

Biz ol mekânda oluruz

Emr ile bunda geliriz

Nakdi kamilden alırız

Kayba intizar bilmeyiz

Haktır sevdiğimiz bizim

Haktır öğdüğümüz bizim

Boyun eğdiğimiz bizim

Haktır özge yar bilmeyiz

Biz bu mülke gelüptürüz

Ölmeden ön ölüpdürüz

Yar ile yar olupduruz

Arada ağyar bilmeyiz

Sazımızı ele aldık

Koşmamızı çalageldik

Namusumuz yere saldık

Biz aşıkız ar bilmeyiz

Aşk ile meydana geldik

Nazara divana geldik

Pervaneyiz yana geldik

Zincir ile dar bilmeyiz

Evvel ahır yar kuluyuz

Hayder-i Kerrar kuluyuz

Ezelden ikrar kuluyuz

Müminiz inkâr bilmeyiz

Muhyiddîn Abdal coşunca

Dalga deryayı aşınca

Aşk önümüze düşünce

Hiç sabr u karar bilmeyiz (Durbilmez, 1998, s.474-475).

Bağlam: Kahveci Rıfat'ın sevdiği ve evlenmek istediği Meryem'in gözleri görmez. Evlenmelerine az bir süre kala Meryem'in bir şansı olduğu, ameliyat ile gözlerinin açılabilceğini öğrenirler. Bu durumun üstüne Rıfat; kahvesini, birikimini, her şeyini satarak ameliyat parasını öder. Ancak Meryem, gözleri açıldıktan sonra Rıfat'ı ve onun sunduğu şartları beğenmeyerek ondan ayrılır. Bu durumu kaldıramayan Rıfat, Gönül Dağına gider ve aklını kaçıırır. Kasabalı Rıfat'ı bulduğunda bir taşın arkasında “*İnsan insan derler dayı insan nedir bilir misin?*” diye tekrarlar. Bu durumun üzerine ertesi gün Ciritçi Abdullah, Rıfat'ı alarak Gönül Dağında yolculuğa çıkarır ve bu şiiri okur. (58. Bölüm).³¹

Dizide şiirin ilk üç bölümü yer alır. Bağlam içerisinde değerlendirdiğimizde beşere duyduğu aşktan dolayı kendini kaybeden Rıfat üzerinden izleyiciye tek aşkın Hak olduğu hatırlatılır. Ciritçi Abdullah'ın okuduğu şiir Muhyiddin Abdal'a aittir. Rıfat'ın kendini kaybettiğinde söylediği cümle de yine Muhyiddin Abdal'ın şiirinden alıntıdır. Dizide her iki alıntı için de kaynak gösterilmemektedir bu sebeple gizli alıntı tekniği kullanılır.

Bir korku düştü canıma, acep n'ola benim hâlim

Derman olmaz ise bana, acep n'ola benim hâlim

Canım tenimden üzüle, gitmek yararı düzüle

Bu suret nakşı bozula, acep n'ola benim hâlim

Eller gidip ben kalıcak, sinde yalnız olucak

Münkerle Nekir gelicek, acep n'ola benim hâlim (61. Bölüm).

Orijinal Metin:

Bir korku düştü canıma, acep n'ola benim halim

³¹ “*İnsan insan derler dayı insan nedir bilir misin?*” sözü Muhyiddin Abdal'ın şiirinden alıntıdır. Detaylı bilgi için bkz. Bayram Durbilmez, Muhyiddin Abdal Dîvânı, s.402-403.

Derman olmaz ise bana, acep n'ola benim halim

Canım benimden üzüle, gitmek yararı düzüle

Bu suret nakşı bozula, acep n'ola benim halim

Dünya donların soyucak, yuyucu benim yuyucak

İletip kabre koyucak, acep n'ola benim halim

Eller gidip ben kalıcak, sinde yalnız olucak

Münkerle Nekir gelicek, acep n'ola benim halim

Ne ayak tuta ne elim ne aklım kala ne bilim

Cevap vermez ise dilim, acep n'ola benim halim

Mezardan duru gelicek, hak terazi kurulacak

Amelimiz görülecek, acep n'ola benim halim

Miskin Yunus eydür sözü, kan yaş ile dolu gözü

Dergahına tutar yüzü, acep n'ola benim halim

Bağlam: Taner'in babası İrfan, Almanya'da bir iş kazasında yaşanan patlama sonucu ölür ve cenazesi Almanya'da defnedilir. Yıllar sonra Taner'e bir telefon gelerek babasının ölmediğini söyler. Bu ihtimalin peşine düşen Taner ile bütün aile hem umutlanır hem hüznlenir. Ciritçi Abdullah oğlunun bu haberini alınca hüznlenir ve kalburla güneş toplayan Divane'nin yanına gitmek için dağa çıkar. Yolculuk sırasında şiiri okumaya başlar ve Divane'nin yanına vardığında son satırı söyler. Divane, kimsenin artık gelecek hâlini düşünmediğini anı yaşadığını söyler. Hâlin değişmesi için önce kalbin

değişmesi gerektiğini bunun için de hiç durmadan çalışmak gerektiğini ifade eder (61. Bölüm).

Yunus Emre'ye ait olan şiir bir hâl sorgulaması içerir. Metinlerarasılık bağlamında kullanılan şiirin kime ait olduğu dizide söylenmediği için gizli alıntı tekniğinin kullanıldığı görülür.

Cân bula cananını

Bayram o bayram ola

Kul bula sultânını

Bayram o bayram ola

Hüzn ü keder def' ola

Dilde hicâb ref' ola

Cümle günah af ola

Bayram o bayram ola

Dildeki Rahmân ola

Derdlere dermân ola

Âzâde fermân ola

Bayram o bayram ola

Cân bula cânânını

Bayram o bayram ola

Kul bula sultânını

Bayram o bayram ola (62. Bölüm).

Orijinal Metin:

Cân bula cânânını

Bayrâm o bayrâm ola

Kul bula sultânını

Bayrâm o bayrâm ola

Hüzn ü keder def' ola

Dilde hicâb ref' ola

Cümle günâh af ola

Bayrâm o bayrâm ola

Mevlâ bizi afv ede

Gör ne güzel 'ıyd ola

Cürm ü hatâlar gide

Bayrâm o bayrâm ola

Feyz-i mehabbet-i Hakk

Nur-i hidâyet siyâk

Cennet-i a'lâ durak

Bayrâm o bayrâm ola

Hakk'ı seven merd-i şîr

Kalbi olur müstenîr

Allah ola destigîr

Bayrâm o bayrâm ola

El tuta kitâbını

Dil tuta hitâbını

Cân tuta şitâbını

Bayrâm o bayrâm ola

Mevlâ'yı cândan seven

Rızâ-yı Hakk'a eren

Lutf-i Hudâ'ya güven

Bayrâm o bayrâm ola

Hakk'ı seven dil ü cân

Aşkî eden heyecân

Feth ola bâb-ı cinân

Bayrâm o bayrâm ola

Ganîler ede kerem

Ref' ola derd-i verem

Sahî ola muhterem

Bayrâm o bayrâm ola

Nûr-i hidayet dola

Dilde hidâyet bula

Nâsırın Allah ola

Bayrâm o bayrâm ola

Tevhîd ede zevk ile

Hakk'ı seve şevk ile

Tasdik inerse dile

Bayrâm o bayrâm ola

Dildeki Rahmân ola

Derdlere dermân ola

Âzâde fermân ola

Bayrâm o bayrâm ola

Lutfî'ye lutf u kerem

Dâhil-i bâb-ı harem

Dâima Allah direm

Bayrâm o bayrâm ola

Bağlam: Ramazan Bayramı'nda bütün aile bir arada bayramlaşırken Ciritçi Abdullah, Defter-i Uşşak'a ait olan bu şiiri okur. Herkes birbiriyle bayramlaşır, küsler bir araya gelir ve çocuklar sevindirilir. Ailenin keyfi yerindedir. Hem yıllar sonra öldü olarak bildikleri Döndü ve Muammer'in oğlu Kenan aileye katılır hem de Dilek ve Taner bir

bebek bekledikleri haberini verir. Aynı zamanda Ramazan ve Asuman'ın da ilişkisi mutlu sona ulaşarak evlilik kararı alınır (62. Bölüm).

Gizli alıntı tekniği kullanılan şiirin orijinali oldukça uzun olup dizide sadece dört kıtasına yer verildiği görülür.

Gelsin bizden can isteyen

İstediği can bulundu

Hakkın lütfu kereminden

Bil-cümle ihsan bulundu

İnsan olmak eleminden

Bincan beter bir deminden

Vücudum cem-ül ceminden

Yusuf-u Kenan bulundu

Kim görmedi ben ağladım

Sözü yerinde bağladım

Yetmiş iki dil ağladım

Mührü Süleyman bulundu (64. Bölüm).

Orijinal Metin:

Gelsün bizden cân isteyen

İstedüğü cân bulındı

Merd olup meydân isteyen

Merdâne meydân bulındı

Hakkun lûtf u kereminde

Bin cân biter bir deminde

Vücûdum Mısr câmi ‘nde

Yusuf-ı Kenân bulındı

Kim görmedi ben tanladum

Sözi yerinde banladum

Yetmiş iki dil anladum

Mühr-i Süleymân bulındı

Uyan ey gafil yatmış dur

Hazır olgıl çalındı sûr

Anlayubak gözin aç, gör

Ol genc-i nihân bulındı

Hak ‘ayan oldu halka tâş

Çar anasır ceht-i şeş

Zerrede gizlendi güneş

Katrede ‘umman bulındı

Kim ki Muhammed ümmeti

Halil İbrâhim milleti

Zerrece yokdur ‘illeti

Kim Anda imân bulındı

Gözet Muhammed fahrini

Saygıl her işün âhrini

Gezerken gönül şehrini

Tahdında sultân bulındı

Kul olan kullığın bilsün

Dirliğine ka’im olsun

Âb u hayât içen gelsün

Çeşme-yi hayvân bulındı

Mürşîdi İblis bahîlün

Menzili yokdr gafilün

Özini bilmez câhilün

İşine noksân bulındı

Ten varup aslını buldı

Cân yine yerine geldi

Söz bu yerde tamâm oldu

Delil ü burhân bulındı

Merhemi yârdur yârenün

Tabibi yârdur yârenun

Muhittin'im bî-çârenün

Derdine dermân bulındı (Durbilmez, 1998, s.372-374)

Bağlam: Taner ve Zahide'nin babası, Ciritçi Abdullah'ın oğlu İrfan uzun yıllar önce çalışmak için gittiği Almanya'da iş kazası geçirerek ölür ancak dizinin 64. bölümünde bir telefon gelir ve kadının biri Taner'e aslında babasının ölmediğini ölenin kendi eşi olduğunu söyler. Bunun üzerine araştırmaya başlayan Taner, Tokat'ın Reşadiye ilçesinde babasının adıyla yaşayan biri olduğunu öğrenir ve o kişinin babası olup olmadığını öğrenmek için dedesi Ciritçi Abdullah ve kuzenleri Veysel, Ramazan ile birlikte yola çıkarlar. Yolda Ciritçi Abdullah, Muhyiddin Abdal'a ait olan bu şiiri okur. Oğlunun yaşadığına dair içinde bir umut olan Ciritçi Abdullah şiirde de denildiği gibi aranan canı bulmak üzere yola düşer. Ayrıca şiirde oğlunu kaybeden Hz. Yakup'un, Hz. Yusuf'u bulması; mührünü kaybeden Hz. Süleyman'ın mührü bulması ile Ciritçi Abdullah'ın oğlunu bulmayı umduğu görülür (64. Bölüm).

Dizide, şairinin mahlasının bulunduğu dörtlüğün okunmaması sebebiyle gizli alıntı yapılan şiirde, kaynak eserden aldığımız orijinal parça ile farklılıklar içerir.

4.1.3. Anıştırma

Anıştırma; herkesçe bilinen bir olayı, bir metni, bir atasözünü hatırlatma şeklinde açıklanır (Vardar, 2002, s.18).

Anıştırmanın anlam bulması için okurun bilgi düzeyi oldukça önemlidir. Alıntıdan farklı olarak metin içerisine eklenen parçanın kaynağı doğrudan verilmemekte olup yalnızca sezdirilir. Bu durumda okurun hazır bulunuşluk seviyesi önem arz eder. Okurun metine anlam ve duygu yüklemesi için altında yer alan hikâyeyi kavraması gerekir. Anıştırma metni yan yana değil üst üste koyarak bir yan anlam oluşturma biçimidir (Aktulum, 2000, s.108-113).

“Çürük elma sağlam elmayı çürütür” (1. Bölüm).

Bağlam: Dizinin ilk bölümünde Hüseyin ve abisi Muammer küstür ve ailelerinin de birbirleriyle görüşmelerini istemezler. Ancak hem eşleri çok yakındır hem de oğulları birbirleriyle iyi anlaşır. Hüseyin, Ramazan’ın Veysel’le görüşmesi üzerine *“Çürük elma sağlam elmayı çürütür”* sözünü söyler (1. Bölüm).

Bu söz İmâm Gazâlî’ye ait olup *“Oğlum! Son derece dikkat edeceğin bir cihet varsa, o da kimler ile düşüp kalktığıdır. Şunu iyi bil ki bir sepet sağlam elma, içindeki bir çürük elmayı sağlama çıkaramaz fakat bir çürük elma hepsini çürütür”* şeklindedir (Topbaş, 2016).

Kültürel bilginin öne çıktığı anıştırma başlığında daha önce söylenmiş, yazılmış cümlelerin tekrarı yer alır. Bu sahnede İmam Gazâlî’nin oğluna nasihatler ettiği ünlü eserinden bir cümleyi Hüseyin’de kendi oğlu için kullanır.

“Bak Keloğlan’ın kafasında tek bir teli bile yoktur gider padişahın kızını alır. Ben bu masala inanmak istiyodum amcaoğlu. Keloğlan’ın padişahın kızını almasına inanmak istiyodum amcaoğlu.” (5. Bölüm).

Bağlam: Belediye başkanının kızı olan Asuman’ı saz evinde türkü söylerken duyan Ramazan onun önce sesine sonra kendisine âşık olur. Ancak Asuman’ın, Ramazan’a karşı davranışları ve duyguları mesafelidir. Asuman, babasının mesleğinden dolayı çocukluğundan beri insanların önyargılı davranışlarına maruz kalmış ve bu yüzden kendisi de başka insanlara karşı ön yargılı davranır. Asuman ve Ramazan arasında gerçekleşen bir yanlış anlama sonucunda Asuman, Ramazan’a arabalarını yıkamalarını söyleyerek Ramazan’ın gururunu kırar. Bu olayın üzerine Veysel, Ramazan’a Asuman’ı unutması gerektiğini onların arasında bir ilişkinin olamayacağını belirtir. Ramazan ise bunu bildiğini ama yine de Asuman’ın onu sevebileceğine inanmak istediğini söyler (5. Bölüm).

Türk masallarına özgü bir tip olan Keloğlan ile ilgili birçok masal bulunur. Masallarda Keloğlan’ın, başında saç olmadığı için bu adı aldığı görülür. Bu masal tipi, alt tabakanın üst tabakayla olan mücadelesini konu alan çeşitli masal varyantlarına

sahiptir. Masalların başında çirkin, kimsesiz fakir olan Keloğlan akıllı ve azmi sayesinde padişahın kızı ile ödüllendirilerek onunla evlenmeyi başarır (Şimşek, 2017, s.42- 46).

Keloğlan, Türk halkları ve Türkiye’de bilinen bir masal tipidir. Ramazan, sahneden Keloğlan ve kendini bağdaştırarak izleyiciye anıştırma yapar. Keloğlan da maddi olarak kendinden üstte bir kıza âşık olarak onunla evlenir. Yıllarca masalları, çizgi filmleri, filmleri çekilen bu tipin hatırlatılması ekran karşısındaki izleyici için yakalaması kolay bir ayrıntıdır.

“Benim için küçük, insanlık için büyük adım.” (6. Bölüm).

Bağlam: Taner, Veysel ve Ramazan arı kanadı tekniğini kullanarak yaptıkları uçaklarını incelemeleri için uçak firmalarına gönderirler. Uçağı görmek için gelen uçak firmasının mühendisleri karşısında bir uçuş denemesi yapacak olan Ramazan, Neil Armstrong’un meşhur sözünü söyler (6. Bölüm).

Amerikalı astronot *“Neil Alden Armstrong”* aya iniş yapan ilk insandır. 21 Temmuz 1969 yılında uzay aracından ayrılıp aya ilk adımı atarken *“benim için küçük, insanlık için büyük adım”* cümlesini söyler (www.Wikipedia.com).

İzleyicinin bilgi birikim durumuna yönelik yapılan bu anıştırma biçiminde uzaya giden ilk insan ile bozkırda icat edilen bir uçuş sisteminin pilotluğunu yapacak olan Ramazan arasında bir benzerlik ilişkisi kurulur.

Bağlam: *“Taner: Dilek ev arıyordu ya hani. [...] Ben buldum o evi amcaoğlu.*

Ramazan: Ağır romantik dağı deldikten sonra yuvasını da kurdu bir tek geriye çöllere düşmek kaldı be.

Veysel: Oğlum onu da yaptı ya la bozkırdan topladık adamı.” (7. Bölüm).

Ramazan önce *“dağı delmek”* ifadesi ile Ferhat ve Şirin halk hikâyesinde Ferhat’ın Şirin’e kavuşmak için dağları delmesini anımsatırken *“çöllere düşmek”* ifadesi ile de Leyla ile Mecnun hikâyesine gönderme yapar. Mecnun, Leyla’ya olan aşkından çöllere düşer. Benzer bir şekilde Dilek geldikten sonra onun nişanlı olduğunu öğrenen Taner de bozkıra gider.

Bağlam: Zahide'nin büyük oğlu Erkan, annesinin Sefer'le evlenmesini istemez ve bu yüzden evden kaçarak İstanbul'a gitme kararı alır. Yoldan giderse ailesinin onu bulacağını düşünen Erkan, arazilerin içinden geçerek gitmek ister ancak bozkırın ortasında derin bir çukura düşer. Akrabaları Erkan'ın peşine düşüp onu ararken arka planda Ciritçi Abdullah, Serdar'a şu hikâyeyi anlatır:

“Yusuf Aleyhisselam'ın hikâyesini bilir misin delikanlı hani kardeşleri onu kuyuya atar ya pek çok kez dinlemiştir. Ahsen'ül kassas denir. En güzel kıssadır yani bu kıssanın her yanında bir ibret bakmasını bilersen her yanında kendini görürsün. [...] Haset vardır o hikâyede. Evladından ayrı kalan bir baba vardır. Aşk vardır, sevdâ vardır, sevdiğine zarar veren insanlar vardır. Ve kardeşlerin Yusuf'u attığı kuyu vardır. Kuyular vardır. Bizde kendimiz kazmıyo muyuz o kuyuları? Öyle bir kazıyoz ki sonra içimize kazdığımız o kuyulara düşüyoruz. Sonra biri gelsin de bizi kurtarsın diye bekliyoruz o kuyudan insanoğlu mütemadiyen bir kurtarıcı bekliyor ama bilmiyor ki insan kendi kazdığı kuyudan ancak kendi tırnakları ile çıkabilir. Her insanın bir kuyusu vardır delikanlı. O kuyudan çıkamıyorsan Mısır'a sultan olmanın hayalini kurmucan. [...] İnsanın en büyük yükü nedir bilir misin? Kendidir. Kibrini, gururunu, büyülenmelerini bir kenara bırakırsan o kuyudan da çıkarsın, esirlikten de kurtulursun en sonunda Mısır'a sultanda olursun.” (19. Bölüm).

Erkan'ın çukura düşmesiyle Hz. Yusuf'un kuyuya düşmesi benzerlik gösterse de Hz. Yusuf'u kardeşleri atarken Erkan aldığı kararlar doğrultusunda kendisinin düştüğü görülür. Ciritçi Abdullah, herkesin kendi kuyusunu kazdığını ve ancak kişinin kendi karar verirse o kuyudan kurtulabileceğini ifade eder.

Bu sahnede ortakbirliktelik ilişkileri bakımından anıştırma kuramı bulunur. Toplum bilincinde yer alan Hz. Yusuf'un kardeşleri tarafından kuyuya atılması, Hz. Yakup'un çektiği evlat hasreti, Hz. Yusuf'un Züleyha ile yaşadığı aşk ve en sonunda Mısır'a sultan olması anlatılır. Hikâye açıkça anlatılmadan verilen öğütün içerisinde bütün kıssa özetlenmiş ve bu özetin anlamı okuyucunun bilgi birikim durumuna bırakılmıştır.³²

³² Detaylı bilgi için bkz. İslam Ansiklopedisi “Yûsuf”. <https://islamansiklopedisi.org.tr/yusuf>.

“Düğün köçekçisiyle yola çıkarsan Simurg’a varamayan kuşlar gibi böyle yarı yolda kalın işte.” (23. Bölüm).

Define işinin ardından tövbe etmeye karar veren Muammer ve Hüseyin birlikte Umre ’ye gitme kararı alırlar ancak uçakta yaşadıkları tartışma sebebiyle uçak henüz kalkmadan ikili uçaktan indirilir. Bütün kasabalıyla helalleştikleri için de utanırlar ve eve gizli gizli dönerler. Kapıda Hüseyin’i gören Günşıl ne olduğunu sorduğunda ise Hüseyin tarafından *“Düğün köçekçisiyle yola çıkarsan Simurg’a varamayan kuşlar gibi böyle yarı yolda kalın işte”* sözü söylenir.

Kuran-ı Kerim’de, Hz. Süleyman kıssası içerisinde adı geçen Hüdhd, kuşların yol gösterici olarak onları, padişah bulmaları için yolculuğa çıkarır. Padişah Simurg’un bulunduğu Kaf Dağına yolculuk bütün kuşlar için sıkıntı ve zorluklarla doludur. Dağa varmak için yedi vadiyi aşmak zorundalardır. Her vadide zorluklara dayanamadıkları için kuşların sayısı azalır. Son vadiyi aşarak Kaf Dağına ulaşan sadece otuz kuş kalır. Dağa Simurg’u aradıklarını söyleyen kuşlara birer kâğıt verilir. Her kâğıtta kendi yaptıkları şeylerin olduğunu gören kuşlar Simurg’un kendilerinde tecelli ettiğini anlarlar (İA, 2003, s.28-29).³³

Simurg’a ulaşmak için yola çıkan kuşlardan bazılarının yolculuğu tamamlayamadan geri dönmesi gibi Umre için yola çıkan Muammer ve Hüseyin de yolu tamamlayamadan geri dönerler. İzleyicinin gözünde Simurg’un hikâyesine vurgu yapılarak karakterlerin aynı durumu yaşadığı hissettirilmeye çalışılır.

“Tokmak kimin elindeyse davulun nerde çalınacağını da o karar verir.” (24. Bölüm).

Bağlam: Babasıyla küs olan ve işsiz kalan Selami’ye Ramazan davulcusu olması teklif edilir ve o da kabul eder. İlk sahur gecesi için mâni okuyan Selami, babasının evinin önüne gelince pencerenin altına geçer ve davulu daha sert çalmaya başlar. Babası uyanır ancak Selami onu sinirlendirmek için sert bir şekilde davul çalmaya devam eder. Bu

³³ Detaylı bilgi için bkz. (Neml 16/27).

duruma son vermesini isteyen babasına, tokmağın kendisinde olduğu için kararın da kendisinde olduğunu söyler (24. Bölüm).

Bu durum halk arasında iyi bilinen ve çeşitli bağlamlarda kullanılan “*Mühür kimdeyse Süleyman odur*” sözüne bir anıştırmadır.³⁴

“*Yardım etmeyecekseniz de gölge etmeyin başka ihsan istemez.*” (28. Bölüm).

Bağlam: Ramazan ayı boyunca kasabada yapılacak şenliklerin organizasyon işini alan Hüseyin ve Muammer bütün ay iftardan sonra gerçekleşen şenlik gösterilerinde Taner, Veysel ve Ramazan’dan da yardım alır. Belediye Başkanı Münir, bütün ayın çok güzel geçtiğini ve bayramda da mehter takımı getirmelerini, valiyi davet edeceğini söyler. Belediye Başkanı Münir’in kızı Asuman’a âşık olan Ramazan hemen kabul eder ve halledeceklerini söyler. Ancak hem mehter takımı bulmakta zorlanırlar hem de oldukça pahalı bir organizasyondur. Ramazan bu işin altından kalkabileceğini kanıtlamak ister ve çareyi kasabanın gençlerinden oluşan bir mehter takımı kurmakta bulur. Bu sırada kendisine inanmayan ve başaramayacağını söyleyenlere, Diyojen’in “*gölge etme başka ihsan istemem*” sözünü söyler (28. Bölüm).

Kolektif bilinçaltının sahip olduğu kalıplaşmış öbeklerden biri olan “*Gölge etme başka ihsan istemem*” sözü kullanılarak izleyiciye bir hatırlatma yapılır. Sahnede yardım etmeyecek insanların kalabalığına lüzum olmadığı vurgulanır.³⁵

“*Sen Battal Gazi misin, sen Köroğlu musun? Ezilenlerin hakkını savunmak sana mı kaldı?*” (38. Bölüm).

Bağlam: Ramazan, patates festivali sırasında herkesin içinde Mezarıcı İlyas’ın Asya’ya yaptıkları için karşı çıkarak yaptıklarının yanlış olduğunu söyler. Mezarıcı İlyas’ın oğullarından korkan Hüseyin, Ramazan’a bu sözleri söyleyerek kızar (38. Bölüm).

³⁴ Detaylı bilgi için bkz. İslam Ansiklopedisi “Mühr-i Süleyman”. <https://islamansiklopedisi.org.tr/muhr-i-suleyman>.

³⁵ Detaylı bilgi için bkz. Sevcan Yıldız, Seden Turamberk Özerden, *Sinoplu Diogenes: Gölge Etme Başka İhsan İstemem*. s.979.

Anadolu’da Bizans’a karşı yapılan savaşlarda Müslüman Türkler arasında gazi kimliğiyle ünlenmiş destan kahramanı Battal Gazi; Türk dünyasının muhtelif anlatılarında haksızlığa karşı savaşarak yiğitlik gösteren destan kahramanı Köroğlu, cesurlukları yönüyle dizide ele alınır.

Battal Gazi ve Köroğlu isimleri halkın bilinçaltında kahramanlık göstergesi olarak yer alır. Sahnede Ramazan’ın yaptığı şey de tam olarak bir kahramanlık göstergesidir. Türk toplumu tarafından tanınan bilinen kahramanlara benzetilerek Ramazan’ın da Asya için yaptığı olayda kahramanlık rolüne vurgu yapılır.³⁶

4.2. Türev İlişkileri

Metinlerarasılık kuramının alt başlıklarından olan “türev ilişkileri” bir metnin değişimi ve türetilmesini konu alır. Türev ilişkisinin yöntemleri yansılama, alaycı dönüştürüm ve öykünme alt başlıklarını içerir. (Filiz, 2019, s.16).

4.2.1. Yansılama (Parodi)

Aristoteles’e göre yansılama şiirde, “*bir şarkıyı başka bir tonda söylemek, yani bir melodiyi başka bir ses perdesine geçirmek*” demektir. Yazın alanına aktarılan bu kural kısaca bir metni başka bir amaçla kullanıp ona yeni anlamlar yükleme işidir (Aktulum, 2000, s.117).

“*Defineye malik viraneler var.*” (16. Bölüm).

Bağlam: Kasabaya define aramak için bir genç gelir. Kasabaya gelen genç, babasının mezarını aradığını söyler ancak define için mezarlıkta mezar taşının peşindedir. Kasabanın mezarlığında aradığı mezar taşını bulamayan gence kasabanın dışında da bir mezarlık olduğu söylenir. Hüseyin, eve gittiğinde tüm ipuçlarını birleştirir ve kasabaya gelen kişinin defineci olduğunu fark edip “*define*” diye söylenirken eşi Günşıl’ın içeri

³⁶ Detaylı bilgi için bkz. Hasan Köksal (2007). Battal Gazi Destanı. Akçağ Yayınları ve Pertev Naili Boratav (2016). Köroğlu Destanı. BilgeSu Yayıncılık.

girmesi üzerine “*defineye malik viraneler var*” mısrasını söyler. Günşıl ne olduğunu sorduğunda ise devamını ilahi şeklinde okuyarak evden çıkar (16. Bölüm).

“Yan yüreğim yan

Gör ki neler var çağnım

Gör ki neler var

Dost bizim olsun çağnım”

Orijinal Metin:

Hüseyin’in ilk söylediği mısra Erzurumlu İbrahim Hakkı’nın bu şiirinin son kısmında yer alır.

“Hakkı gel sırrını eyleme zahir,

Olmak ister isen bu yolda mahir,

Harabat ehlini hor görme Şakir,

Defineye malik viraneler var.”

Mısranın devamında yer alan bölüm ise Yunus Emre’ye ait olan şiirin ilahi şeklinde bestelenmiş hâlidir.

Yâr yüreğim yâr gör ki neler var canım

Bu halk içinde bize gülen var

Ko gülen gülsün hak bizüm olsun

Gâfiller ne bilür Hakk’ı seven var

Bu yol uzakdur menzili çokdur

Geçidi yokdur derin sular var

Girdük bu yola ‘ışkıla bile

Gurbetlik ile bizi salar var

Her kim merdâne gelsün meydâna

Kalmasun câna kimde hüner var

Gözleri giryân cigeri püryân

Olmışlar hayrân dîvâneler var

Yûnus sen bunda meydân isteme

Meydân içinde merdâneler var (Bakırcıoğlu, 2022, s.246).

Dizide yer alan bu sahne yansılama olarak değerlendirilebilir. Hüseyin hem şiirden tek mısra alarak onu düz yazı şeklinde bir olayı özetlemek için kullanır hem de şiir olarak kaleme alınmış parçayı ilahi biçiminde söyleyerek yansılama meydana getirir. Ayrıca sahnede eşine yakalandığı ve durumu açık etmemek üzere böyle bir ilahiye başvurması da parodi görevi görür.

Bağlam: Kasabaya gelen definecinin peşinde mezarlığa define aramaya giden Hüseyin ve Muammer, mezar kazarken jandarmalar tarafından yakalanıp karakola götürülür. Bir gece tutulduktan sonra kandırıldıklarını söylerler ve serbest bırakılırlar. Olayı öğrenen aileleri karakola gelir ve Ramazan orada babasına “*Ya sen ağıtçı adamsın. Canın mezarlığa mı gitmek istedi. Duanı oku, mevlidini oku. Sen niye elalemin peşinden define aramaya gidiyon. İndiana Jones musun sen? Oldu olacak eline kırbacı al, macera peşinde dolan kasabada*” cümlelerini söyleyerek izleyiciye bir define filmi olan İndiana Jones filmini hatırlatır. (17. Bölüm).

Bir film serisi olan Indiana Jones dört filminden oluşur. Filmin başrol karakteri Indiana Jones, bir arkeolog olup başında fötr şapkası ve elinde kırbacıyla hazineler

ararken türlü aksiyonlarla karşılaşır ve bunlarla baş eder.
(https://tr.wikipedia.org/wiki/Indiana_Jones).

Ağıtçılık mesleğini yapan Hüseyin’le, hazine arayan bir film karakterini birbirine benzeten Ramazan, zıt iki davranışı bir araya getirerek bu şekilde bir parodi gerçekleştirir.

1. TÜRKÜ

Kaynayan kazan taşmaz mı?

Yol buralardan aşmaz mı? Heyyy

Sil gözünün yaşını

Ayrılan kavuşmaz mı?

Ar geliyor

Yana yana bu ayrılık

Zor geliyor

Bir dalda iki kiraz

Biri al biri beyaz hey

Kurban olduğum Allah

Güzeli güzele yaz

Ar geliyor

Yana yana bu ayrılık

Zor geliyor

Sil gözünün yaşını

Ayrılan kavuşmaz mı?

Ar geliyor

Döne döne yar geliyor.

Bir dalda iki kiraz

Biri al biri beyaz hey

Kurban olduğum Allah

Güzeli güzele yaz

Ar geliyor (33. Bölüm).

2. TÜRKÜ

Çadırımın üstüne şıp dedi damladı

Allah canımı almadı almadı

Allah canımı almadı almadı

Domatesin çekirdeği kırmızı kırmızı

Güllü kızlar mahallenin yıldızı yıldızı (33. Bölüm).

Orijinal Metin 1:

Kaynar kazan taşmaz mı

Yol buradan aşmaz mı

Sil gözünün yaşını

Ayrılan kavuşmaz mı

Ar geliyor

Yana yana bu ayrılık

Zor geliyor

Bir dalda iki kiraz

Biri al biri beyaz

Kurban olduğum Allah

Güzeli güzele yaz (TRT Müzik Dairesi Yayınları, 1949).

Orijinal Metin 2:

Çadırımın üstüne şıp dedi damladı

Allah canımı almadı almadı

(Ah) Rampi rampi

Rampi rampi

Geldi de içmek vakti

Domatesin çekirdeği kırmızı kırmızı

Güllü bu mahallenin yıldızı yıldızı

(Ah) Rampi rampi

Rampi rampi

Geldi de içmek vakti (Duygulu, 2006, s.236).

Bağlam: Dizide kasabanın kadınları her yıl sonbaharda, kışlık salça hazırlamak için Ilcesu adını verdikleri bir yerde toplanır. Burada kazanlar yakılır ve bütün kasabalı bir arada salça yapımına başlanır. Hem çalışıp hem eğlenen kadınlar için def ile bu türküler söyleyen iki kişi bulunur. Deflerin birinin üzerinde yeşil ve sarı renklerinden oluşan bitki motifi bulunurken diğerinde Ilcesu adının altında dans eden bir figür motifi yer alır (Fotoğraf 86).



Fotoğraf 86 Salça yapımı sırasında def çalan kadınlar ve defleri.

Türkü olarak derlenen her iki parça dizide eğlence kültürü içerisinde değerlendirilerek farklı bir biçimde icra edilir. Bu sebeple sahnede yer alan parçalar metinlerarasılığın yansılama başlığı altında değerlendirmeye alınmıştır.

4.2.2. Alaycı (Gülünç) Dönüştürüm

Ciddi bir konuya sahip olan metnin içeriğinde oynamalar yaparak gülünç bir metin yaratma durumudur. “*Bu yönleme başvuran yazarın amacı dönüştürdüğü yapıt konusunda biraz yergi yapmak, biraz eğlendirmektir*” (Aktulum, 2000, 126).

“*Valla hiçbir yerde yok ya sanki yüzüğü Sauron çalmış gibi.*” (20. Bölüm).

Bağlam: Zahide ve Sefer’in nişanı sırasında çiftin yüzükleri Sefer’in cebindedir. Berberde damat tıraşı olurken kasabanın çocukları şaka amaçlı yüzüğü ceketin cebinden alır. Yüzüğü bulamayan Sefer aramak için diğerlerine haber verir ve hep bir arada yüzüğü ararlar. Yüzüğü bulamayınca Ramazan, “*Valla hiçbir yerde yok ya sanki yüzüğü Sauron çalmış gibi*” der (20. Bölüm).

“*The Lord of the Rings*” adıyla J.R.R. Tolkien tarafından yazılan eserin kötü karakteri Sauron, dünyaya hükmetme isteği taşır. Sauron, kendi gücünü aktardığı güç

yüzüğünü yaratır. Kitapta yaşanan ikinci çağ savaşında Sauron savaşı kaybeder ancak sadece yaratıldığı ateşte yok edilebilecek olan yüzük var olduğu sürece bedensel varlığı bozulsa bile ruhu yaşar. Türkçe *Yüzüklerin Efendisi* adıyla yayımlanan kitapta Sauron ve onun hizmetkarları üçüncü çağda tekrar güçlenmek için yüzüğün peşindedir.³⁷

Dünyanın en çok okunan kitaplarından birinde başrol karakterlerden biri olarak yer alan Sauron, 'un dünyayı ele geçirmek için yaptığı sihirli yüzüğün gücü kitap evreni için oldukça önemlidir. Bu ismin, nişanda kaybolan yüzük için kullanılması ortamda bulunan negatif enerjiyi bir nebze azaltmak ve insanları güldürme amacı taşıyan bir yaklaşımdır.

Bağlam: Kasabanın dedikoducusu Sennur Zahide'nin düğününde bekar olan erkek kardeşine evlenmesi için kız bakar. Zahide ve Sefer'in evlenmesine vesile olan Günşıl ile düğüne gelen kızları değerlendirirler. Günşıl, ilk önce Çanakların Ayşe diyerek bir kızı gösterir ancak Sennur kız hakkında *"İspanakları yıkaya yıkaya cimcik kadar bırakıyormuş"* der. Günşıl ikinci olarak Eğridere'lerin Kızı diyerek birini gösterir. Sennur, *"Valla benden duymuş olma ama bu kız evin bir odasını çöple dolduruyormuş"* diyerek cevap verir. Ardından Günşıl, başka bir kızı gözüyle işaret eder ancak Sennur onun hakkında da *"Damdaki Kız diyorlar onun için aman boşver onu saftiriğin teki o. Bu kız dama çıkıp sabahtan akşama kadar yoldan geçenleri gözetliyor"* der. (30. Bölüm).

Sennur'un yorum yaptığı kızların her biri başka dizinin karakterlerini anlatır. İlk gösterilen kız TRT 1 ekranlarında yayınlanan Masumlar Apartmanı'nın bir karakteri olan Safiye'ye benzetilir. Çünkü Safiye temizlik hastasıdır ve sebzeleri dörder kere yıkar. Dizinin 2. Bölümünde ise ıspanakları topraktan çıktıkları için o kadar çok yıkar ki sonunda sadece bir avuç ıspanak pişirir. Eğridere'lerin Kızı olarak adlandırılan kız da yine bu dizinin bir diğer karakteri Gülben'e benzetilir. Gülben, evdeki kirlenen çarşafı bir gün yıkayacakları gerekçesiyle ablası Safiye ile birlikte kendilerine ait olan apartmandaki üst kata depolar. Ancak temizlik takıntıları da bulunan bu iki kardeş hiçbir zaman oradaki eşyaları yıkayamazlar ve günden güne daireyi çöple doldururlar.³⁸

³⁷ Detaylı bilgi için bkz. J.R.R. Tolkien (2016). *Yüzüklerin Efendisi*, (çev.) Çiğdem Erkal İpek Metis Yayınları.

³⁸ Detaylı bilgi için bkz. <https://www.youtube.com/@MasumlarApartmaniTRT>.

Son kız için söylediği cümle ise Kanal D kanalında yayınlanan Camdaki Kız dizisinin başrolü Nalan'ı hatırlatır. Nalan, annesinin aşırı baskıcı olması ve kızını korumaya çalışmasından dolayı evden dışarı hiç çıkamaz. Bu sebeple çevredekilerin ona bu lakabı verdiği görülür.³⁹

Her iki dizide de yer alan bu üç karakter çocukluklarından beri ailelerinden dolayı psikolojik rahatsızlıklar yaşar ve kendi dizileri içerisinde bu durum ciddi bir konudur. Ancak bu üç karakterin Gönül Dağı dizisine yerleştirilmesiyle birlikte hem güldürmeyi hem de bir nebze yergi yapmayı amaçladığı görülür.

4.2.3. Öykünme (Pastiş)

Öykünme, farklı bir metnin biçimini ya da içeriğini taklit ederek yeni bir metin oluşturma biçimidir. Beğenilen bir metnin benzerini yapma olarak da adlandırılır. “*Kesin bir göndergeyi zorunlu kılan öykünme ile iki metin arasında (öykünen ve öykünülen) bir taklit ilişkisi kurulur*” (Aktulum, 2000, 133-134).

Bağlam: Taner, Veysel ve Ramazan kasaba için temiz elektrik santrali kurmak isterler. Bunun için iyi rüzgâr alan bir tarla ararlar ve Gönül Dağı'nın yamacında uygun bir tarla bularak kiralamak isterler. Buldukları tarlanın sahibi Gülsarı Teyze olarak adlandırılan bir karakterdir. Bu karakter kasabada yalnız yaşayan bir kadındır. Kadın, tarlanın başka bir köyde yaşayan kızına ait olduğunu ve konu ile ilgili onun karar verebileceğini söyler. Taner, Veysel ve Ramazan kadının kızını aramaya giderler ve kızın yıllar önce öldüğünü öğrenirler. Gülsarı Teyze karakterinin, kızının ölümünü kabullenemediği ve hâlâ yaşadığını düşündüğü ortaya çıkar. Kızının ölümünden sonra torununu da hiç görmemiştir. Bu sahneden sonra ise Hemşire Elif ve Serdar'ın, Cengiz Aytmatov'un Elveda Gülsarı kitabı üzerine konuştukları sahneler yer alır (Fotoğraf 87). (17. Bölüm).

³⁹ Detaylı bilgi için bkz. <https://www.youtube.com/@CamdakiKizDizisi>.

Elif kitap hakkında “*Buruk bir veda hikâyesi. İnsanın en sevdiklerine veda etmek zorunda kalışının acı bir hüznü var bu kitapta. Hayatın ta kendisi, tüm gerçeği*” der.



Fotoğraf 87 Elveda Gülsarı kitabını okuyan Elif Hemşire.

Cengiz Aytmatov’un kaleme almış olduğu Kırgız folklorunun ürünlerini taşıyan eserde, Tanabay isimli baş karakter Sovyetler döneminde savaşa gidip gelmiştir. Karakter komünizmi destekleyerek her şeyin değişeceğine inanan bir devrimcidir. Askerden sonra köyünde yıllık atlarının bakımından sorumlu olan Tanabay, o sırada Gülsarı isimli bir atla özel olarak ilgilenir. Gülsarı; çok iyi, bakımlı, herkesin beğendiği ve Tanabay’ın sırdaşı olan bir attır. Hikâyenin ortasında Gülsarı ile Tanabay’ın yolları ayrılrsa dahi son zamanlarında tekrar birleşir. Tanabay, Gülsarı’nın son zamanlarını yaşadığını, acı çektiğini anlar ve o anlarda geçmişe dönüş tekniğiyle eski günlerini hatırlayarak ızdırap çeker. Kitabın sonunda ise Gülsarı ölüt ve Tanabay da ona veda eder (Aytmatov, 2021).⁴⁰

Cengiz Aytmatov’un yazmış olduğu Gülsarı ile dizide yer alan karakter arasında hayatın son evresi bakımından benzerlik bulunur. Kitaptaki Gülsarı bir attır ve doğumundan gençliğine kadar onunla ilgilen Tanabay’ın elinden en parlak dönemlerinde alınır. İyi olduğu dönem sona erdiğinde ise tekrar eski bakıcısı Tanabay’ın yanına gönderilir ve hayatını orada noktalar. Dizide yer alan Gülsarı ise kasabada yaşayan yaşlı bir kadındır. Kadın kızının genç yaşta ölümünü kabullenemez ve ona geri döneceği düşüncesiyle mâl varlığını kimselere vermez. Hemşire Elif’in de söz ettiği gibi insanın sevdiklerine veda edemeyişi hem kitapta hem dizide söz konusu olur.

Metinlerarasılık kuramına göre değerlendirebileceğimiz bu sahnede Cengiz Aytmatov’un Elveda Gülsarı adlı hikâyesinde yer alan ve kitaba adını veren Gülsarı ile

⁴⁰ Detaylı bilgi için bkz. Elveda Gülsarı, Cengiz Aytmatov.

dizide yer alan Gülsarı karakterinin benzerliği gösterilir. Hayatlarının son zamanları olarak adlandırabileceğimiz dönemde sevdikleriyle zorunlu bir vedalaşma duygusunu anlatır. Elif'in bu kitabı okuyor olmasıyla birlikte dizide yer alan Gülsarı'nın hikâyesine öykünme sahneleri ortaya çıkar.

Bağlam: Döndü, Kenan'ın kendi oğlu olduğunu öğrenmeden önce Kenan'ın arabası dağda bozulur. Kenan yardım aramak için arabadan çıktığında ise kurtların saldırısına uğrar. Kenan'ın saldırıya uğradığı gece Döndü rüyasında Veysel'in küçüklük hâlini görür. Kuş motifi işlenmiş kanlı bir mendille bir kuyunun başında bekler. Döndü kuyuya ilerlediğinde bir kuş kuyudan uçarak uzaklaşır. Tam bu sırada Veysel, kurtların Yusuf'u kuyuya attığını ve kendilerinin de kaçması gerektiğini söyler. Tam o sırada bir “anne” diye sesleniş duyar. Arkasını döndüğünde yanında alageyik bulunan bir kulübe görür ve uyanır. Ertesi gün Döndü ve Muammer, Kenan'ın oğlu olduğunu öğrenir ve kaybolduğunu öğrenerek dağda onu aramaya çıkarlar. Dağda Kenan'ı ararken bir çoban görürler ve ona durumu sorarlar. Çoban, bir gün önce dağdan on bir kurt indiğini söyler. Bu haberin üzerine jandarmaya ve kasabadaki herkese haber verilir. Arama devam ederken çalılara takılmış hâlde kanlı bir gömlek bulunur (Fotoğraf 88). (41. Bölüm).



Fotoğraf 88 Kenan'ın dağda bulunan kanlı gömleği.

Kanlı gömleğin bulunduğu sahne gösterilirken arka planda Rıfat'ın Kuyucaklı Yusuf kitabından Hz. Yusuf'un hikâyesini okuduğu ses verilir. “*Kardeşleri kanlı gömleğini getirmişti Yusuf'un ve ona kurtlar saldırdı demişlerdi. Oğlunun kanlı gömleğini gören Yakup peygamber acıların en büyüğünü yaşamıştı o an Yusuf'un kokusunu içine çekmişti ve 'bana güzel bir sabır düştü' dedi. Kenan ilinde bir yerdeydi Yusuf, bir kuyunun içinde, kardeşleri tarafından atılmış bir kuyunun dibinde Mısır'a*

*sultan olacağı günü bekliyordu. O günden sonra ağlaya ağlaya gözlerini yitirdi Yakup peygamber ve oğlunun kokusunu aldığı o güne kadar da gözleri hiç açılmadı.”*⁴¹

Elinde kanlı gömlekle dağda yürümeye başlayan Döndü gece rüyasında gördüğü kuyunun yanına gelir ve kafasını kaldırdığında tıpkı rüyasında olduğu gibi bir kulübe ve alageyik görür. Kulübe kalburla güneş taşıyan Divane’ye aittir. Kulübeye vardığında içeriden Kenan çıkar.

Döndü ve Muammer üçüncü çocuklarına Yusuf adını vermek ister ancak bebek hastanede kaçırlır. Bebeği evlatlık alan aile ona Kenan adını verir. Tüm senaryo boyunca üstü kapalı imgeler ve aralarda bulunan açık göndergelerle Kenan’ın hikâyesinin, Hz. Yusuf’un hikâyesiyle paralel bir biçimde işlendiği görülür.⁴²

“Sultan Murat, Eyaz’a sarayında bi vazife vermiş. Eyaz bi garip divane, canla başla çalışıyormuş. Fakat bi gün Eyaz hakkında söylentiler başlamış. Eyaz bi odaya giriyor en az bi saat kadar odada kalıyor, odanın anahtarı da sadece onda var. Vezirler, defterdarlar, katipler diyor ki ‘Eyaz hazineden para alıyor’. Söylentiler Sultan Murat’ın kulağına gidince odayı açmasını istemiş. Eyaz ‘açamam, orası benim mahremim’ demiş. Sultan Murat emretmiş ‘hakkındaki fitneye son vermek için açacaksın’. Odayı açınca herkes çok şaşırıyor. Çünkü oda bomboşmuş. Ortada bir yerde eski bi çarık, yırtık bi gömlek, yamalı bi hırka duruyor. ‘Bunlar nedir’ diye sorunca Sultan Murat. ‘Bunlar benim geçmişim’ demiş Eyaz. Ben ne zaman kendimi varlığa kaptıracak olsam ne zaman içimi hüznler, debdebeler saracak olsa buraya gelir, bunlara bakar ‘Nerden geldiğini unutma ey Eyaz’ derim. İnsan geçmişiyle bağını koparınca gittiği gelecek kendi geleceği olmaz kızım” (47. Bölüm).

Bağlam: Evinin bahçesinde bir sandığın içerisindeki eski eşyalarını havalandırıp onlara bakan Ciritçi Abdullah’ın yanına Hemşire Elif gelir ve temizlik mi yaptığını sorar. Ciritçi Abdullah ise eski eşyalarını atamadığını söyler ve ardından yukarıda yer alan hikâyeyi anlatır. Hikâyeyi anlattıktan sonra kendisinin de nereden geldiğini unutmamak için ara ara eski eşyalarını çıkararak baktığını söyler (47. Bölüm).

⁴¹ Detaylı bilgi için bkz. Sabahattin Ali (1999). Kuyucaklı Yusuf. YKK Yayınları.

⁴² Detaylı bilgi için bkz. İslam Ansiklopedisi “Yûsuf”. <https://islamansiklopedisi.org.tr/yusuf>.

Gönül Dağı dizisinde, Mesnevi’de yer alan Sultan Mahmud ile Eyaz’ın hikâyesine yer verilir. Ancak dizide Mahmud değil Murat adı kullanılır. Mesnevi’de Sultan Mahmud ve Eyaz hikâyesi arasında birçok farklı anlatı bulunur. Ancak Ciritçi Abdullah nasihatın özünü alarak sadece belli bir bölümünü kullanır ve onu kendi hayatına uyguladığını söyler. Eyaz’ın hikâyesinden parçalar taşıyan bir yaşam tarzını kendine benimsediğini söyleyen Ciritçi Abdullah ile bu sahnede öykünme kuramı gerçekleştirilir.⁴³

“Aç kapıyı Behçet Efendi, Gedelli halkı geliyor.” (63. Bölüm).

Bağlam: Gedelli halkının yardımlarıyla tamamlanan patates toplama makinelerinin yurtdışını sevkıyatı sırasında Ramazan bu cümleyi kurarak Hababam Sınıfında öğrencilerin okul bekçisine söylediği *“Aç kapıyı Veysel Efendi...”* sözü hatırlatılır (63. Bölüm).

Rıfat Ilgaz, 1957 yılında Dolmuş Dergisinde tefrika etmeye başladığı Hababam Sınıfını, 1959 yılında kitap olarak yayımlar. Kitabın gördüğü ilgi ile seri genişleyerek tiyatro ve sinemaya aktarılır. Altı filminden oluşan serinin ilk filmi 1974 yılında çekilmiştir. Bu serinin ardından 2004 yılında üç filminden oluşan modern seri ile beyaz perdede tekrar yer bulur (www.wikipedia.org). Hababam Sınıfı kitap ve filmlerinde geçen meşhur bir sözün, farklı bir bağlamda benzer sevinç durumu içerisinde kullanılma durumu öykünme olarak değerlendirilir.

Gönül Dağı dizisinde oldukça büyük oranda metinlerarasılık kullanımı olduğu elde edilen veriler ışığında tespit edilmiştir. Katmanlı bir yapı meydana getirerek semboller, hikâyeler ve sözler içerisinde izleyiciye bir mesaj iletme amacı taşıyan metinlerarasılık kuramı, dizide özellikle Ciritçi Abdullah karakteri üzerinden kendine yer bulur. Metinlerarasılık, bu karakterin, kasabalının danıştığı bilge tipi olmasını da destekler. Metinlerarasılık kuramının kullanımı sırasında yoğun bir şekilde halk edebiyatı mahsullerinin bulunduğu dikkat çeker. Dizinin bir bozkır hikâyesi olduğu düşünüldüğünde kullanılan metinlerarası parçaların da halk edebiyatı ürünleri olması olağan bir durumdur.

⁴³ Detaylı bilgi için bkz. *Mevlâna, V, 1995, s.153-328.*

Metinlerarasılık dizide yaşanan bağlamı güçlendirici, sahnelenen olaydaki duyguyu artırıcı etken olarak kullanılır. Kuram, aynı zamanda toplumun sahip olduğu ve yüzyıllardır sürdürdüğü sözlü kültür ürünlerinin, elektronik kültür ortamındaki televizyon dizilerinde yeniden yer almasını sağlar. Dizide bulunan sahnenin bağlamı içerisinde eski metinlerin yeniden ele alınması, toplumsal bilinçaltını harekete geçirici bir hatırlatma görevi görür.

Halk edebiyatı ve metinlerarasılığın bir arada, medyada kullanılması izleyici ve sergilenen hikâye arasında bir anlamlandırma ilişkisi kurar. Hikâye bir şeyleri olduğu gibi söylemeden semboller ve kelimelerle kendini izleyiciye hissettirir.



SONUÇ

Dünyayı etkisi altına alan teknolojik gelişmeler sonucunda yeni bir bağlam olarak karşımıza çıkan elektronik kültür, toplumsal etkilere sahiptir. Geçmişten günümüze sözlü aktarımla gelen kültürel ürünler ses boyutunda yüzlerce yıl yaşamış, değişmiş ve kaybolmuştur. Yazının icadıyla birlikte sözlü ürünlerin bir kısmı yazıya geçirilmiştir. Ancak bağlamdan ve doğallıktan kopan metinler, sözlü kültürü yansıtmada konusunda yeterli olamamıştır. Medyanın insan hayatına dahiliyle birlikte televizyon; metin, ses, görsel ve anlamı bir araya getirerek bağlam içerisinde izleyiciye çok boyutlu bir ortam sunmuştur.

Çalışma kapsamında ele alınan Gönül Dağı dizisi TRT 1 ekranlarında 17 Ekim 2020 tarihinde yayınlanmaya başlamıştır. Devletin yayın kanalı olan TRT 1 toplumun inanç, değer ve hassasiyetlerini koruyan, aile yapısına özen gösteren, kişinin hak ve özgürlüklerine saygı duyan yerli programları yayınlamayı amaçlamaktadır. Belirlenen etik ilkeler doğrultusunda yayın hayatı başlayan Gönül Dağı dizisinde yer alan halk bilimi öğelerini örneklendirerek incelemeyi amaçlayan çalışmamızda, dizinin 66 bölümü takip edilmiştir. Kültürel mirası taşıyıcı, koruyucu ve aktarıcı olma noktasında Gönül Dağı dizisinin önemli ve doğru halk bilimi ürünleri ortaya koyduğu görülmüştür.

Bu çalışma “Giriş”, “Kavramsal Çerçeve”, “Gönül Dağı Dizisinin Halk bilimi Açısından İncelenmesi”, “Gönül Dağı Dizisinin Tipler ve Motifler Açısından İncelenmesi” ve “Gönül Dağı Dizisinin Metinlerarasılık Açısından İncelenmesi” olmak üzere beş ana başlıktan meydana gelmiştir.

Giriş bölümünde çalışmanın konusu, amacı, yöntemi, sınırlılıkları ve bu alanda daha önce yapılmış kaynakların tanıtımı ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

Kavramsal çerçeve olarak adlandırdığımız bölümde çalışmamızın temelini oluşturan teorik kavramlar hakkında araştırmalar yapılarak genel bir çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır. Tez kapsamında öncelikle; sözlü kültürün ortaya çıkış noktası ve elektronik kültürle olan ilişkisine, halk biliminin tarihçesiyle birlikte Türkiye’de yapılan çalışmalarına değinilmiştir. Daha sonra halk bilimi- televizyon ilişkisi, Türkiye’de televizyonculuğun başlangıcı ve TRT kanalının yayın hayatı

araştırılmıştır. Tüm bu araştırmaların sonucunda TRT 1 ekranlarında yayınlanan ve tezin içeriği olan Gönül Dağı dizisinin kısa özetiyle birlikte karakter tablosuna yer verilmiştir. Son olarak bozkırda geçen bir hikâyeyi ele alarak izleyiciye aktaran Gönül Dağı dizisini anlamak için Türk kültürü araştırılmıştır. Türk kültürü, bu konu üzerine *Bahaddin Ögel*, *Salim Koca*, *İbrahim Kafesoğlu* gibi yetkin hocaların çalışmalarından araştırılarak ortaya konmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümü olan inceleme bölümünde, Gönül Dağı dizisi içerisinde yer alan tüm halk bilimi ve halk edebiyatı ürünleri ortaya konmuştur. Önce dizinin yerleşim yeri ile yerleşik hayatının yaygınlığı ile ilgili tespitler yapılmış ardından ise bu yerleşik hayatın geçtiği kasabadaki konut tipleri incelenmiştir. Kavramsal çerçeve başlığı altında eski Türklerde ev ve mimari hakkında verilen bilgilerden hareketle dizideki evler değerlendirilmiştir. Dizide tespit edilen; aydınlatma, ısınma gereçleri, kullanılan taşıtlar ve ekonomi türleri ile ilgili bilgiler ilgili başlıkların altında değerlendirilmiştir. Bu başlıklarda yer alan örneklerin, dizinin işlendiği coğrafyaya uygun içerikler barındırdığı görülmüştür. Aydınlatma için elektrik, ısınma için kömür, taşıtlarda ekonomik durumu niteler derecede araçlar ve ekonomi türü olarak da çobanlık ve çiftçilik yer almaktadır. Giyim- kuşam bölümünde dizide yer alan kadın, erkek, çocuk, törensel giyim ve meslek giyimini inceleyerek dizinin kıyafetler üzerinden verdiği mesaj açıklanmaya çalışılmıştır. Törensel giyimlerde özellikle dizide çok fazla düğün olması sebebiyle ana karakterlerin düğününden örnekler verilmiştir. Mesleki giyim-kuşam tarzında bazı meslekler kurallarla belirlenmiş sabit üniformaya sahip olduğu için yalnızca farklı meslekler ele alınıp örneklendirilmiştir. Halk hekimliği, başlığı altında verilen örnekler hiçbir kesici, delici aletin ya da zararlı davranışın bulunmadığı küçük çaplı örneklemelerdir. Medyanın eğitici işlevini de göz önünde bulundurarak bu konuda dikkatli davranıldığı tespit edilmiştir. Geçmişten tecrübe ederek gelen doğa ile ilgili bilgilerin aktarıldığı halk meteorolojisi başlığında ise doğada ve canlılarda görülen değişikliklerin yorumlandığı örneklere yer verilmiştir.

Gönül Dağı dizisi, halk bilimine dayalı ritüellerin zengin bir şekilde işlendiği bir atmosfere sahiptir. Özellikle de geçiş dönemi ritüellerine dizide yoğun bir şekilde yer verildiği görülmüştür. Bu dönemlerde, Hüseyin'in ağıtçılığı ve Muammer'in ise düğün organizatörü olması gibi karakterlerin rolleri, halk biliminin kilit unsurlarını ortaya

koymuştur. Hüseyin'in ağıtçılığı, topluluk içinde duygusal bir bağ kurma ve geleneksel yas ritüellerini sürdürme işlevini üstlenirken, Muammer'in düğün organizasyonları ise topluluk içindeki birliği ve sevinç dolu anları gözler önüne sermiştir. Bu şekilde, dizi, geçiş dönemi törenleri aracılığıyla halk biliminin önemini vurgulayarak kültürel zenginliğin ve toplumsal bağların korunmasına odaklanmıştır.

Hayatın başlangıç evresi olarak ele alınan doğum başlığı altında kısırlığı giderme yöntemleri, hamilelik sırasında yapılması ya da yapılmaması gereken uygulamalar, aşerme, bebeğin cinsiyetinin tahmin edilmesi gibi doğumdan önce gerçekleştirilen ritüellerin bulunduğu görülmüştür. Bu dönemde hamile kadına hem eşinden hem ailesinden hem de çevresinden büyük saygı ve yardım gösterildiği de tespit edilmiştir. Doğumun gerçekleşmesinin ardından çocuk başlığı altında önce ad verme ve bu durumu belirleyen etmenler, çocuk görme, çocuğun geleceği için birtakım uygulamalar ve sünnet ile birlikte dizinin zengin örnekleri deşifre edilmiştir.

Gönül Dağı dizisi, geçiş dönemlerine odaklanırken dizide en geniş ve zengin malzemeye evlenme törenleri konusunda yer vermiştir. Bu durumun temel sebeplerinden biri, dizide düğüncülük mesleğinin ana mesleklerden biri olarak ön plana çıkmasıdır. Dizi, bu mesleği icra eden karakterler aracılığıyla evlenme törenlerinin detaylarına ve özel anlarına dikkat çekmiştir. Aynı zamanda, dizideki karakterlerin büyük bir kısmının evlenme sürecine girmesi, bu konunun geniş bir şekilde işlenmesine katkı sağlamıştır. Evlilik ritüelleri, toplumun sosyal dokusunu şekillendiren önemli birer unsurdur ve dizide bu törenler, hem karakterlerin kişisel gelişimlerine katkıda bulunmuş hem de izleyiciye geleneksel değerlerin ve toplumsal normların izini sürme fırsatı sunmuştur. Evlenme törenleri; öncesi, sırası ve sonrası olmak üzere üç grup ve alt başlıkları ile değerlendirilmiştir. Evlenme ritüellerinin eski Türk geleneklerinden bugüne devam ettiği gözlemlenerek örneklendirilmiştir. Evlenme öncesi gerçekleştirilen olaylardan kız bakma, kız isteme, söz, nişan, çeyiz götürme, kına gecesi gibi âdetler diziden sahnelerle desteklenmiştir. Ardından evlenme sırasında yaşanan; gelin alayı, kuşak kuşatma, gelin indirme, saçı saçma, testi kırma ve diğer âdetler olmak üzere gerçekleştirilen ritüellerin geçmişle bağı kurularak fotoğraflandırılmıştır. Türklerde evlenme törenlerinin uzun yıllardır aynı âdetlerle süre geldiği tespit edilmiştir. Son olarak dizide yeni bir âdet olarak

evlenme sonrası yenge kahvaltısı adı verilen ve damadın akrabalarının çifte kahvaltıya gittiği bir gelenek olduğu görülmüştür.

Gönül Dağı dizisi, ölüm törenleriyle ilgili gelenekleri genellikle ağıtçılık mesleğinin vurgulandığı sahneler yer almıştır. Bu sahneler, dizinin atmosferinde özel bir yer tutmuştur. Ağıtçılık mesleğinin, özellikle ölümle başa çıkma sürecinde duygusal bir destek sağlayarak topluluk içinde bir bağ oluşturduğu gözlemlenmiştir. Bu bağlamda, çalışmamızda ağıt metinlerini halk edebiyatı başlığı altında incelemek, bu önemli gelenekleri ve kültürel pratikleri anlamak adına uygun bir perspektif sunulmuştur. Ağıtlar, halk edebiyatının zengin ve duygusal bir yansıması olarak, dizideki ölüm törenlerinin anlam katmanlarını derinleştirmektedir. Geçiş dönemlerinin son mertebesi olan ölüm törenleri ile ilgili genel bir değerlendirme yapılarak mezar taşı geleneği incelenmiştir. Dizide yer alan mezar taşı geleneği ve üzerinde bulunan İslami sözler Anadolu'da Türk-İslam kültürünün bir arada birbirine uyum sağlayarak yaşadığını göstermektedir.

Dizide bayram başlığı ise tamamen İslami geleneklerden oluşmaktadır. Dizide Türk kültürünü yansıtır bir bayram töreni bulunmazken Ramazan Bayramı ve Kurban Bayramı başlıklarında ise el öpme, küslüklerin son bulması, bütün ailenin bir arada olması, kimsesiz insanların yalnız bırakılmaması gibi kültürel değerlerin işlendiği sahneler tespit edilerek fotoğraflarla örneklendirilmiştir.

Dizinin özellikle halk edebiyatı başlığında zengin bir içeriğe sahip olduğu görülür. Sözlü kültür döneminin önemli kültürel değerleri yazı ve ardından gelen elektronik kültür ortamlarıyla birlikte zayıflama hatta yok olma noktasına ulaşmıştır. Gönül Dağı dizisi bu noktada sözlü kültür ürünlerini, medyayla tekrar canlandırma görevi üstlenmektedir. Dizide, masal, atasözleri, deyimler, özlü sözler, ağıt, mâni, âşıklık geleneği, türkü, dualar, beddualar başlıklarının her birinde örnek sahneler bulunmaktadır. Özellikle ağıt, mâni, türkü gibi toplumsal duyguları hat safhada yaşatan sözlü icralar dizide sıklıkla kullanılmıştır. Dizide toplamda 41 atasözü ve 290 deyim belirlenmiştir. Bu saptama, kullanılan dilin zenginliğini açıkça gözler önüne sermektedir. Bu atasözleri ve deyimler, diziye özgü bir derinlik katmakta, cümlelere ise ayrı bir renk ve anlam zenginliği eklemektedir. Kullanılan her metin deşifre edilerek medyada üretilen icralar halk bilimi alanına kazandırılmıştır.

Halk Tiyatrosu başlığı altında da özellikle Karagöz- Hacivat olarak başlayan gölge oyunu tiyatrosu daha sonra farklı tiplerin eklenmesiyle kendini dizi içerisinde güncellemiştir. Dizide tam bir oyun metni yoktur ancak sahnelerde gösterilen 8 oyun parçası deşifre edilerek yazıya geçirilmiştir. Halk oyunlarının ise dizide hem sevinçli haberlerin ardından sergilendiği tespit edilmiştir. Son olarak dizide yer alan lakaplar tespit edilmiştir. En çok kullanılan lakap türünün ise kişinin mesleğiyle ilgili olduğu gözler önüne serilmiştir.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde ele aldığımız motifler ve tiplerin dizide kendine yer bulmasının sebebi olarak Türklerin sahip olduğu kolektif bilinç unsurları olduğu değerlendirilmiştir. Türk mitolojisi ve halk anlatılarında, sıkça yer alan dağ, rüya, geyik, at, bilge, deli/veli gibi sembol ve metaforların Gönül Dağı dizisinde de yer aldığı görülmüştür. Dizide dağın simgesel anlamları arasında bilgelik ve büyüklük, alageyik ise öngörü ve sabrın getirdiği mutluluk ile ilişkilendirilmiştir. At, dostluğu temsil ederken rüya, gelecekte haber verme özelliğiyle dikkat çekmektedir. Ayrıca, bilge tipi dağ, yol gösterici bir rol üstlenirken, deli tipi ise sıra dışı düşünceleri temsil ederek dizinin hikâyesine derinlik katmaktadır. Dizide yer alan bilge ve deli/veli tipleri ana karakter olmamasına rağmen hikâyede bütünün önemli parçasıdır. Ana karakterin akıl danıştığı, yol gösterici olarak hikâyede kendine yer bulan bilge ve deli/veli tipleri halk hikâyelerinde de karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca Ciritçi Abdullah ve Divane gibi karakterler aracılığıyla dizinin izleyicilere, toplumsal değerleri, bilgelikleri ve eğitici unsurları aktardığı görülmektedir.

Metinlerarasılık yaklaşım olarak metni merkeze alan bir kuram olarak incelenmiştir. Dizinin temelinin bir senaryo üzerine kurulu olduğu bilinciyle, bu kuramı çalışmamıza uygulamak tarafımızca uygun görülmüştür.

Metinlerarasılığın alt başlıklarından olan ortakbirliktelik ve türev ilişkileri bakımından örneklerin olduğu tespit edilen dizide, en fazla kullanılan yöntemin alıntı-gönderge, gizli alıntı ve anıştırma alt başlıklarına sahip olan ortakbirliktelik olduğu görülmektedir. Özellikle alıntı-gönderge ve gizli alıntı başlıklarında ürün olarak neredeyse tamamen halk şiirlerinin kullanılmış olması dikkat çekmektedir. Kullanılan halk şiirlerinden Karacaoğlan'a ait dokuz parça bulunmaktadır. Bu parçalardan yedisi alıntı- gönderge başlığı altında diğer ikisi ise gizli alıntı başlığı altındadır. Anıştırma alt

başlığında bulunan metinlerarası ögeler ise genellikle bir peygamberin hayatından hatırlatıcı bir söz, bir destan kahramanı, halk hikâyesi motifi, bugün dünyaca bilinen kişilerin sözlerinden parçalar, kült olmuş filmlerden kişiler veya repliklerinden oluşmaktadır. Metinlerarasılığın her başlığı izleyicinin bilgi düzey ve durumuna bağlıdır. Ancak özellikle anıştırma tekniği bu durumun en yoğun yaşandığı başlık olduğu görülmektedir. Bu başlık altında dokuz örnek ele alınmıştır. Dokuz örnekten üç tanesi doğrudan isim vererek anıştırma gerçekleştirirken altı örnek tamamen isimsiz ve değiştirilerek izleyiciye hissettirilmeye çalışılmıştır. Türev ilişkilerinin alt başlıkları olan Yansılama'da üç, alaycı dönüştürüm başlığında iki ve son olarak öykünme başlığı altında dört örnek tespit edilmiştir. Tespit edilen parçaların sözlü ve yazılı anlatımdan alınan çeşitli parçalar olduğu ve işlevselliğinin değiştirilerek kullanıldığı görülmüştür.

Gönül Dağı dizisinde üç kuzenin, hayat şartlarını kolaylaştırma amacı güderek ülkelerine katkıda bulunma hedefiyle teknolojiye olan ilgilerini işlemektedir. Ancak bu gelişme sürecinde kültür, gelenek ve inançlara olan derin bağlılıkları, özlerinden uzaklaşmadan ilerlemeyi amaçlar. Bu bağlamda, bilim ve teknolojiye en üst seviyeye ulaşmak, ancak kendi kültür değerlerine bağlı kalarak gerçekleşecektir. Bu kuzenler, teknolojik yenilikleri benimserken, aynı zamanda öz kültürlerine duydukları sevgi ve bağlılıkla toplumsal bir denge sağlama çabasındadırlar.

Televizyon dizileri, halk bilimi unsurlarını ve kültürel gelenekleri doğru bir şekilde yansıtarak toplumsal kültürün korunmasına önemli bir katkı sağlamaktadır. Bu nedenle, medyanın ürünü olan dizilerin halkbilimciler tarafından incelenmesi büyük bir önem taşımaktadır. "*Gönül Dağı*" dizisi, kültürün inanç ve geleneklerini modern yaşamla başarılı bir şekilde harmanlayarak toplumsal değişimin doğru bir biçimde gerçekleştirilmesini amaçlamaktadır. Geçmişle gelecek arasında denge kurarak, modernleşmenin uyum içinde hayata dahil edilmesi gerektiğini anlatan dizi, izleyicilere kültürel mirasın korunması ve güçlü bir toplumsal bağın sürdürülmesi konusunda önemli bir mesaj iletmektedir.

Çalışmanın amacı, medyanın yansıttığı televizyon dizilerinde halk bilimi öğelerinin ne kadar yer aldığını belirlemektir. Gönül Dağı dizisini incelediğimizde, bu konuda oldukça zengin malzemeler içerdiği gözlemlenmiştir. Dizi, halk bilimi ve halk edebiyatı ürünleri açısından sayıca fazla metin sunarak bu alanlardaki unsurları geniş bir

perspektiften ele almamıza imkân sağlamıştır. Bu bulgular, televizyon dizilerinin folklorik öğelerden etkilendiğini ve bu etkiyi izleyiciye başarılı bir şekilde yansıttığını ortaya koymuştur.



KAYNAKÇA

- Acıpayamlı, O. (1974). *Türkiye’de doğumla ilgili âdet ve inanmaların etnolojik etüdü*. Sevinç Matbaası.
- Aça, M. (2001). Türk halk geleneğindeki doğum sonrası uygulamalara bir örnek: “tuzlama”. *Millî Folklor*, 13(52), s.93-100.
- Aça, M. (2011). Halk şiirinde tür ve şekil. M. Ö. Oğuz (Ed.). *Türk halk edebiyatı el kitabı* içinde (s.239-286). Grafiker Yayınları.
- Aça, M. (2013). Kent kültüründe deliler ve delilerle ilgili anlatılar: Giresun örneği. *Millî Folklor Dergisi*. C.25, S.97, s.91- 110.
- Aça, M. Ve Yolcu, M. A. (2016). Halk bilgisinin inanış temelli temsilcileri. M. Aça (Ed.). *Halk bilimi el kitabı* içinde (1. Baskı, s. 359-382). Kömen Yayınları.
- Aça, M., Ekici, M., Yılmaz, A.M. (2011). Anonim halk edebiyatı. M. Ö. Oğuz (Ed.) *Türk halk edebiyatı el kitabı* içinde (s.133-238). Grafiker Yayınları.
- Akgül, M. ve Şimşek, M. (2021). Sözlü kültürün elektronik kültüre taşınması: “Dede Korkut Hikâyeleri üzerine bir inceleme”. *Folklor Akademi Dergisi*. C.4, S.2, s.281-301.
- Aksoy, Ö. A. (1981). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü 1 atasözleri sözlüğü*. (3. Baskı.) Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksoy, Ö. A. (1984). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü 2 deyimler sözlüğü*. (4. Baskı.) Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksoy, Ö. A. (1998). Atasözleri, deyimler. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı*, S.217, s.140-147.
- Aktulum, K. (2000). *Metinlerarası ilişkiler*. (2. Baskı). Öteki Yayınları.
- Aktulum, K. (2022). *Folklor ve metinlerarasılık*. (2. Baskı). Çizgi Kitabevi.
- Albayrak, N. (2004). *Ansiklopedik halk edebiyatı terimleri sözlüğü*. LM Yayıncılık.

- Alptekin, A. B. (2002). *Taşeli masalları*. Akçağ Yayınları.
- Anadolu Ajansı. (2018). Radyo ve televizyon yayın etik ilkeleri imzalandı. TRT Haber. <https://www.trthaber.com/haber/turkiye/radyo-ve-televizyon-yayin-etik-ilkeleri-imzalandi-397373.html>. (Erişim tarihi: 07.06.2023).
- And, M. (1969). *Geleneksel Türk tiyatrosu (Kukla-Karagöz-Ortaoyunu)*. Bilgi Yayınevi.
- And, M. (1977). *Dünyada ve bizde gölge oyunu*. İş Bankası Kültür Yayınları.
- And, M. (1985). *Geleneksel Türk tiyatrosu- köylü ve halk tiyatrosu gelenekleri*. İnkılap Kitabevi Yayınları.
- And, M. (2019). *Kısa Türk tiyatrosu tarihi*. Yapı Kredi Yayınları.
- Artun, E. (2002). Âşıklık geleneği ve âşık edebiyatı H. C. Güzel, K. Çiçek, S. Koca (Ed.), *Türkler C.2*. içinde (s.593-604). Yeni Türkiye Yayınları.
- Artun, E. (2011) *Türk halkbilimi*. (7. Baskı). Karahan Kitabevi.
- Aslantaş, M. (2021). Televizyon dizilerinde izleyicilere sunulan kültürel öğeler: Gönül Dağı dizisine yönelik bir içerik analizi. *Pearson Journal Of Social Sciences & Humanities*. C.4, S.16, s.438-456.
- Aşun, V.C. (2006). *Sivas folkloru I-II*. Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- Ataman, S.Y. (1992). *Eski Türk düğünleri ve evlenme rit'leri*. (1. Baskı). Kültür Bakanlığı.
- Ayaz, B. (2016). Halk bilgisinin ekonomiye ve teknolojiye dönük temsilleri. M. Aça (Ed.). *Halk bilimi el kitabı* içinde (1. Baskı, s. 359-382). Kömen Yayınları.
- Aydın, E. (2007). *Şine Usu yazıtı*. Karam Yayıncılık.
- Aydın, F. Ve Koçak, E. (2022). Dizilerin turizm faaliyetlerine etkisi: Gönül Dağı dizisi örneği. *International Journal of Geography and Geography Education*. C. 27, S.47, s.162-186.

- Aydoğan, H. A. (2012). *Türk kültüründe bereketi arttırmaya yönelik inanış ve uygulamalar*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aykaç, O. (2021). Televizyonda sözlü kültürün yeniden- üretimi: ‘Hangimiz Sevmedik’ dizisindeki icat edilmiş atasözleri. *Millî Folklor*. C.17, S.132, s. 150-165.
- Aytmatov, C. (2021). *Elveda Gülsarı*. (R. Özdek, Çev.) 36. Baskı. Ötüken Neşriyat. (Orijinal çalışma 1993 yılında yayımlanmıştır).
- Bakırcıoğlu, N. Z. (2022). *Yunus Emre divânı*. (8. Baskı). Ötüken Neşriyat.
- Baltacıoğlu, İ. H. (1959), Karagöz kimdir, nedir? *Türk Folklor Dergisi*, S, 119, s.7.
- Banarlı, N. S. (1985). *Tarih ve tasavvuf sohbetleri*. Kubbealtı.
- Baran, M. (2006). Halk mimarisinin halkbilimi bağlamında değerlendirilmesine Harran evleri örneği. *Millî Folklor*, 18(72): 141-156.
- Bars, M. E. (2015). Türk kültüründe rüya ve Battal Gazi Destanı’nda işlevleri. *International Journal of Language Academy*. 3/1 Spring. s. 73-93.
- Bars, M. E. (2018). Sözlü gelenekten elektronik döneme bilgelik dönüşümü: İrkıl Ata’dan Şahin Ağa’ya. *Millî Folklor*, C.30, S.117. s.120-130.
- Bars, M. E. (2021). Kültürel dönüşümün etkin aracı medya: televizyon ‘öldüren eğlence’ midir”. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. C.7, S.1. s. 1-26.
- Bascom, W.R. (2005), Folklorun dört işlevi, (Çalış, Çev.). M. Ö. Oğuz ve S. Gürçayır (Ed.), *Halk biliminde kuramlar ve yaklaşımlar-2* içinde (s. 125-151). Geleneksel Yayınları.
- Baş, M. (2013). Dinlerde ve geleneksel Türk inanışlarında dağ kültü, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13 (1), s. 165-179.

- Başçetinçelik, A. (2009). *Adana halk kültüründe doğum – evlenme – ölüm*. Altın Koza Yayınları.
- Başgöz, İ. (1996). Protesto: folklorun beşinci işlevi (fonksiyonu). Ö. Çobanoğlu ve M. Özarslan, (Hızl.), *Folkloristik: Umay Günay armağanı* içinde (s.1-4). Feryal Matbaası.
- Bauman, R. (2015). Tür, performans ve metinler arasılığıın üretimi (I. Altun, Çev.), M.Ö. Oğuz, S. Gürçayır, S. Çalış (Ed.) *Halk biliminde kuramlar ve yaklaşımlar -3*, içinde (s.261-271). Geleneksel Yayıncılık.
- Bayat, F. (2006), Türk mitolojisinde dağ kültü, *Folklor/ Edebiyat*, C.12, S. 46. s. 47-60. İstanbul.
- Bayazıt, E. (2009) *Erdem Bayazıt kitabı*. (Hızl. M. Doğan). Türkiye Yazarlar Birliği.
- Bilginer, M. S. (1976). *Niyazî divanı*. Maarif Matbaası.
- Boratav, P. N. (1982). *Folklor ve edebiyat – 1*. (1. Baskı). Adam Yayınları.
- Boratav, P. N. (1995). *100 soruda Türk halk edebiyatı*. (7. Baskı). Gerçek Yayınevi.
- Boratav, P. N. (2016). *Köroğlu destanı*. BilgeSu Yayıncılık.
- Boratav, P.N. (1994). *100 soruda Türk folkloru*. (3. Baskı). Gerçek Yayınevi.
- Boyras, Ş. (2008). Sözlü anlatıların sürekliliği üzerine düşünceler. *Folklor/Edebiyat*, S. 54, s.105-118.
- Çakır, E. (2022). Gelin kuşağı: bekâret kuşağı mı bereket kuşağı mı? *Millî Folklor*, C.17, S.134, s.145-158.
- Çal, H. (2015). Türklerde mezar- mezar taşları. S. Sakaoğlu, M. Aça, P. Ergun (Ed.), *Aile yazıları-8* içinde (s.295-332). TC. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Yayınları.
- Çay, A. (2014). Türk kültürü ve kaynakları. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C.1. S.1, s.49-66.

- Çerikan, F.U. (2019). Türk ailesinde sofra adabı, Denizli örneği ve işlevselliği. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 8(1), s.481,511.
- Çoban, V. (2015). *Türk kültüründe çobanlık*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi] Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çobanoğlu, Ö. (1998). Sözlü kompozisyon teorisi ve günümüz halkbilimi çalışmalarındaki yeri. Ö. Çobanoğlu ve M. Özarslan (Ed.), *Folkloristik: Prof. Dr. Dursun Yıldırım armağanı* içinde (s.138- 170). Türkiye Diyanet Vakfı.
- Çobanoğlu, Ö. (1999). *Halkbilimi kuramları ve araştırma yöntemleri tarihine giriş*. Akçağ Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (2000). *Âşık tarzı kültür geleneği ve destan türü*. Akçağ Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (2001). Türk destanları. S.K. Tural, G. Tural, Ö. Çobanoğlu (Ed.), *Türk dünyası edebiyat tarihi I. cilt* içinde (s. 86-406). Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (2009). Türk halk bilim çalışmaları. O. Horata (Ed.), *Cumhuriyet dönemi Türk kültürü/ 1920-1938 Atatürk dönemi Cilt 3*, içinde (s.1063-1084). Halk Kültürü. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Çobanoğlu, S. (2020), Abakan Türklerinin (Sagay) destanlarında halk inançları bağlamında “dağ kültü”. *Türk Kültürü ve Medeniyeti Araştırmaları Dergisi – Journal of Turkish Culture and Civilization Researches*. 1 (1), (Ocak – January), s. 43-58.
- Dalkesen, N. (2015). Orta Asya’dan Anadolu’ya Türk kültüründe geyik kültü. *Millî Folklor*. C.27, S.106, s.58- 69.
- Demirbilek, S. (2013). Türk kültüründe “deliler” ve bunların Dede Korkut Oğuznâmelerine yansımaları. *Dede Korkut Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, C.3, S. 5, s.69-77.

- Diken, H. A. (2022). *Halk ekonomisi ve geleneksel mutfak kültürü bağlamında kaz.* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dundes, A. (2003). *Halk Kimdir?* (M. Ekici, Çev.). M. Ö. Oğuz, M. Ekici, N. Özdemir, G. Öğüt Eker ve S. Gürçayır Teke (Ed.), *Halk biliminde kuramlar ve yaklaşımlar-1* içinde (s. 1-25). Geleneksel Yayınları.
- Dundes, A. (2005). Folklor nedir? (G. Aydın, Çev.). M. Ö. Oğuz ve S. Gürçayır Teke (Ed.), *Halk biliminde kuramlar ve yaklaşımlar-2* içinde (s. 16-20). Geleneksel Yayınları.
- Durbilmez, B. (1998). *Muhyiddin Abdal dîvânı (İnceleme- Tenkitli Metin)* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.
- Duygulu, M. (2006). *Türkiye’de çingene müziği batı grubu romanlarında müzik kültürü.* (1. Baskı). Pan Yayıncılık.
- Düzgün, D. (2011). Âşık edebiyatı. M. Ö. Oğuz (Ed.) *Türk halk edebiyatı el kitabı*, içinde (s.287-344). Grafiker Yayınları.
- Elçin, Ş. (1997). *Halk edebiyatı araştırmaları C.2.* Akçağ Yayınları.
- Elçin, Ş. (2004). *Halk edebiyatına giriş.* (8. Baskı). Akçağ Yayınları.
- Emeksiz, A. (2020). İstanbul’un ayaklı mâni atışmaları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 13, S. 73, s.5-16.
- Erdoğan, İ., ve Alemdar, K. (2005). *Popüler kültür ve iletişim.* (1. Baskı). Erk Yayınları.
- Eren, M. (2010). Sembol dilinin bir örneği olarak rüyalar: Türk kültüründe ölüme yorumlanan rüyalar. *Turkish Studies-International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, 5(4). s.1074-1099.
- Ergin, M. (2016). *Dede Korkut kitabı 1-2.* Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Ergun, S. N. (1956). *Karaca Oğlan hayatı ve şiirleri*. (15. Baskı). Maarif Kitaphanesi.
- Erkal, A. (2010). *Âşık Sümmânî divanı*. (1. Baskı). Türkiye Yazarlar Birliği Vakfı.
- Erol Çalışkan, Ş. S. (2016). Türk folklorunda lâkap verme geleneği: Bartın örneği. *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*. C.14, S.3, Eylül 2016 s. 103-126.
- Eröz, M. (1977). *Türk kültürünü araştırmaları*. (1. Baskı). Kutluğ Yayınları.
- Ersoy, M.A. (1991). Yeis yok. N. Turinay (Hızl.), *İstiklal Marşı'nın 100. yılında Mehmet Aif Ersoy şiir külliyatı*. Safahat içinde (s.852-853). Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları.
- Erzurumlu İbrahim Hakkı (1997). *Marifetnâme*. M. F. Meyan, (Hızl.). Millî Gazete Yayınları.
- Filiz, M. (2019). *Barış Manço şarkılarında metinlerarasılık* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Genç, R. (1997). *Kaşgarlı Mahmud'a göre XI. yüzyılda Türk dünyası*. Ankara Üniversitesi Basımevi, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Gennep, A.V. (2022). *Geçiş ritleri tabular, batıl inançlar, büyüler, ayinler ve törenler*. (O. B. Beşer, Çev.) Nora Kitap. (1969, 1. Baskı).
- Gerçek, S. N. (1942). *Türk temasası-Meddah, Karagöz, Ortaoyunu-*. Kanaat Yayınları.
- Goody, J. (2009). Sözlü kültür. *Millî Folklor*. S.83, s. 128-132.
- Gögebakan, Y. (2015). Karakteristik bir değer olan geleneksel Türk Evi'nin oluşumunu belirleyen unsurlar ve bu evlerin genel özellikleri. *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi*. 1(1), s.41-55.
- Gökalp, Z. (1976). *Türkçülüğün esasları*. (1. Baskı). Millî Eğitim Basımevi.
- Gökalp-Alpaslan, G. (2007). *Metinlerarası ilişkiler ve Gılgamış Destanının çağdaş yorumları*. Multilingual.

- Görkem, İ. (2001). *Türk edebiyatında ağıtlar- Çukurova ağıtları*. Akçağ Yayınları.
- Güç, N. (2021). Camdaki Kız [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/@CamdakiKizDizisi> 06.06.2023 tarihinde erişildi.
- Günay, U. (1998). Manas Destanı'ndaki kadın adları ile ilgili bir deneme. Ö. Çobanoğlu ve M. Özarslan (Ed.), *Folkloristik: Prof. Dr. Dursun Yıldırım armağanı* içinde (s.49- 61). Türkiye Diyanet Vakfı.
- Gürbüz, A. (2019). Türk romanında görücü usulü evlilikler (1971-1980). *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), s.67-86.
- Güvenatam, O. (2020). Masumlar Apartmanı [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/@MasumlarApartmaniTRT> 06.06.2023 tarihinde erişildi.
- Güvenç, B. (1979). *İnsan ve kültür*. (3. Baskı). Remzi Kitabevi.
- Horata, O. (2017). Türk dünyası'nın kültürel ufukları: tarihsel bağlam içinde genel bir değerlendirme. *Bilig Dergisi*, Yaz 2017, S.82. s. 117- 131.
- İnan, A. (1986). *Tarihte ve bugün Şamanizm materyaller ve araştırmalar*. (3. Baskı) Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- İslâm Ansiklopedisi (1992). Bayram. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde. 01.02.2023 tarihinde erişildi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/bayram>
- İslâm Ansiklopedisi. (1988) Ad. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde 06.05.2023 tarihinde erişildi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ad-koyma-tesmiye>.
- İslâm Ansiklopedisi. (2003) Mantıku't- Tayr, *TDV İslâm Ansiklopedisi C.28* içinde (s. 29-30). Türkiye Diyanet İşleri Yayınları.
- İslâm Ansiklopedisi. (2019) Tahir Karagöz. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde. 01.02.2023 tarihinde erişildi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/karagoz-tahir> .

İzgi, Ö. (2011). Hunlar, Göktürkler ve Uygurlar ‘da geleneksel festival ve eğlenceler. *Tarih Dergisi*, C.31, s.29-36.

Kafesoğlu, İ (1987). *Türk bozkır kültürü*. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.

Kafesoğlu, İ. (1970). *Türk milliyetçiliğinin meseleleri*. Millî Eğitim Basımevi.

Kafesoğlu, İ. (1998). *Türk millî kültürü*. (17. Baskı). Ötüken Neşriyat.

Kalafat, Y. (2001). *Türk dünyası halk inançları*. T.O.T Şube Yayınları.

Kalafat, Y. (2012). *Altaylardan Anadolu'ya inanç göçü*. Berikan Yayınevi.

Kaplan (2004). *Türk edebiyatı üzerine düşünceler – 1*. (7. Baskı). Dergâh Yayınları.

Kara Düzgün, Ü. (2016). Kültür Bilimlerinin Bir Şubesi Olarak Halk Bilimi. M. Aça (Ed.). *Halk Bilimi El Kitabı* (1. Baskı, s. 396-415). Kömen Yayınları.

Karabaş, S. (1999). *Bütüncül Türk budun bilimine doğru*. Yapı Kredi Yayınları.

Karagöz, E. (2016). *Tatar-Başkurt sihirli masalları üzerine karşılaştırmalı motif çalışması (aktarma – motif tespiti (Motif-Index Of Folk Literature'ye göre) – motif dizini*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karahan, R. E. (2012). Eski Türklerde şehircilik. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]*. S.48, s. 425-440.

Karataş, H. (2016). Halk bilgisinin ekonomiye ve teknolojiye dönük temsilleri. M. Aça (Ed.). *Halk Bilimi El Kitabı* (1. Baskı, s. 32-69). Kömen Yayınları.

Karcıoğlu, U. (2017). Türk kültüründe atın önemi ve ata sporlarımızdan atlı cirit oyunu. *Anasay Dergisi*. C.1, S.2, s167-198.

Kartarı, A. (2014). *Kültür, farklılık ve iletişim*. (1. Baskı). İletişim Yayınları.

Kaya, D. (2001). *Folklorumuzda beddua söyleme geleneği ve Türk halk şiirinde beddualar*. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

- Kaya, D. (2007). *Türk halk edebiyatı terimleri sözlüğü*. Akçağ Yayınları.
- Kaya, D. (2014). *Anonim halk şiiri*. (3. Baskı). Akçağ Yayınları.
- Kaya, M. (2002). Türk halk anlatılarında kadın. *Toplumbilim Dergisi*. S.15, s.49-54.
- Keskin, A. (2021). Adbilim odağında lakaplar ve lakaplarla karıştırılan başlıca terim ve kavramlar. *Avrasya Terim Dergisi*, 9 (2): 54-62.
- Koca, S. (2002). *Eski Türklerde bayram ve festivaller, Türkler, 3. Cilt*, Yeni Türkiye Yayınları.
- Koca, S. (2016). *Türk kültürünün temelleri*. (4. Baskı). Berikan Yayınları.
- Kolcu, A.İ. (2011). *Edebiyat kuramları tanım-tenkit-tahlil*. (3. Baskı). Salkımsöğüt Yayınevi. 3. Baskı.
- Köksal, H. (1996). Günümüz âşık ve şairlerinde ağıt yakma geleneği. *Bilig Dergisi*. S.2, Yaz. s.234- 240.
- Köksal, H. (2007). *Battal Gazi destanı*. Akçağ Yayınları.
- Köse, A. (2012). Medya ve dil oyunları: gündelik dil pratiklerinde televizyon dizilerinin etkisi. *Millî Folklor*. S.93. s. 220-233.
- Livaneli, Ö. Z. (2017). *Huzursuzluk*. Doğan Kitap.
- Mandaloğlu, M. (2022). Eski Türklerde aile ve evlilik anlayışı. *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 4(8), s.481-498.
- Mete, M. (1999). *Televizyon yayınlarının Türk toplumu üzerindeki etkisi*. AYK Atatürk Kültür Merkezi.
- Mevlâna. (1995). *Mesnevi Cilt V*. (V. İzbudak, Çev.). MEB Yayınları.
- Okçu, N. (1993). *Şeyh Galib 1.cilt*. (1. Baskı). Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ong, W.J. (2020). *Sözlü yazılı kültür sözün teknolojileşmesi*. (S. Postacıoğlu Banon, Çev.). Metis Yayınları.

- Ögel, B. (1978a). *Türk kültür tarihine giriş – 1*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ögel, B. (1978b). *Türk kültür tarihine giriş – 3*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ögel, B. (1978c). *Türk kültür tarihine giriş – 5*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ögel, B. (1995). *Türk mitolojisi kaynakları ve açıklamaları ile destanlar – 2*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ögel, B. (2003). *Türk mitolojisi kaynakları ve açıklamaları ile destanlar – 1*. (4. Baskı). Türk Tarih Kurumu.
- Öğüt Eker, G. (1998). *Karakeçili Türk Düğünü* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öğüt Eker, G. (2021). Türk Kültürel Belleğinin Oluşumunda Gelenekten Geleceğe Halk Edebiyatı M. Ö. Oğuz (Ed.), *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı* içinde (18. Baskı s.557- 576). Grafiker Yayınları.
- Örnek, S. V. (1966). *Sivas ve çevresinde hayatın çeşitli safhalarıyla ilgili bâtil inançların ve büyüsel işlemlerin etnolojik tetkiki*. Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Örnek, S. V. (1977). *Türk halkbilimi*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ötüken Türkçe Sözlük (t.y). Meteoroloji. *Ötüken Sözlük* içinde, 20.11.2022 tarihinde erişildi. <http://www.otukensozluk.com>.
- Özçelik, M. (2015). *Yunus Emre*. T.C. Ordu Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Kültür Yayınları – 7.
- Özdemir, A. (2013). *Pîr Sultan Abdal*. (3. Baskı). Sivas Platformu.
- Özdemir, M. (2017). Folklorun 21. yüzyıldaki bağlamı: nineden toruna geleneğin değişmeyen aktarımı: Kocamın Ailesi. *Gazi Türkiyat*. S.20, s. 191-208.
- Özdemir, N. (2001a), Halkbilimi> kültürbilimi ve medya. *Millî Folklor*, S.49, s.87-92

- Özdemir, N. (2001b). Türkiye’de halkbilimi/kültürbilimi-medya ilişkisi. *Türkbilig*, 2, 110-117.
- Özdemir, N. (2008). Türk hediyeleşme geleneği ve medya, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi. The Journal of International Social Research*, Cilt: 1, Sayı: 4, s. 467-480.
- Özdemir, N. (2015). *Medya kültür ve edebiyat*. (3. Baskı). Grafiker Yayınları.
- Özdemir, Y. (2019). Sözlü ve Dijital Bellek Birlikteliğinde Dijital Hikâye Anlatma Atölyeleri. M. Özdemir (Ed.), *Dijital Kültür 1 Tradijital-Medya-İnternet-Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları* içinde (1. Baskı, s.95-106). Arı Sanat.
- Özkul, O. (2015). Türk kimliğini oluşturan ortak kültürel değerler. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, C.4, S.8 166- 185.
- Öztelli, C. (1997). *Yunus Emre yaşamı ve bütün şiirleri*. (5. Baskı). Özgür Yayınları
- Polat, H. H. (2017). Halk hekimliği ve tamamlayıcı alternatif tıp üzerine bir değerlendirme. *Toplum ve Hekim. Ocak- Şubat 2017. C.32, S.1. s. 29- 37*.
- Postman, N. (2011). Televizyon: öldüren eğlence “gösteri çağında kamusal söylem. (O. Akınay, Çev.). (3. Baskı). Ayrıntı Yayınları.
- Prof. Dr. Nevzat Gözaydın ile Söyleşi, 2016, <https://www.millifolklor.com/PdfViewer.aspx?Sayi=72&Sayfa=16> (Erişim tarihi: 21.02.2023).
- Propp, V. (1998). *Folklor, teori ve tarih*. (N. Hasgül ve T. Tanyel. Çev.) Avesta Yayınları.
- RTÜK. (2014). Yayın ilkeleri rehberi. <https://www.rtuk.gov.tr/yayin-ilkeleri-rehberi/3787>. (Erişim tarihi: 19.06.2023).
- RTÜK. (2018). Televizyon izleme eğilimleri araştırması. <https://www.rtuk.gov.tr/Media/FM/Birimler/Kamuoyu/televizyonizlemeegilimleri/riarastirmasi2018.pdf> . (Erişim tarihi: 19.16.2023).

- Rzayeva, S. (2019). Dijitalleşme ve dijital kültürel mirasın korunması. M. Özdemir, (Ed.), *Dijital kültür I tradijital-medya-internet-edebiyat ve halkbilimi araştırmaları*, içinde (s.133-154). Arı Sanat.
- Sağiroğlu, Arslan, A. (2017). “Taşlar konuşur”: Türk mezar taşlarının biçim dili. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*. 6(3), s.1923-1937.
- Saka Akın, E. Ve Hanoğlu, C. (2013). Tokat geleneksel konut mimarisi’nde iç mekân alçı süslemeleri. *Vakıflar Dergisi*. S.40, s.163-184.
- Sakaoğlu, S. (1976). *101 Anadolu efsanesi*. Damla Yayınevi.
- Sakaoğlu, S. (2001). *Türk ad bilimi I, giriş, ad bilimi çalışma grubu I*. TDK Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (2002). *Gümüşhane ve Bayburt masalları*. Akçağ Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (2003). *Türk gölge oyunu Karagöz*. Akçağ Yayınları.
- Şimşek, E. (2017). Türk masallarının millî tipi: Keloğlan. *Akra Kültür Sanat Dergisi*. S.11, s. 41-57.
- Şişman, B. (2001). Samsun yöresinde geçiş dönemleriyle (doğum, sünnet, evlilik ve ölümle) ilgili yaşayan halk inançları ve bunlara ait uygulamalar. *ERDEM* S.39, s.445-470.
- Tekin, E. (2020). Bozkırın kaleminden bozkıra dair – söyleşi. *TRT Vizyon*. S.374, s.42-45.
- Timurtaş, F. K. (1972). *Yunus Emre dîvanı*. Tercüman Gazetesi, Kervan Kitapçılık.
- Topbaş, O. N. (2016). *Îmândan ihsâna tasavvuf*. (1. Baskı). Erkam Yayınları.
- TRT Müzik Dairesi Yayınları, (1949). *Kaynar kazan taşmaz mı*, (Der: Ankara Devlet Konservatuvarı, Emin Aldemir.) https://www.notaarsivleri.com/NotaMuzik/kaynar_kazan_tasmaz_mi.pdf . (Erişim tarihi: 09.07.2023).
- Turhan, M. (1987). *Kültür değişimleri*. M.Ü.İ.F.V Yayınları.

Türk Dil Kurumu (1998). Kına. *Türkçe Güncel Sözlük* içinde (s. 1292). Türk Dil Kurumu Yayınları.

Türk Dil Kurumu (t.y). Kültür. *Türkçe Güncel Sözlük* içinde. 15.04.2023 tarihinde erişildi, <https://sozluk.gov.tr/>.

Türk Dil Kurumu (t.y). Motif. *Türkçe Güncel Sözlük* içinde. 15.04.2023 tarihinde erişildi, <https://sozluk.gov.tr/>

Türk Dil Kurumu (t.y). Rüya. *Türkçe Güncel Sözlük* içinde. 08.03.2023 tarihinde erişildi, <https://sozluk.gov.tr/>

Türkoğlu, S. (2002). *Tarih boyunca Anadolu'da giyim- kuşam*. (1.Baskı). Kendi Yayını.

Türktaş, M. M. (2019) Türklerde ad verme ile ilgili bazı tespitler. *Türük dergisi* 7(17), 34-44.

Uca, A. (2004). Türk toplumunda ad verme geleneği. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.23, s. 145-150.

Utle, F. L. (2005), Folklorun Tanımı, (T. Saltık Özkan, Çev.) M. Öcal Oğuz ve Selcan Gürçayır Teke (Ed.), *Halk biliminde kuramlar ve yaklaşımlar-2*, içinde (s. 21-32). Geleneksel Yayınları.

Ünsal, M. (2022). Televizyonun miladı. *TRT Vizyon*. 2022 Ocak, s.10-13.

Vardar, B. (2002). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. ABC Kitabevi.

Veysel, Â. (2016). *Anlatamam derdimi dertsiz insana*. [Ses Kaydı]. <https://www.youtube.com/watch?v=NNqjiGDfQqc> (Erişim tarihi 08.07.2023).

Wikipedia (t.y). *Hababam Sınıfı*. https://tr.wikipedia.org/wiki/Hababam_S%C4%B1n%C4%B1f%C4%B1 (Erişim tarihi: 17.03.2023).

Wikipedia (t.y). Neil Armstrong. https://tr.wikipedia.org/wiki/Neil_Armstrong . (Erişim tarihi: 24.03.2023).

Wikipedia (t.y). Indiana Jones, [https://tr.wikipedia.org/wiki/Indiana Jones](https://tr.wikipedia.org/wiki/Indiana_Jones) . (Erişim tarihi: 17.03.2023)

Yılar, M. B. (2020). Türk kültürü ve Türk uygarlığı menşei ve gelişmesi. A. S. Bilgili (Ed.), *Türk Kültür Coğrafyası* içinde (s. 30- 93). Pegem Yayınları.

Yıldırım, D. (1985). Türk folklor araştırmalarının problemleri. *Erdem Dergisi*, 1 (2), 545-558.

Yıldırım, D. (1998). Sözlü kültür ve folklor kavramları üzerine düşünceler. *Millî Folklor* içinde (s.16-17). 07.06.2023 tarihinde erişildi, <https://www.millifolklor.com/PdfViewer.aspx?Sayi=3&Sayfa=17>.

Yıldız, N. (2009). Türk destanlarında “çocuksuzluk”. *Millî Folklor*, S.82, s.76-88.

Yıldız, S., Turamberk Özerden, S. (2019). Sinoplu Diogenes: gölge etme başka ihsan istemem. H. Babacan, Y. A. Unvan, T. Özcan (Ed.), *ERASMUS Eğitim ve Sosyal Bilimlerde Uluslararası Akademik Çalışmalar Sempozyumu* içinde s.973-982. ASOS Yayınevi.

Yılmaz, S. (2014). Türk mitolojisinde bilgelik kavramı. İ. Akgün (Ed.) *Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması. 26-28 Mayıs 2014*, içinde (s.233-251). Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı (TDKB).

Yoder, D. (2005). *Halk Yaşamı*. (A. Yavuz, Çev.). M. Öcal Oğuz ve Selcan Gürçayır Teke (Ed.), *Halk biliminde kuramlar ve yaklaşımlar-2* içinde (s. 51-62). Geleneksel Yayınları.

Yolcu, M. A. (2016). Halk Bilimi Araştırma Kuram ve Yöntemleri. M. Aça (Ed.). *Halk Bilimi El Kitabı* içinde (1. Baskı, s. 225-305). Kömen Yayınları.

Gönül Dağı Dizisi Bölümleri:

Eşsiz, F. (2020, 10, 17). 1. Bölüm. [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=di0agg0qRNk&t=1381> . 28.04.2022

- Eşsiz, F. (2020, 10, 25). 2. Bölüm [Video]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=AdZoXjlfv7k> .
- Eşsiz, F. (2020, 11, 08). 3. Bölüm [Video]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=BqnWOtQnylw&t=1397s> .
- Eşsiz, F. (2020, 11, 15). 4. Bölüm [Video]. YouTube
<https://www.youtube.com/watch?v=c8Yjn1jVbfl> .
- Eşsiz, F. (2020, 11, 22). 5. Bölüm [Video]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=oehVu8fXas8&t=3795s> .
- Eşsiz, F. (2020, 11, 29). 6. Bölüm [Video]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=rtwzGCoLE6o&t=3759s> .
- Eşsiz, F. (2020, 12, 06). 7. Bölüm [Video]. YouTube
<https://www.youtube.com/watch?v=GwdRtjWrtrM> .
- Eşsiz, F. (2020, 12, 13). 8. Bölüm [Video]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=A2bPDcXJPcc&t=1s> .
- Eşsiz, F. (2020, 12, 20). 9. Bölüm [Video]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=7z6-zCHiBA> .
- Eşsiz, F. (2020, 12, 27). 10. Bölüm [Video]. YouTube.
https://www.youtube.com/watch?v=4_AOT1dokrI .
- Eşsiz, F. (2021, 01, 10). 11. Bölüm [Video]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=CNJCeeaqFt4> .
- Eşsiz, F. (2021, 01, 17). 12. Bölüm [Video]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=ADgDhSABTtc&t=2s> .
- Eşsiz, F. (2021, 01, 24). 13. Bölüm [Video]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=PP0uy5iSHKU> .
- Eşsiz, F. (2021, 01, 31). 14. Bölüm [Video]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=QJSZiqaWRAI> .
- Eşsiz, F. (2021, 02, 07). 15. Bölüm [Video]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=eiiK75Z95F0> .
- Eşsiz, F. (2021, 02, 14). 16. Bölüm [Video]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=dC7KNckVf1w&t=1s> .
- Eşsiz, F. (2021, 02, 21). 17. Bölüm [Video]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=Z7lBgSQJdfM> .

- Eşsiz, F. (2021, 02, 28). 18. Bölüm [Video]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=x73j1TpKf4E> .
- Eşsiz, F. (2021, 03, 07). 19. Bölüm [Video]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=heXx2UzdDM8> .
- Eşsiz, F. (2021, 03, 14). 20. Bölüm [Video]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=RoNPNAMiWso&t=7828s> .
- Eşsiz, F. (2021, 03, 21). 21. Bölüm [Video]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=h2Rbcw88dpM> .
- Eşsiz, F. (2021, 04, 04). 22. Bölüm [Video]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=HmB1CY8wtsY> .
- Eşsiz, F. (2021, 04, 11). 23. Bölüm [Video]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=yiNAj7iB3OQ> .
- Eşsiz, F. (2021, 04, 18). 24. Bölüm [Video]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=4vuomuTxsYo> .
- Eşsiz, F. (2021, 04, 25). 25. Bölüm [Video]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=5ofgyzKEy1w> .
- Eşsiz, F. (2021, 05, 02). 26. Bölüm [Video]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=SyDJ4d9XGWw> .
- Eşsiz, F. (2021, 05, 09). 27. Bölüm [Video]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=1qbknORqK0w> .
- Eşsiz, F. (2021, 05, 16). 28. Bölüm [Video]. YouTube.
https://www.youtube.com/watch?v=YzNiJHmNF_8 .
- Eşsiz, F. (2021, 05, 23). 29. Bölüm [Video]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=fZcknn0iifl> .
- Eşsiz, F. (2021, 05, 30). 30. Bölüm [Video]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=hIKYhh7Xt0w> .
- Eşsiz, F. (2021, 09, 12). 31. Bölüm [Video]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=fKPqIav0rrI> .
- Eşsiz, F. (2021, 09, 19). 32. Bölüm [Video]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=EEaU17ld4ek&t=5936s> .
- Eşsiz, F. (2021, 09, 26). 33. Bölüm [Video]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=pE4zhwj3-0g&t=8736s> .

- Eşsiz, F. (2021, 10, 03). 34. Bölüm [Video]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=PVYAYXOY1cI> .
- Eşsiz, F. (2021, 10, 10). 35. Bölüm [Video]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=RYNPjjKKtf4&t=504s> .
- Eşsiz, F. (2021, 10, 17). 36. Bölüm [Video]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=o6s6rGDg8IE&t=2254s> .
- Eşsiz, F. (2021, 10, 24). 37. Bölüm [Video]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=rhO53ljuCX4&t=3329s> .
- Eşsiz, F. (2021, 10, 31). 38. Bölüm [Video]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=3HQeRxJmmf8> .
- Eşsiz, F. (2021, 11, 07). 39. Bölüm [Video]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=sNC09KQ-UNY> .
- Eşsiz, F. (2021, 11, 21). 40. Bölüm [Video]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=ortZjuPx dmc&t=8129s> .
- Eşsiz, F. (2021, 11, 28). 41. Bölüm [Video]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=G1mgrdWmMrM&t=5899s> .
- Eşsiz, F. (2021, 12, 05). 42. Bölüm [Video]. YouTube.
https://www.youtube.com/watch?v=WZS4m1_4Eoc .
- Eşsiz, F. (2021, 12, 12). 43. Bölüm [Video]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=2QDwaIwd2f8> .
- Eşsiz, F. (2021, 12, 19). 44. Bölüm [Video]. YouTube.
https://www.youtube.com/watch?v=oT_vlzNIQEI&t=7987s .
- Eşsiz, F. (2021, 12, 26). 45. Bölüm [Video]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=N8nhPAXUz7c> .
- Eşsiz, F. (2022, 01, 09). 46. Bölüm [Video]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=H5z-a6zMLN4> .
- Eşsiz, F. (2022, 01, 16). 47. Bölüm [Video]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=9GAd-bP-1dQ&t=1079s> .
- Eşsiz, F. (2022, 01, 23). 48. Bölüm [Video]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=eIcpbUD8KDU&t=7644s> .
- Eşsiz, F. (2022, 01, 30). 49. Bölüm [Video]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=JGOJP-skrXo> .

- Eşsiz, F. (2022, 02, 06). 50. Bölüm [Video]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=kO-RcQVFRA0> .
- Eşsiz, F. (2022, 02, 13). 51. Bölüm [Video]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=CDVqAqbzkzQ&t=6994s> .
- Eşsiz, F. (2022, 02, 20). 52. Bölüm [Video]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=XKaTQoaS2SU&t=2228s> .
- Eşsiz, F. (2022, 02, 27). 53. Bölüm [Video]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=sIYeAdZpCxM&t=4946s> .
- Eşsiz, F. (2022, 03, 06). 54. Bölüm [Video]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=RhLjqc1m9Eo&t=8061s> .
- Eşsiz, F. (2022, 03, 13). 55. Bölüm [Video]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=5LKOfiLmVvg> .
- Eşsiz, F. (2022, 03, 20). 56. Bölüm [Video]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=A-Np65VInS4> .
- Eşsiz, F. (2022, 03, 27). 57. Bölüm [Video]. YouTube.
https://www.youtube.com/watch?v=yQXv6S7Ey_I&t=7518s .
- Eşsiz, F. (2022, 04, 03). 58. Bölüm [Video]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=6HpXVv0uVeA&t=3402s> .
- Eşsiz, F. (2022, 04, 10). 59. Bölüm [Video]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=4OPI63szobk&t=6104s> .
- Eşsiz, F. (2022, 04, 17). 60. Bölüm [Video]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=dWM00M-Cmxo> .
- Eşsiz, F. (2022, 04, 24). 61. Bölüm [Video]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=Ijja5LHlk88&t=4403s> .
- Eşsiz, F. (2022, 05, 01). 62. Bölüm [Video]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=gaNcvwODgR8&t=793s> .
- Eşsiz, F. (2022, 05, 15). 63. Bölüm [Video]. YouTube.
https://www.youtube.com/watch?v=psS-b_msrm&t=3675s .
- Eşsiz, F. (2022, 05, 22). 64. Bölüm [Video]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=tbdT1GtvdZ0&t=8868s> .
- Eşsiz, F. (2022, 05, 29). 65. Bölüm [Video]. YouTube.
https://www.youtube.com/watch?v=T_UstjTIHSQ&t=4384s .

Eşsiz, F. (2021, 07, 21). Kurban Bayramı Özel Bölümü [Video]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=tBBX5b4JtbU>.



ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı	Asena Tuğçe YILMAZ
Kişisel Bilgiler	Uyruğu: Doğum Tarihi ve Yeri:
İletişim Bilgileri	E-posta: Lise:
Öğrenim Bilgileri	Lisans: Yüksek Lisans:
İş Deneyimi	...

